

سَلَامُ اللّٰهِ عَلَيْهَا
نور فاطمہ زہرا

کتاب خانہ دیجیٹل
www.noorfatemah.org

جلوه نور
پرتوی از فضائل معنوی
فاطمه زهرا سلام الله علیها

علی سعادت پرور

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

جلوه نور: پرتوی از فضائل معنوی فاطمه زهرا (سلام الله علیها)

نویسنده:

علی سعادت پرور

ناشر چاپی:

معارف اسلامی

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۲۳	جلوه نور: پرتوی از فضائل معنوی فاطمه زهرا (سلام الله علیها)
۲۳	مشخصات کتاب
۲۳	پیشگفتار
۲۳	فاطمه‌ی زهرا کیست؟
۲۶	خلقت نوری فاطمه‌ی زهرا
۲۶	حدیث ۰۱
۲۶	اشاره
۲۷	بیان
۲۸	حدیث ۰۲
۲۸	اشاره
۲۸	بیان
۲۹	حدیث ۰۳
۲۹	اشاره
۲۹	بیان
۲۹	حدیث ۰۴
۲۹	اشاره
۲۹	بیان
۳۰	حدیث ۰۵
۳۰	اشاره
۳۱	بیان
۳۱	حدیث ۰۶
۳۱	اشاره

بیان	۳۱
حدیث ۰۷	۳۱
اشاره	۳۱
بیان	۳۲
فضیلت رسول اکرم و خدیجه کبری، پدر و مادر فاطمه‌ی زهرا	۳۳
حدیث ۰۱	۳۳
اشاره	۳۳
بیان	۳۴
حدیث ۰۲	۳۴
اشاره	۳۴
بیان	۳۴
حدیث ۰۳	۳۴
حدیث ۰۴	۳۴
حدیث ۰۵	۳۴
حدیث ۰۶	۳۵
اشاره	۳۵
بیان	۳۵
خصوصیات انعقاد نطفه فاطمه‌ی زهرا	۳۵
حدیث ۰۱	۳۵
حدیث ۰۲	۳۵
حدیث ۰۳	۳۶
حدیث ۰۴	۳۶
حدیث ۰۵	۳۶
اشاره	۳۶

بیان	۳۷
خصوصیات ایام حمل فاطمه‌ی زهرا	۳۸
حدیث ۰۱	۳۸
اشاره	۳۸
بیان	۳۸
ولادت و خصوصیات تولد فاطمه‌ی زهرا	۳۸
اشاره	۳۸
بیان	۳۹
بیان	۳۹
بیان	۳۹
بیان	۳۹
بیان	۴۰
بیان	۴۰
بیان	۴۰
بیان	۴۱
بیان	۴۱
اسامی و کنیه‌ها و القاب فاطمه‌ی زهرا	۴۱
اشاره	۴۲
حدیث ۰۱	۴۲
حدیث ۰۲	۴۲
حدیث ۰۳	۴۲
حدیث ۰۴	۴۲
حدیث ۰۵	۴۲
حدیث ۰۶	۴۳

۴۳	حدیث ۰۷
۴۳	حدیث ۰۸
۴۳	اشاره
۴۳	بیان
۴۴	طهارت فاطمه زهرا
۴۴	حدیث ۰۱
۴۴	حدیث ۰۲
۴۴	حدیث ۰۳
۴۴	حدیث ۰۴
۴۴	حدیث ۰۵
۴۴	اشاره
۴۴	بیان
۴۵	علاقه‌ی متقابل رسول اکرم و فاطمه‌ی زهرا
۴۶	حدیث ۰۱
۴۶	حدیث ۰۲
۴۶	حدیث ۰۳
۴۶	حدیث ۰۴
۴۶	حدیث ۰۵
۴۶	حدیث ۰۶
۴۶	اشاره
۴۷	بیان
۴۷	حدیث ۰۷
۴۷	حدیث ۰۸
۴۷	اشاره

بیان	۴۷
حدیث ۰۹	۴۷
حدیث ۱۰	۴۸
حدیث ۱۱	۴۸
اشاره	۴۸
بیان	۴۸
عظمت فاطمه‌ی زهرا نزد پروردگار	۴۹
حدیث ۰۱	۴۹
حدیث ۰۲	۴۹
اشاره	۴۹
بیان	۴۹
حدیث ۰۳	۵۰
حدیث ۰۴	۵۰
حدیث ۰۵	۵۰
حدیث ۰۶	۵۰
اشاره	۵۰
بیان	۵۰
حدیث ۰۷	۵۱
حدیث ۰۸	۵۲
اشاره	۵۲
بیان	۵۲
کلمات رسول اکرم درباره‌ی فاطمه‌ی زهرا	۵۳
اشاره	۵۳
کلماتی که از طریق اهل بیت از رسول‌الله نسبت به آن بزرگوار نقل شده است	۵۳

حدیث ۰۱	۵۳
حدیث ۰۲	۵۳
حدیث ۰۳	۵۳
حدیث ۰۴	۵۳
اشاره	۵۳
بیان	۵۳
حدیث ۰۵	۵۴
اشاره	۵۴
بیان	۵۴
حدیث ۰۶	۵۴
حدیث ۰۷	۵۴
حدیث ۰۸	۵۴
حدیث ۰۹	۵۴
حدیث ۱۰	۵۴
حدیث ۱۱	۵۴
حدیث ۱۲	۵۴
حدیث ۱۳	۵۵
حدیث ۱۴	۵۵
حدیث ۱۵	۵۵
حدیث ۱۶	۵۵
حدیث ۱۷	۵۵
حدیث ۱۸	۵۵
اشاره	۵۵
بیان	۵۶

روایاتی که از غیر طریق اهل بیت نقل شده است	۵۶
اشاره	۵۶
حدیث ۰۱	۵۶
حدیث ۰۲	۵۶
حدیث ۰۳	۵۶
حدیث ۰۴	۵۶
حدیث ۰۵	۵۷
حدیث ۰۶	۵۷
حدیث ۰۷	۵۷
حدیث ۰۸	۵۷
حدیث ۰۹	۵۷
حدیث ۱۰	۵۷
حدیث ۱۱	۵۸
اشاره	۵۸
بیان	۵۸
حدیث ۱۲	۵۸
اشاره	۵۸
بیان	۵۸
عصمت فاطمه‌ی زهرا	۵۸
مفهوم عصمت	۵۸
عصمت فاطمه‌ی زهرا	۵۹
علم، معرفت و دیگر کمالات فاطمه‌ی زهرا	۶۰
حدیث ۰۱	۶۰
حدیث ۰۲	۶۰

۶۰	حدیث ۰۳
۶۰	حدیث ۰۴
۶۰	اشاره
۶۱	بیان
۶۱	حدیث ۰۵
۶۱	حدیث ۰۶
۶۱	اشاره
۶۲	بیان
۶۲	حدیث ۰۷
۶۲	حدیث ۰۸
۶۲	اشاره
۶۳	بیان
۶۳	حدیث ۰۹
۶۳	اشاره
۶۳	بیان
۶۳	اشاره
۶۴	تذیل
۶۴	بیان
۶۵	ازدواج فاطمه‌ی زهرا با علی
۶۵	حدیث ۰۱
۶۵	حدیث ۰۲
۶۵	حدیث ۰۳
۶۵	اشاره
۶۵	بیان

۶۶	.....	حدیث ۰۴
۶۶	.....	اشاره
۶۶	.....	بیان
۶۶	.....	حدیث ۰۵
۶۶	.....	اشاره
۶۷	.....	بیان
۶۷	.....	حدیث ۰۶
۶۷	.....	اشاره
۶۷	.....	بیان
۶۷	.....	فضیلت امیرالمومنین علی بن ابی طالب شوهر فاطمه زهرا
۶۷	.....	اشاره
۶۷	.....	حدیث ۰۱
۶۸	.....	حدیث ۰۲
۶۸	.....	حدیث ۰۳
۶۸	.....	اشاره
۶۸	.....	بیان
۶۸	.....	حدیث ۰۴
۶۸	.....	حدیث ۰۵
۶۸	.....	اشاره
۶۹	.....	بیان
۶۹	.....	چگونگی ازدواج فاطمه‌ی زهرا و علی
۶۹	.....	حدیث ۰۱
۶۹	.....	حدیث ۰۲
۷۰	.....	حدیث ۰۳

۷۰	حدیث ۰۴
۷۱	حدیث ۰۵
۷۱	حدیث ۰۶
۷۱	حدیث ۰۷
۷۲	حدیث ۰۸
۷۲	اشاره
۷۲	بیان
۷۳	مهریه‌ی فاطمه‌ی زهرا
۷۳	حدیث ۰۱
۷۳	حدیث ۰۲
۷۳	حدیث ۰۳
۷۳	حدیث ۰۴
۷۳	حدیث ۰۵
۷۳	اشاره
۷۴	بیان
۷۴	زهد، ایثار، استجابیت دعا و سایر کرامات فاطمه‌ی زهرا
۷۴	حدیث ۰۱
۷۴	حدیث ۰۲
۷۵	حدیث ۰۳
۷۵	حدیث ۰۴
۷۵	حدیث ۰۵
۷۵	اشاره
۷۶	بیان
۷۶	کلمات امیرالمؤمنین و فاطمه‌ی زهرا درباره‌ی یکدیگر

۷۶	حدیث ۰۱
۷۶	حدیث ۰۲
۷۶	حدیث ۰۳
۷۶	حدیث ۰۴
۷۷	حدیث ۰۵
۷۷	اشاره
۷۷	بیان
۷۷	علاقه و نحوه‌ی رفتار امیرالمومنین و فاطمه‌ی زهرا با یکدیگر
۷۷	حدیث ۰۱
۷۷	حدیث ۰۲
۷۷	حدیث ۰۳
۷۸	حدیث ۰۴
۷۸	حدیث ۰۵
۷۸	حدیث ۰۶
۷۸	اشاره
۷۸	بیان
۷۸	عبادت، بعضی دعاها، تسبیح و نقش انگشتری فاطمه‌ی زهرا
۷۸	حدیث ۰۱
۷۹	حدیث ۰۲
۷۹	حدیث ۰۳
۷۹	حدیث ۰۴
۸۰	حدیث ۰۵
۸۰	حدیث ۰۶
۸۰	حدیث ۰۷

۸۰	حدیث ۰۸
۸۰	اشاره
۸۱	بیان
۸۱	گریه و شکایت فاطمه‌ی زهرا از امت بعد از رحلت پیامبر اکرم
۸۱	حدیث ۰۱
۸۱	حدیث ۰۲
۸۱	حدیث ۰۳
۸۱	حدیث ۰۴
۸۲	حدیث ۰۵
۸۲	حدیث ۰۶
۸۲	حدیث ۰۷
۸۲	اشاره
۸۳	بیان
۸۳	فرزندان و تربیت شدگان فاطمه‌ی زهرا
۸۳	حدیث ۰۱
۸۳	حدیث ۰۲
۸۴	حدیث ۰۳
۸۴	حدیث ۰۴
۸۴	حدیث ۰۵
۸۴	حدیث ۰۶
۸۴	حدیث ۰۷
۸۴	حدیث ۰۸
۸۵	حدیث ۰۹
۸۵	اشاره

بیان	۸۵
سخنان فاطمه‌ی زهرا	۸۵
حدیث ۰۱	۸۵
اشاره	۸۵
بیان	۸۵
حدیث ۰۲	۸۶
اشاره	۸۶
بیان	۸۶
حدیث ۰۳	۸۶
اشاره	۸۶
بیان	۸۶
حدیث ۰۴	۸۶
اشاره	۸۶
بیان	۸۷
حدیث ۰۵	۸۷
اشاره	۸۷
بیان	۸۷
حدیث ۰۶	۸۸
حدیث ۰۷	۸۹
اشاره	۸۹
بیان	۸۹
بیان	۸۹
بیان	۸۹
بیان	۹۰

بیان	۹۰
بیان	۹۰
اشاره	۹۰
تذیل	۹۱
وصایای فاطمه‌ی زهرا به امیرالمومنین	۹۲
حدیث ۰۱	۹۲
حدیث ۰۲	۹۲
حدیث ۰۳	۹۳
اشاره	۹۳
بیان	۹۳
شهادت فاطمه‌ی زهرا و چگونگی غسل، ناز و مزار ایشان	۹۴
حدیث ۰۱	۹۴
حدیث ۰۲	۹۴
حدیث ۰۳	۹۴
حدیث ۰۴	۹۴
حدیث ۰۵	۹۵
حدیث ۰۶	۹۵
حدیث ۰۷	۹۵
حدیث ۰۸	۹۵
اشاره	۹۵
بیان	۹۶
حدیث ۰۹	۹۶
اشاره	۹۶
بیان	۹۶

سخنان امیرالمومنین در سوگ فاطمه‌ی زهرا	۹۶
حدیث ۰۱	۹۶
اشاره	۹۶
بیان	۹۷
بیان	۹۸
بیان	۹۸
بیان	۹۸
بیان	۹۹
بیان	۹۹
حدیث ۰۲	۹۹
اشاره	۹۹
بیان	۱۰۰
فضیلت مزار و زیارت فاطمه‌ی زهرا	۱۰۰
حدیث ۰۱	۱۰۰
اشاره	۱۰۰
بیان	۱۰۰
حدیث ۰۲	۱۰۰
حدیث ۰۳	۱۰۱
حدیث ۰۴	۱۰۱
اشاره	۱۰۱
بیان	۱۰۱
مقام فاطمه‌ی زهرا در قیامت	۱۰۲
حدیث ۰۱	۱۰۲
حدیث ۰۲	۱۰۳

حدیث ۰۳	۱۰۳
حدیث ۰۴	۱۰۳
اشاره	۱۰۳
بیان	۱۰۴
شفاعت فاطمه‌ی زهرا	۱۰۴
حدیث ۰۱	۱۰۴
حدیث ۰۲	۱۰۴
حدیث ۰۳	۱۰۴
حدیث ۰۴	۱۰۵
فرق شیعه و محب و ذریه از دیدگاه روایات	۱۰۵
اشاره	۱۰۵
حدیث ۰۱	۱۰۵
حدیث ۰۲	۱۰۶
حدیث ۰۳	۱۰۶
حدیث ۰۴	۱۰۶
منزلت فاطمه‌ی زهرا در بهشت	۱۰۶
حدیث ۰۱	۱۰۶
حدیث ۰۲	۱۰۷
اشاره	۱۰۷
بیان	۱۰۷
فضائل دیگر فاطمه‌ی زهرا	۱۰۸
اشاره	۱۰۸
گستره‌ی فضائل فاطمه‌ی زهرا	۱۰۸
علت عدم طرفداری علی از فاطمه	۱۰۸

۱۱۰	استحباب روزه گرفتن در سالروز ازدواج فاطمه‌ی زهرا و علی
۱۱۰	تشریفات ملکوتی شب عروسی فاطمه‌ی زهرا
۱۱۰	نیکی به فرزندان فاطمه
۱۱۰	اشاره
۱۱۰	بیان
۱۱۱	فاطمه‌ی زهرا مصداق بارز ذی القربی
۱۱۱	اشاره
۱۱۱	بیان
۱۱۱	فاطمه شاخه‌ی خاندان نبوت و امامت
۱۱۱	فاطمه مشکات نور الهی
۱۱۱	اشاره
۱۱۲	بیان
۱۱۲	فاطمه مصداق بارز ابرار و برجستگان
۱۱۲	اشاره
۱۱۲	بیان
۱۱۲	فاطمه مصداق بارز مقربین درگاه الهی
۱۱۲	اشاره
۱۱۳	بیان
۱۱۳	فاطمه مصداق بارز صالحین
۱۱۳	اشاره
۱۱۳	بیان
۱۱۳	فاطمه قرین لا ینفک قرآن
۱۱۳	اشاره
۱۱۴	بیان

۱۱۴	فاطمه واسطه‌ی پذیرش توبه آدم
۱۱۴	اشاره
۱۱۴	بیان
۱۱۴	فاطمه مصداق بارز ایتاء ذی القربی
۱۱۴	فاطمه اهل رسول و خدا، و مخاطب سلام الهی
۱۱۴	اشاره
۱۱۵	بیان
۱۱۵	فاطمه تاویل ليله مبارکه
۱۱۵	اشاره
۱۱۵	بیان
۱۱۵	فاطمه مخلوق از نور عظمت خدا
۱۱۵	اشاره
۱۱۶	بیان
۱۱۶	فاطمه فریاد رس مومنان در هنگام مرگ
۱۱۶	اشاره
۱۱۶	بیان
۱۱۶	دو خطبه و سوگنامه‌ی فاطمه‌ی زهرا
۱۱۷	اشاره
۱۱۷	خطبه‌ی فاطمه‌ی زهرا در مسجد مدینه
۱۲۸	سخنان فاطمه‌ی زهرا با زنان مهاجرین و انصار
۱۳۰	حالات جان سوز فاطمه به روایت فضه
۱۳۶	پاورقی

جلوه نور: پرتوی از فضائل معنوی فاطمه زهره (سلام الله علیها)

مشخصات کتاب

سرشناسه: سعادت پرور، علی - ۱۳۰۵ عنوان و نام پدیدآور: جلوه نور: پرتوی از فضائل معنوی فاطمه زهره (سلام الله علیها) / علی سعادت پرور مشخصات نشر: قم معارف اسلامی ۱۳۷۱. مشخصات ظاهری: ص ۳۲۷ شابک: بها: ۱۶۰۰ ریال وضعیت فهرست نویسی: فهرست نویسی قبلی یادداشت: کتابنامه ص [۳۲۵] - ۳۲۷؛ همچنین به صورت زیرنویس عنوان دیگر: پرتوی از فضائل معنوی فاطمه زهره (سلام الله علیها) موضوع: فاطمه زهره (س)، ۱۳؟ قبل از هجرت - ق ۱۱ رده بندی کنگره: BP۲۷/۲/س ۶۵ ج ۸ رده بندی دیویی: ۲۹۷/۹۷۳ شماره کتابشناسی ملی: م ۷۱-۶۹۸

پیشگفتار

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين، و صلی الله علی محمد و آله الطاهرين درباره شخصیت والای بانوی دو عالم، حضرت صدیقه کبری، فاطمه زهره علیها السلام کتابها و رساله های فراوان نگارش یافته که کثرت آنها نشانگر عشق بی حد و حساسیت دوستداران اهل بیت علیهم السلام به یگانه دخت گرامی رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم است. شایان توجه آنکه محور عمده ی آنها خصوصیات تاریخی و اخلاقی آن بزرگوار و ظلمهایی است که منابع فراوانی در جوامع روایی شیعه درباره مقامات و منازل معنوی آن بانو وارد شده و کمتر مورد توجه محققان قرار گرفته است، و گویا این کم توجهی به دلیل صعوبت فهم بعضی از روایات و یا احتمال غلو در برخی دیگر بوده است. محور اساسی بحثهای این رساله، منازل و مقامات معنوی آن حضرت است، و اگر در فصلی بحث تاریخی عنوان شده به منظور بهره گیری از آن در بیان فضائل معنوی آن حضرت بوده است. نکته ی دیگر آنکه: در تنظیم مطالب، حتی الامکان سعی بر آن شده که بر طبق سنت حسنه ی قدما، متن روایات عینا ذکر گردد، و تنها در مواردی که نکات حساس و یا مشکل در ارتباط با موضوع کتاب وجود داشته، «بیان» مختصر در آخر روایت و یا پایان فصل ذکر گردیده است. [صفحه ۶] به این ترتیب، اولاً- از تطویل بی دلیل مباحث جلوگیری شده، و ثانیاً از توجیهات بی مبایی که گاه در تاریخ زندگی اولیای دین دیده می شود جلوگیری گردیده است. امید آنکه این سنت حسنه و بهره گیری از متن آیات قرآن شریف و روایات اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام در میان محققان و پژوهشگران، خصوصاً سخنرانان مذهبی حفظهم الله تعالی رایج گردد. و به حول و قوه الهی، این نحو نگرش و تحقیق در مقامات و منازل معنوی اولیای دین، در کنار تحقیقات ارزشمند تاریخی پژوهشگران، مورد توجه بیشتری واقع شود، و غواصان پر تلاش دریای ژرف و بی کران ولایت و امامت، هر روز گوهری ناب تر و پر فروغ تر از دل آن برآرند که در این راه بی پایان هر بابی که به لطف حق گشوده گردد، هزاران باب به دنبال آن مفتوح خواهد شد. در پایان لازم است از کلیه برادرانی که در تدوین و چاپ این کتاب زحماتی را متحمل شدند، و نیز ترجمه روایات را به عهده گرفتند، و نیز در چاپ اخیر بخش ضمائ را با ترجمه زیر نویس به کتاب الحاق نمودند، تشکر کرده، و توفیق روز افزون ایشان را از خداوند متعال مسئلت نمایم. قم- علی سعادت پرور [صفحه ۷]

فاطمه ی زهره کیست؟

بسم الله الرحمن الرحيم انا اعطیناک الکوثر، فصل لربک و انحر، ان شائتک هو الابر [۱]. چگونه می توان در رسای «جلوه ی نور» جز با توسل از منبع نور سخن گفت؟ و چگونه بشر خاکی و آلوده به گناه و مخلوق از «صلصال من حما مسنون» جز به یاری

معصوم و اقتباس از انوار کلمات مقام ولایت می تواند روزنه‌ای به سوی شناخت صدیقه‌ی کبری علیها السلام باز کند؟ [صفحه ۸]

الا ان ثوبا خیط من نسج تسعة و عشرين حرفا، عن معاليه قاصر [۲]. بناچار و با قلمی بی تاب ولی لرزان، دست تمنا به سوی بهترین و مطمئن ترین را در ارائه مقامات معنوی آن خورشید فروزان دراز می کنم و با استعانت از پروردگار، مقدمه کتاب را- که گزیده‌ی بیانات فصلهای کتاب است و همگی از متن روایات اخذ شده- در معرفی آن حضرت آغاز می نمایم. فاطمه علیها السلام، زهره‌ی زهرائی است که از نور عظمت الهی خلق شده، و آنچنان آسمان و زمین به نور وجودش روشنایی یافته که ملائکه به سجده افتادند، و درباره عظمت آن نور، از حضرت حق پرسیدند. فاطمه علیها السلام، حوراء انسیه‌ای است که خداوند پیش از خلقت آدم ابوالبشر علیه السلام وی را از نور خویش آفرید، و در زیر ساق عرش خود جای داد، و پیوسته به تسبیح و تقدیس و تهلیل و تحمید حضرت حق اشتغال داشت. فاطمه علیها السلام، بزرگ بانویی است که چون خداوند، نور او و پدر و شوهرش و دو فرزندش حسن و حسین علیهم السلام را آفرید، ولایتشان را بر ملائکه و سایر مخلوقات عرضه داشت، قبول کنندگانش از مقربین، و منکرینش از کافرین به حساب آمدند. فاطمه علیها السلام، یگانه بانویی است که خود و پدر و شوهرش و حسن و حسین و دیگر فرزندان معصومش علیهم السلام، در خلقت نوری، اقدم و اشرف و اعلا بر خلقت نوری دیگران- حتی انبیاء و اوصیای سلف علیهم السلام- بوده‌اند، و نور ایشان بر آسمانها و زمین و کوهها و... عرضه شد و همه را فرا گرفت. فاطمه علیها السلام، بانوی برجسته‌ای است که خود پدر و شوهر و حسن و حسینش علیهم السلام در پرده سرای عرش الهی، پیش از خلقت آدم علیه السلام در مقام «عالین» تسبیح گوی بودند، و ملائکه به تسبیح ایشان تسبیح می گفتند. [صفحه ۹] فاطمه علیها السلام، تنها دختری است که پدری چون رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم داشت که اولین ایمان آورنده به پروردگار، و نخستین پیامبری بود که پس از اخذ میثاق نبیین «بلی» گفت: او «اول ما خلق، و سید من خلق» بود و خداوند بهتر از او را خلق ننمود و در شان او فرمود: «لولا-ک، لما خلقت الافلاک». فاطمه علیها السلام، یگانه دختری است که مادری چون خدیجه کبری علیها السلام داشت، که حضرت حق هر روز مکرر به وجودش بر ملائکه مباهات می کرد، و جبرئیل پس از بازگشت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم از معراج، سلام خدا و خود را به وی رساند، و خداوند از میان زنان عالم چهار تن را اختیار فرمود که بهشت مشتاق آنان است و خدیجه علیها السلام یکی از آنها می باشد. فاطمه علیها السلام سیده‌ای است که انعقاد نطفه او از میوه بهشتی است که جبرئیل از جانب پروردگار به رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم هدیه نمود. فاطمه علیها السلام محدثه‌ای است که در رحم مادر، با خدیجه سخن می گفت، و او را به صبر و شکیبایی در مقابل گفتار ناشایست بدگویان دعوت می نمود، و موجبات آرامش خاطر او را فراهم می نمود. فاطمه علیها السلام، طاهره و مطهره‌ای است که پاک و پاکیزه (در حالی که زنان بهشتی و حورالعین عهده‌دار وضع حمل مادرش بودند) قدم به عالم هستی نهاد، و زبان به شهادتین گشود، و شوهر و اولاد خود را به وصایت و سیادت خواند، و نور جمالش نه تنها تمام خانه‌های مکه، بلکه شرق و غرب عالم را فرا گرفت، به گونه‌ای که در آسمان نور درخشنده‌ای ظاهر شد که ملائکه مثل آن را ندیده بودند، و بهشتیان و ملکوتیان تولد مبارکش را به یکدیگر بشارت دادند، و بالاخره زنان بهشتی، وی را در حالی که طاهره و مطهره و زکیه و مبارکه بود، با تبریک به قدم وی و مبارکی نسلش، به دست خدیجه علیها السلام دادند، و هر روز و هر ماه رشد و نموش بیش از حد عادی بود. فاطمه علیها السلام، یگانه خانمی است که خداوند اسمی از اسماء خویش را به وی [صفحه ۱۰] عنایت کرد، و «فاطمه» اش نامید، و از آنجا که دوستانش را یاری خواهد کرد در آسمان «منصوره» نام گرفت، و نیز از آنجا که شیعیان خود را از آتش نجات خواهد داد در زمین «فاطمه» نام گرفت. و بالاخره وی را اسماء و کنیه‌ها و القاب دیگری است که هر کدام به منزلت و کمال ظاهری و باطنی آن بزرگوار اشاره دارد. فاطمه علیها السلام، حوریه‌ای است به صورت انسانی که از عادات و ابتلائات زنانگی پاکیزه بود، و بدین جهت «بتول»، و «طاهره» و «فاطمه» نام گرفت. فاطمه علیها السلام، آنچنان مورد عنایت خاص رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم بود که همواره هنگام سفر، آخرین کسی بود که پدر با او وداع می نمود، و در بازگشت از سفر نیز، اولین شخصی

بود که با او ملاقات می کرد، و همواره غمخوار و نگران او بود. فاطمه علیها السلام، در عظمت معنوی به گونه ای بود که خداوند او را بر تمامی زنان عالم برگزید، و آنچنان محبوب او واقع شد که گروهی از ملائکه را بر وی گماشت که در حیات و پس از مرگ با او بوده و بر او و پدر و شوهر و پسرانش صلوات و رحمت بفرستند. فاطمه علیها السلام، دارای آن شخصیت والایی بود که جبرئیل علیه السلام ولادتش را به رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم بشارت داد. فاطمه علیها السلام، حوراء انسیه ای است که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم هر زمان مشتاق بوی بهشت می شد، او را می بوید و می فرمود: «هرگاه فاطمه را می بوسم، بوی درخت طوبی را از وی استشمام می کنم.» فاطمه علیها السلام مظهر جلال و جمال و «جلوه نور» الهی است که غضب او، غضب پروردگار، و خوشنودی او، رضایت حق می باشد، که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم می فرمود: «نور او از نور ماست»، و نیز می فرمود: «فاطمه از من است و من از اویم، هر که بر وی صلوات و رحمت فرستد، خداوند او را آمرزیده و در بهشت به من ملحق خواهد کرد.» [صفحه ۱۱] فاطمه علیها السلام، نور چشم و میوه دل و پاره تن رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، که سرور و شادمانی او، موجب خوشحالی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و ناراحتی و آزار او، آزار و اذیت آن حضرت است که می فرمود: «هر کس فاطمه علیها السلام را دوست داشته باشد، من او را دوست دارم و هر کس بغض و کینه فاطمه علیها السلام را داشته باشد مبعوض من است، و هر که او را در حال حیات من بیازارد، مرا آزرده، و هر کس پس از مرگم او را بیازارد، مثل این است که در حال حیاتم مرا آزرده است.» فاطمه علیها السلام، مادر سبطین - حسن و حسین علیهما السلام - فاضلترین زنان روی زمین، سیده و سرور زنان بهشت از اولین و آخرین، و عزیزترین شخصیت نزد رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم است که می فرمود: «فاطمه: روح و قلب من است.» فاطمه علیها السلام، عبد مطیع و بنده صالح پروردگار است که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم درباره ی وی فرمود: «خداوند، قلب و جوارح دخترم را از ایمان و یقین پر کرده است.» فاطمه علیها السلام، عالمه ای است که خداوند علم به «ما کان و ما هو کائن و ما لم یکن» را تا قیام قیامت به او عطا فرمود، و عارفه ای است که به هر چیز آگاه بود، و فاطمه ای که به علم از جهل و نادانی جدایش کردند. فاطمه علیها السلام، مودبه ای است که در ادب همتا نداشت. فاطمه علیها السلام، عابده ای است که ون در محراب عبادت می ایستاد، آنچنان نور وجودش برای اهل آسمان جلوه می کرد که خداوند به ملائکه اش می فرمود: «بندهام فاطمه را ببینید که چگونه در پیشگاهم ایستاده و از شدت خوف من، بدنش می لرزد و با قلبش به بندگی من روی آورده است.» فاطمه علیها السلام، تاویل «لیله القدر» در آیه ی شریفه (انا انزلناه فی لیلہ القدر) [۳] است که پسرش امام صادق علیه السلام او را به آن تفسیر فرمود، و (لیله مبارکه) در آیه ی [صفحه ۱۲] شریفه (انا انزلناه فی لیلہ مبارکه) [۴] می باشد که فرزندش موسی بن جعفر علیها السلام بدان تفسیر نمود. فاطمه علیها السلام، یگانه همسری است که شوهرش چون علی علیه السلام داشت، و اگر او نبود، برای فاطمه در روی زمین همسری وجود نداشت، همان شخصیتی است که در اسلام، اقدم و در حلم، اعظم و در علم، اعلم بود، و خداوند در شب معراج نزد «سدره المنتهی»، پیش از خلقت مادی اش میان او و رسولش عقد اخوت بست، و با شهادت و گواهی ملائکه، فاطمه را به عقد وی در آورد، و درخت «طوبی» را مهریه او، و در منزل علی علیه السلام قرار داد. فاطمه علیها السلام، بانوی گرانقدری است که نه تنها درخت «طوبی»، بلکه بهشت و جهنم مهریه اوست، که دوستانش را به بهشت، و دشمنانش را به آتش می فرستد، و در این عالم نیز چهار نهر «فرات» و «نیل» و «نهروان» و «نهر بلخ» و بلکه زمین، صدق و مهریه اوست، زیرا رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به علی علیه السلام فرمود: «خداوند، فاطمه را به ازدواج تو در آورد، و زمین را مهریه وی قرار داد، هر کس با بغض و کینه تو روی آن راه رود، به حرام بر آن قدم نهاده است.» فاطمه علیها السلام، صدیقه کبرایی است که امتهای گذشته به معرفت و شناسایی او باقی بوده اند. فاطمه علیها السلام، در زهد و ایثار و استجابت دعا و کرامت یگانه بود. فاطمه علیها السلام، معصومه ای که اگر منصب نبوت و وصایت را نداشت، ولی در مقام عصمت، نه تنها در ردیف انبیای گذشته و بلکه بالاتر، با پدر و شوهر و اولادش، از نظر عصمت یکتا و بی همتا بود. فاطمه علیها السلام زکیه ای است که خداوند اولاد بلا واسطه او - حتی غیر از حسنین علیهما السلام را

بر آتش جهنم حرام فرمود. [۵]. [صفحه ۱۳] فاطمه علیها السلام، معلمه و مودبه‌ای است که تربیت یافتگانی چون فضه خادمه داشت که گفتارش جز با قرآن نبود، (و کارهای خانه را یک روز خود و روز دیگر خادمه‌اش انجام می داد)، و نیز خادمه‌ای مانند «ام ایمن» داشت که نتوانست بعد از وفات فاطمه علیها السلام مدینه را ببیند، لذا به مکه رفت و به برکت دعایش خداوند او را با آب بهشت از تشنگی نجات داد و هفت سال نه تشنه شد و نه گرسنه. فاطمه علیها السلام، عارفه‌ای است که کلمات و گفتار توحیدی‌اش نشان می‌دهد که او در مقام شهود تام جای دارد، و حق را عن عیان می‌ستاید، و کلمات گهربارش نیز تالی تلو کلمات پدر بزرگوار و شوهرش می‌باشد. فاطمه علیها السلام، بانوی برگزیده و عقیقه‌ای است که خود می‌فرمود: «بهترین چیز برای زن این است که نه او مردی را ببیند و نه مردی او را». و نیز می‌فرمود: «هنگامی زن قرب به پروردگار پیدا خواهد کرد که در خانه‌اش پنهان شود». و حتی وقتی شخص نابینایی وارد خانه او می‌شد خود را پنهان کرده و یا می‌پوشاند و می‌فرمود: «اگر او مرا نمی‌بیند من او را می‌بینم، و بویم را استشمام می‌کند». فاطمه علیها السلام، خطیبه‌ای است که با خطبه‌غراء و گفتار آتشینش که فهم آن عقلای عالم را در حیرت فرو برده، حق سبحانه را با شهود تام ستوده، و دوست و دشمن را متوجه حقیقت رسالت، و مقام و منزلت و زحمات رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نموده، و توجه می‌دهد که مبادا با رفتن ایشان، احکام الهی نادیده گرفته شود و وصایت «انی تارک فیکم الثقلین» فراموش گردد. سپس با پرده برداری از مشکلاتی که عده‌ای پیش آورده و دین و کتاب و عترت را پامال هواهای خود کردند، تاقیامت به عالم هشدار می‌دهد. فاطمه علیها السلام، مظلومه‌ای است که بعد از وفات پدر بزرگوارش، آنچنان به او ظلم شد که دمی از گریه نیاسود تا از دنیا رحلت نمود، و حاضر نشد کسی از مرگش با خبر شود، و کفن و دفن خود را به شوهرش علی علیه السلام سپرد، و بالاخره شبانه [صفحه ۱۴] تجهیز و در تاریکی شب به خاک سپرده شد و مزارش تا قیام فرزندش قائم آل محمد - عجل الله تعالی فرجه الشریف - مخفی خواهد ماند، و غم زیارتش بر قلوب عاشقان و مشتاقانش سنگینی می‌کند، و لکه ننگ و روسیاهی و اعتراضی است به پهنای تاریخ بر آزار کنندگانش. فاطمه علیها السلام، محبوبه‌ی با کمال علی علیه السلام بود که در فراقش می‌گریست و دنیا بعد از او، در دیدگانش ظلمت سرا شد. فاطمه علیها السلام، خفیه المزاری است که زیارتش زیات رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، و زیارت علی علیه السلام زیارت وی به حساب آمده است. فاطمه علیها السلام، منتقمه‌ای است که در قیامت، حق خود را از ظلم کنندگانش ستانده و از قاتلین پسرش، حسین علیه السلام دادخواهی خواهد کرد. فاطمه علیها السلام، شفیعه‌ای است که از ذریه و شیعیان و محبین خود، شفاعت خواهد کرد. و بالاخره مقام و منزلت فاطمه علیها السلام در بهشت آنچنان است که به وصف در نمی‌آید. در پایان مقدمه مناسب است خوابی که هنگام تألیف فصل هفدهم این رساله (صبح روز بیست و ششم ماه ذی الحجه هزار و چهار صد و هفت قمری) دیده شده آورده، و این مقدمه را به پایان برسانم. پس از ادای نماز صبح و بعد از انجام بعضی از اورات، قدری استراحت کردم، به خواب رفتم و مرحوم استاد بزرگوار علامه طباطبائی - رضوان الله علیه - را دیدم که فرمود: «آن کتاب را بیاور.» (یعنی کتاب حاضر را که هنوز تمام نشده بود و گویا در عالم خواب پایان یافته بود) کتاب را خدمتش بردم، فرمود: این را به رفقا بده تا در مجالسشان بخوانند (قریب به این بیان). با خود گفتم: «اینکه یک نسخه بیش ندارد، چگونه بدهم؟» امید است نوشته‌ی حاضر مورد نظر اولیای خدا واقع شده و ذخیره‌ای برای بعد از این عالم گردد. ان شاء الله تعالی. [صفحه ۱۵]

خلقت نوری فاطمه‌ی زهرا

حدیث ۰۱

اشاره

سدید صیرفی از امام صادق از پدران بزرگوارش علیهم السلام نقل می کند که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «خلق نور فاطمه علیها السلام قبل ان یخلق الارض والسماء» - نور فاطمه علیها السلام پیش از خلقت زمین و آسمان آفریده شد. بعضی از حاضرین عرض کردند: ای پیامبر خدا، پس او از بشر نیست؟ حضرت فرمود: «فاطمه حوراء انسیه» - فاطمه، حوریه ی بشری است. عرض کردند: ای پیامبر خدا، چگونه وی حوریه ی بشر گونه است؟ حضرت فرمود: «خلقها الله - عز و جل - من نور قبل ان یخلق آدم، اذ کانت الارواح...» - خداوند - عز و جل - پیش از آنکه آدم را بیافریند، او را از نور خود آفرید، آن هنگام که ارواح بودند... عرض شد: ای پیامبر خدا، در آن هنگام فاطمه کجا بود؟ فرمود: «کانت فی حقه تحت ساق العرش» - او در حقه ای در زیر ساق عرش بود. [۶]. [صفحه ۱۶] عرض کردند: ای پیامبر الهی، غذایش چه بود؟ فرمود: «التسیح والتقدیس والتهلل والتحمید...» [۷]. - تسبیح و تقدیس و لا اله الا الله و حمد و ثنای الهی...

بیان

در توضیح حدیث گذشته، نکاتی را متذکر می شویم: ۱- پیش از بیان روایات این فصل، باید توجه داشت که مراد از «خلقت نوری»، «تمثل نوری مجرد» آن بزرگوار است، نه «مقام نورانیت» وی، زیرا به مقام نورانیت که همان مقام ولایت کلی است، «خلقت» گفته نمی شود. احادیث آتیه این فصل، شاهد بر این بیان است. چنانکه در حدیث پنجم می فرماید: «انی خلقتک... من شبیح نور»، و در حدیث ششم به «الارواح قبل الاجساد» تعبیر شده، و در حدیث دیگر هم به «تمثل نوری» و هم به «ارواح» تعبیر شده است، چنانکه می فرماید: «خلق الله محمدا و عترته اشباح نور بین یدی الله قلت: و ما الاشباح؟ قال: ظل النور، ابدان نورانی، بل ارواح» [۸]. - خداوند، محمد و عترتش را به صورت شبیهای نورانی در برابرش خلق نمود. (راوی می گوید) عرض کردم: اشباح چیست؟ حضرت فرمود: سایه ی نور، بدنهای نورانی، بلکه ارواح نورانی هستند. بنابراین، بعید نیست که تعبیر «اذ کانت الارواح» در روایت اول نیز اشاره به مراتب خلقتهای نوری و تمثلی حضرات معصومین علیهم السلام پیش از خلقت نوری دیگر موجودات داشته باشد. ۲- در توضیح عبارت «خلقها الله عز و جل من نوره...» باید گفت: اهل تحقیق [صفحه ۱۷] می دانند که هیچ امری از حضرت حق سبحانه ایجاد و بروز و ظهور پیدا نمی کند مگر به اسمی از اسماء الهی، و اسم نیز از مسمی جدا نیست، چنانکه حضرت علی علیه السلام در دعای کمیل به پیشگاه الهی عرض می کند: «... و باسمائک الی غلبت (ملات) ارکان کل شیء... و بنور وجهک الی اضاء له کل شیء» [۹]. - (پروردگارا، از تو درخواست می کنم) به اسمائت، که بر ارکان و شراشر وجود هر چیزی غالب و چیره است (ارکان و شراشر وجود هر چیزی را پر کرده است) ... و به نور وجه تو، که هر چیزی به آن روشن و نورانی است. بنابراین، خلقت نوری فاطمه علیها السلام نیز به خلقت و ایجاد و اراده حق ظهور یافته است، لذا نمی تواند از نور او جدا باشد. [۱۰]. ۳- در توضیح عبارت «التسیح والتقدیس والتهلل والتحمید...» باید توجه داشت که: اولاً: تسبیح و تقدیس و تهلیل و تحمید، همان تسبیحات اربعه ی مشهور «سبحان الله، والحمد لله، و لا اله الا الله، والله اکبر» است که از «تکبیر» به «تقدیس» تعبیر شده. و این خود بیانگر آن است که معنای حقیقی تکبیر، همان تقدیس است، چنانکه در ذیل بیان خواهیم کرد. و ثانیاً: بازگشت معنای تقدیس و تکبیر و تهلیل و تحمید، به اعتباری به «تسیح» است، چنانکه روایاتی [۱۱] که از مجموع آنها به تسبیحات اربعه تعبیر شده است، به همین معنا اشاره دارد. و اما اینکه چگونه معنای اینها به تسبیح بر می گردد؟ باید گفت: تسبیح، به معنای منزّه دانستن حضرت حق از آلائشها و نقائص صفات [صفحه ۱۸] عوالم امکانی است، در عین اثبات تمامی کمالات و خوبیها برای حق تعالی. تقدیس، در عین اثبات اسماء و صفات برای حق سبحانه و تعالی، اعتقاد به عینیت اسماء و صفات با ذات حق تعالی و منزّه دانستن او از کثرت صفات و وحدت ذات است، که این همان معنای «تکبیر» است. چنانکه امام صادق علیه السلام در رد کسی که گمان می کرد معنای تکبیر «الله اکبر من کل شیء» (خداوند، بزرگتر از هر چیزی است) می باشد، فرمودند: آیا آنجا (یعنی در عوالم ربوبی) چیزی بوده تا

خداوند (با او مقایسه شود و) بزرگتر باشد؟ و سپس خود معنای صحیح تکبیر را بیان نمود و فرمود: «الله اکبر من ان یوصف» [۱۲].

خداوند، بزرگتر از آن است که توصیف شود. و این به آن معنا نیست که حق تعالی صفت ندارد، زیرا قرآن کریم خداوند را به صفات بسیاری توصیف نموده است، بلکه به معنای آن است که خداوند صفات زائد و جدای از ذات ندارد و صفاتش عین ذات اوست. و از اینجاست که مولی الموحدين، علی علیه السلام می فرماید: «کمال توحیده الإخلاص له، و کمال الإخلاص له نفی الصفات عنه، لشهادة کل صفة انها غیر الموصوف، و شهادة کل موصوف انه غیر الصفة: فمن وصف الله سبحانه، فقد قرنه...» [۱۳].

بالا-ترین مرحله توحید خداوند، اخلاص برای اوست و کمال اخلاص، نفی صفات از او، زیرا هر صفتی شاهد بر مغایرت و دوگانگی با موصوف، و هر موصوفی گواه بر مغایرت با صفت است. پس هر کس حق سبحانه را توصیف کند، او را قرین و همتای چیز دیگری قرار داده است... بنابراین معنای تقدیس و تکبیر نیز به تسبیح بازگشت می کند. [صفحه ۱۹] تهلیل «لا اله الا الله»، یعنی: اعتقاد و اذعان به اینکه تنها ذاتی که صلاحیت معبود بودن و پرستش را دارد، همانا ذات اقدس الهی است، و به معنای ظریفتر، تنها حقیقتی که در عالم، قائم به خود می باشد، فقط خداست. و هر چه جز او، پرتو و تجلی اوست و قیام و بستگی به او دارد، بنابراین، تهلیل نیز از این جهت که در مقام نفی آلهه و متوجه نیستی و اعتباری بودن عالم می باشد خود، تسبیح است. تحمید «الحمد لله» یعنی: تمامی ستایشها و ستایش کامل و محض، مختص حضرت حق، و از او و به اوست، زیرا تمامی کمالات مظاهر از او، و به اوست، لذا اگر مخلوقی ستایش شود، در واقع حق سبحانه که محض کمال و کمال محض می باشد، ستایش شده است، بنابراین، تحمید نیز به تسبیح بازگشت می کند. ۴- اما درباره ی اینکه چگونه غذای فاطمه زهرا علیها السلام در عوالم نوری، تسبیح و تقدیس و تهلیل و تحمید، و در یک کلمه «تسبیح» بوده است؟ باید گفت: با توجه به اینکه، غذا و خوراک هر عالمی متناسب با آن عالم است، لذا غذای عوالم مجرد نباید از نوع غذاها و خوراکیهای عالم ماده و طبیعت باشد. و نیز با توجه به اینکه موجودات مجرد دائماً مستغرق در توجه به فقر و نیستی و احتیاج خود هستند، لذا تنها حجابی که در آن عوالم فرض می شود، همان «توجه به این توجه» است که این انوار مقدسه با تسبیح و تقدیس و تهلیل و تحمید، ریشه این توجه را زدوده و همواره مستغرق در ذکر و شهود حضرت حق سبحانه می باشند. اکنون پس از این بیانات، باید گفت: اگر غذای حضرتش (با شهودی که وی را در عوالم نوری است) تسبیح و تقدیس و تحمید و تهلیل نباشد، چه باید باشد؟! [صفحه ۲۰]

حدیث ۲۰

اشاره

در قسمتی از حدیثی که سلمان فارسی از عمار یاسر نقل می کند، آمده است: امیر المومنین علیه السلام از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم پرسید: «نور فاطمه من نورنا؟» - آیا نور فاطمه از نور ما است؟ حضرت فرمود: «اولا تعلم؟» - مگر نمی دانی؟ حضرت علی علیه السلام در این هنگام به شکرانه این معنی، سجده ی شکر بجا آورد. و در ادامه روایت آمده است: پس از آن که امیرالمؤمنین علیه السلام نزد فاطمه زهرا علیها السلام آمد، ایشان عرض کرد: «اعلم یا أبا الحسن، ان الله تعالى خلق نوری و کان یسبح الله جل جلاله...» [۱۴]. - ای ابا الحسن، بدان که خداوند متعال نور مرا آفرید و پیوسته حق تعالی را تسبیح می نمود.

بیان

ظاهراً جمله «نور فاطمه من نورنا؟» در صدر روایت، اشاره به خلقت نوری نیست، بلکه مراد همان نور ولایت و مقام والای نورانیت اهل بیت است، که همان ولایت کلی الهی است. در ذیل حدیث ششم توضیح مختصری درباره آن خواهیم داد. و اما قسمت ذیل

روایت «ان الله تعالى خلق نوری» ظاهراً اشاره به خلقت نوری فاطمه زهرا علیها السلام دارد که در این فصل در صدد بیان آن هستیم. [صفحه ۲۱]

حدیث ۰۳

اشاره

در کتاب مناقب، از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم نقل شده که فرمود: «هنگامی که خداوند بهشت را خلق نمود، آن را از «نور وجه خود» آفرید. سپس آن نور را گرفت و بیافکند. «فاصابنی ثلث النور، و اصاب فاطمه ثلث النور، و اصاب علیا و اهل بینه ثلث النور...» [۱۵]. - یک سوم از آن نور به من، و یک سوم دیگر به فاطمه، و یک سوم دیگر به علی و اهل بیتش رسید...»

بیان

ظاهراً این «نور وجه»، که خداوند بهشت را از آن خلق نمود، همان است که در ذیل حدیث اول در بیان جمله‌ی «خلقها الله - عز و جل - من نوره» ذکر شد. و اما اینکه چگونه این انوار مقدسه از همان نوری هستند که بهشت از آن خلق شده است؟ از آن جهت است که ظهور بهشت، از تجلیات اسماء و صفات جمالی حق است، و انوار و طینت ایشان نیز به تمام معنی بهشتی، و از همان تجلیات هستند.

حدیث ۰۴

اشاره

اما عسکری به نقل از پدران بزرگوارش علیها السلام فرمود که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: هنگامی که آدم و حوا داخل بهشت فردوس (اعلی) شدند، چشمشان به خانمی افتاد که بر بساطی از بساطهای بهشت نشسته که بر سرش تاجی از نور، و در دو گوشش دو گوشواره از نور است، و از نور جمالش بهشتها نورانی است. آدم پرسید: محبوبم جبرئیل! این خانمی که بهشتها از نور جمالش برافروخته و [صفحه ۲۲] نورانی است، کیست؟ جبرئیل گفت: او فاطمه، دختر محمد، پیامبری از فرزندان تو است که در آخرالزمان می آید. سپس آدم پرسید: این تاجی که بر سرش هست؟ چیست؟ عرض کرد: شوهرش علی بن ابی طالب علیه السلام است. پرسید: دو گوشواره‌ای که بر دو گوشش آویخته شده، چیست؟ عرض کرد: دو فرزندش، حسن و حسین هستند. سپس آدم فرمود: محبوبم جبرئیل! «اخلقوا قبلی؟» - آیا ایشان قبل از من خلق شده‌اند؟ عرض کرد: «هم موجودون فی غامض علم الله قبل ان تخلق باربعه آلاف سنه» [۱۶]. - ایشان چهار هزار سال پیش از آفرینش تو، در فشرده‌ی علم الهی موجود بوده‌اند.

بیان

در توضیح حدیث گذشته دو نکته را متذکر می شویم: ۱- ظاهراً مراد از آدم و حوا علیهما السلام در این روایت، آدم و حوا در آخرین مرحله نزولی خلقتشان، که همان خلقت مادی در بهشت برزخی باشد، نیستند، بلکه در مراحل پیش از آن و در خلقت تمثلی نوری منظور است. زیرا: اولاً- در صدر روایت، از این بهشت، به بهشت «فردوس اعلی» تعبیر شده است، آنجا که می فرماید: «خداوند به جبرئیل وحی نمود که این بندگان مرا به فردوس اعلی ببر»، در حالی که بهشتی که خلقت مادی آدم و حوا در آن به وقوع پیوسته، بهشت برزخی بوده است. ثانیاً: با توجه به لزوم سنخیت مشاهده کننده و مشاهده شونده، چگونه [صفحه ۲۳] ممکن

حدیث ۵۰

اشاره

www.noorfatemah.org

بیان

جمله «و هم ارواح» در این روایت نیز موید بیان قبلی ما، در ذیل روایت چهارم است که حتی ملائکه و جن و سایر مخلوقات نیز، قبل از خلقت فعلی خود، اشباح نوری داشته‌اند، که به «و هم ارواح» تعبیر شده است. و از آنجا که نسبت کفر و عصیان به ملائکه الهی با صریح آیه شریفه (لا یعصون الله ما امرهم، و یفعلون ما یومرون) [۲۱]: (ملائکه) از اوامر الهی سرپیچی نمی‌کنند و هر چه به آنها امر شود، انجام می‌دهند. نمی‌سازد، ظاهراً باید مراد از «من جردها» در عبارت حدیث، سایر مخلوقات غیر از ملائکه باشد. والله علم. [صفحه ۲۶]

حدیث ۶

اشاره

مفضل می‌گوید که حضرت صادق علیه‌السلام فرمود: «ان الله تبارک و تعالی خلق الارواح قبل الاجساد بالفی عام، فجعل اعلاها و اشرفها ارواح محمد و علی و فاطمه والحسن والحسين والائمة بعدهم - صلوات الله علیهم - فعرضها علی السماوات والارض والجبال، فغشیها نورهم...» [۲۲]. - تحقیقا خداوند تبارک و تعالی، ارواح را در هزار سال قبل از اجساد خلق نمود، و بالاترین و شریفترین آنها را، ارواح محمد و علی و فاطمه وحسن و حسین و ائمه بعد از ایشان - صلوات الله علیهم - قرار داد، سپس آنها را بر آسمانها و زمین و کوهها عرضه داشت و نور ایشان همه آنها را فرا گرفت...

بیان

در این روایت و روایت قبل، به دو منزلت این بزرگواران اشاره شده است: ۱- تقدم و شرافت خلقت نوری و تمثلی ایشان بر سایر مخلوقات، حتی در خلقت تمثلی که به «شبح نور» در حدیث گذشته و «ارواح محمد و علی...» در این حدیث تعبیر شده است، که بحث این فصل پیرامون آن است. ۲- مقام نورانیت آن حضرات معصوم، که در حدیث قبل به «عرضت ولایتهم»، و در این حدیث به «فغشیها نورهم» تعبیر شده است. و در توضیح منزلت دوم به اختصار می‌گوییم: مقام نورانیت، و به تعبیری ولایت کلیه الهیه، همان است که اگر انبیا و اولیا مؤید به آن نباشند، هیچ معجزه و خرق عادت و کرامتی از آنان صادر نخواهد شد. و نیز مقام خلافت و تصرف در عالم را به تأیید این مقام دارند. و از همه بالاتر، بخصوص مقام خلافت اهل بیت علیهم‌السلام به گونه‌ای است که هیچ امری در عوالم خلقت انجام نمی‌گیرد، مگر اینکه به اذن الهی باید از مجرای [صفحه ۲۷] ایشان بگذرد. چنانکه در زیارت امام حسین علیه‌السلام آمده است: «اراده الرب فی مقادیر اموره تهبط الیکم، و تصدر من بیوتکم». [۲۳]. - اراده‌ی پروردگارت در تقدیر امور (همه مخلوقات) به شما فرود می‌آید و از خانه‌ها (و مقام منبع) شما (به جهان و جهانیان) صادر می‌شود. و این همان مقام خلافت و ولایت الهی است، زیرا مقام نورانیت ایشان را نمی‌توان جدای از مقام ولایت الهی دانست، بلکه عین آن مقام است. [۲۴].

حدیث ۷

اشاره

ابی سعید خدری می‌گوید: نزد رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نشسته بودیم که مردی رسید و عرض کرد: ای پیامبر خدا، مرا از گفتار خداوند - عزوجل - آنجا که به ابلیس فرمود: (استکبرت ام کنت من العالین؟) [۲۵]: (آیا تکبر ورزیدی یا از «عالین» بودی؟)

خبر دهید که «عالین» چه کسانی هستند که از ملائکه مقرب هم بالاترند؟ رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «انا و علی و فاطمه و الحسن و الحسین علیهم السلام، کنا فی سرادق العرش نسبح الله، فسبحت الملائكة بتسبیحنا، قبل ان یخلق الله - عزوجل - آدم بالفی عام...» [۲۶]. - عالین، من و علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام هستیم، که دو هزار سال پیش از اینکه خداوند - عزوجل - حضرت آدم را بیافریند، در پرده سرای عرش الهی پیوسته مشغول تسبیح الهی بودیم، و ملائکه به تسبیح ما تسبیح گوی شدند...

بیان

در توضیح حدیث آخر این فصل نکاتی را متذکر می شویم: [صفحه ۲۸] ۱- با توجه به اینکه آیه شریفه مذکور در ذیل جریان سجده ملائکه به امر الهی در برابر حضرت آدم علیه السلام، و سجده نکردن ابلیس (با اینکه صورتاً در میان ملائکه بود) آمده است، باید «عالین» گروهی از ملائکه باشند که آنچنان مبهوت حضرت حق گردیده باشند که خطاب (اسجدوا) [۲۷] را متوجه نشده و سجده نکرده و معذور بوده اند، چنانکه در حدیث آمده است: «عالین، گروهی از ملائکه هستند که توجه و التفاتی به غیر حق ندارند، و به سجده در برابر آدم مأمور نبوده اند، و اساساً متوجه نبوده اند که حضرت حق، عالم و آدم را آفریده است.» [۲۸]. و نیز در دعای رجیه که از ناحیه مقدسه امام زمان - عجل الله تعالی فرجه الشریف - صادر شده است، می خوانیم: «و صل علی محمد و آله و علی عبادک المنتجبین و بشرک المحتجبین و ملائکتک المقربین و البهم الصافین الحافین» [۲۹]. - و رحمت فرست بر محمد و اهل بیتش و بر بندگان برگزیده ات و بر انسانهای ناشناخته و بر ملائکه مقرب و بر (ملائکه) مبهوتی که گرداگرد هم صف کشیده اند. ولی در این حدیث، رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم، خود و این بزرگواران را «عالین» می خواند، که شاید به دلیل ظهور علو منزلت معنوی و برجستگی ظاهری و باطنی ایشان در خلقت نوری و سرادق عرش باشد، و آن ملائکه نیز به حساب مقام معنوی خاصشان از مصادیق ایشان می باشند، نه به دلیل سجده نکردن بر آدم علیه السلام که به آن مأمور نبوده اند و خطاب «اسجدوا» تنها متوجه ملائکه بود، نه آن انوار مقدسه. [صفحه ۲۹] ۲- تسبیح گفتن ملائکه به تسبیح ایشان «فسبحت الملائكة بتسبیحنا»، نیز ظاهراً اشاره به تقدم رتبی خلقی و تجردی نوری، و حتی تقدم در تسبیح و گفتار بر سایر موجودات دارد. ۳- جمله ی «کنا فی سرادق العرش نسبح الله». از این حدیث، و عبارت «کانت فی حقه تحت ساق العرش» از روایت اول، و عبارت «هم موجودون فی غامض علم الله..» از روایت چهارم، تعبیراتی قریب به یک مضمون است که ذیلاً توضیح مختصری درباره آنها می دهیم: اولاً: باید توجه داشت که این تعبیرات، تمثیلاتی است تا ما را با ریشه این انوار مطلع سازند. ثانیاً: منظور از عرش الهی، چنانکه در روایت [۳۰] آمده است، «علم» و «قدرت» حضرت حق است، هر چند بعضی از آیات و روایات - به قرائنی که در آنها وجود دارد - ظاهراً عرش را خود موجودات بیان کرده است، ولی منافاتی بین این دو نیست، زیرا موجودات، مظهر «علم» و «قدرت» الهی هستند. [۳۱]. حال چه اشکالی دارد که بگوییم: علم خداوند در خلقت نوری انوار مقدسه اهل بیت که مقدم بر همه مخلوقات هستند، دو گونه است: اجمالی و تفصیلی (چنانکه نسبت به سایر موجودات نیز قابل فرض است). علم تفصیلی حق، همان ظهور و بروز پیدا کردن موجودات است به اراده ی پروردگار، در مراحل خلقت تمثلی نوری تا عوالم برزخی و مادی و دنیوی و اخروی. و علم اجمالی، همان علم پروردگار به این ذوات مقدسه و سایر موجودات است، قبل از ظهور تفصیلی آنان. (مراد از قبلیت در اینجا، قبلیت رتبی است نه [صفحه ۳۰] زمانی، زیرا در عوالم ربوبی زمان راه ندارد تا قبلیت و بعدیت معنا داشته باشد). به این ترتیب، دو احتمال سربسته در این روایات نسبت به تسبیح و تقدیس و تهلیل و تحمید فاطمه زهرا علیها السلام و سایر اهل بیت علیهم السلام می رود: احتمال اول اینکه: ایشان در مرحله خلقت تمثلی نوری و علم تفصیلی حق، تسبیح الهی را می گفتند، و به تعبیر روایت اول «غذایشان تسبیح و تقدیس و تهلیل و تحمید» بوده است، و این معنا با ذیل روایت هفتم نیز سازگارتر است که می فرماید: «و ملائکه به تسبیح

ما تسبیح گوی شدند.» احتمال دوم اینکه: به معنای ظرفیت - بنا به ظاهر عبارات این سه حدیث «کانت فی حقه تحت ساق العرش» و «هم موجودون فی غامض علم الله» و «کنا فی سرادق العرش...» منظور این است که ما حتی در علم اجمالی پروردگار جز تسبیح و تقدیس کار دیگری نداشتیم. والله أعلم. البته باید توجه داشت که این تعبیرات سه گانه فوق در احادیث گذشته و شبیه به آن در دیگر روایات، برای درک فی الجمله سامعین است، و مقام و منزلت آن بزرگواران را فقط اهلش می فهمند. و بیان اینکه هر جمله ای به چه معنایی اشاره دارد، ذکر آن در این رساله ملال آور است. خلاصه آن که: همان گونه که از مجموع روایات این فصل معلوم گردید، خلقت موجودات، خصوصاً اشرف آنها - یعنی انبیا - و بالأخص ذوات مقدسه چهارده معصوم، تنها در خلقت مادی منحصر نیست، بلکه این مرحله، آخرین مرحله خلقت همه جودات و انوار مقدسه انبیا و اوصیا است. اما اینکه چند مرحله از خلقت را طی کرده اند تا به مرحله مادی رسیده اند؟ و نیز روایات از هر کدام از این مراحل، چه تعبیری دارند؟ از بیانات بعضی از احادیث، از جمله احادیث خلقت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم [۳۲] مطالبی بطور اجمال، به دست می آید. [صفحه ۳۱] و درباره ی کیفیت خلقت نوری باز از بعضی جملات احادیث این فصل و احادیث دیگر به دست می آید که: تنها نور بدون تمثیل نبوده، بلکه خلقت نوری و صورت نوری [۳۳] رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و انوار مقدسه فاطمه زهرا علیها السلام و ائمه معصومین علیهم السلام بوده که تسبیح و تقدیس و تهلیل و تحمید حضرت حق، غذایشان بوده، و ملائکه الهی به تسبیح ایشان تسبیح گو بوده اند. ۴- در پایان این فصل می گوئیم: همانگونه که در اول فصل اشاره شد، این فصل متضمن منزلت آن بانوی بزرگوار، در تقدم «خلقت نوری» ایشان بر خلقت سایر موجودات است، و این غیر از «مقام نورانیت» انبیا و اولیا و ایشان است [۳۴]، زیرا مقام نورانیت که همان مقام «ولایت کلیه الهی» و «عالم امر» است، در تمام مراحل خلقت انبیا و اولیا و خلقت تمامی موجودات، از جمله در مرحله خلقت نوری آنها دخالت دارد، بطوری که بدون آن هیچ مظهری نمی تواند به تنهایی قوامی داشته باشد، خصوصاً در امر معنوی. لذا اگر انبیا و اولیا مؤید به مقام ولایت نباشند، قادر بر ظهور هیچ گونه امر معنوی و ولایی، مثل معجزه و خرق عادت و کرامت نخواهند بود. در احادیث اهل بیت از این مقام به «نور» تعبیر شده است، چنانکه امیرالمؤمنین علیه السلام در حدیث نورانیت، در جواب سوال ابوذر غفاری و سلمان فارسی رضوان الله علیهما درباره ی معرفت حضرتش به نورانیت، می فرماید: «معرفتی بالنورانیه معرفه الله - عز و جل - و معرفه الله - عز و جل - معرفتی [صفحه ۳۲] بالنورانیه، و هو الدین الخالص...» [۳۵]. - شناخت من به نورانیت، شناخت خداوند - عز و جل - می باشد و شناخت خداوند - عز و جل - شناخت من به نورانیت است، و آن دین خالص است... و نیز در ذیل حدیث دوم همین فصل، حضرت فاطمه علیها السلام می فرماید: «اعلم ما کان و ما یکون و ما لم یکن یا ابا الحسن، المومن ينظر بنور الله تعالى» [۳۶]. - ای ابا الحسن، آنچه را که به وقوع پیوسته (حوادث گذشته) و به وقوع می پیوندد (اتفاقات حال) و به وقوع نپیوسته (رخدادهای آینده) می دانم. مومن با نور خداوند متعال نظر می کند. و در ادعیه و زیارات ائمه معصومین علیهم السلام خصوصاً در زیارت جامعه کبیره نیز، با تعبیر خاصی بدان اشاره شده است که این رساله گنجایش بحث تفصیلی پیرامون آن را ندارد. در هر حال، مقام و منزلت نورانیت آن بانوی بزرگ با روایات گذشته و آینده، و روایات بسیاری که ایشان را از نور رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه اطهار علیهم السلام جدا نمی نمایند، [۳۷] به خوبی آشکار می شود. والله تبارک و تعالی عالم بحقیقه الامر. [صفحه ۳۳]

فضیلت رسول اکرم و خدیجه کبری، پدر و مادر فاطمه ی زهرا

حدیث ۰۱

اشاره

صالح بن سهل از حضرت امام صادق علیه السلام نقل می کند: بعضی از قریش به رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم عرض کردند: «به چه علتی بر انبیای گذشته پیشی گرفتید، در حالی که شما پس از آنها مبعوث شده و خاتم آنان هستید؟» حضرت فرمود: «انی کنت اول من آمن بری، و اول من اجاب، حیث اخذ الله میثاق النیین (و اشهدهم علی انفسهم الست برکم) [۳۸] فکنت انا اول نبی قال: (بلی) [۳۹] فسبقتهم بالإقرار بالله - عز و جل -» [۴۰]. - من اولین کسی بودم که به پروردگار ایمان آوردم، و نیز هنگامی که (در ازل) خداوند از انبیا میثاق و پیمان گرفت و آنان را بر نفسشان شاهد قرار داد و فرمود: «آیا من پروردگار شما نیستم؟»، من اولین پیغمبری بودم که گفتم: «آری». پس در اقرار به خداوند - عزوجل - از ایشان پیشی گرفتم.

بیان

البته این اولیت (اولیت رتبی، نه زمانی) در خلقت نوری حضرتش صلی الله علیه و آله و سلم و [صفحه ۳۴] به حساب تقدم منزلتی ایشان می باشد، چنانکه اخذ میثاق و پاسخ ایشان و سایر انبیا و اولیا و سایر مخلوقات نیز، در عوالم نوری و در خلقت نوری بوده است، و گرنه وی در خلقت مادی، از سایر انبیا، متأخر است.

حدیث ۰۲

اشاره

حسین بن عبدالله می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: آیا رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم سرور فرزندان حضرت آدم بود؟ فرمود: «کان والله سید من خلق الله. و ما برء الله بریه خیرا من محمد صلی الله علیه و آله و سلم». [۴۱]. - به خدا قسم، او سرور تمام مخلوقات الهی بود. و خداوند مخلوقی بهتر از محمد صلی الله علیه و آله و سلم نیافریده است.

بیان

از عموم جواب امام صادق استفاده می شود که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم سید و سرور همه کائنات، اعم از جن و انس و ملائکه مقربین و غیر مقربین، و بهترین خلایق الهی است، چنانکه از سایر روایات [۴۲] نیز استفاده می شود.

حدیث ۰۳

موسی بن بکر می گوید: حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام فرمود: رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: «ان الله اختار من النساء اربعا: مریم و آسیه و خدیجه و فاطمه» [۴۳]. - خداوند از میان زنان، چهار نفر را برگزید: مریم، آسیه، خدیجه و فاطمه. [صفحه ۳۵]

حدیث ۰۴

محمد بن مسلم نقل می کند که امام باقر علیه السلام فرمود: ابوسعید خدری به من گفت که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: شب معراج هنگام بازگشت از جبرئیل علیه السلام پرسیدم که آیا خواسته ای از من داری؟ گفت: «حاجتی ان تقرأ علی خدیجه من الله و منی السلام...» [۴۴]. - حاجت من این است که سلام خداوند و مرا به خدیجه علیها السلام برسانی.

حدیث ۰۵

در حدیث کناره گیری رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم از خدیجه علیها السلام آمده است که: حضرتش در اواخر کناره گیری چهل روزه از او، عمار بن یاسر را به سوی خدیجه فرستاد و پیام داد که: «ای خدیجه، گمان مکن کناره گیری و ترک تو از روی ناراحتی ام از توست، بلکه پروردگارم - عزوجل - چنین دستور داد تا امرش واقع شود. ای خدیجه، جز گمان خیر بر من مبر، «فان الله - عز و جل - لباهی بک کرام ملائکته کل یوم مراراً...» [۴۵]. - خداوند - عزوجل - هر روز مکرر به وجود تو بر ملائکه بزرگوارش مباحث می کند.

حدیث ۰۶

اشاره

در کتاب «مولد فاطمه» ابن بابویه آمده است: روایت شده که پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «اشتفات الجنه الی اربع من النساء: مریم بنت عمران، و آسیه بنت مزاحم، زوجه فرعون، و هی زوجه النبی صلی الله علیه و آله و سلم فی الجنه و خدیجه بنت خویلد، زوجه النبی صلی الله علیه و آله و سلم [صفحه ۳۶] فی الدنيا و الاخره، و فاطمه بنت محمد صلی الله علیه و آله و سلم.» [۴۶] . - بهشت مشتاق دیدار چهار زن است: مریم دختر عمران، و آسیه دختر مزاحم و همسر فرعون که در بهشت همسر پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم خواهد بود، و خدیجه دختر خویلد، همسر پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم در دنیا و آخرت، و فاطمه دختر محمد صلی الله علیه و آله و سلم.

بیان

روایات در عظمت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و فضائل خدیجه کبری علیها السلام بسیار است. مقصود ما از ذکر این چند حدیث این نیست که بخواهیم به فضیلت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم بپردازیم، و یا کلامی در اطراف مقام خدیجه کبری علیها السلام گفته باشیم، بلکه غرض یادی از این دو بزرگوار است تا به تناسب بحث کتاب، عظمت و فضیلت فاطمه اطهر علیها السلام روشن تر گردد. [صفحه ۳۷]

خصوصیات انعقاد نطفه فاطمه زهرا

حدیث ۰۱

هروی از امام رضا علیه السلام نقل می کند که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «لما عرج بی الی السماء، اخذ بیدی جبرئیل علیه السلام فادخلنی الجنه، فناولنی من رطبها، فاکلته، فتحول ذلک نطفه فی صلی فلما هبطت الی الارض، وقعت خدیجه، فحملت بفاطمه علیها السلام، ففاطمه حوراء انسیه...» [۴۷]. - در شب معراج که به آسمان برده شدم، جبرئیل علیه السلام دست مرا گرفت و داخل بهشت نمود و از خرماي بهشت به من داد، آن را خوردم و در صلب من به نطفه تبدیل شد. پس هنگامی که به زمین باز گشتم با خدیجه هم بستر شدم و ایشان به فاطمه علیها السلام باردار شد، بنابراین فاطمه حوریه ی بشر گونه است...

حدیث ۰۲

سدید صیرفی نقل می کند که امام صادق، به نقل از پدران بزرگوارش علیهم السلام فرمود که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم

فرمودند:.... «هنگامی که خداوند- عزوجل - حضرت آدم را آفرید و مرا از صلب وی خارج کرد، و اراده اش تعلق گرفت که فاطمه را از صلب من خارج کند، «جعلها تفاحه فی الجنه، و اتانی بها جبرئیل علیه السلام» [صفحه ۳۸] - خداوند، او را سببی در بهشت قرار داد، و جبرئیل علیه السلام آن را برای من آورد. در ادامه همین روایت، پس از اینکه جبرئیل، سلام حق تعالی را به حضرت رسانده و او جواب می دهد، عرض می کند: «یا محمد، ان هذه تفاحه اهداها الله - عزوجل - الیک من الجنه. فاخذتها و ضمنتها الی صدری. - ای محمد، این سببی است که خداوند- عزوجل - به رسم هدیه از بهشت برای تو فرستاده است. (حضرت می فرماید: آن را گرفتم و به سینه چسباندم. آنگاه جبرئیل به من گفت: «ای محمد، خداوند- عزوجل - می فرماید: سبب را بخور، آن را شکافتم و نور درخشانده ای را دیدم و هراسیدم. جبرئیل گفت: چرا نمی خوری، بخور و مترس، آن نور «منصوره» [۴۸] در آسمان است، و او در زمین «فاطمه» نام دارد... [۴۹].

حدیث ۰۳

سلمان می گوید: عمار به من گفت... فاطمه علیها السلام به علی علیه السلام عرض کرد: «اعلم یا اباالحسن، ان الله تعالی خلق نوری و کان یسبح الله - جل جلاله - ثم اودعه شجرة من شجر الجنة فاضاءت، فلما دخل ابی الجنه، اوحی الله تعالی الیه الهاما: ان اقتطف الثمرة من تلك الشجرة، و ادرها فی لهواتک، ففعل، فاودعنی الله صلب ابی صلی الله علیه و آله و سلم، ثم اودعنی خدیجه بنت خویلد، فوضعتنی. و انا من ذلك النور...» [۵۰]. - ای اباالحسن، بدان که خداوند متعال نور مرا خلق نمود و پیوسته مشغول تسبیح حق - جل جلاله - بود، سپس آن نور را در یکی از درختهای بهشت نهاد و [صفحه ۳۹] آن درخت نورافشانی کرد. و هنگامی که پدرم داخل بهشت شد، خداوند متعال به وی وحی الهام می کرد که: آن میوه را از آن درخت بچین و در دهان بگردان، و او چنان کرد. به این ترتیب خداوند مرا در صلب پدرم صلی الله علیه و آله و سلم به ودیعه گذاشت و وی نیز این ودیعه را به خدیجه دختر خویلد سپرد، تا اینکه من از ایشان متولد شدم. من از آن نور هستم...

حدیث ۰۴

ابوعبیده می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، فاطمه علیها السلام را زیاد می بوسید. عائشه از این امر ناراحت شد آن را امر نامطلوبی تلقی کرد، حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: ای عائشه، در شب معراج که به آسمان رفتم، داخل بهشت شدم و جبرئیل مرا نزدیک درخت طوبی برد و از میوه های آن به من داد، آن را خوردم، «فحول الله ذلك ماء فی ظهري، فلما هبطت الی الارض، واقعت خدیجه، فحملت بفاطمه، فما قبلتها قط الا وجدت رائحة شجرة طوبی منها.» [۵۱]. - خداوند آن میوه را به صورت آبی در پشتم تبدیل کرد. و هنگامی که به زمین باز گشتم با خدیجه هم بستر شدم که در نتیجه او به فاطمه حامله شد، لذا من هیچ زمانی او را نمی بوسم مگر اینکه بوی درخت طوبی را از او استشمام می کنم.

حدیث ۰۵

اشاره

در حدیث کناره گیری رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم از خدیجه علیها السلام به مدت چهل شبانه روز به امر الهی برای آمادگی انعقاد نطفه فاطمه زهرا علیها السلام، پس از آنکه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم مراجعت نمود، و در شب چهلیم جبرئیل طبقی غذا و طعام آورد که حضرت با آن افطار کند، آمده است که: [صفحه ۴۰] «کشف الطبق، فاذا عذق من رطب، و

عنقود من عنب.» [۵۲]. - رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم سرپوش طبق را برداشت و ناگهان دید که یک خوشه خرما و خوشه‌ای انگور در آن است.

بیان

عمده‌ی تعبیری که در روایات، پیرامون خصوصیات انعقاد نطفه آن بزرگوار وارد شده، به شرحی است که در روایات گذشته آمده است. البته اختلافی که ابتداء در رابطه با نوع میوه (خرما، انگور، سیب) و وقت تناول (شب معراج و غیر آن) و درخت میوه (درخت طوبی، درخت بهشتی) در این روایات به نظر می‌رسد، قابل حل است، زیرا ممکن است که حضرتش مکرر، و در هر زمان میوه خاصی را به همان صورتی که تعبیرات روایات گذشته بیان کرده، میل نموده باشد. و نیز ممکن است که یک میوه و یک تناول باشد، و اختلاف تعبیرات روایات به خاطر فهم شنونده باشد. ولی مشکل اصلی آن است که چگونه ممکن است میوه بهشتی، نطفه عالم ماده گردد، در حالی که ظاهراً هیچ گونه سنخیتی بین این دو موجود نیست؟ اولاً: باید توجه داشت که ذکر میوه تمثیل است تا ما با آنچه در میان خودمان متداول است، معنایی را بفهمیم، چنانکه در بیان ایام ربوبی در ذیل حدیث چهارم از فصل اول گذشت و در آینده نیز به تناسب اشارتی خواهیم داشت. ثانیاً: این تعبیرات با اشاره، نوع طینت و خمیر مایه‌ی فاطمه‌ی زهرا علیها السلام را مشخص می‌کند، و در واقع این مضامین شبیه به اخبار طینت درباره‌ی خلقت طینت انوار مقدسه انبیا و حضرات معصومین علیهم السلام است. در حدیثی از امام زین العابدین علیه السلام منقول است که می‌فرماید: [صفحه ۴۱] «ان الله - عزوجل - خلق النبین من طینه علین: قلوبهم و ابدانهم، و خلق قلوب المومنین من تلك الطینه، و خلق ابدان (یا: جعل خلق ابدان) المومنین من دون ذلك، و خلق الکفار من طینه سجين: قلوبهم و ابدانهم...» [۵۳]. - خداوند عزوجل، قلبها و بدنهای پیامبران را از طینت علین خلق نمود و نیز قلبهای مؤمنین را از آن طینت آفرید، ولی خلقت بدنهایشان را از غیر آن قرار داد، و کافران را از طینت سجين خلق نمود: قلبها و بدنهایشان را... همچنین امام باقر علیه السلام فرمود: «ان الله - جل و عز - خلقنا من اعلی علین، و خلق قلوب شیعتنا مما خلقنا منه، و خلق ابدانهم من دون ذلك...» [۵۴]. - خداوند عزوجل - خلق المومن من طینه الجنه...» [۵۵]. - خداوند عزوجل، مومن را از طینت بهشتی آفرید... و بالاخره، صالح بن سهل در روایتی می‌گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: فدایت شوم، خداوند عزوجل - طینت مؤمن را از چه چیزی خلق نمود؟ حضرت فرمود: «من طینه الانبیاء...» [۵۶]. - از طینت پیامبران... مسلم مراد از «طینت» در این روایات، خاک نیست، بلکه - چنانکه از روایات [صفحه ۴۲] باب طینت [۵۷] برمی‌آید - همان «اصل» و «ریشه» و «جبلت» و «خمیر مایه» منظور است. بنابراین، با توجه به روایات و اخبار طینت [۵۸] روشن می‌شود: تعبیراتی که درباره انعقاد نطفه‌ی آن بزرگوار وارد است، درصدد بیان این است که: چنانچه اصل و ریشه کفار (قلبها و بدنهایشان) از سجين، و اصل و خمیر مایه‌ی مومنین (تنها قلبهایشان) از علین است، طینت و اصل و خمیر مایه فاطمه‌ی زهرا علیها السلام مانند انبیا و حضرات معصومین علیهم السلام کاملاً - حتی طینت بدن مبارکش - بهشتی و از اعلی علین می‌باشد. البته با وجود مطالبی که درباره‌ی تقدم خلقت نوری آن بزرگوار و نیز اشاراتی که در رابطه با تقدم وی در مقام نورانیت و ولایت در فصل اول این رساله گذشت، نباید این مطلب امر مستبعدی تلقی شود. ثالثاً: چه مانعی دارد که خداوند نور فاطمه علیها السلام را در میوه بهشتی قرار دهد، و آن نور از طریق میوه بهشتی (ظاهراً به صورت برزخی) منتقل شده و منشأ خلقت مادی ایشان گردد؟ همان گونه که خلقت ما در گندم و دیگر مواد غذایی قرار داده شده و منشأ خلقت مادی ما از غذاهای مادی است. چنانکه حدیث دوم و سوم، از این بیان پرده برمی‌دارد. رابعاً: محتمل است که منظور از بهشت در این روایات، بهشت برزخی، و میوه‌ها نیز (به هر صورتی که بوده) از این بهشت باشد. خامساً: ممکن است بگوییم: میوه بهشتی تنزل کرده و به صورت دنیوی در آمده است، که با توجه به این معنی - چنانکه استاد بزرگوار علامه‌ی طباطبائی - رضوان الله تعالی علیه - می‌فرمودند - مشکل روایات بهتر حل می‌شود. والله أعلم بحقیقه الأمر. [صفحه ۴۳]

خصوصیات ایام حمل فاطمه‌ی زهرا

حدیث ۰۱

اشاره

مفضل بن عمر می گوید به امام صادق علیه السلام عرض کردم: ولادت فاطمه علیها السلام چگونه بود؟ حضرت فرمود: هنگامی که خدیجه به فاطمه حامله شد، «کانت فاطمه علیها السلام تحدثها من بطنها و تصبرها» - فاطمه علیها السلام از درون شکم مادر، با او سخن می گفت و او را به صبر (بر تنهایی و شکیبایی در برابر سختیها و زخم زبانها) دعوت می کرد. و خدیجه این امر را از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم مخفی می داشت، تا اینکه روزی رسول خدا وارد خانه شد و شنید که خدیجه با فاطمه علیها السلام سخن می گوید. فرمود: ای خدیجه، با چه کسی سخن می گویی؟ عرض کرد: فرزندی که در شکم من است با من سخن می گوید، و با من انس می گیرد و مرا از تنهایی می رها کند. حضرت فرمود: ای خدیجه، این جبرئیل است (به من بشارت و) خبر می دهد که آن دختر است... سپس حضرت صادق علیه السلام در ادامه روایت فرمود: حضرت خدیجه علیها السلام پیوسته بر این حال بود، تا اینکه ولادت فاطمه علیها السلام نزدیک شد و... [۵۹]. [صفحه ۴۴]

بیان

این نیز یکی از فضائل و کرامات فاطمه زهرا علیها السلام است که در کمتر نبی و ولی شبیه آن را سراغ داریم. اکنون این سوال مطرح است که آیا این سخن گفتن، مثل سخن گفتن عالم ماده و با زبان بوده، و یا شبیه به عالم خواب و یا مشاهده بوده است؟ و آیا غیر از خدیجه علیها السلام کس دیگری کلمات حضرت زهرا علیها السلام را می شنیده است یا خیر؟ آنچه از ظاهر روایت برمی آید این است که فاطمه‌ی زهرا و خدیجه کبری علیها السلام با یکدیگر گفتگو می کردند و رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نیز سخنان خدیجه را می شنیده است، لذا بعید نیست که این جریان، امری خلاف عادی بوده باشد. هر چند بعید نیست که بگوییم: خدیجه علیها السلام با صور و عوالم غیر مادی فاطمه زهرا علیها السلام گفتگو می کرده و سخن او را از آن عوالم می شنیده است، والله اعلم. [صفحه ۴۵]

ولادت و خصوصیات تولد فاطمه‌ی زهرا

اشاره

در این فصل، تنها به ذکر ده امر از روایت مفضل بن عمر [۶۰] از امام صادق علیه السلام اکتفا می کنیم، که هر کدام به عظمت آن بانوی بزرگ در حین ولادت و بعد از آن اشاره دارد: مفضل بن عمر می گوید، به امام صادق علیه السلام عرض کردم: ولادت فاطمه علیها السلام چگونه بود؟ حضرتش بعد از ذکر جریان یاری نکردن زنان قریش و بنی هاشم در هنگام وضع حمل خدیجه علیها السلام و... می فرماید: ۱- لذا خدیجه علیها السلام غمگین و دل افسرده شد و پیوسته بر این حال بود که ناگهان چهار خانم گندم گون و بلند بالا که گویی از زنان بنی هاشمند، داخل شدند. خدیجه چون ایشان را دید، هراسید. [۶۱]. ۲- یکی از آنان گفت: «لا- تحزنی یا خدیجه، فانا رسل ربک الیک، و نحن اخواتک» - ای خدیجه، غمگین مباش، ما از جانب پروردگارت به سوی تو آمده ایم و خواهران تو هستیم. من ساره ام، و این آسیه دختر مزاحم، که در بهشت رفیق و مصاحب تو [صفحه ۴۶] است، و این مریم دختر عمران، و این کلثوم خواهر موسی بن عمران است. خداوند ما را فرستاده تا کارهای را که زنان هنگام زایمان نیازمند هستند

انجام دهیم. سپس یکی به جانب راست، و دیگری طرف چپ، و سومی روبرو، و چهارمی پشت سر خدیجه نشستند. [۶۲].

بیان

آیا این چهار خانم به صورت مادی ظاهر شده‌اند، و یا غیر مادی؟ مسلم آنان به صورت مادی ظاهر نشده‌اند، بلکه صور قبل از عالم ماده ایشان بوده که ظاهر شده و خود را به آن خصوصیتی که در روایت آمده است، معرفی کرده‌اند. و اما اینکه آیا به صورت برزخی ظاهر شده‌اند، و یا تمثلات پیش از برزخ؟ روشن نیست، ولی می‌توان گفت: ظهورشان به صور مثالی، یا به حساب سیر صعودی ایشان در کمالات نفسانی بوده است، و یا این مشاهده به حساب سیر صعودی حضرت خدیجه است که قدرت مشاهده صور کمالیه آنان را داشته است. بنابراین می‌توان گفت: اگر در آن مجلس کسان دیگری حضور داشته‌اند که در معنویت و صفای باطن در ردیف حضرت خدیجه علیها السلام نبوده‌اند، قدرت دیدن آن خانمها را نداشته‌اند. ۳- امام صادق علیه السلام در ادامه حدیث می‌فرماید: «فوضعت فاطمه علیها السلام طاهره مطهره». [۶۳]. - و به این ترتیب، خدیجه، فاطمه علیها السلام را پاک و پاکیزه به دنیا آورد. [صفحه ۴۷]

بیان

لفظ «طاهره و مطهره» خواه صفت برای فاطمه علیها السلام باشد، و خواه برای خدیجه علیها السلام باز فضیلتی است برای فاطمه علیها السلام، اگر چه با توجه به قسمت نهم همین روایت، می‌توان گفت: صفت برای فاطمه علیها السلام است. ۴- در ادامه روایت می‌فرماید: هنگامی که فاطمه علیها السلام به دنیا آمد، «اشرق منها النور، حتی دخل بیوتات مکه. و لم یبق فی شرق الارض و لا غربها موضع الا اشرق فیه ذلک النور». [۶۴]. - از او نوری ساطع شد که به همه خانه‌های مکه رسید، و در مشرق و مغرب زمین جایی نماند مگر اینکه آنجا را روشن کرد.

بیان

ساطع شدن نور از ایشان هنگام تولد، به حساب غیرطبیعی بودنش مانعی ندارد، چنانکه در جریان تولد رسول اکرم رسول الله صلی الله علیه و آله امور غیر عادی ظهور یافت [۶۵] و نیز هنگام تولد حضرت علی علیه السلام امور غیر مترقبه‌ای پیش آمد. [۶۶]. و به طور کلی وقوع امور غیر عادی نسبت به انبیا و اولیای گذشته قابل انکار نیست، حال چرا نسبت به فاطمه زهرا علیها السلام که در خلقت نوری و در مقام و منزلت نورانیت بر انبیا مقدم است، قابل انکار یا تردید باشد؟! ولی ممکن است منظور از این نور، نور ولایت کلی و مقام و منزلت نورانیت ایشان باشد که انوار ظاهری و اشراق غیر طبیعی از آثار آن است. ۵- در ادامه روایت می‌فرماید: «و دخل عشر من الحورالعین، کل واحد منهن معها طست من الجنة، و ابریق [صفحه ۴۸] من الجنة، و فی الابریق ماء من الکوتر». - و ده نفر از حورالعین، که با هر کدام طشتی و آفتابه‌ای از بهشت، که در آفتابه آب کوثر بود، حضور یافتند. خانمی که پیش رو نشسته بود، فاطمه زهرا علیها السلام را گرفت و با آب کوثر شست، و دو پارچه که از شیر سپیدتر، و از مشک و عنبر خوشبو تر بود، بیرون آورد، یکی را به بدنش پیچید و با دیگری سرش را پوشاند. [۶۷].

بیان

مسأله حضور ده حورالعین، با بیانی که در ذیل قسمت اول و دوم روایت گذشت، حل می‌شود، زیرا خدیجه کبری علیها السلام در مقام و منزلت، از آنان بالاتر بوده و بنابراین قدرت دیدن آنها را داشته است. علاوه، چه مانع دارد همانگونه که اهل کمال در بهشت

به مشاهده آنان راه دارند، در این عالم نیز راه داشته باشند، البته نه با دید مادی؟! و اما موضوع شستشوی حضرت فاطمه زهرا علیها السلام با آب کوثر و آفتابهی بهشتی، و خشک کردن با پارچه بهشتی و تناسب اینها با صورت مادی، از بیان فصل سوم در مورد اینکه «چگونه میوه بهشتی، نطفه عالم مادی ایشان می گردد؟» معلوم می شود. خلاصه آنکه: کسی که نطفه و ریشه و خمیر مایه اش بهشتی است هیچ استبعادی ندارد که با آب کوثر و ظروف بهشتی شستشو داده شده، و با پارچه بهشتی خشک شود. این استبعادها مربوط به اشخاص عادی در نشأه مادی است. امام باقر علیه السلام در حدیثی فرمود: «ان الله - جل و عز - خلقنا من اعلی علین، و خلق قلوب شیعتنا مما خلقنا منه، و [صفحه ۴۹] خلق ابدانهم من دون ذلک...» [۶۸]. - خداوند - عزوجل - ما را از اعلی علین خلق کرد، و قلوب شیعیان ما را نیز از آن آفرید، و بدنهایشان را از پست تر از آن (یا: غیر آن) خلق نمود. و نیز علی بن الحسین علیها السلام در روایتی فرمود: «ان الله - عزوجل - خلق النبین من طینه علین: قلوبهم و ابدانهم...» [۶۹]. - خداوند - عزوجل - قلبها و بدنهای پیامبران را از طینت علین خلق نمود. چنانکه حدیث [۷۰] سایه نداشتن بدن رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، که دلیل آن را «نور بودن بدن ایشان» ذکر کرده است. و نیز روایات شبیه به آن، [۷۱] این مطلب را حل [صفحه ۵۰] می کند. اما اینکه چگونه فاطمه زهرا علیها السلام را در ردیف انبیای سلف و رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه اطهار علیهم السلام آوردیم؟ این مشکل از مطالب فصل اول این کتاب به خوبی حل می شود. هر چند ممکن است بگوییم که آن اشیا در خلقت برزخی قرار داشته اند. و یا به فرموده استاد بزرگوار علامه ی طباطبائی - رضوان الله تعالی علیه - آن اشیا (ظروف و پارچه) تنزل کرده و در عالم مادی به صورت مادی درآمده اند. و یا امر غیر عادی بوده، که نسبت به این انوار مقدسه در موارد متعددی به وقوع پیوسته است. ۶- سپس امام صادق علیه السلام در ادامه همان حدیث می فرماید: «ثم استنطقها، فنطقت فاطمه علیها السلام بالشهادتین، و قالت: «اشهد ان لا اله الا الله، و ان ابی رسول الله سید الانبیاء، و ان بعلی سید الاوصیاء، و ولدی ساده الاسباط، ثم سلمت علیهن، و سمت کل واحده منهن باسمها، و اقبلن یضحکن الیها.» [۷۲]. - سپس او را به سخن درآورد، و فاطمه علیها السلام شهادتین را به زبان آورد و فرمود: شهادت می دهم که معبودی جز خدا نیست و پدرم رسول خدا، سید و سرور همه پیامبران، و شوهرم، سید و سرور اوصیاء، و فرزندانم، سرور همه اسباط و نوادگان هستند. سپس بر چهار خانمی که در اطرافش بودند سلام کرد و هر کدام را به اسم نام برد، و آن بانوان متوجه ایشان شده و به او خندیدند.

بیان

مسأله سخن گفتن حضرتش در هنگام ولادت نیز، با بیان قسمت چهارم حل می شود، زیرا استبعادی ندارد که شخصیت بزرگواری همچون ایشان بر خلاف عادت، هنگام ولادت زبان به شهادتین گشوده و سخنان فوق را بفرماید. [صفحه ۵۱] ولی ممکن است که این امر نیز مقتضای طینت بهشتی علینی وی بوده باشد. ۷- در ادامه روایت می فرماید: «و تابشرت الحورالعین، و بشر اهل السماء بعضهم بعضا بولاده فاطمه علیها السلام.» [۷۳]. - و حورالعین (در بهشت) و نیز اهل آسمان یکدیگر را به ولادت فاطمه علیها السلام بشارت دادند.

بیان

این قسمت نیز، اشاره به عظمت آن بزرگوار دارد. ۸- در ادامه روایت آمده است: «وحدث فی السماء نور زاهر لم تره الملائکه قبل ذلک.» [۷۴]. - و نور درخشنده ای در آسمان ظاهر شد که ملائکه پیش از آن ندیده بودند.

بیان

این قسمت نیز، با بیان قسمت چهارم روشن می شود. ۹- در ادامه روایت می فرماید: «و قالت النسوة: خذیها یا خدیجه، طاهره مطهره زکیه میمونه بورک فیها و فی نسلها» - و آن چهار خانم گفتند: ای خدیجه، فاطمه را در حالی که طاهره و مطهره و زکیه و با میمنت است بگیر، که در او و نسلش برکت است. خدیجه در حالی که مسرور و خوشحال بود او را گرفت و پستان به دهانش گذاشته و او را شیر داد. [۷۵]. [صفحه ۵۲]

بیان

این فقره و نیز قسمت سوم از روایت، با بیان قسمت پنجم روشن می شود، زیرا این قذارات مربوط به عالم طبیعت است، اگر چه مانعی ندارد که تولد وی بدون آلودگیهایی که برای سایر اطفال است، برخلاف عادت بوده باشد. این مطلب در فصل هفتم تفصیلاً توضیح داده می شود. ۱۰- در آخر روایت می فرماید: «فكانت فاطمه علیها السلام تنمی فی الیوم كما تنمی الصبی فی الشهر، و تنمی فی الشهر كما تنمی الصبی فی السنه.» [۷۶]. - فاطمه علیها السلام هر روز به قدر یک ماه کودکان عادی، و در یک ماه به اندازه‌ی یک سال دیگر کودکان رشد می کرد.

بیان

گویا منظور از «رشد» در این روایت، رشد جسمانی نباشد، بلکه رشد روحانی است، چنانکه این بیان نسبت به انبیای گذشته و دیگر معصومین علیهم السلام نیز وجود داشته و امر مستبعدی نیست. اما رشد روحانی حضرات معصومین علیهم السلام را ممکن است این گونه بیان کنیم که: همه انسانها غیر از انبیا و اوصیا، در خلقت مادی (با اینکه به فطرت توحیدی خلق شده‌اند) باید سالها بگذرد تا با مجاهدات بسیار، حجابهای عالم طبیعت ایشان مرتفع گردد، تا باز به فطرت و عالم حقیقی خود باز گردند، ولی انبیا و اولیای دین و فاطمه زهرا علیها السلام این راه را در خلقت بشری به مختصر زمانی طی خواهند کرد، چون حجابی میان آنها و فطرتشان نبوده و نخواهد بود، و اگر تاریکی‌ای فرض بشود تنها همین خلقت مادی است، که آن هم به کوتاه زمانی [صفحه ۵۳] برطرف خواهد شد. که از آن به «تنمی فی الشهر...» تعبیر نموده‌اند. از اینجاست که ملاحظه می شود بعد از آیه‌ی شریفه‌ی (و من اللیل فتهجد به نافله لک، عسی ان یبعثک ربک مقاما محمودا). [۷۷]. - و پاسی از شب را با قرائت قرآن در نماز بیدار باش، و این واجب زیادی مخصوص توست، امید است که پروردگارت تو را به مقام محمود و جایگاه ستوده‌ای برانگیزد. و نیز بعد از آنکه می فرماید: (و قل: رب، ادخلنی مدخل صدق، و اخرجنی مخرج صدق...) [۷۸]. - و بگو: پروردگارا، (در تمام امور) مرا با صدق و راستی داخل، و با صدق خارج گردان... بلافاصله می فرماید: (و قل: جاء الحق، و زهق الباطل...) [۷۹]. - و بگو حق آمد و باطل نابود شد... اگر تکمیل مقام محمود، در یک لحظه میسر نبود، گفتن آیه آخر چه معنی دارد؟ و تکمیل دیگر انبیا و اولیا را نیز می توان به همین بیان حل کرد که: ره صد ساله را در خلقت بشری به یک لحظه طی می کنند. و اگر مراد از «رشد» در حدیث، رشد جسمی باشد، با توجه به بیان قسمت چهارم همین روایت می توان گفت: رشد سریع غیر عادی وی در ایام کودکی، که در متن روایت مورد بحث بدان اشاره شده، همانند رشد غیر طبیعی [۸۰] رسول [صفحه ۵۴] اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و سخن گفتن حضرت عیسی علیه السلام در گهواره [۸۱]، و حضرت ولی عصر - عجل الله تعالی فرجه الشریف - بلافاصله بعد از ولادت [۸۲]، یا امری بر خلاف عادت و کرامتی برای آن بزرگوار است، و یا اساساً این امر به حساب مقتضای طینت بهشتی علینی وی می باشد. و بالاخره، مسلماً مراد از رشد در حدیث، رشد جسمانی تا آخر عمر شریف آن حضرت نیست. [صفحه ۵۵]

اسامی و کنیه‌ها و القاب فاطمه‌ی زهرا

اشاره

اسامی و کنیه‌ها و القاب آن حضرت بسیار است، ولی عمده نظر ما در این فصل، معانی بعضی از آنهاست که با موضوع این رساله تناسب دارد:

حدیث ۰۱

در کتاب مناقب ابن شهر آشوب آمده است: کنیه های آن حضرت عبارتند از: «ام الحسن»، «ام الحسین»، «ام المحسن»، «ام الائمه» و «ام اییها». و اسامی او آن گونه که ابو جعفر قمی ذکر کرده است، عبارتند از: فاطمه، بتول، حصان، حره، سیده، عذرا، زهرا، حوراء، مبارکه، طاهره، زکیه، راضیه، مرضیه، محدثه، مریم کبری و صدیقه کبری. و در آسمان به او نوریه، سماویه و حانیه می گویند [۸۳].

حدیث ۰۲

در قسمتی از روایت محمد بن عبدالله از امام صادق از پدران بزرگوارش علیهم السلام از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم در مکالمات پروردگار با وی در شب معراج آمده است: «یا محمد، انی انا الله لا اله الا انا فاطر السماوات و الارض، و هبت لابنتک اسما [صفحه ۵۶] من اسمائی، فسميتها فاطمه و انا فاطر کل شیء...» [۸۴]. - ای محمد، من خدایی هستم که جز من معبودی نیست و خالق آسمانها و زمین هستم، اسمی از اسماء خود را به دخترت عنایت کردم و نام او را فاطمه نهادم، و من فاطر و خالق هر چیزی هستم...

حدیث ۰۳

سدید صیرفی از امام صادق از پدران بزرگوارش علیهم السلام نقل می کند که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:... از جبرئیل پرسیدم: «و لم سمیت فی السماء المنصوره»، و فی الارض «فاطمه»؟ - چرا فاطمه در آسمان منصوره، و در زمین فاطمه نام گرفت؟ قال: - جبرئیل گفت: سمیت فی الارض فاطمه، لانها فطمت شیعتها من النار، و فطم اعداؤها عن حبها، و هی فی السماء المنصوره»، و ذلک قول الله - عزوجل - (و یومئذ یفرح المومنون بنصر الله، ینصر من یشاء..). [۸۵] یعنی نصر فاطمه لمحبیها. [۸۶]. - در زمین فاطمه نامیده شد، زیرا شیعیان خود را از آتش جدا کرده و نجات می بخشد، و دشمنانش نیز از محبت او جدا گشته اند، و در آسمان منصوره است، به دلیل فرموده خداوند - عزوجل - که می فرماید: «در آن روز مومنین به یاری حق خوشحال می شوند، و خداوند هر که را بخواهد یاری می کند.» که منظور، همان یاری کردن فاطمه از دوستانش می باشد. [صفحه ۵۷]

حدیث ۰۴

ابان بن تغلب می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: یابن رسول الله، چرا زهرا، زهرا نامیده شده؟ فرمود: «لأنها ترزهر لامیر المومنین علیه السلام فی النهار ثلاث مرات بالنور...» [۸۷]. - زیرا وی روزی سه بار برای امیر المومنین علیه السلام نور افشانی می کرد....

حدیث ۰۵

امام رضا به نقل از پدران بزرگوارش علیهم السلام فرمود که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: «انی سمیت ابنتی فاطمه، لاین الله - عزوجل - فطمها و فطم من احبها من النار.» [۸۸] . - من بدین سبب دخترم را فاطمه نامیدم که خداوند - عزوجل - او و دوستانش را از آتش جهنم جدا نموده است.

حدیث ۰۶

ابوهاشم عسکری می گوید: از امام حسن عسکری علیه السلام پرسیدم: چرا فاطمه علیها السلام، زهرا نامیده شد؟ فرمود: «کان وجهها یزهو لأئیر المومنین علیه السلام من اول النهار کالشمس الضاحیه، و عند الزوال کالقمر المنیر، و عند غروب الشمس کالکوکب الدری.» [۸۹] . - از این جهت که همواره جمالش اول روز مثل خورشید وقت چاشت، و [صفحه ۵۸] هنگام ظهر مثل ماه تابان، و هنگام غروب آفتاب مثل ستاره درخشان برای امیرالمومنین علیه السلام می درخشید.

حدیث ۰۷

در کتاب مصباح الأنوار آمده که: امام باقر به نقل از پدران بزرگوارش علیهم السلام فرمود: «انما سمیت فاطمه بنت محمد «الطاهره»، لطهارتها من کل دنس...» [۹۰] . - فاطمه، دختر محمد صلی الله علیه و آله و سلم بدین جهت «طاهره» نامیده شد که از هر پلیدی پاکیزه بود...

حدیث ۰۸

اشاره

اسحاق بن جعفر می گوید از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: فاطمه از آن جهت «محدثه» نامیده شد، که ملائکه از آسمان فرود می آمدند و مانند حضرت مریم دختر عمران به وی می گفتند: «یا فاطمه، (ان الله اصطفیک و طهرک و اصطفیک علی نساء العالمین).» [۹۱] یا فاطمه، (اقتی لربک و اسجدی، و ارکعی مع الراکعین).» [۹۲]، فتحدثهم و یحدثونها. - ای فاطمه، خداوند تو را برگزید و پاکیزه گردانید و بر زنان عالم برگزید. ای فاطمه، در پیشگاه پروردگارت فروتنی نما و سجده کن و با رکوع کنندگان رکوع نما. و بدین ترتیب وی با ملائکه و ملائکه نیز با وی سخن می گفتند. در ادامه روایت می فرماید: «شبی فاطمه به ملائکه فرمود: مگر مریم، دختر عمران برگزیده و برتر از [صفحه ۵۹] تمام زنان عالم نیست؟» آنها عرض کردند: مریم تنها سیده و سرور زنان عالم در زمان خود بود، ولی خداوند - عزوجل - تو را سیده و سرور زنان عالم در زمان خود و زمان مریم، و سیده زنان اولین و آخرین قرار داده است.» [۹۳] .

بیان

این بود بیاناتی که از زبان اهل عصمت درباره بعضی از اسامی فاطمه زهرا علیها السلام نقل شده است. البته در حدیث اول از فصل اول علت اینکه چرا وی نام «حوراء» گرفته بیان گردیده، چنانکه در فصل هفتم نیز به سر بعضی از اسامی او اشاره می شود، و در حدیثی دیگر [۹۴] نیز پیرامون علت نام گرفتن او به «فاطمه» بیان شیوایی است که خوب است ملاحظه شود. و بالأخره بیانات دیگری نیز شاید در رابطه با اسامی او باشد، لیکن به همین مقدار اکتفا می کنیم. در هر حال، با این بیانات نیز به فضیلت آن بانوی با عظمت بیشتر می توان پی برد. [صفحه ۶۱]

طهارت فاطمه زهرا

حدیث ۰۱

یزید بن عبدالملک می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: هنگامی که فاطمه علیها السلام به دنیا آمد، خداوند - عزوجل - به ملکی وحی نمود که زبان مبارک حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم را به این مولود باز کن، و حضرتش او را «فاطمه» نامید و سپس فرمود: «إني فطمتك بالعلم، و فطمتك عن الطمث.» - من، تو را به علم (از جهل و نادانی) جدا نمودم، و نیز از ابتلائات زنانگی باز گرفتم. سپس امام باقر علیه السلام فرمود: به خدا قسم، خداوند تبارک و تعالی در میثاق ازلی فاطمه را به علم جدا کرد و از ابتلائات زنانگی باز گرفت. [۹۵].

حدیث ۰۲

دو کتاب معانی الاخبار و علل الشرایع به سند علوی از علی علیه السلام نقل می کنند، که از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم پرسیده شد: معنای بتول چیست؟ زیرا از شما شنیده ایم که می فرمایید: مریم و فاطمه بتول هستند. حضرت فرمود: [صفحه ۶۲] «البتول، التي لم تر حمرة قط، ای لم تحض، فان الحيض مكروه في بنات الانبياء.» [۹۶]. - بتول، یعنی زنی که به هیچ وجه سرخی نبیند، و حیض نشود، زیرا حیض دیدن برای دختران پیامبران ناپسند است.

حدیث ۰۳

در کتاب مصباح الانوار آمده است که امام باقر به نقل از پدران بزرگوارش علیهم السلام فرمود: فاطمه، دختر محمد صلی الله علیه و آله و سلم «طاهره» نامیده شد، چون از هر قدراتی پاکیزه و از هر گونه ابتلائی [۹۷] زنانگی طاهر بود، «و ما رات قط يوما حمرة و لا نفاسا.» [۹۸]. - و به هیچ وجه حتی یک روز هم سرخی (حیض) و نفاس ندید.

حدیث ۰۴

ابن بابویه در کتاب مولد فاطمه علیها السلام از اسماء بنت عمیس نقل می کند که می گوید: بعد از آنکه خود، هنگام ولادت بعضی از فرزندان فاطمه علیها السلام دیده بودم که هیچ گونه آثار زنانگی از ایشان ظاهر نگشته بود - رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «ان فاطمه خلقت حورية في صورة انسية.» [۹۹]. - فاطمه، حوریه ای است که به صورت بشر آفریده شده است. [صفحه ۶۳]

حدیث ۰۵

اشاره

ابی بصیر می گوید که امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند - عزوجل - تا زمانی که فاطمه علیها السلام زنده بود، زنها را بر علی علیه السلام حرام نمود. (وی می گوید: پرسیدم: چگونه؟ فرمود: «لأنها طاهرة لا تحيض.» [۱۰۰]. - زیرا ایشان طاهره بود و هرگز حیض نمی شد.

بیان

احادیث این فصل نیز دلالت بر فضیلت و عظمت آن بانوی بزرگ عالم بشریت در طهارت از قذارات عالم طبیعت و پاکیزگی از ابتلائات زنانگی دارد. اما درباره‌ی علت پاکیزه بودن آن حضرت از ابتلائات زنانگی باید متذکر شویم: اولاً: باید توجه داشت - چنانکه در فصل سوم و پنجم توضیح داده شد - از آنجا که فاطمه‌ی زهرا علیها السلام همچون انبیا و رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه اطهار علیهم السلام، اصل و طینت و قلوب و حتی بدنهایشان از علین، و بهشتی است، لذا مقام و منزلت آن بزرگوار بسی والا - تر از آن است که به قذارات عالم طبیعت آلوده شود. چنانکه ذیل روایت چهارم نیز با اشاره به این معنا، در دلیل حیض و نفاس ندیدن وی می‌فرماید: «ان فاطمه خلقت حوریه فی صورہ إنسیه». - فاطمه، حوریه‌ای است که به صورت بشر آفریده شده است. آری، کسی که نطفه‌اش بهشتی است باید طاهره و مطهره و بدون آلودگی‌هایی که سایر کودکان دارند، پا به عرصه دنیا بگذارد، و در طول حیات نیز طاهره و مطهره بوده و از سایر هموعان خود ممتاز باشد. [صفحه ۶۴] ثانیاً: از آنجا که حیض و نفاس، متسلزم برداشته شدن تکالیفی از قبیل نماز و روزه و حرمت مکث در مسجد و غیره است، خداوند نخواسته است معصومی همچون فاطمه‌ی زهرا علیها السلام، که در مرتبه تام اتصال به حق است - چنانکه روایات فصول قبل و بعد این رساله بر آن دلالت دارد - از عبادتی مثل نماز که بالاترین حالات توجه بنده به پروردگار است، و نیز از سایر عبادات، ولو برای مدت کوتاهی، محروم بماند. لذا طهارت آن بزرگ بانوی عالم بشریت از ابتلائات زنانگی نه تنها نقص نیست، بلکه به جهت کرامتی که در آن وجود دارد، امری خارق‌العاده است، و گویا روایت دوم به این معنا اشاره دارد که می‌فرماید: «فان الحيض مکروه فی بنات الانبیاء». - حیض دیدن برای دختران پیامبران ناپسند است. و گویا اساساً قرآن شریف نیز حیض را نوعی اذیت و نقصان برای زنان می‌داند که می‌فرماید: (و یسئلونک عن المحیض، قل: هو اذی، فاعتزلوا النساء فی المحیض...) [۱۰۱]. - ای پیامبر، از تو درباره‌ی حیض می‌پرسند، بگو: آن اذیتی است برای زنان، پس در آن هنگام از آنان دوری کنید... که این اذی و اذیت برای دختران پیامبران درست نیست، و این اعتزال برای مثل علی علیه السلام و فاطمه‌ی زهرا علیها السلام شایسته نیست، چنانکه روایت پنجم نیز به این معنا اشاره دارد که در علت حرمت زنان در طول حیات فاطمه‌ی زهرا علیها السلام بر علی علیه السلام می‌فرماید: «لانها طاهره لا تحیض». [صفحه ۶۵] - زیرا وی طاهره بود و هرگز حیض نمی‌دید. و چه بسا ذیل آیه شریفه نیز اشاره به این مطلب دارد که می‌فرماید: (ان الله یحب التوابین، و یحب المتطهرین...) [۱۰۲]. - خداوند، توبه‌کنندگان و کسانی که خود را از آلودگی‌ها پاک می‌کنند، دوست دارد. و فاطمه علیها السلام کسی است که همواره باید مورد لطف خاص الهی باشد و خداوند روا نمی‌دارد که او، ولو لحظه‌ای از رحمت خاص الهی بی بهره باشد. و حدیث ابن جمیل از امام باقر علیه السلام نیز موید این معناست، که می‌فرماید: «ان بنات الانبیاء - صلوات الله علیهم - لا - یطمثن، انما الطمث عقوبه، و اول من طمئت ساره». [۱۰۳]. - دختران پیامبران - صلوات الله علیهم - از عادت زنانگی میرا هستند، زیرا آن عقوبتی است، و اولین کسی که به این امر مبتلا شد، ساره بود. و بالاخره، به این معنا اشاره دارد کلام امیرالمومنین علیه السلام درباره‌ی علت نقص ایمان زنان که می‌فرماید: «فأما نقصان ایمانهم، فمعدودهن عن الصلاة والصیام فی ایام حیضهن». [۱۰۴]. - و اما علت نقصان ایمان زنان، ترک نماز و روزه در ایام عادت است. که خداوند نخواسته است فاطمه علیها السلام چنین نقصی را داشته باشد. در خاتمه باید متذکر شویم: چنانکه از مجموع بیانات قرآن شریف و احادیث مذکور معلوم شد، نه تنها عدم ابتلای فاطمه‌ی زهرا علیها السلام به حالت طبیعی سایر بانوان، نقصی برای وی و امتیازی برای دیگر بانوان نیست (زیرا او نتیجه طبیعی این حالت و غایت کمالی آن را، که فرزنددار شدن است، داشته است)، [صفحه ۶۶] بلکه اساساً ابتلا به این گوه قذارات خود، نقص در معنویت و ایمان است که باید ساحت حوریه بشر گونه و سیده نساء عالمین، فاطمه زهرا علیها السلام از آن به دور باشد. والله أعلم بحقیقه الأمر. [صفحه ۶۷]

حدیث ۰۱

ابو ثعلبه خشنی می گوید: رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم هماره وقتی از سفر بر می گشت، اول به خانه فاطمه علیها السلام وارد می شد. (روزی) حضرتش وارد خانه ی فاطمه شد و او به احترام رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم برخاست، «و اعتنقه و قبلت بین عینی». [۱۰۵] . - و آن حضرت را در آغوش گرفته و میان چشمان مبارکش را بوسید.

حدیث ۰۲

عائشه و عکرمه می گویند: رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم هماره وقتی از غزوات باز می گشت، «قبل فاطمه». [۱۰۶] . - فاطمه را می بوسید.

حدیث ۰۳

عبدالله بن حسن می گوید: رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم وارد خانه فاطمه شد، و او تکه نان خشکی از جو خدمتش آورد و حضرتش با آن افطار کرد، سپس فرمود: دختر [صفحه ۶۸] عزیزم. این اولین نانی است که پدرت پس از سه روز می خورد. فاطمه شروع به گریستن کرد، «و رسول الله یمسح وجهها بیده». [۱۰۷] . - و رسول خدا دست مبارکش را بر صورت فاطمه کشید و اشکهایش را پاک کرد.

حدیث ۰۴

از امام باقر و امام صادق علیهما السلام نقل شده است: رویه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم (پیش از ازدواجش) این بود که تا صورت فاطمه را نمی بوسید، نمی خوابید. همچنین صورت مبارکش را روی سینه فاطمه می گذاشت و برای وی دعا می کرد. [۱۰۸] . بنابر نقل دیگر: تا دو گونه ی فاطمه یا سینه اش را نمی بوسید، نمی خوابید. [۱۰۹] .

حدیث ۰۵

زراره می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم هماره هنگام مسافرت، پس از خداحافظی با خانواده اش، آخرین کسی که با وی خداحافظی می کرد فاطمه علیها السلام بود. و لذا همواره آغاز سفرش از خانه فاطمه بود، و در وقت مراجعت نیز ابتدا با او ملاقات می نمود... [۱۱۰] .

حدیث ۰۶**اشاره**

در روایتی [۱۱۱] آمده است: رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نگران ده چیز بود که خداوند ایشان را از همه آنها (هر یک را با آیه ای از قرآن کریم) تسلی داده و به آنها بشارت [صفحه ۶۹] داد. تا اینکه می فرماید: هنگام هجرت از مکه درباره ی دخترش (فاطمه علیها السلام) ناراحت بود که در این رابطه این آیه نازل شد: (الذین یذکرون الله قیاما و قعودا...) [۱۱۲] . - آنان که ایستاده و نشسته ... به یاد خدا هستند.

بیان

نزول آیه شریفه‌ی فوق اشاره به مقام والای حضرت زهرا علیها السلام دارد که: ای رسول خدا، تو غم کسی را که در همه حال، ایستاده و نشسته و خوابیده به یاد خداست، مخور که او خود تکفل وی را می‌نماید.

حدیث ۰۷

جابر بن عبدالله می‌گوید: چند روزی برای رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم غذایی فراهم نشد، به حدی که گرسنگی بر ایشان فشار آورد، لذا به خانه‌های هسمرانش سر زد و نزد هیچکدام چیزی نیافت، سرانجام به نزد فاطمه رفت و فرمود: دختر عزیزم، من گرسنه‌ام، آیا چیزی نزد تو هست که میل کنم؟ ایشان عرض کرد: نه والله، جان خود و برادرم به فدایت! پس از آن که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم از منزل دختر گرامی خود خارج شد، کنیز فاطمه دو گرده نان و مقداری گوشت خدمت حضرت علیها السلام فرستاد و ایشان آن را گرفته و رویش را پوشاند و فرمود: «والله، لا- وثرن بها رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم علی نفسی و غیری. و کانوا محتاجین الی شعبه طعام.» [۱۱۳]. - به خدا قسم، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم را در این غذا بر خود و دیگران مقدم [صفحه ۷۰] می‌دارم، و این در حالی بود که خود و اهل خانه وی یک وعده غذا نداشتند و بدان محتاج بودند.

حدیث ۰۸

اشاره

حضرت امام موسی بن جعفر به نقل از پدران بزرگوارش علیهم السلام فرمود: علی علیه السلام فرمود: روزی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم وارد خانه دخترش فاطمه علیها السلام شد و به صورت غیر منتظره متوجه شد که او گلوبندی در گردن دارد، لذا از او روی برگرداند. و فاطمه علیها السلام نیز آن را درآورد و کنار انداخت، آن گاه رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «انت منی، یا فاطمه.» - ای فاطمه، تو از منی. سپس سائلی آمد و حضرت آن گردنبند را به او انفاق کرد... [۱۱۴]. در روایت دیگر که درباره‌ی این جریان و یا جریان مشابه آن آمده است که: وی گردنبند طلایی را درآورد و سپس فروخت و با قیمت آن، بنده‌ای را خرید و آزاد نمود. [۱۱۵]. در روایت دیگری نیز آمده است که: وی گردنبند و دو گوشواره و دو دستبند و یا خلخال خود و نیز پرده در خانه را درآورده و خدمت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرستاد، و پیام داد که دخترت سلام می‌رساند و عرض می‌کند اینها را در راه خدا صرف کن... [۱۱۶].

بیان

در این جریان و یا جریانات، اشاراتی بر علاقه‌ی شدید فاطمه علیها السلام به پدر [صفحه ۷۱] بزرگوارش صلی الله علیه و آله و سلم می‌باشد.

حدیث ۰۹

مسلم بن خالد مکی از امام صادق از پدر بزرگوارش علیهم السلام از جابر بن عبدالله انصاری نقل می‌کند که علی بن ابی طالب علیه السلام فرمود: فاطمه علیها السلام به رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم عرض کرد: «یا ابتاه، این القا ک یوم الموقف الاعظم، و یوم الاهوال، و یوم الفرع الا- کبر؟» - ای پدر، در روز توقفگاه بزرگ و روز ترس‌ها و روز فرع و دهشت بزرگ، شما را کجا

ملاقات کنم؟ حضرت فرمود: «یا فاطمه، عند باب الجنة، و معی لواء الحمد لله»، و انا الشفیع لامتی الی ربی. - ای فاطمه، کنار در بهشت، در حالی که پرچم الحمد لله با من است و نزد پروردگار امت خود را شفاعت می کنم. عرض کرد: پدرم اگر آنجا ملاقات نکردم؟ فرمود: «القینی علی الحوض، و انا اسقی امتی». - مرا کنار حوض (کوثر) ملاقات کن، در حالی که به امتم آب می دهم. عرض کرد: پدرم، اگر آنجا ملاقات نکردم؟ فرمود: «القینی علی الصراط، و انا قائم اقول. رب، سلم امتی». - مرا بر صراط ملاقات کن، در حالی که ایستاده ام و می گویم: پروردگارا، امت مرا سالم بدار. عرض کرد: اگر آنجا ملاقات نکردم؟ فرمود: «القینی و انا عند المیزان اقول: رب، سلم امتی». - مرا نزد میزان (اعمال بندگان) ملاقات کن، در حالی که می گویم: پروردگارا، امت مرا سلامت بدار. [صفحه ۷۲] عرض کرد: اگر آنجا ملاقات نکردم؟ فرمود: «القینی علی شفیر جهنم، امنع شررها و لهبها عن امتی». - مرا بر کنار جهنم ملاقات کن، در حالی که امتم را از جرقه و شعله و زبانه های آن منع می کنم. «فاستبشرت فاطمه بذلك. صلی الله علیها و علی ائبها و بعلها و بنیها» [۱۱۷]. - اینجا بود که فاطمه خوشحال شد. رحمت (ویژه ی) خداوند بر او و بر پدر بزرگوار و بر شوهر و پسرانش باد.

حدیث ۱۰

در کتاب خرائج آمده است: از حضرت صادق علیه السلام نقل شده که فرمود: هنگامی که حضرت خدیجه علیها السلام از دنیا رحلت نمود، «جلعت فاطمه تلوذ بر رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و تدور حوله، و تساله: یا رسول الله این امی؟ فجعل النبی صلی الله علیه و آله و سلم لا- یجیبها». - فاطمه دست به دامن رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم می شد و اطراف ایشان می گشت و از حضرتش می پرسید: ای رسول خدا، مادرم کجاست؟ و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم پاسخش را نمی داد. ولی فاطمه همچنان سوال خود را تکرار می کرد و رسول الله (به اصطلاح) نمی دانست چه بگوید. در این هنگام جبرئیل نازل شد و عرض کرد: پروردگارت امر می فرماید که به فاطمه سلام برسان و بگو: مادرت در خانه ای از زیر جد تازه آراسته شده با یاقوت (و یا: در خانه ای از جواهر و سنگهای گرانبها) که پایه های از طلا، و ستونهایش از یاقوت سرخ است، میان آسیه، زن فرعون و حضرت مریم، دختر عمران اقامت دارد. فاطمه (علیها السلام نیز در جواب سلام الهی) عرض کرد: [صفحه ۷۳] «ان الله هو السلام، و منه السلام، والیه السلام» [۱۱۸]. - خداوند خود سلام، و سلام از او، و به سوی اوست.

حدیث ۱۱

اشاره

از عائشه نقل شده است که: هر گاه فاطمه علیها السلام نزد رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم می آمد، «قام لها من مجلسه، و قبل راسها، و اجلسها مجلسه» - پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم از جای خود برمی خاست و سر فاطمه را می بوسید و وی را به جای خود می نشاند. و نیز هر گاه پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به دیدار فاطمه علیها السلام می رفت، لقیته، و قبل کل واحد منهما صاحبه، و جلسا معا» [۱۱۹]. حضرت به استقبال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم می شتافت و هر یک دیگری را بوسیده و با هم می نشستند.

بیان

مجموعه ی روایات این فصل نیز گوشه ای از بیاناتی است که بیانگر معنوی فاطمه زهرا علیها السلام است، و الا چگونه می توان تصور

کرد که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم صرفاً به خاطر اینکه فاطمه دختر اوست، این همه اظهار علاقه به ایشان می نموده است، و یا فاطمه علیها السلام تنها به این جهت که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم پدرش بوده، از ناراحتی ایشان ناراحت، و از ندیدن او متألم می شده است. [صفحه ۷۵]

عظمت فاطمه‌ی زهرا نزد پروردگار

حدیث ۰۱

ابی حمزه می گوید: امام باقر علیه السلام درباره‌ی آیه‌ی شریفه‌ی (انها لاحدی الکبر، نذیرا للبشر). [۱۲۰] . - آن یکی از امور بزرگ است، در حالی که بیم‌دهنده‌ی بشر است. فرمود: «یعنی فاطمه علیها السلام». [۱۲۱] . - منظور از (لاحدی الکبر) فاطمه علیها السلام است.

حدیث ۰۲

اشاره

در کتاب خصال آمده است: از جمله وصایایی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به علی علیه السلام نمود، این بود: «یا علی، ان الله - عز و جل - اشرف علی الدنیا، فاختارنی منها علی رجال العالمین، ثم اطلع الثانیه، فاختارک علی رجال العالمین بعدی، ثم اطلع الثالثه، فاختار الاثمه من ولدک علی رجال العالمین بعدک، ثم اطلع الرابعه، فاختار فاطمه [صفحه ۷۶] علی نساء العالمین». [۱۲۲] . - ای علی، حق - عز و جل - نظری به دنیا کرد و از آن میان مرا بر تمامی مردان عالم برگزید، سپس برای بار دوم نظر افکند و تو را بعد از من، بر مردان عالم برگزید، و سپس برای بار سوم نظری بر عالم نمود و بعد از تو، امامانی را که از اولاد تو هستند، بر مردان عالم برگزید، سپس برای بار چهارم بر عالم نظر نمود و فاطمه را بر زنان عالم اختیار نمود.

بیان

با توجه به اینکه خداوند سبحان با رحمت عام خود، دنیا و عالم مادی را آفریده و به همه‌ی اشیا محیط می باشد و از هیچ یک از آنها جدا نیست، آیا منظور از اشراف و اطلاع خداوند بر دنیا جز این است که بگوییم: حضرت حق، به هیچ وجه عنایت و رحمت خاصی به دنیا ندارد و بدین جهت آن را به فنا و زوال و نیستی مقرون ساخته است، و اگر رحمت و عنایت خاصی داشته باشد تنها به برگزیدگان آن دارد؟! چنانکه در قسمتی از کلمات رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به ابودر - رضوان الله علیه - آمده است: «یا ابادر، والذی نفس محمد بیده، لو ان الدنیا کانت تعدل عند الله جناح بعوضه او ذباب، ما سقى الکافر منها شربه من ماء. یا ابادر، الدنیا ملعونه، ملعون ما فیها الا ما ابتغی به وجه الله و ما من شیء ابغض الی الله تعالی من الدنیا، خلقها ثم اعرض عنها، فلم ينظر الیها و لا ينظر الیها حتی تقوم الساعه...» [۱۲۳] . - ای ابادر، سوگند به کسی که جان محمد به دست اوست، اگر دنیا نزد خداوند به اندازه بال پشه یا مگسی ارزش داشت، هرگز کافر را حتی به اندازه [صفحه ۷۷] جرعه‌ی آبی از آن سیراب نمی کرد. ای ابادر، دنیا ملعون است، و ملعون است هر چه در آن است، مگر آنچه رضای خدا بدان به دست آید. و هیچ چیزی به اندازه دنیا مورد غضب خداوند متعال نیست، آن را آفرید و سپس از آن اعراض کرد و نظری به آن نینداخت و تا قیام قیامت به آن نظری نمی اندازد... بنابراین، مراد از اشراف و اطلاع حق بر دنیا، همان عنایت خاص اوست، که تنها شامل برگزیدگان می شود. و به تعبیری ساده تر، بی عنایتی است به اصل دنیا و عنایت به جهت خاصی، نه آن که نعوذ بالله مراد از اشراف، اشراف مادی و ظاهری باشد.

حدیث ۰۳

در حدیث سلمان- رضوان الله تعالی علیه- آمده است که: علی علیه السلام به رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم عرض کرد: به خانه‌ی فاطمه وارد شدم و دیدم که وی خوابیده، و حسین بر سینه‌اش خواب است، و آسیاب در جلوی او می‌گردد، بدون آن که دستی آن را بگردانند. رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم تبسم نمود و فرمود: «یا علی، اما علمت ان الله ملائکة سیاره فی الارض یخدمون محمدا و آل محمد الی ان تقوم الساعة» [۱۲۴]. - ای علی، مگر نمی‌دانی که خداوند ملائکه سیار و گردش کننده‌ای در زمین دارد، که تا قیام قیامت خدمت محمد و آل محمد را می‌کنند.

حدیث ۰۴

سفیان بن عیینه می‌گوید: امام جعفر صادق علیه السلام درباره‌ی آیه‌ی شریفه‌ی [صفحه ۷۸] (مرج البحرين يلتقيان) [۱۲۵]. - دو دریا را با هم در آمیخت، در حالی که با هم برخورد و تلاقی دارند. فرمود: «علی و فاطمة بحران عمیقان، لا یبغی أحدهما علی صاحبه...» [۱۲۶]. - علی و فاطمه، دو دریای عمیقی هستند که هیچ یک بر دیگری طغیان و تجاوز نکرده و از حد خود نمی‌گذرند.

حدیث ۰۵

در حدیث حمزة بن حمران، از امام صادق، از پدر بزرگوارش علیهما السلام از جابر بن عبدالله انصاری آمده است: پیر مردی از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم تقاضا نمود که احتیاج وی را رفع نماید، حضرت فرمود: «ما اجد لك شیئا، ولكن الدال علی الخیر کفاعله، انطلق الی منزل من یحب الله و رسوله، و یحب الله و رسوله، یوثر الله علی نفسه، انطلق الی حجره فاطمة» - من نزد خود چیزی برای تو نمی‌یابم، ولی هر که بر خیری راهنمایی کند مثل انجام‌دهنده آن است، برو به سوی منزل کسی که خدا و رسولش را دوست دارد، و خدا و رسول هم او را دوست دارند، کسی که خدا را بر خود مقدم می‌دارد، برو به خانه فاطمه. در ادامه همین روایت آمده است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: «ألا! و ازیدکم من فضلها: ان الله قد و کل بها رعیلا- من الملائکة، یحفظونها من بین یدیها و من خلفها و عن یمینها و عن شمالها، و هم معها فی حیاتها و عند قبرها و [صفحه ۷۹] عند موتها، یکثرون الصلاة علیها و علی ابیها و بعلمها و بنیها» [۱۲۷]. - هان! بیشتر درباره‌ی فضیلت فاطمه برای شما بگویم: خداوند گروهی از ملائکه را گماشته است تا وی را از چهار جهت حفظ کنند، و آنان در حالت حیات و در قبر و هنگام مرگ با او هستند و بر او و پدر و شوهر و پسرانش بسیار درود می‌فرستند (و یا نماز می‌گذارند).

حدیث ۰۶

اشاره

در حدیث جابر بن یزید جعفی از جابر بن عبدالله انصاری از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم آمده است که خداوند- تبارک و تعالی- فرمود: «یا احمد، لولا-ک لما خلقت الافلاک، و لولا لا علی لما خلقتک، و لولا فاطمة لما خلقتکما» - ای احمد، اگر تو نبودی جهان و جهانیان را خلق نمی‌کردم، و اگر علی نبود تو را نمی‌آفریدم، و اگر فاطمه نبود تو و علی را خلق نمی‌کردم. سپس جابر می‌گوید: این از اسراری است که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم امر فرمود از نااهلان کتمان شود. [۱۲۸].

بیان

آنچه اجمالاً در رابطه با حل مشکل فهم این روایت می‌توان بیان کرد این است که: مسلماً منظور، یک نحوه شرافت و افضلیت علی علیه‌السلام بر رسول‌الله صلی الله علیه و آله و سلم، و یا فاطمه علیها‌السلام بر آن دو بزرگوار نیست. (اگر چه ظاهراً چنین فهمیده شود.) بلکه (به طور احتمال) می‌توان گفت: روایت در صدد بیان این است که این انوار مقدسه، غرض غایی خلقت عالم، و مظهر تمام تجلی حضرتش سبحانه [صفحه ۸۰] بوده‌اند، چنان که احادیثی که انوار مقدسه رسول‌الله صلی الله علیه و آله و سلم و علی و فاطمه و یازده فرزندش علیهم‌السلام را نور واحد به حساب می‌آورد، بر این مطلب دلالت دارد. از جمله: الف: در حدیث نورانیت آمده است که علی علیه‌السلام فرمود: «كنت انا و محمد نورا واحدا من نور الله - عز و جل - فامر الله - تبارك و تعالی - ذلك النور ان يشق، فقال للنصف: كن محمدا، و قال للنصف: كن عليا...» [۱۲۹]. - من و محمد، نور واحدی از نور خداوند - عزوجل - بودیم که خداوند - تبارك و تعالی - به آن نور امر فرمود که شکافته شود، به یک نصف فرمود: محمد شو. و به نصف دیگر فرمود: علی شو... ب: در حدیثی آمده است که رسول‌الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «ان الله تعالی، خلقني و خلق عليا والحسن والحسين من نور قدسه...» [۱۳۰]. - خدای تعالی، من و علی و حسن و حسین را از نور قدس خود خلق نمود... ج: و نیز در حدیث دیگری، امام باقر علیه‌السلام به نقل از رسول‌الله صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید: «ان الله خلق اربعة عشر نورا من نور عظمته قبل خلق آدم باربعة عشر الف عام، فهي ارواحنا.» - خداوند چهارده هزار سال پیش از خلقت آدم، چهارده نور را از نور عظمت خود خلق نمود و آنها ارواح ما بودند. به امام باقر علیه‌السلام عرض شد: یابن رسول‌الله، آنها را با اسامی‌شان بشمارید که این چهارده نور، چه کسانی بودند؟ [صفحه ۸۱] فرمود: «محمد و علی و فاطمه والحسن والحسين و تسعة من ذرية الحسين و تاسعهم قائمهم، ثم عدتهم باسمائهم...» [۱۳۱]. محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و نه نفر از فرزندان حسین که نهمین آنها قائم آنهاست، سپس حضرتش آنها را با اسامی‌شان شمرد... به بیان دیگر: عموم جمله‌ی اول «لولاك، لما خلقت الافلاك» شامل همه موجودات (ذی شعور و غیر ذی شعور، جن و انس، و برجستگان و غیر آنها) حتی انبیا و اولیا، از جمله علی و فاطمه زهرا علیهما‌السلام می‌شود: و جمله‌ی دوم «لولا-علی، لما خلقتك» نیز شامل همه موجودات حتی رسول‌الله صلی الله علیه و آله و سلم می‌گردد، و جمله سوم «لولا فاطمه، لما خلقتكما» نیز شامل همه موجودات، حتی رسول‌الله صلی الله علیه و آله و سلم و علی علیه‌السلام می‌شود، و در واقع مجموعاً گویا می‌خواهد بفرماید: شما سه نفر غرض از خلقت همه موجودات، و هر کدام غرض برای خلقت دیگری هستید، چنان که ظاهراً حدیث نورانیت (حدیث الف) شاهد بر این بیان است، و اگر حدیث (ب) و (ج) را ملاحظه کنیم، توسعه بیشتری استفاده کرده و پی می‌بریم که در واقع خداوند متعال، عالم را برای انوار مقدسه چهارده معصوم علیهم‌السلام آفریده است. اما اینکه چرا اگر ایشان نبودند، هیچ موجودی خلق نمی‌شد؟ زیرا هیچ موجود مخلوقی نیست که به ظهور کمال خود نظر نداشته باشد و تمام سعیش را برای مقصد غایی خود به کار نبندد (متوجه باشد یا نه، بیان کند یا نه)، حال چگونه می‌شود خدایی که خالق همه افلاک است، غایتی از خلقت نداشته و نخواهد کمال خود را ظهور دهد و تنها به خلقت نظر داشته و بخواهد قدرت نمایی کند؟! و ممکن است نظر به این منزلت بزرگواران داشته باشد احادیثی که روح [صفحه ۸۲] ششمی برای این خانواده می‌شمارد، که حتی انبیای گذشته آن را نداشته‌اند، [۱۳۲] فاطمه علیها‌السلام هم که مادر یازده امام است، و از انبیای گذشته افضل و در تمام مراحل (از خلقت نوری ایشان گرفته تا خلقت مادی) در ردیف معصومین دیگر (غیر از منصب نبوت و وصایت) بوده، باید قاعده این منزلت را داشته باشد، چنانکه در بعضی از آن احادیث آمده است: «و هو معنا اهل البيت.» [۱۳۳]. - و آن روح با ما اهل البیت هست.

حدیث ۷۰

در قسمتی از حدیث عمر بن هارون، از امام صادق، از پدران بزرگوارش، از علی علیهم‌السلام در جریان ازدواج علی با فاطمه علیهما‌السلام منقول است که حضرت حق فرمود: هان، ای ملائکه من، و ای ساکنین بهشت من، به علی بن ابی‌طالب، محبوب

محمد، و فاطمه، دختر محمد، مبارک باد بگویند که من بر آنان مبارک گردانیدم، «آلا، إني قد زوجت أحب النساء الي من احب الرجال الي بعد النبيين والمرسلين». [۱۳۴]. - آگا باشید، که من بهترین زنان نزد خود را به ازدواج بهترین مردان نزد خود بعد از پیامبران و مرسلین، در آوردم.

حدیث ۸۰

اشاره

سلمان فارسی - رضوان الله تعالی علیه - می گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: [صفحه ۸۳] «یا سلمان، من احب فاطمه ابنتی، فهو فی الجنة معی، و من أبغضها، فهو فی النار. یا سلمان، حب فاطمه ینفع فی ماه موطن، أیسر تلک المواطن، الموت و القبر والمیزان والمحشر والصراف والمحابسه، فمن رضیت عنه ابنتی فاطمه رضیت عنه و من رضیت عنه رضی الله عنه، و من غضبت علیه فاطمه غضبت علیه، و من غضبت علیه غضب الله علیه. یا سلمان، ویل لمن یظلمها و یظلم ذریتها و شیعتها». [۱۳۵]. - ای سلمان، هر کس دخترم فاطمه را دوست بدارد، در بهشت در کنار من خواهد بود، و هر کس او را دشمن بدارد در آتش جهنم خواهد بود. ای سلمان، دوستی فاطمه در صد جایگاه به حال انسان سودمند است که راحت ترین این جایگاهها عبارت است از مرگ و قبر و میزان و سنجش (اعمال) و محشر و (پل) صراط و حساب کشی، پس از هر کس دخترم فاطمه راضی باشد، من از او خشنود می گردم، و هر کس که من از او خشنود باشم خدا از او خرسند خواهد بود، و هر کس فاطمه از او خشمگین باشد، من بر او خشم می کنم، و هر کس من بر او خشم کنم، خداوند بر او غضب می کند. ای سلمان، وای بر کسی که به فاطمه و به فرزندان و شیعیانش ظلم و ستم کند!

بیان

در این حدیث نکاتی است که همه دلالت بر فضیلت و عظمت معنوی و ولایی آن بانوی دو جهان دارد: الف - دوستی حضرتش علیها السلام برای مرد و زن مسلمان فائده دارد: «من احب فاطمه ابنتی...» ب - دوستی اش سبب هم جوار شدن با رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم در بهشت می گردد: «فهو فی الجنة معی». ج - دشمنی با او سبب قرار گرفتن در آتش است: «من ابغضها فهو فی النار». [صفحه ۸۴] د - دوستی اش در صد جا بعد از گذشت از این جهان، فریادرس دوستانش می باشد که آسان ترین آنها شش جا می باشد: «حب فاطمه ینفع...» ه - رضایت داشتن او از هر کس، مساوی با رضایت خداوند متعال و رسولش صلی الله علیه و آله و سلم می باشد: «فمن رضیت عنه ابنتی...» و - غضبناک بودن حضرتش بر کسی، مساوی با غضبناک گردیدن خداوند متعال و رسولش صلی الله علیه و آله و سلم می باشد: «و من غضبت علیه فاطمه...» ز - ظلم به او و ذریه و شیعیانش سبب خسران دو جهان می گردد: «ویل لمن یظلمها...» در نتیجه برگشت تمام فضائل فوق و دیگر فضائل آن بانوی بزرگ، برتری داشتن او به لحاظ معنوی (نه انتصابی) از انبیاء و اوصیاء گذشته علیهم السلام می باشد. از مجموع روایاتی که در این فصل ذکر شد، به خوبی منزلت حضرت فاطمه علیها السلام نزد پروردگار معلوم می شود، و نیز روشن می گردد که این همه مقام و منزلت نه به لحاظ دختر پیغمبر بودن است، بلکه به لحاظ عظمت معنوی و علو مراتب کمالات شخصی خود آن بزرگوار است. البته در صدر همه این روایات، آیات «تطهیر» [۱۳۶] و «ذوی القربی» [۱۳۷] و «مباهله» [۱۳۸] را باید در نظر گرفت که همه، به ضمیمه تفسیر اهل بیت [۱۳۹] دلیل بر عظمت معنوی آن بزرگوار است. خلاصه آن که: فاطمه زهرا علیها السلام در هیچ مقام و منزلتی غیر از منزلت رسالت و [صفحه ۸۵] وصایت که منصبی الهی است، از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه هدی جدا نبوده و نخواهد بود. مجموع احادیثی

که در این رساله آمده، و نیز احادیث فراوانی که به جهت اختصار ذکر نشد، به خوبی بر این مطلب دلالت دارد. [صفحه ۸۷]

کلمات رسول اکرم درباره‌ی فاطمه‌ی زهرا

اشاره

در این فصل برخلاف فصلهای دیگر تنها قسمت مورد نظر از روایات را برگزیده و برای جلوگیری از اطاله کلام از ذکر سایر قسمتهای آن خود داری می‌کنیم.

کلماتی که از طریق اهل بیت از رسول الله نسبت به آن بزرگوار نقل شده است

حدیث ۰۱

«یا خدیجه، هذا جبرئیل یخبرنی (بیشرنی) انها انثی، و انها النسلة الطاهره المیمونه، و ان الله - تبارک و تعالی - سیجعل نسلی منها، و سیجعل من نسلها ائمه، و یجعلهم خلفائه فی ارضه بعد انقضاء وحیه» [۱۴۰]. - ای خدیجه، این جبرئیل است که به من خبر می‌دهد (یا بشارت می‌دهد) که کودکی که در رحم داری دختر است. و اینکه نسل پاکیزه و با میمنتی است، و بزودی خداوند - تبارک و تعالی - نسل مرا از او قرار می‌دهد، و بزودی از نسل او امامانی قرار خواهد داد که بعد از انقطاع و حیش آنان را جانشینان روی زمین می‌گردانند. [صفحه ۸۸]

حدیث ۰۲

«ففاطمه حوراء انسیه: فلکما اشتقت الی رائحه الجنه، شمت رائحه ابنتی فاطمه». [۱۴۱]. - پس فاطمه حوریه‌ی بشر گونه است، لذا هر زمان مشتاق بوی بهشت می‌شوم، دخترم فاطمه را می‌بویم.

حدیث ۰۳

«فما قبلتها قط الا، وجدتها رائحه شجره طوبی منها». [۱۴۲]. - هرگز فاطمه را نمی‌بوسم، مگر اینکه بوی درخت طوبی را از او استشمام می‌کنم.

حدیث ۰۴

اشاره

امیرالمومنین علی علیه‌السلام به رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم عرض کرد: «نور فاطمه من نورنا؟» - آیا نور فاطمه از نور ما است؟ حضرت فرمود: «اولا تعلم؟!» - مگر نمی‌دانی؟! آنگاه علی علیه‌السلام به جهت شکر این نعمت، به درگاه الهی سجده کرد. [۱۴۳].

بیان

بیان حدیث دوم از فصل اول و نیز حدیث ششم از فصل نهم، معنای این [صفحه ۸۹] حدیث را روشن می کند.

حدیث ۵

اشاره

«ان الله لیغضب لغضب فاطمه، و یرضی لرضاها.» [۱۴۴]. - خداوند به غضب فاطمه، غضب می کند و به خشنودی او خشنود می شود.

بیان

در واقع حدیث می خواهد بفرماید: غضب او، عین غضب خدا و خشنودی او، عین خشنودی خدا است.

حدیث ۶

«ان الله تعالی اختار من النساء أربع: مریم و آسیه و خدیجه و فاطمه...» [۱۴۵]. - خداوند متعال از میان زنان، چهار زن را برگزید، مریم، آسیه، خدیجه و فاطمه...

حدیث ۷

«الحسن والحسین خیر اهل الارض بعدی و بعد ابیهما، و امهما افضل نساء اهل الارض.» [۱۴۶]. - حسن و حسین، بهترین اهل زمین بعد از من و پدرشان هستند، و مادرشان افضل زنان روی زمین است. [صفحه ۹۰]

حدیث ۸

«فاطمه سیده نساء اهل الجنة من الاولین و الاخرین.» [۱۴۷]. - فاطمه، سیده و سرور زنان اهل بهشت از اولین و آخرین است.

حدیث ۹

«فاطمه سیده نساء العالمین من الاولین و الاخرین.» [۱۴۸]. - فاطمه، سیده و سرور زنان عالمین از اولین تا آخرین آنهاست.

حدیث ۱۰

«انت منی و انا منک.» [۱۴۹]. - تو از منی، و من از توام.

حدیث ۱۱

«ان فاطمه شجنه منی، یسخطنی ما أسخطها و یرضینی ما ارضاها.» [۱۵۰]. - فاطمه، شاخه و پاره ای از من است، آنچه او را به غضب آورد مرا به غضب آورده است و آنچه او را خشنود کند مرا خشنود خواهد کرد.

حدیث ۱۲

«یا فاطمه، من صلی علیک، غفر الله اله، والحقه بی حیث کنت من الجنة.» [۱۵۱]. - ای فاطمه، هر کس بر تو صلوات فرستد، خداوند او را آمرزیده و در [صفحه ۹۱] بهشت، هر کجا باشم، به من ملحق خواهد کرد.

حدیث ۱۳

«و لولا علی ما کان لفاطمه کفو ابداً.» [۱۵۲].

حدیث ۱۴

«اللهم، انهما احب خلقک الی فأحبهما، و بارک فی ذریتهما، و اجعل علیهما منک حافظا. و انی اعیدهما بک و ذریتهما من الشیطان الرجیم.» [۱۵۳]. - بارالها، این دو (علی و فاطمه علیهما السلام) محبوبترین و مخلوقات تو نزد من می باشند، تو نیز ایشان را محبوب خود قرار ده، و نسلشان را مبارک گردان و در حفظ و حراست خود قرار ده. من این دو، و فرزندان آنها را از شر شیطان رجیم در حفظ و حراست تو پناه می دهم.

حدیث ۱۵

«اللهم، هذه ابنتی و أحب الخلق الی. أَللهم، و هذا اخی و أحب الخلق الی.» [۱۵۴]. - خداوندا، این دخترم و محبوبترین مخلوقات نزد من است، بارالها، و این [صفحه ۹۲] برادرم و محبوبترین مخلوقات نزد من است.

حدیث ۱۶

«یا علی، هذه بنتی، فمن اکرّمها فقد اکرّمنی، و من اهانها فقد اهانتی.» [۱۵۵]. - ای علی، این دختر من است، هر کس به او احترام بگذارد مرا گرامی داشته است، و هر که به او اهانت کند به من اهانت کرده است.

حدیث ۱۷

«یا علی، اما علمت ان فاطمه بضعه منی و انا منها؟ فمن آذاها فقد آذانی، (و من آذانی فقد آذی الله)، و من آذاها بعد موتی کان کمن آذاها فی حیاتی، و من آذاها فی حیاتی کان کمن آذاها بعد موتی.» [۱۵۶]. - ای علی، مگر نمی دانی که فاطمه پاره‌ی تن من است و من نیز از اویم؟ پس هر کس او را اذیت کند مرا اذیت کرده است، (و هر که مرا اذیت کند خدا را اذیت نموده است)، و هر کس بعد از مرگ من او را آزار دهد، مثل کسی است که در حال حیاتم او را اذیت کرده باشد، هر کس او را در حیاتم اذیت کند، مثل کسی است که بعد از وفاتم او را آزار دهد.

حدیث ۱۸

اشاره

«علی (منی) و ابنای منه، والطیبون منی و انا منهم، و هم الطیبون بعد أمهم، و هم سفینه من رکبها نجی، و من تخلف عنها هوی: الناجی فی الجنة، و الهاوی فی لظى.» [۱۵۷]. - علی (از من است) و دو پسر من (حسن و حسین) از اویند، و پاکیزگان از من [صفحه ۹۳] هستند و من از ایشان هستم، و ایشان پاکیزگانند بعد از مادرشان. آنان کشتی نجاتند، هر کس بر آن سوار شد نجات یافت، و

هر کس از آن باز ماند ساقط شده و هلاک گردید. نجات یابنده در بهشت، و سقط کننده در آتش جای دارد.

بیان

گویا عبارت «علی منی و ابنای منه، والطیبون منی و انا منهم» اشاره به مقام نورانیت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و علی علیه السلام و طیین یعنی ائمه اطهار علیهم السلام باشد. اما تناسب روایت با فضیلت فاطمه زهرا علیها السلام، جمله «هم الطیبون بعد امهم» می باشد که شاهد بر فضیلت آن بزرگوار است. و اگر ضمیر «هم سفینه...» علاوه بر علی و ائمه علیهم السلام، شامل فاطمه زهرا علیها السلام نیز بشود، فضیلت دیگری در ردیف آن بزرگواران برای حضرتش بیان شده است.

روایاتی که از غیر طریق اهل بیت نقل شده است

اشاره

در این قسمت روایاتی را که از غیر طریق اهل بیت، نظیر سلمان و ابوذر و سایر دوستان، و یا حتی از طریق بعضی از معاندان [۱۵۸] ایشان و آنان که در دل با ایشان خوب نبودند، از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نقل شده است، می آوریم:

حدیث ۰۱

«فاطمه بضعه منی، من سرها فقد سرنی، و من ساءها فقد ساءنی. فاطمه اعز الناس علی.» [۱۵۹]. - فاطمه، پاره‌ی تن من است، هر کس او را مسرور کند مرا مسرور کرده است، و هر که با او بدی کند به من بدی کرده است. فاطمه، عزیزترین مردم نزد من است. [صفحه ۹۴]

حدیث ۰۲

عائشه نزد رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم آمد و دید که فاطمه را می بوسد، عرض کرد: یا رسول الله، آیا دوستش داری؟ حضرت فرمود: «اما والله، لو علمت حبی لها، لا زددت لها حبا.» - هان، به خدا سوگند، اگر علت محبت مرا نسبت به او می دانستی، تحقیقا تو نیز بیشتر به او محبت می ورزیدی. در آخر حدیث علت محبتش را همان استشمام کردن بوی بهشت از ایشان شمرده و می فرماید: «ففاطمه حوراء انسیه، فاذا اشتقت الی الجنة، شمت رائحة فاطمه علیها السلام.» [۱۶۰]. - به این ترتیب، فاطمه حوریه‌ی بشر گونه است، لذا هر وقت مشتاق بهشت می شوم، بوی فاطمه علیها السلام را استشمام می کنم.

حدیث ۰۳

«یا علی، ان فاطمه بضعه منی، و هی نور عینی و ثمره فوادی، یسوونی ما ساءها و یسرنی ما سرها.» [۱۶۱]. - ای علی، فاطمه پاره‌ی تن من و نور چشم و میوه‌ی دل من است، آنچه او را ناراحت کند مرا ناراحت می کند، و آنچه او را مسرور کند، مرا مسرور و شادمان می کند.

حدیث ۰۴

در آخر روایت فوق می فرماید: «اللهم، انی اشهدک انی محب لمن احبهم، و مبغض لمن ابغضهم، و سلم لمن [صفحه ۹۵] سالمهم،

و حرب لمن حاربهم، و عدو لمن عاداهم، و ولی لمن والاهم. [۱۶۲]. - بار الها، تو را شاهد می گیرم که من دوستداران ایشان (علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام) را دوست دارم و با کسانی که بغض و کینه ایشان را دارند دشمنم، و با آنان که با ایشان سر صلح و سازش دارند، سازگار و با آنان که سر جنگ و ستیز دارند در ستیزم، و دشمن دشمنان ایشان و یاریگر کسانی هستم که ایشان را نصرت و یاری می کنند.

حدیث ۵۰

«من آذاها فی حیاتی کمن آذاها بعد موتی، و من آذاها بعد موتی کمن آذاها فی حیاتی، و من آذاها فقد آذانی، و من آذانی فقد آذی الله، و هو قول الله: (ان الذین یؤذون الله و رسوله، لعنهم الله فی الدنیا و الاخره). [۱۶۳] - کسی که او را در حال حیاتم آزار کند، مثل کسی است که بعد از مرگم او را آزار کند، و هر کس بعد از مرگم وی را بیازارد مثل کسی است که در حال حیاتم بیازارد، و آن که او را بیازارد مرا آزرده، و آن که مرا بیازارد تحقیقاً خدا را آزرده است، و این همان گفتار الهی است که می فرماید: «کسانی که خدا و رسولش را بیازارند، خداوند آنان را در دنیا و آخرت لعنت، و از رحمتش دور می گرداند».

حدیث ۶۰

«ان ابنتی فاطمه ملا- الله قلبها و جوارحها ایمانا و یقیناً». [۱۶۴]. [صفحه ۹۶] - خداوند، دل و اعضای دخترم فاطمه را از ایمان و یقین پرد کرده است.

حدیث ۷۰

«فاطمه بضعه منی، من سرها فقد سرنی، و من ساءها فقد ساءنی. فاطمة اعز البریه علی». [۱۶۵]. - فاطمه، پاره‌ی تن من است، هر کس او را مسرور کند مرا شادمان کرده است، و هر کس او را بیازارد مرا آزرده است. فاطمه عزیزترین مخلوقات نزد من است.

حدیث ۸۰

«خرج النبی صلی الله علیه و آله و سلم و هو آخذ بید فاطمة علیها السلام فقال: من عرف هذه فقد عرفها، و من لم یعرفها فهی فاطمه بنت محمد، و هی بضعة منی، و هی قلبی و روحی التی بین جنبی، فمن آذاها فقد آذانی، و من آذانی فقد آذی الله». [۱۶۶]. - پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در حالی که دست فاطمه علیها السلام را گرفته بود، از منزل خارج شد، پس فرمود: هر کس ایشان را شناخته که می شناسد، و هر کس وی را نشناخته (او را معرفی می کنم): او فاطمه دختر محمد است، او پاره‌ی تن من است، او قلب و روح میان دو پهلوی من (و وجود من) است. هر کس او را بیازارد، مرا آزرده، و هر کس مرا بیازارد، خدا را آزرده است.

حدیث ۹۰

«اللهم، انھا منی و انا منها. اللهم، کما اذهبت عنی الرجس و طهرتني، فطهرها». [۱۶۷]. - بار الها، فاطمه از من است و من از اویم. خدایا، همان طور که پلیدی را از [صفحه ۹۷] من برداشته و طاهرم نموده‌ای، او را نیز پاکیزه و مطهر نما.

حدیث ۱۰۰

«طهر کما الله و طهر نسلکما، انا سلم لمن سالمکما و حرب لمن حاربکما». [۱۶۸]. - خداوند، شما (علی و فاطمه علیهما السلام) را

طاهر گرداند و نسل شما را نیز پاکیزه کند، من با هر کس که با شما سر سازش و دوستی داشته باشد دوستم، و با هر کس که با شما سر ستیز داشته باشد در ستیزم.

حدیث ۱۱

اشاره

«دخل رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم على فاطمة في صبيحة عرسها بقدرح فيه لبن، فقال: اشربي، فداك ابوك، ثم قال لعلی علیه السلام: اشرب، فداك ابن عمك.» [۱۶۹]. - رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم صبح روز بعد از عروسی فاطمه با ظرف شیری به خانه ایشان تشریف فرما شده و به وی فرمود: بیاشام، پدرت به فدایت! و به علی علیه السلام نیز فرمود: بیاشام: پسر عمویت به فدایت!

بیان

دو تعبیر «فداك ابوك» و «فداك ابن عمك» در لغت عرب، معمولاً- در جایی استعمال می شود که شخصی بخواهد علاقه تام و شدت محبت خود را به فردی اظهار نماید. گاهی این معنی به جهت کمالات ظاهری شخص است و گاهی به جهت معنویت، و گاهی به هر دو جهت. و کلام رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نسبت به علی و فاطمه علیهما السلام، در اینجا در مرحله اول برای آن است که خدا ایشان را دوست دارد، و در مرحله دوم از آن جهت است که ایشان در کمالات ظاهری و معنوی سرآمد همه عالمند. [صفحه ۹۸]

حدیث ۱۲

اشاره

«يا علي، ان الله زوجك فاطمه، و جعل صداقها الارض، فمن مشى عليها مبغضا لك، مشى حراما.» [۱۷۰]. - ای علی، خداوند فاطمه را به تزویج تو درآورد و زمین را مهر او قرار داد، لذا هر کس با کینه و عداوت تو بر روی زمین راه رود، به حرام راه رفته است.

بیان

این بود قسمتی از روایاتی که بر عظمت و منزلت روحی و معنوی فاطمه علیها السلام دلالت می کرد. عبارت «نور فاطمه من نورنا» در حدیث چهارم، تمام احادیث گذشته و احادیث این فصل را به معنای خود می رساند، زیرا مراد از نور، نور ولایت است. و اینجاست که معنای «إنها منی و انا منها» روشن می شود. دیگر مشکلات روایات این فصل از توضیحات گذشته و آینده ما در این رساله روشن می گردد و نیازی به توضیح بیشتر نیست. [صفحه ۹۹]

عصمت فاطمه‌ی زهرا

مفهوم عصمت

نخست باید توجه داشت که منظور از عصمتی که درباره‌ی انبیا و اولیا علیهم السلام گفته می‌شود، چیست؟ آیا معنای لغوی آن، یعنی مصون و محفوظ بودن منظور است، که در مورد انبیا و اوصیا مصون بودن از مطلق خطاهای مادی و معنوی قصد بشود، و یا فقط محفوظ و مصون بودن از خطاهای معنوی منظور است. به عبارت دیگر: آیا ایشان حتی در امور ظاهری که مربوط به جهات عالم طبیعت و زندگی روز مره غیر مرتبط به مسائل معنوی و توحیدی و دینی هست، نیز عصمت دارند، و یا تنها در امور معنوی که منافی با استوار بودن باطنی و فطری بر طریق توحید و صراط مستقیم هست، عصمت دارند؟ آنچه از ظاهر آیات و روایات در این باره استفاده می‌شود، همان معنای دوم است، و دلیلی بر اینکه نسبت به امور ظاهری هم از خطاها باید عصمت داشته باشند، نداریم (هر چند اگر بخواهند، می‌توانند باذن الله نسبت به آن امور نیز آگاه شوند). زیرا ریشه‌ی عصمت، این بزرگواران، به عدم انحراف از فطرت بازگشت می‌کند، آن فطرتی که قرآن شریف درباره‌ی آن می‌فرماید: (فاقم وجهک للدين حنیفا، فطرت الله التي فطر الناس علیها، لا تبدیل لخلق [صفحه ۱۰۰] الله، ذلک الدین القیم، ولكن اکثر الناس لا یعلمون). [۱۷۱]. - استوار و مستقیم روی (و تمام وجود) خود را به سوی دین کن، همان سرشت و فطرتی که خداوند مردم را بر آن آفرید، و در خلقت الهی تبدیل و تغییری نیست. این است دین قیم و استوار، ولی اکثر مردم (از این حقیقت) آگاه نیستند. در احادیث نیز «فطرت» را به «توحید» و «اسلام» و «معرفت ربوبی» تفسیر نموده‌اند. [۱۷۲]. به عبارت دیگر: ریشه خطا و گناه، غفلت از توحیدی است، و این امر در انبیا و اولیا علیهم السلام راه ندارد، زیرا ایشان در عین اینکه زندگی عادی میان مردم را داشته‌اند، از بدو تولد تا زمان رحلتشان، هرگز توجهی به عالم طبیعت نداشته، و در نتیجه هیچ‌گونه حجابی میان آنها و فطرتشان حائل نشده است تا لحظه‌ای غفلت برای آنها حاصل شده باشد و یا خطایی از آنها سر زند، لذا از خطا که منشأ غفلت از توحید است، محفوظ بوده‌اند. [۱۷۳]. و «دین» نیز، که عبارت از یک سلسله دستورات خاصی است، بازگشت و [صفحه ۱۰۱] اساس آن- چنان که ظاهر آیه‌ی مورد بحث نیز بر آن دلالت دارد- همان موافقت با فطرت توحیدی می‌باشد. و «دین قیم»، همان خود فطرت و استوار بودن بر فطرت توحید و جدایی نگرفتن از آن است که انبیا و اولیا چنین هستند، چنانکه قرآن شریف درباره‌ی حضرت یحیی علیه السلام می‌فرماید: (و سلام علیه یوم ولد، و یوم یموت، و یوم یبعث حیا). [۱۷۴]. - و سلام بر او روزی که متولد شد، و روزی که رحلت می‌کند، و روزی که زنده، مبعوث و برانگیخته می‌شود. و نیز از زبان حضرت عیسی علیه السلام درباره‌ی وی چنین می‌فرماید: (والسلام علی یوم ولدت، و یوم اموت، و یوم ابعث حیا). [۱۷۵]. - و سلام بر من روزی که به دنیا آمدم، و روزی که از دنیا رحلت می‌کنم، و روزی که زنده، مبعوث و برانگیخته می‌شوم. و سلامهای دیگری که درباره‌ی انبیای دیگر ذکر می‌فرماید، همگی به این معنا اشاره دارد، زیرا «سلام الهی» به معنای امنیت مطلق و سلامتی و مصونیت از همه خطاهایی است که انسان را از فطرت توحیدی خود دور می‌کند، و کسی که مخاطب سلام الهی قرار گیرد از همه پلیدیها به دور است. به این ترتیب: غیر از انبیا و اولیا که از بدو تولد از عصمت الهی برخوردارند، دیگران نیز (که قبل از این عالم چنانکه باز از آیات و روایات این باب استفاده می‌شود به فطرت توحید آشنا بوده و هیچ حجابی میان آنها و فطرتشان نبوده، ولی با آمدن به این عالم، آن عصمت را از دست داده‌اند) اگر با توجه به دستوراتی که شارع مقدس تشریع نموده، مجاهده کرده و حجابهای غفلت میان خود و فطرت توحیدیشان را که نتیجه‌ی گناه و توجه به عالم طبیعت است، پاک [صفحه ۱۰۲] کرده و دوباره به فطرتشان بازگردند، و هیچ‌گونه حجابی میان آنها و فطرتشان نماند، از همان لحظه معصوم به حساب می‌آیند. چنانکه در ادعیه تمنای چنین معنایی را از خداوند نموده و عرض می‌کنیم: «و تعصمنی من کل ما نهیتنی عنه». [۱۷۶]. - و مرا با عصمت خود، از تمام چیزهایی که نهی فرمودی حفظ کنی. و در جای دیگر عرض می‌کنیم: «و اعصمنی ان أخطيء». [۱۷۷]. - مرا از خطا، معصوم و محفوظ بدار. و یا عرض می‌کنیم: «و اعصمنی فیما بقی من عمری». [۱۷۸]. - و مرا در باقی مانده عمرم معصوم نما.

با توجه به بیان گذشته، اگر روایاتی را که در فصول گذشته و آینده درباره فضائل آن بانوی بزرگ عالم بشریت آمده و خواهد آمد ملاحظه کنیم، پی خواهیم برد که وی قطعاً عصمتی را که انبیا و اولیا از آن برخوردار بوده‌اند، داشته است، زیرا فاطمه علیها السلام در این احادیث، از جهت مقام و منزلت نورانیت و ولایت، همردیف با ایشان بلکه بالاتر بوده و همردیف با رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه اطهار (از نظر معنویت نه نبوت و وصایت که منصب الهی است) معرفی شده است. و این بدان معناست که هیچ حجابی میان او و فطرتش، در هیچ زمانی حائل نشده تا خطایی و حتی غفلی از او صادر شده باشد. [صفحه ۱۰۳]

فاطمه علیها السلام، معصومه‌ای است که طینتش از اعلی علین خلق شده. او طاهره و مطهره‌ای است که به هیچ پلیدی آلوده نشده است و تعبیرات دیگری که همه اشاره به این است که فطرتش دست نخورده باقی مانده است. خلاصه آنکه: اگر نه این بود که اراده‌ی حق سبحانه بر این قرار گرفته است که نبوت و وصایت منصب خاص مردان باشد، به حضرت زهرا علیها السلام نیز عطا می‌شد. با توجه به این بیان و ملاحظه احادیثی که در این رساله جمع‌آوری شده، که هر یک به گونه‌ای به عصمت آن بزرگوار اشاره دارد، اگر با حدیثی برخلاف بیانات متسفیفه احادیث برخورد کنیم که با مقام عصمت ایشان سازگار نیست، باید یا از ظاهر آن دست بکشیم، و یا آن را کنار بگذاریم. [صفحه ۱۰۵]

علم، معرفت و دیگر کمالات فاطمه‌ی زهرا

حدیث ۰۱

در قسمتی از روایت مفصل بن عمر، از امام صادق علیه السلام آمده است: هنگامی که فاطمه علیها السلام متولد شد... فرمود: «اشهد ان لا اله الا الله، و ان ابی رسول الله سید الانبیاء، و ان بعلی سید الأوصیاء، و ولدی ساده الاسباط، ثم سلمت علیهن و سمت کل واحد منهن باسمها». [۱۷۹]. - شهادت می‌دهم که معبودی جز خدا نیست، و پدرم رسول خدا، سید و سرور پیامبران، و شوهرم سرور اوصیاء، و پسرانم، سادات و سروران اسباط و نوادگان هستند. سپس بر آنان (خانمهایی که در اطرافش بودند) سلام گفت و هر یک را به نام خواند.

حدیث ۰۲

در قسمتی از حدیث عمار آمده است: فاطمه به علی علیهما السلام عرض کرد: «ادن لا حدثک بما کان، و بما هو کائن، و بما لم یکن الی یوم القیامه حین تقوم الساعه». [۱۸۰]. [صفحه ۱۰۶] - نزدیک بیا، تا به تو از حوادث گذشته و حال و آینده تا روز قیامت، آن هنگام که قیامت برپا می‌شود، خبر دهم.

حدیث ۰۳

امام صادق، از پدر بزرگوار، از جد بزرگوارش علیهم السلام از ابن عباس نقل کرده است:.... ام سلمه گفت: رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم مرا به ازدواج خود درآورد و تربیت دخترش را به من سپرد و من او را ادب می‌کردم، ولی: «و کانت والله ادا ب منی، و اعرف بالأشیاء كلها». [۱۸۱]. - به خدا سوگند، فاطمه از من مؤدبتر و به همه چیز آشناتر بود.

حدیث ۰۴

اشاره

جابر می گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: چرا فاطمه ی زهرا، زهرا نامیده شد؟ فرمود: «لان الله - عز و جل - خلقها من نور عظمته: فلما اشرقت، أضاءت السماوات والارض بنورها، و غشيت ابصار الملائكة، و خرت الملائكة لله ساجدين، و قالوا: الهنا و سيدنا، ما هذا النور؟ فوحى الله إليهم: هذا نور من نوري، و اسكنته في سمائي، خلقته من عظمتي اخرجه من صلب نبي من انبيائي، أفضله على جميع الانبياء، و اخرج من ذلك النور ائمه...» [۱۸۲]. - زیرا هنگامی که خداوند - عزوجل - او را از نور عظمت خود خلق نمود، چون نور جمالش درخشید، آسمانها و زمین به نورش روشن شد، و چشمان ملائکه را فرا گرفت. آنها برای خدا به سجده افتادند و عرض کردند: معبودا، سرورا، این چه نوری است؟ خداوند به ایشان وحی کرد: این نوری از نور من [صفحه ۱۰۷] است، آن را در آسمان قرار داده، و از عظمت خود خلقتش نمودم و از صلب پیغمبری از پیامبران خود که او را بر همه آنها برتری می دهم، خارج خواهم کرد و از آن نور ائمه ای خلق خواهم نمود.

بیان

این نور همان، نور عظمت الهی است که تما اشیا را پر کرده است، به گونه ای که همه ی اشیاء و موجودات در مقابل آن خاضع و خاشع و ذلیل هستند، چنانکه در دعای کمیل خداوند را چنین می خوانیم: «و بعظمتک التی غلبت (ملات) أركان کل شیء...» [۱۸۳]. - (خداوند، از تو مسألت می کنم...) به عظمت تو که بر ارکان و شرasher وجود هر چیزی غلبه (یا: آن را پر) کرده است. حال اگر خداوند از آن نور به فاطمه علیها السلام عنایت نماید، چنانکه از ظاهر حدیث گذشته برمی آید، آیا نباید اموری را که در حدیث ذکر شده است در پی داشته باشد، همان گونه که در مقابل حق سبحانه تحقیق دارد؟!

حدیث ۵

ابن عماره به نقل از پدرش می گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: چرا فاطمه، زهرا نامیده شد؟ فرمود: «لأنها كانت اذا قامت فی محرابها، زهر نورها لاهل السماء كما يزهر نور الكواكب لاهل الارض...» [۱۸۴]. - برای آنکه وقتی فاطمه در عبادتگاهش به نماز می ایستاد، نورش برای اهل آسمان می درخشید، همانطوری که نور ستارگان برای اهل زمین می درخشند. [صفحه ۱۰۸]

حدیث ۶

اشاره

ابان بن تغلب می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: یابن رسول الله، چرا زهرا، زهرا نامیده شد؟ فرمود: «لأنها تزهر لامير المؤمنين عليه السلام فی النهار ثلاث مرات بالنور» - زیرا روزی سه بار برای امیرالمومنین علیه السلام نور افشانی می کرد. وقت نماز صبح، در حالی که مردم در خواب بودند، جمالش نور افشانی می کرد و سفیدی نورش به خانه های مردم در مدینه می تابید، به گونه ای که دیوارها سپید می شد و مردم تعجب کرده و خدمت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم شرفیاب شده و دربارهی آنچه دیده بودند می پرسیدند، و حضرتش ایشان را روانه ی منزل فاطمه علیها السلام می کرد و آنها به منزل حضرتش آمده، «فیرونها قاعدة فی محرابها تصلی، والنور یسطع من محرابها من وجهها» - و می دیدند که حضرت در عبادتگاهش نشسته، نماز می گذارد و نور جمالش از محراب ساطع است. از اینجا پی می بردند نوری که دیده بودند از نور فاطمه علیها السلام بوده است. و هنگام نیمه ی روز نیز که برای نماز آماده می شد، جمال آن حضرت به نور زردی پرتوافشانی می کرد و بر خانه های مردم می تابید و لباسها و رنگشان زرد می شد، مردم خدمت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلام شرفیاب شده و دربارهی آنچه دیده بودند می پرسیدند و حضرتش

آنها را به منزل فاطمه علیها السلام روانه می کرد «فیرونها قائمۃ فی محرابها، و قد زهر نور وجهها- صلوات الله علیها و علی آبیه و بعلمها و بنیها- بالصفرة» - می دیدند که حضرت در عبادتگاهش ایستاده، و جلال آن حضرت- صلوات و رحمت خداوند بر او و پدر بزرگوار و شوهر و پسرانش باد- به نور زرد می درخشد. از این جا پی می بردند که آنچه دیده بودند، از نور جمالش بوده است. [صفحه ۱۰۹] هنگام آخر روز نیز که آفتاب غروب می کرد، صورت فاطمه سرخ شده و جمالش از شادی و به جهت شکر خداوند- عزوجل- به سرخی می درخشید، و نور جمالش به خانه های مردم می تابید و دیوارها سرخ می شدند، لذا مردم تعجب کرده و خدمت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم رسیده و درباره ی آن سؤال می کردند، و حضرتش باز آنان را روانه ی منزل فاطمه می کرد، «فیرونها جالسه تسبیح الله و تمجده، و نور وجهها یزهر بالحمرة» - می دیدند حضرتش نشسته، مشغول تسبیح و تمجید و ثنای الهی است و نور جمالش به سرخی می درخشد. از این جا پی می بردند که آنچه دیده بودند، از نور جمال فاطمه علیها السلام بوده است... [۱۸۵].

بیان

همان گونه که در فصل پنجم در بیان ساطع شدن نور هنگام ولادت از حضرتش گذشت، ظهور نور از وی در اوقات سه گانه ی نماز، برای امیرالمومنین علیه السلام نیز حل می شود. ولی به احتمال قوی باید گفت: این نور همان نور ولایت کلی الهی است، که در حدیث چهارم از آن به «نور عظمت» و «نور من نوری» تعبیر شده است. و اگر هم در ظاهر حضرتش دیده می شده و یا به رنگهای مختلف ظاهر می گشته، به حساب جهت خلقی «نور عظمت و اسماء و صفات حق» است به صورتهای مختلف، چنانکه در تعبیر روایت چهارم لفظ «خلق» و در احادیث دیگر الفاظ «الحمرة» و «الصفرة» و «من وجهها» و «من نورها» وجود دارد. زیرا نور الهی و اسماء و صفاتش، چون جهت خلقی و مظهری به خود گرفت و بنا شد به این صورت (خلقت فاطمه علیها السلام) و از این طریق ظاهر شود که [صفحه ۱۱۰] همه بتوانند آن را مشاهده کنند، باید چنین باشد، ولی ریشه، همان نور ولایت است.

حدیث ۷۰

یزید بن عبدالملک می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: وقتی فاطمه علیها السلام به دنیا آمد، خداوند- عزوجل- به ملکی وحی نمود که زبان مبارک حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم را به نام وی باز کند (نام وی را به زبان مبارک ایشان بیاورد) و حضرت، فاطمه اش نامیده. سپس فرمود: «انی فطمتک بالعلم، و فطمتک عن الطمث» - من تو را به وسیله علم (از جهل و نادانی) جدا کردم، و از ابتلائات زنانگی باز گرفتم. سپس امام باقر علیه السلام فرمود: «والله لقد فطمها الله- تبارک و تعالی- بالعلم و عن الطمث بالمیثاق» [۱۸۶]. - به خدا قسم، خداوند- تبارک و تعالی- فاطمه را در میثاق ازلی به علم (از جهل و نادانی) جدا کرد، و از ابتلائات زنانگی باز گرفت.

حدیث ۸۰

اشاره

محمد بن قاسم می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: (انا انزلناه فی لیلہ القدر) [۱۸۷] اللیلہ فاطمه، والقدر الله، فمن عرف فاطمه حق معرفتها، فقد ادرك لیلہ القدر. و انما سمیت فاطمه، لان الخلق فطموا عن معرفتها. [۱۸۸]. [صفحه ۱۱۱] - تاویل لیلہ در (انا انزلناه فی لیلہ القدر) فاطمه است، و تاویل قدر، الله تبارک و تعالی است. لذا هر کس فاطمه را حقیقتا شناخت، شب قدر را درک

نموده است و علت نامگذاری فاطمه به این نام، آن است که تمام مخلوقات از معرفت و شناسایی او باز گرفته شده اند (او را آن گونه که هست نمی توانند بشناسند).

بیان

اگر بپذیریم که نزول قرآن در شب قدر بر رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نزول دفعی بوده است و نه تدریجی، چنان که اهل تحقیق از مفسرین چنین فرموده اند، مشکل این حدیث و حدیث دیگری که «لیله مبارکه» در آیهی شریفه (انا انزلناه فی لیلہ مبارکه) [۱۸۹] سورهی دخان را به فاطمه علیها السلام تاویل کرده حل می شود. زیرا قرآنی که بر قلب رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نازل شده، این کتاب مدون و ظاهر قرآن نیست، بلکه حقیقت قرآن است که حضرتش به مقام نورانیت و ولایت مطلقه، که از مقام ولایت کلی الهی جدا نیست، آن را در صورت بشری و عنصری که از آن به «لیله» تعبیر شده، تلقی نموده است. حال با توجه به این نکته که حضرتش با مقام نورانیت و ولایت خویش حقیقت قرآن را تلقی کرده، و نیز با عنایت به اینکه حضرات معصومین (که حضرت فاطمه زهرا علیها السلام نیز یکی از ایشان است) در مقام نورانیت و ولایت از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم جدا نیستند (چنانکه از فصول گذشته و آینده این رساله خصوصاً فصل اول آشکار می شود)، چه مانعی دارد که این معنا به این اعتبار، به هر کدام از حضرات معصومین نسبت داده شده و این دو آیه نسبت به ایشان تاویل شود؟! بنابراین، مانعی ندارد که فاطمه زهرا علیها السلام تاویل «لیله» در دو سوره قدر و [صفحه ۱۱۲] دخان باشد، و حضرتش به مقام نورانیت، حقیقت قرآن را تلقی نموده باشد، زیرا وی یکی از معصومین، و در منزلت و مقام نورانیت [۱۹۰]. (چنانکه باز از روایت منقول در این رساله خصوصاً روایات فصل اول ظاهر می شود) همردیف با رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه اطهار علیهم السلام بوده، و از جهت خلقت بشری که مراد از «لیله» [۱۹۱] است نیز با ایشان مشترک است، لذا مانعی ندارد که بفرماید: تاویل لیلہ، فاطمه علیها السلام است و قرآن در ظرف وجودی او (به اعتبار مقام نورانیت) نازل شده است. اما علت اینکه چرا «قدر» را در این حدیث به «الله» تفسیر نموده اند؟ شاید به اعتبار جامعیت آن بانوی بزرگ در تجلیات اعظم الهی (اسمی و صفتی و ذاتی) باشد. دلیل این بیان و بیان گذشته ذیل حدیث است که می فرماید: «فمن عرف فاطمه حق معرفتها...» - هر کس فاطمه را حقیقتاً بشناسد... هر چند ممکن است که اضافی «لیله» به «قدر» در ظاهر لفظ، و به «الله» در معنا و تاویل، اضافه تشریفیه باشد، مثل اضافه ید و بیت به الله، در «یدالله» و «بیت الله».

حدیث ۰۹

اشاره

در ابتدای وصیت فاطمه علیها السلام در ایام بیماری اش به علی علیه السلام آمده است: «یا ابن عم، ما عهدتني كاذبه ولا خائنه، ولا خالفتك منذ عاشرتني.» - ای پسر عمو، هیچ وقت مرا دروغگو و خیانت کار ندیده ای، و از زمانی که [صفحه ۱۱۳] با من زندگی کردی با تو مخالفت نکرده ام. حضرت علی علیه السلام فرمود: «معاذ الله، انت اعلم بالله و ابر و اتقی و اکرم و اشد خوفا من الله، (من) ان او بخک بمخالفتی...» [۱۹۲]. - پناه به خدا، تو عالم تر به خدا و نیکو کارتر و پرهیزگارتر و گرامی تر و خوف تو از خدا بیش از آن است که من تو را به نافرمانی از خود سرزنش کنم...

بیان

اشاره

اگر چه اطاعت شوهر از وظائف زنان است، ولی از کلام علی علیه السلام استفاده می شود که عدم مخالفت فاطمه زهرا علیها السلام با علی علیه السلام به جهت آراسته بودن به صفات و کمالات نفسانی مذکور در پاسخ حضرت، و نیز شناخت علی علیه السلام به منزلت والایش بوده است، نه تنها به جهت اینکه وی شوهرش بوده است. این بود پاره ای از روایاتی که بیانگر علم و معرفت و دیگر کمالات حضرت فاطمه علیها السلام بود. روایات دیگری نیز که در فصلهای سابق گذشت، و نیز روایاتی که در فصلهای آینده خصوصاً در کلمات گهربار آن بانوی بزرگ عالم بشریت خواهد آمد، همه اشاره به مقام و منزلت علمی و عرفانی وی دار، که در جای خود اشاره می شود.

تذیل

از جمله کمالات آن بانوی بزرگوار، «محدثه بودن» [۱۹۳] ایشان است که ذیلاً به [صفحه ۱۱۴] بعضی از احادیث این باب اشاره می شود: ۱- ابن عباس می گوید: رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: دخترم فاطمه، سیده و سرور زنان عالم از اولین و آخرین است، «و انها لتقوم فی محرابها، فیسلم علیها سبعون الف ملک من الملائکه المقربین، و ینادونها بما نادت به الملائکه مریم، فبقولن: یا فاطمه، (ان الله اصطفاک و طهرک، و اصطفاک علی نساء العالمین...)» [۱۹۴]. و در حالی که در عبادتگاهش (به نماز) می ایستد، هفتاد هزار فرشته از ملائکه مقرب در گاه الهی به او سلام و درود گفته، و همانگونه که مریم را ندا کردند، وی را ندا کرده و می گویند: ای فاطمه، «خداوند تو را برگزید و مطهر و پاکیزه نمود، و بر زنان عالم اختیار کرده». ۲- در قسمتی از روایت ابی عبیده آمده است: بعضی از اصحاب امام صادق علیه السلام درباره ی مصحف فاطمه علیها السلام از حضرت سوال کردن، آن بزرگوار پس از سکوت طولانی فرمود: شما از هر چه که می خواهید (چه نیاز داشته باشید، یا نیاز نداشته باشید) بحث و فحص می کنید. فاطمه علیها السلام بعد از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، تنها هفتاد و پنج روز در دنیا بود و حزن شدیدی به واسطه ی فقدان پدر بزرگوارش بر او عارض می شد، «و کان جبرئیل یاتیها فیحسن عزاءها علی ابیها، و یطیب نفسها، و یخبرها عن ابیها و مکانه، و یخبرها بمکا یکون بعدها فی ذریتها، و کان علی علیه السلام یکتب ذلک، فهذا مصحف فاطمه». [۱۹۵]. - و جبرئیل نزد وی می آمد و او را در مصیبت پدر بزرگوارش دلداری و سر سلامتی می داد، و از پدر گرامی و جایگاهش و نیز از آنچه بعد از وی درباره ذریه اش روی می دهد، خبر می داد، و علی علیه السلام آن را می نوشت. این مصحف [صفحه ۱۱۵] فاطمه است. ۳- اسحاق بن جعفر می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: فاطمه، از آن سبب «محدثه» نامیده شد، «لان الملائکه کانت تهبط من السماء فتنادیها، کما تنادی مریم بنت عمران، فتقول: یا فاطمه، (ان الله اصطفیک و طهرک، و اصطفیک علی نساء العالمین)» [۱۹۶] یا فاطمه (اقتنی لربک و اسجدی، و ارکعی مع الراکعین). [۱۹۷] فتحدثهم و یحدثونها... [۱۹۸]. - زیرا ملائکه از آسمان نازل شده و همچنان که مریم، دختر عمران را ندا می کردند، او را ندا می نمودند: ای فاطمه، «خداوند تو را برگزید و مطهر و پاکیزه نمود، و بر زنان عالم اختیار کرد». ای فاطمه، «در پیشگاه پروردگارت فروتنی نما و سجده به جای آور، و با رکوع کنندگان رکوع کن». به این ترتیب، فاطمه و ملائکه با یکدیگر گفتگو می کردند...

بیان

این بود بخشی از روایاتی که بر محدثه بودن آن بزرگوار دلالت می کرد، البته روایات دیگری در تأیید این مطلب وجود دارد، چنانکه در نماز مخصوص آن حضرت است که جبرئیل علیه السلام مستقیماً به وی تعلیم نمود. [۱۹۹]. در هر حال، مجموعه، روایات این رساله، خصوصاً فصل اول بیانگر آن است که حضرتش حائز تمامی کمالات انبیا و اولیا- جز نبوت و امامت که دو منصب الهی خاص مردان است- و بلکه بالاتر در خلقت نوری و منزلت و مقام نورانیت، [صفحه ۱۱۶] همدیف رسول الله صلی الله

علیه و آله و سلم و ائمه اطهار علیهم السلام، مقدم بر خلقت نوری انبیا و اولیای سلف و بر منزلت نورانیت ایشان است، لذا منزلت محدث بودن که یکی از منازل ائمه اطهار است [۲۰۰]، قهراً برای وی اثبات می شود. [صفحه ۱۱۷]

ازدواج فاطمه‌ی زهره با علی

حدیث ۰۱

حسین بن خالد از امام رضا از پدران گرامی اش از علی علیهم السلام نقل کرده است که: رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به من فرمود: ای علی، گروهی از قریش مرا درباره‌ی ازدواج فاطمه سرزنش کردند و گفتند: ما از او خواستگاری کردیم و ما را رد کردی و به ازدواج علی درآوردی، من به آنها گفتم: به خدا قسم، من از نزد خود شما را رد نکردم و از جانب خود به ازدواج او درنیاوردم، بلکه خداوند شما را محروم کرد و به ازدواج علی درآورد، «فهبط علی جبرئیل فقال: یا محمد، ان الله - جل جلاله - يقول: لو لم اخلق علیا، لما کان لفاطمه ابنتک کفو علی وجه الارض، آدم فمن دونه.» [۲۰۱]. - جبرئیل بر من نازل شد و گفت: ای محمد، خداوند - جل جلاله - می فرماید: اگر علی را خلق نکرده بودم، برای دختر فاطمه همتایی روی زمین از آدم گرفته تا به آخر یافت نمی شد. [۲۰۲].

حدیث ۰۲

در قسمتی از حدیث ابویوب انصاری آمده است که: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به فاطمه علیها السلام فرمود: ای فاطمه، خداوند - جل ذکره - نظری به زمین انداخت و از [صفحه ۱۱۸] اهل آن شوهرت را برگزید، و به من وحی نمود که تو را به ازدواج وی درآوردم، «أما علمت یا فاطمه، ان لکرامه الله ایاک زوجک أقدمهم سلماً، و أعظمهم حلماً، و أكثرهم علماً.» [۲۰۳]. - ای فاطمه، مگر نمی دانی که از کرامت خدا نسبت به تو، این است که تو را به ازدواج اولین شخص در قبول اسلام و بردبارترین و عالمترین شخصیت درآورد.

حدیث ۰۳

اشاره

ابن عباس می گوید رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «ان الله - تبارک و تعالی - آخی بینی و بین علی بن ابی طالب، و زوجہ ابنتی من فوق سبع سماواته، و اشهد علی ذلک مقربى ملائکته...» [۲۰۴]. - تحقیقاً خداوند - تبارک و تعالی - از بالای آسمانهای هفتگانه اش میان من و علی بن ابی طالب عقد اخوت بست، و دخترم را به ازدواج وی درآورد، و ملائکه مقربش را بر آن شاهد گرفت...

بیان

آیا این عقد اخوت بین رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و علی علیه السلام، و نیز ازدواج علی و فاطمه علیهما السلام و شهادت ملائکه مقربش، در مقام نورانیت و ولایت ایشان به وقوع پیوسته است (بی آنکه هیچ مظهریتی، تمثلی و یا مادی از آنها وجود داشته باشد)، و یا در خلقت نوری آنها (که یکی از مراحل مظهریتشان وجود و حضور داشته است)؟ با توجه به ظاهر روایت فوق باید گفت: در خلقت نوری شان بوده است، زیرا ایشان، چنانکه در فصل اول گذشت - علاوه بر خلقت مادی و عنصری که [صفحه ۱۱۹]

در این عالم دارند، پیش از عالم مادی خلقت نوری تمثلی، و خلقت برزخی داشته‌اند و بعد از گذشت از این عالم در سیر صعودی نیز به این خلقتها بازمی‌گردند. [۲۰۵]. و گویا عبارت «من فوق سبع سماواته» اشاره به این است که این عقد در ماورای عالم ماده بوده است. عبارت «زوجه لیلئ اسری بی عند سدره المنتهی» از روایت پنجم همین فصل نیز موید این معنا است، زیرا بر اساس این روایت عقد ازدواج بین علی و فاطمه علیهما السلام پیش از انعقاد نطفه‌ی فاطمه علیها السلام واقع شده بود، و نیز جریان نثار کردن زیور آلات و یاقوت و غیره که بیان آن در حدیث ذیل خواهد آمد، موید دیگر این بیان است.

حدیث ۰۴

اشاره

حسین بی ابی‌العلا نقل می‌کند که امام صادق به نقل از پدران بزرگوارش علیهم السلام فرمود که امیرالمومنین علیه السلام فرمود: ام ایمن خدمت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم رسید، در حالی که در چادر خود چیزی پیچیده بود. حضرت پرسید: ای ام ایمن، با خود چه داری؟ گفت: فلان زن را عقد کردند و بر او نثار افشاندند، قدری از آن را برداشتم. سپس گریست و عرض کرد: یا رسول الله فاطمه را عروس کردید و چیزی بر او نثار نمودید. رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: ای ام ایمن، چرا خلاف واقع می‌گویی؟ «فان الله - تبارک و تعالی - لما زوجت فاطمه علیا علیهما السلام، امر اشجار الجنة ان تنثر علیهم من حللها و حللها و یاقوتها و درها و زمردها و استبرقها، فاخذوا منها مالا - یعلمون، و لقد نحل الله طوبی فی مهر فاطمة علیها السلام، فجعلها فی منزل علی علیه السلام». [۲۰۶]. [صفحه ۱۲۰] - زیرا هنگامی که خداوند - تبارک و تعالی - فاطمه را به عقد علی علیه السلام درآورد، به درختان بهشت امر نمود که از زیور آلات و لباسهای فاخر و یاقوت و دُر و زمرد و استبرق نثار ایشان کنند. و بهشتیان از آن نثارها بی‌اندازه برداشتند. و خداوند، درخت طوبی را مهریه فاطمه علیها السلام کرد و آن را در منزل علی علیه السلام قرار داد.

بیان

ظاهراً نثار کردن زیور آلات و یاقوت و غیره نیز مثل عقد اخوت میان رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و علی علیه السلام، و مثل اصل ازدواج بین علی و فاطمه علیهما السلام و شهادت ملائکه مقرب که در بیان روایت سوم گذشت، در خلقت نوری او واقع شده است، که عبارت «فاخذوا منها ما لا یعلمون» شاهد بر این بیان می‌باشد. اما اینکه چگونه میوه‌ی درخت بهشتی، حلیه‌ها و زیور آلات و یاقوت و غیره است، و منظور از حلیه‌ها و یاقوت و غیره چیست؟ باید توجه داشت که این تعبیر به جهت فهم ما و متناسب با عالم ماده است، لذا شاید حضرتش با این تعبیر خواسته با اشاره به ظرافت و پرارزش بودن حلیه‌ها و یاقوت و غیره که مناسب با عالم و خلقت نوری آنهاست، پرده از ظرافت و ارزشمندی مهریه فاطمه زهرا علیها السلام در آن عوالم بردارد.

حدیث ۰۵

اشاره

مروزی از موسی بن جعفر، از پدر بزرگوارش، از جد گرامی‌اش علیهم السلام آورده که جابر بن عبدالله گفت: چون رسول الله صلی الله علیه و آله فاطمه را به عقد علی درآورد، عده‌ای از قریش خدمتش رسیده و عرض کردند: شما با مهریه مختصری دخترت را به ازدواج علی درآوردید. حضرت فرمود: من به ازدواج علی درنیاوردم، «ولکن الله - عز و جل - زوجه لیلئ اسری بی عند سدره المنتهی...» [۲۰۷]. [صفحه ۱۲۱] - بلکه خداوند - عزوجل - آن شبی که به معراج برده شدم، نزد سدره المنتهی این ازدواج را واقع

ساخت.

بیان

انتساب مستقیم امر ازدواج علی و فاطمه علیهما السلام به پروردگار، اشاره به عظمت این دو بزرگوار دارد، همان گونه که در آیات قبض روح، خداوند در جایی قبض را به خود نسبت داده و می‌فرماید: (الله یتوفی الانفس حین موتها). [۲۰۸]. - خداوند، هنگام مرگ ارواح را قبض می‌کند. و در جای دیگر این امر را به ملک الموت نسبت داده و می‌فرماید: (قل: یتوفاکم ملک الموت...) [۲۰۹]. - بگو، فرشته مرگ (جانها و ارواح) شما را قبض می‌کند... و در جایی به یاوران ملک الموت نسبت داده و می‌فرماید: (حتی اذا جائتهم رسلنا یتوفونهم...) [۲۱۰]. - تا هنگامی که فرستادگان ما به سوی آنها می‌آیند و (جانها و ارواح) آنها را قبض می‌کنند... در واقع بنا به نص کتاب و سنت و شهود، خداوند با همه موجودات، و بلکه محیط بر همه اشیاء است، و هیچ امری واقع نمی‌شود مگر بالله. ازدواج این دو بزرگوار نیز یکی از این امور و از همین قبیل است، لذا اگر خداوند کاری را مستقیماً به خود نسبت دهد، به جهت عظمت آن است. و یا به تعبیر بالاتر باید گفت: حق تعالی با بندگان خاص خود و آنان که [صفحه ۱۲۲] جز خدا نمی‌بینند، این گونه سخن می‌گوید.

حدیث ۰۶

اشاره

ابان بن تغلب می‌گوید: امام باقر علیه السلام فرمود رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: «انما انا بشر مثلکم اتزوج فیکم و ازوجکم، الا- فاطمه، فان تزویجها نزل من السماء». [۲۱۱]. - من بشری مثل شما هستم، میان شما ازدواج می‌کنم و به شما زن می‌دهم، مگر فاطمه که تزویج وی از آسمان نازل شده است.

بیان

این بود قسمتی از احادیث درباره‌ی ازدواج آن بانوی بزرگ که باز بیانگر عظمت معنوی اوست. البته روایات فراوان و مفصلی در این باب وارد شده که ما به خاطر اختصار تنها به چند روایت مذکور اکتفا نمودیم. [صفحه ۱۲۳]

فضیلت امیرالمومنین علی بن ابی طالب شوهر فاطمه زهرا

اشاره

هر چند سخن گفتن از فضیلت امیرالمومنین علیه السلام رساله خواهد و از توان جز معصوم خارج است، ولی به ناچار به لحاظ مناسبت موضوع رساله که درباره فضائل فاطمه‌ی زهرا علیها السلام است، مختصری از فضائل همسر بزرگوار او را ذکر می‌کنیم، تا شاهدی دیگر بر عظمت معنوی فاطمه علیها السلام باشد، که باید همسر چنین شخصیتی باشد.

حدیث ۰۱

در کتاب الفردوس آمده است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «لولا علی، لم یکن لفاطمه کفو». [۲۱۲]. - اگر علی نبود، برای فاطمه کفو و همتایی نبود.

حدیث ۰۲

رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به فاطمه علیها السلام فرمود: «ان الله اطلع الى الارض اطلاعه، فاختار منها رجلین: احدهما ابوک، و الآخر بعلک.» [۲۱۳]. - خداوند، عنایت خاص و اشرافی به زمین نمود و دو مرد را برگزید: یکی [صفحه ۱۲۴] پدرت، و دیگری شوهرت.

حدیث ۰۳

اشاره

ابن عباس می گوید رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: خداوند- تبارک و تعالی- از بالای آسمانهای هفتگانه اش میان من و علی بن ابی طالب عقد اخوت بست، و دخترم را به ازدواج او درآورد. تا اینکه می فرماید: «و جعله لی وصیا و خلیفه، فعلی منی و انا منه، محبه محبی و مبغضه مبغضی، و ان الملائکه للتقرب الی الله بمحبته.» [۲۱۴]. - و او را وصی و جانشین من قرار داد، لذا علی از من و من از اویم، دوستدار او دوستدار من، و دشمن او دشمن من است، و ملائکه به وسیله محبت او به خدا نزدیکی می جویند.

بیان

جمله «علی منی و انا منه» اشاره به منزلت نورانیت و ولایت این دو بزرگوار است.

حدیث ۰۴

در حدیثی از امام صادق علیه السلام منقول است که: خداوند متعال به رسولش وحی فرمود: «قل لفاطمه: لا تعصی علیا، فانه ان غضب، غضبت لغضبه.» [۲۱۵]. - به فاطمه بگو: از علی نافرمانی مکن، زیرا اگر علی غضب کند، من به خاطر خشم و غضب او، خشمگین می شوم. [صفحه ۱۲۵]

حدیث ۰۵

اشاره

در روایتی آمده است که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به فاطمه علیها السلام فرمود: «یا فاطمه، ان الله اعطانی فی علی سبع خصال، هو اول من ینشق عنه القبر معی، و هو اول من یقف معی علی الصراط، فیقول للنار: خذی ذا و ذری ذا، و اول من یکسی اذا کسیت، و اول من یقف معی علی یمین العرش، و اول من یقرع معی باب الجنه، و اول من یسکن معی علین، و اول من یشرب معی من الرحیق المختوم (ختمه مشک، و فی ذلک فلیتنافس المتنافسون).» [۲۱۶]. - ای فاطمه، خداوند علی را با من در هفت خصلت همانند قرار داد: ۱- او اولین کسی است که با من قبر او شکافته شده و از قبر خارج می گردد. ۲- او اولین کسی است که با من بر صراط می ایستد و به آتش جهنم می گوید: این را بگیر و آن را رها کن. ۳- او اولین کسی است که بعد از من (لباس کرامت) پوشانده می شود. ۴- او اولین کسی است که با من در طرف راست عرش الهی می ایستد. ۵- او اولین کسی است که با من در بهشت را می کوید. ۶- او اولین کسی است که با من ساکن علین (و بالاترین جایگاه بهشت) می شود. ۷- او اولین کسی است که با من از شراب مهمور می نوشد، که «مهر آن مشک است، و رغبت کنندگان باید برای تحصیل آن از همدیگر سبقت گیرند.»

بیان

بیانات هفتگانه این حدیث، جز قسمت چهارم «و اول من یقف معی علی یمین العرش» نیاز به توضیح ندارد و تنها این جمله احتیاج به بیان مختصری دارد [صفحه ۱۲۶] و آن اینکه: اولاً: عرش الهی - همان گونه که قبلاً نیز اشاره شد- به تعبیر حدیث کافی [۲۱۷]، «علم» و «قدرت» پروردگار، و یا چنانکه از قرآن شریف استفاده می شود، مظاهر پروردگارند که پیاده شده و تجلی علم و قدرت الهی هستند. و قیامت نیز ظهور علم و قدرت و مظهری از مظاهر پروردگار است. ثانیاً: ظهور علم و قدرت و مظاهر الهی دو جهت دارند: جلالی و جمالی. که جهت جلالی، همان ظهور غضب الهی است به صور مختلف، و جهت جمالی، همان صفت عفو و رحمت و بخشایش پروردگار است، که از جهت جمالی به «یمین»، و از جهت جلالی به «یسار» تعبیر می شود. بنابراین گویا معنای فرمایش رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم در این روایت این است که: من و علی در یمین عرش قرار داریم و صفت عفو و رحمت پروردگار را پیاده نموده و از گناهکاران شفاعت می کنیم. این بود پاره ای از روایاتی که بر فضیلت علی علیه السلام دلالت داشت چنانکه روایت اول و دوم از فصل سیزدهم نیز به فضیلت دیگر آن حضرت اشاره داشت. تعبیر «لو لم اخلق علیا، لما کان لفاطمة ابنتک کفو علی وجه الارض، آدم فمن دونه.» از روایت اول از همان فصل، اشاره به عظمت شخصیت معنوی آن دو بزرگوار- حتی بر انبیای گذشته- دارد، و نیز بیانگر آن است که معنویت فاطمه علیها السلام در حدی است که کسی جز شخصیت معنوی حضرت علی علیه السلام لیاقت همسری با وی را ندارد. توضیح آن که: امیرالمومنین علیه السلام هر چند نبی نیست، ولی به حساب وصایت و وراثت از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم، مقام ولایت و تمام جهات معنوی آن بزرگوار صلی الله علیه و آله و سلم را داراست و لذا از تمام انبیای گذشته علیهم السلام حتی از حضرت ابراهیم علیه السلام برتر [صفحه ۱۲۷] می باشد. و فاطمه زهرا علیها السلام نیز غیر از جهات انتصابی (نبوت و وصایت) تمام کمالات معنوی رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و علی علیه السلام را دارا می باشد (چنانکه مجموع روایات این رساله از آن جمله تعبیر «خلقها من نور عظمته...» در روایت چهارم فصل دوازدهم بیانگر آن است). به لحاظ جهات فوق، فاطمه زهرا علیها السلام از انبیای گذشته «آدم فمن دونه» بالاتر، و کفو و در ردیف امیرالمومنین علیه السلام به حساب می آید. [صفحه ۱۲۹]

چگونگی ازدواج فاطمه زهرا و علی

حدیث ۰۱

جابر بن سمره می گوید: رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: جبرئیل به من گفت: «یا محمد، العلی الاعلی، یقرء علیک السلام... و زوج فاطمه علیا و امرنی، فکنت الخاطب، والله تعالی الولی...» [۲۱۸]. - ای محمد، پروردگار بزرگ به تو سلام می رساند... و فاطمه را به ازدواج علی درآورد، و مرا امر نمود که این کار را بکنم، لذا من خطبه عقد را خواندم و خداوند متعال ولی و سرپرست بود...

حدیث ۰۲

در قسمتی از حدیث طولانی ام ایمن از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم نقل شده است که فرموده «و عقد جبرئیل و میکائیل فی السماء نکاح علی و فاطمه، فکان جبرئیل المتکلم عن علی، و میکائیل الراد عنی.» [۲۱۹]. - عقد ازدواج علی و فاطمه را جبرئیل و میکائیل در آسمان بستند، جبرئیل از جانب علی سخن می گفت و میکائیل از جانب من پاسخ می داد. [صفحه ۱۳۰]

حدیث ۰۳

ابن شهر آشوب می گوید: در بعضی از کتابها آمده که «راحیل» در بیت المعمور در میان جمعی از اهل آسمانهای هفتگانه خطبه‌ی (ازدواج فاطمه با علی علیهما السلام) را چنین خوانده: «الحمد لله الاول قبل اولیه الاولین، الباقی بعد فناء العالمین، نحمده اذ جعلنا ملائکة روحانین، و ربوبیته مدعین و له علی ما انعم علینا شاکرین. حجبنا من الذنوب، و سترنا من العیوب، اسکننا فی السماوات، و قربنا الی السرادقات، و حجب عنا النهم للشهوات، و جعل نهمتنا و شهوتنا فی تقدیس و تسبیحه. الباسط رحمته، الواهب نعمته. جل عن الحاد اهل الارض من المشرکین، و تعالی بعظمته عن افک المحدثین.» - حمد برای خدایی که اول است قبل از اولیت اولین، و باقی است بعد از فنای عالمیان، او را حمد می کنیم چون ما را ملائکه روحانی قرار داد، و به ربوبیتش اقرار داریم، و او را به واسطه نعمتهایی که به ما عطا نمود شاکریم، ما را از گناهان محجوب نمود، و از عیوب پوشیده و محفوظ داشت، و مکانمان را در آسمانها قرار داد، و به پرده سرا نزدیکمان نمود، و میل به شهوات را از ما محجوب داشت، و میل ما را در تقدیس و تسبیح خود قرار داد، خدایی که رحمتش را گسترده و نعمتش را ارزانی است، منزله است از کفر مشرکین اهل زمین، و بلند مرتبه است به واسطه عظمتش از دروغ بستن بی دینان. سپس بعد از گفتن کلامی چنین ادامه داد: «اختار الملک الجبار، صفوه کرمه، و عبد عظمته، لامته سیده النساء، بنت خیر النبیین، و سید المرسلین، و امام المتقین، فوصل حبله بحبل رجل من اهله و صاحبه، المصدق دعوته، المبادر الی کلمته، علی الوصول بفاطمة البتول، ابنة الرسول.» [۲۲۰]. [صفحه ۱۳۱] - خداوند جبار اختیار نمود برگزیده‌ی کرم و بنده‌ی عظمتش را، برای بنده خود و سیده زنان، دختر بهترین انبیاء، و سید مرسلین و امام متقین، پس خداوند ریسمان آن نبی را به ریسمان مردی از خانواده آن پیامبر و یاور او وصل نمود، کسی که دعوت او را تصدیق کرد، و برای اجرای سخنان او اقدام کرده، و او علی علیه السلام است، که به فاطمه بتول علیها السلام دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم پیوند خورده است. و نیز در روایت آمده که: جبرئیل از جانب خداوند متعال بعد از آن خطبه، این کلام خدای - عزوجل - را نقل کرده: «الحمد ردائی، و العظمة کبریائی، و الخلق کلهم عبیدی و امائی زوجت فاطمة امتی، من علی صفوتی، اشهدوا ملائکتی.» [۲۲۱]. - حمد ردای مخصوص من است، و عظمت، بزرگی و سیطره‌ی من است، و مخلوقات همگی بندگان و کنیزان من اند. به تزویج در آوردم فاطمه علیها السلام بنده‌ام را، برای برگزیده‌ام علی علیه السلام، ای ملائکه من شاهد باشید.

حدیث ۰۴

مناقب از ابن مردویه نقل می کند که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به علی علیه السلام فرمود: «تکلم خطیبا لنفسک.» - خود، صیغه عقد را برای خود اجرا کن. حضرت فرمود: «الحمد لله الذی قرب من حامدیه، و دنا من سائلیه، و وعد الجنة من یتقیه، و انذر بالنار من یعصیه، نحمده علی قدیم احسانه و ایادیه، حمد من یعلم انه خالق و باریه، و ممیته و محییه، و مسائله عن مساویه، و نستعینه و نستهدیه، و نومن به و نستکفیه، و نشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له، شهاده تبلیغه و ترضیه، و ان محمدا عبده و رسوله، صلی الله علیه و آله، صلاه تزلفه و تخطیه، و ترفعه و تصطفیه.» [صفحه ۱۳۲] - حمد برای خدایی است که به ستایشگران و درخواست کنندگان نزدیک است، و بهشت را به کسانی که تقوای او را پیشه کنند وعده داد، و گناهکارانش را با آتش جهنم بیم داد. او را بر احسانها و نعمتهای گذشته‌اش ستایش می کنیم، همانند کسی که می‌داند او خالق و آفریننده، و میراننده و زنده کننده‌ی اوست، و از بدیها و گناهانش بازخواست خواهد نمود، و از او یاری می‌طلبیم و از او هدایت می‌جوییم، و به او ایمان آورده، و از او می‌خواهیم که ما را کفایت کند، و گواهی می‌دهیم که معبودی جز خداوند نیست، که یگانه است و شریکی ندارد، آنچنان شهادتی که سزاوار او بوده و او را راضی نماید، و نیز شهادت می‌دهیم که حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم بنده و رسول اوست، و صلوات و

درود خداوند بر او و آتش باد، چنان صلواتی که او را به حق نزدیک و بهره‌مند نماید، و مقام او را بالا برده و برگزیده نماید. و در ادامه‌اش فرمود: «و النکاح مما امر الله به و یرضاه، و اجتماعنا مما قدره الله و اذن فیه، و هذا رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم زوجنی ابنته فاطمه علی خمس مائه درهم، و قد رضیت. فاسالوه و اشهدوا.» - و ازدواج از اموری است که خداوند بدان امر نموده و مورد رضای اوست، و پیوند ما از مقدرات الهی و از اموری است که خود اجازه داده است. و این رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است که دخترش، فاطمه را با مهریه پانصد درهم به ازدواج من درآورد، و من راضی هستم، از او پرسید و شاهد باشید. و در حدیثی آمده است که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «و قد زوجتک ابنتی فاطمه علی ما زوجک الرحمان، و قد رضیت بما رضی الله لها، فدونک اهلک، فانک احق بها منی.» - دخترم فاطمه را با همان مهریه‌ای که خداوند رحمان به ازدواج تو درآورد، به همسری تو درآوردم، و راضی هستم به آنچه خداوند برای دخترم راضی [صفحه ۱۳۳] است، اینک همسرت در اختیار تو است. و تو از من به او سزاوارتر هستی. و در روایتی منقول است که فرمود: «فنعم الاخ انت، و نعم الختن انت، و نعم الصاحب انت، و کفاک برضی الله رضی.» - تو خوب برادری هستی، تو خوب دامادی هستی، تو خوب همسری هستی، و برای رضایت و خوشنودی تو همین بس که خداوند راضی است. سپس علی علیه السلام به جهت شکر خدای تعالی به سجده افتاد و عرض می‌کرد: (رب، اوزعنی ان اشکر نعمتک الی انعمت علی) [۲۲۲]. - پروردگارا، شکر نعمتی را که به من عطا نمودی، به من الهام کن... و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: آمین. و چون سر از سجده برداشت، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «بارک الله علیکما، و بارک فیکما، و اسعد جدکما، و جمع بینکما، و اخرج منکما الکثیر الطیب...» [۲۲۳]. خداوند بر شما (علی و فاطمه علیهما السلام) مبارک گرداند، و در شما خیر و برکت قرار دهد، و شما را سعادت‌مند و خوشبخت کند، و میان شما انس و الفت قرار داده، و از شما (فرزندان و نسل) فراوان و پاکیزه خارج گرداند.

حدیث ۵

در حدیثی آمده است که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «اللهم، انهما احب خلقک الی فاحبهما، و بارک فی ذریتهما، و اجعل علیهما منک حافظا، و انی اعیذهما بک و ذریتهما من الشیطان الرجیم.» [۲۲۴]. [صفحه ۱۳۴] - بارالها، این دو (علی و فاطمه علیهما السلام) محبوبترین مخلوقات تو نزد من می‌باشند، پس تو نیز ایشان را مورد محبت قرار ده، و ذریه و نسل این دو را مبارک گردان، و آنها را در حفظ و حراست خود قرار ده. من این دو و فرزندان آنها را از شر شیطان رانده شده به پناه تو درمی‌آورم.

حدیث ۶

در حدیثی است که حضرتش از خانه خارج شد و فرمود: «طهرکما و طهر نسلکما، انا سلم لمن سالمکما، و حرب لمن حاربکما. استودعکما الله، و استخلفه علیکما.» [۲۲۵]. - خداوند شما و نسلتان را پاکیزه گرداند. من با هر کس با شما سر سازش و دوستی داشته باشد دوست، و با هر که با شما سر ستیز داشته باشد درستمیزم. شما را به خدا می‌سپارم و او را بر شما جانشین قرار می‌دهم.

حدیث ۷

در حدیثی منقول است: صبح روز بعد از ازدواج، حضرتش به خانه ایشان رفته و پس از سلام و اجازه ورود، داخل شد. سپس در ادامه‌ی روایت آمده است: حضرتش ایشان را دعا کرد و فرمود: «اللهم، اجمع شملهما، و الف بین قلوبهما، و اجعلهما و ذریتهما من ورثه جنۃ النعیم، و ارزقهما ذریه طاهرۃ طیبۃ مبارکه، و اجعل فی ذریتهما البرکۃ، و اجعلهم ائمه ً یهدون بامرک الی طاعتک، و یامرون بما یرضیک.» [۲۲۶]. - خداوند! امور پراکنده این دو را جمع بگردان، و میان دل‌هایشان انس و الفت قرار ده، و آنها و

فرزندان و نسل ایشان را از وارثان بهشت (مخصوص) [صفحه ۱۳۵] «نعیم» نما، و به ایشان ذریه‌ای پاک و پاکیزه روزی کن، و در نسلشان برکت قرار ده، و آنها را امامانی قرار ده که به امر تو دیگران را به طاعت و فرمانبری از تو هدایت، و به آنچه که رضای تو در آن است امر می کنند.

حدیث ۰۸

اشاره

انس می گوید: خدمت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بودم که وحی الهی او را از خود بیخود کرد، چون به هوش آمد به من فرمود: ای انس، آیا می دانی جبرئیل از جانب صاحب عرش (خدای تعالی) چه آورد؟ گفتم: خدا و رسولش بهتر می دانند. فرمود: «امرنی ان ازوج فاطمه من علی». - مرا امر نمود که فاطمه را به ازدواج علی درآوردم. تا اینکه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم انس را فرستاد تا افرادی از مهاجر و انصار را دعوت کند. چون حاضر شدند، فرمود: «الحمد لله المحمود بنعمته، المعبود بقدرته، المطاع (فی) سلطانه، المرهوب من عذابه، المرغوب الیه فیما عنده، النافذ امره فی ارضه و سمائه، الذی خلق الخق بقدرته، و میزهم بأحكامه، و اعزهم بدینه، و اكرمهم بنبيه محمد. ثم ان الله جعل المصاهرة نسباً لاحقاً، و امراً مفترضاً، و شج بها الارحام، و الزمها الانام، فقال تبارک اسمہ و تعالی جده: (و هو الذی خلق من الماء بشراً، فجعله نسباً و صهراً، و کان ربک قدیراً). [۲۲۷] فامر الله یجری الی قضائه، و قضاوه یجری الی قدره، فکل قضاء قدر، و لکل قدر اجل، و لکل اجل کتاب (یمحو الله ما یشاء و یشاء و یشاء، و عنده أم الكتاب). [۲۲۸]. - حمد مختص خدایی است که به واسطه‌ی نعمتهایش ستایش و به واسطه‌ی قدرتش پرستش می شود، و همگی (در) سلطنتش از او اطاعت می کنند و از [صفحه ۱۳۶] عذابش بیم دارند، و به آنچه که نزد اوست علاقه دارند، خداوندی که امرش در زمین و آسمان نافذ است، کسی که مخلوقات را به قدرتش آفرید و با فرمانهای خود آنها را از یکدیگر جدا ساخت. و آنان را با دین خود سرافراز، و به واسطه‌ی پیغمبرش حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم گرمی داشت. اما بعد، به درستی که خداوند دامادی را نسبت لاحق (فامیلی که به انسان ملحق می شود) و امری واجب قرار داد و به واسطه آن ارحام را به هم پیوند داد. و آن را بر خلائق لازم نمود. لذا خدایی که نام او متزه و عظمت او بلند مرتبه است فرمود: «او کسی است که از آب (نطفه) انسان را آفرید و او را به دو قسم (پیوند): یکی از سوی مرد و دیگری از سوی زن قرار داد و او قادر است» پس امر الهی به سوی قضای او جاری است و قضای او به سوی قدرش، بنابراین برای هر قضایی قدر است و برای هر قدری سرآمد و برای هر سرآمدی، کتابی که «خداوند آنچه را که بخواهد محو یا تثبیت می کند، و ام الكتاب در نزد اوست». سپس در ادامه می فرماید: «ثم انی اشهدکم انی قد زوجت فاطمه من علی، علی اربعمائه مثقال فضه ان رضی بذلک علی و کان غائباً قد بعثه رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فی حاجه...» [۲۲۹]. - من شما را شاهد می گیرم که فاطمه را با مهریه چهار صد مثقال نقره به ازدواج علی درآوردم، اگر علی بدان راضی شود. و علی علیه السلام حاضر نبود، و رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم او را پی کاری فرستاده بود.

بیان

احادیث این فصل نیز شاهد دیگری بر عظمت معنوی آن بانوی بزرگ عالم انسانیت است، و هر کدام از بیانات روایات و تعبیر خطبات و دعا‌های این فصل، به عظمت این دو بزرگوار اشاره دارد، که برشمردن یک یک و توضیح [صفحه ۱۳۷] آنها با اختصار این رساله مناسب نیست، لذا شایسته است خواننده محترم با دقت بیشتری به آن جملات نظر کند. اما مساله خطبه خواندن حضرت حق سبحانه و یا «جبرئیل» و «میکائیل» و یا «راحیل» در آسمانها، گرچه در ابتدای نظر مشکل به نظر می رسد، ولی با دقت در بیانات

فصل سیزدهم مشکلی باقی نمی ماند، ان شاء الله تعالی. [صفحه ۱۳۹]

مهریه فاطمه زهرا

حدیث ۰۱

در حدیث ابی العلاء گذشت [۲۳۰] که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به ام ایمن فرمود: «و لقد نحل الله طوبی فی مهر فاطمه علیها السلام، فجعلها فی منزل علی علیه السلام.» - خداوند، درخت طوبی را به مهریه فاطمه علیها السلام در آورد، و آن را در منزل علی علیه السلام قرار داد.

حدیث ۰۲

ابن عباس، از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که حضرتش به علی علیه السلام فرمود: «یا علی، ان الله زوجک فاطمه، و جعل صداقها الارض، فمن مشی علیها مبغضا لک، مشی حراما.» [۲۳۱]. - ای علی، خداوند فاطمه را به همسری تو در آورد، و زمین را مهریه وی قرار داد، لذا هر کس با بغض و عناد تو بر آن راه بود، به حرام راه رفته است.

حدیث ۰۳

در حدیثی از امام صادق علیه السلام آمده است که فاطمه علیها السلام به رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم عرض کرد: مرا با مهریه ناچیز تزویج نمودی. رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: من تو را [صفحه ۱۴۰] تزویج نکردم، بلکه خداوند از آسمان تو را تزویج فرمود: «و جعل مهرک خمس الدنيا، مادامت السماوات والارض.» [۲۳۲]. - و مهریه تو را یک پنجم دنیا قرار داد، تا زمانی که آسمانها و زمین باقی است.

حدیث ۰۴

اسحاق بن عمار و ابوبصیر می گویند: امام صادق علیه السلام فرمود: «ان الله - تبارک و تعالی - امهر فاطمه علیها السلام ربع الدنيا، فربعها لها، و امهرها الجنة والنار، تدخل اعداءها النار، و تدخل اولیاءها الجنة، و هی الصدیقة الكبرى، و علی معرفتها دارت القرون الاولى.» [۲۳۳]. - خداوند تبارک و تعالی، یک چهارم دنیا را مهریه فاطمه علیها السلام قرار داد، لذا یک چهارم آن، از آن اوست، و بهشت و جهنم را نیز مهریه او قرار داد، دشمنانش را به جهنم، و دوستانش را به بهشت می برد. وی صدیقه کبری است، و امتهای گذشته به معرفت و شناسایی او باقی بوده اند.

حدیث ۰۵

اشاره

در حدیثی منقول است که امام باقر علیه السلام فرمود: «و جعلت نحلته من علی خمس الدنيا و ثلث الجنة [۲۳۴]، و جعلت لها فی الارض اربعة انهار: الفرات، و نیل مصر، و نهروان، و نهر بلخ. فزوجها انت، یا محمد، بخمس مائه درهم تكون سنة لامتك.» [۲۳۵]. [صفحه ۱۴۱] - مهریه فاطمه بر عهده علی، یک پنجم دنیا و یک سوم بهشت و در زمین نیز چهار رود: فرات، نیل مصر، نهروان و نهر بلخ قرار داده شده است، (اما) ای محمد، تو فاطمه را با پانصد درهم به ازدواج (علی علیه السلام) در آور، تا در میان امت سنت

شود.

بیان

احادیث این فصل نیز بخوبی بر فضیلت فاطمه علیها السلام دلالت دارد، و نیز از روایات این فصل روشن می شود که حضرتش با عظمت تر از آن است که مهریه او پانصد درهم باشد، بلکه تنها برای سنت شدن در میان امت، این مقدار قرار داده شده است. اما جمله ای که باید بسیار در آن دقت شود ذیل حدیث چهارم است که می فرماید: «و علی معرفتها دارت القرون الاولى». آیا منظور از قرون اولی، اهل قرون و اعصار اولی است، و یا تمام زمین و زمان شامل قرون اولی می شود؟ و نیز مراد از قرون، تنها از آدم علیه السلام تا خاتم صلی الله علیه و آله و سلم مراد است، و یا حتی قبل از آدم علیه السلام را نیز شامل می شود؟ باید توجه داشت: به هر معنا که باشد: بر معنویت و عظمت آن بانوی با عظمت عالم بشریت دلالت دارد. [صفحه ۱۴۳]

زهد، ایثار، استجابت دعا و سایر کرامات فاطمه زهرا

حدیث ۰۱

ابن علوان از امام صادق، از پدر بزرگوارش علیهما السلام نقل می کند که فرمود: «کان فراش علی و فاطمه حین دخلت علیه اهاب کبش، اذا ارادا أن یناما علیه، قلباه فناما علی صوفه». - هنگامی که فاطمه وارد خانه علی علیهما السلام شد، زیرانداز آنها پوست گوسفندی بود، که وقتی می خواستند بخوابند، آن را به طرفی که دارای پشم بود، برگردانده و روی آن می خوابیدند. و فرمود: متکای آن دو بزرگوار، پوستی بود که داخل آن لیف و پوشال خرما بود. و نیز فرمود: مهریه فاطمه علیها السلام زره ای از آهن بود. [۲۳۶]. [صفحه ۱۴۵]

حدیث ۰۲

محمد بن قیس می گوید: پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم هر گاه از سفر باز می گشت، ابتدا به خانه فاطمه علیها السلام وارد می شد و مقدار زیادی در آنجا مکث می کرد. یک بار که حضرتش به سفر رفت فاطمه علیها السلام برای قدوم پدر بزرگوار و شوهرش، خود را با دو خلخال نقره و گردنبند و دو گوشواره زینت کرده و پرده ای بر در منزل آویزان نمود. هنگامی که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم از سفر بازگشت، (طبق معمول) به خانه وی وارد شد و اصحاب پشت در ایستادند، ولی به خاطر اینکه می دانستند حضرت زیاد مکث خواهد کرد، نمی دانستند بایستند یا بروند، ولی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم در حالی که آثار غضب از صورت مبارکشان نمایان بود، (زود از خانه ایشان) خارج شد (و به مسجد رفت و) نزد منبر نشست. فاطمه علیها السلام گمان کرد که این کار رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به جهت دیدن دو خلخال و گردنبند و دو گوشواره و پرده است، لذا آنها را در آورد و خدمت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرستاد و به حضرتش پیغام داد که: دخترت بر تو سلام می فرستد، و می گوید: اینها را در راه خدا انفاق کنید. وقتی پیک خدمت حضرت رسید، (و پیغام حضرت را داد)، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم سه بار فرمود: «فعلت، فداها ابوها!» - کاری که از او انتظار می رفت انجام داد، پدرش فدایش باد! و در ادامه فرمود: «لیست الدنیا من محمد ولا من آل محمد. و لو کانت الدنیا تعدل عند الله من الخیر جناح بعوضه ما اشقی فیها کافرا شربه ماء.» - دنیا از آن محمد و آل محمد نیست، اگر دنیا در نزد خداوند به اندازه بال پشه ای ارزش داشت، هرگز به مقدار جرعه ای آبی به کافر نمی نوشانید. [صفحه ۱۴۶] سپس برخاست و به منزل فاطمه علیها السلام وارد شد. [۲۳۷].

حدیث ۰۳

جابر عبدالله انصاری می گوید: چند روزی برای رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم غذایی فراهم نشد، به حدی که گرسنگی بر ایشان فشار آورد، لذا به خانه های همسرانش سر زد و نزد هیچ کدام چیزی نیافت، و آخر نزد فاطمه علیها السلام آمد و فرمود: دختر عزیزم، من گرسنه ام. آیا چیزی داری که میل کنم؟ عرض کرد: نه والله، جان خود و برادرم به فدایت! پس از آن که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم از منزل خارج شد، کنیز فاطمه دو گرده نان و مقداری گوشت نزد ایشان فرستاد، و حضرت آن را گرفت و زیر کاسه ای نهاد و رویش را پوشاند و فرمود: «والله، لاوثرن بها رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم علی نفسی و غیری، و کانوا محتاجین الی شعبه طعام.» - به خدا قسم، در این غذا رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم را بر خود و دیگران مقدم خواهم داشت، در حالی که خود و اهل خانه شان حتی یک وعده غذای خود را نداشتند و بدان محتاج بودند. لذا حسن و حسین علیهما السلام را نزد رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرستاد و ایشان مراجعت نمود. فاطمه علیها السلام عرض کرد: خداوند چیزی به ما عطا فرمود، و من آن را برای شما نگاه داشته ام. حضرت فرمود: دختر عزیزم، آن را بیاور. فاطمه علیها السلام چون پوشش را برداشت، (با حیرت) دید پر از نان و گوشت است، فهمید که از جانب پروردگار است، لذا حمد و سپاس الهی بجا آورد و بر پدرش پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم صلوات فرستاد و غذا را آورد. چون چشم رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به آن افتاد، پس از حمد الهی پرسید: [صفحه ۱۴۷] «من این لک هذا؟» - این غذا، از کجا برای تو فراهم شده است؟ (قالت هو من عند الله. ان الله یرزق من یشاء بغیر حساب.) [۲۳۸]. عرض کرد: آن از جانب خداست، خداوند به هر کس که بخواهد بدون حساب روزی خواهد داد. رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم کسی را فرستاد و علی علیه السلام را حاضر کرد، و آن بزرگوار و علی و فاطمه و حسن و حسین و تمام زنهای پیامبر از آن غذا خوردند و سیر شدند، و فاطمه علیها السلام می فرماید: ظرف غذا به حال خود باقی بود و به همه همسایه ها نیز از آن دادم، و «جعل الله فیها برکه و خیرا کثیرا.» [۲۳۹]. - خداوند، در آن برکت و خیر فراوان قرار داد.

حدیث ۰۴

ابوذر- رضوان الله تعالی علیه - می گوید: رسول الله صلی الله علیه و آله مرا فرستاد تا علی علیه السلام را بخوانم، به خانه ایشان آمدم و صدایش زدم، کسی جواب نداد، (و دیدم که) آسیاب حرکت می کند و کسی کنار آن نیست و آن را نمی گرداند. دوبار صدا زدم، وی بیرون آمد (تا اینکه به خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم رسیدیم، و) رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم متوجه علی علیه السلام شد و به گوش وی سخنی فرمود که من نفهمیدم. گفتم: تعجب می کنم از آسیاب خانه علی علیه السلام که خود بخود می گردد. حضرت فرمود: «ان ابنتی فاطمه ملا- الله قلبها و جوارحها ایمانا و یقینا.» [صفحه ۱۴۸] - خداوند، قلب و اعضا و جوارح دخترم فاطمه را از ایمان و یقین پر کرده است. خداوند به ضعف و نحیفی او آگاه است، لذا او را کمک و کفایت می کند. مگر نمی دانی که خداوند ملائکه ای دارد که عهده دار کمک و معونت آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم هستند؟! [۲۴۰].

حدیث ۰۵

اشاره

شیخ طوسی در کتاب اختیار الرجال، از امام صادق علیه السلام و سلمان فارسی - رضوان الله تعالی علیه - نقل می کند: هنگامی که امیرالمومنین علیه السلام را از منزلش بیرون کشیدند، فاطمه علیها السلام خارج شد و به مزار (رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم) رفت و فرمود: دست از پسر عمویم بردارید، قسم به آنکه محمد را بحق مبعوث نمود، اگر او را رها نکنید، موهای سر خود را

پیشانی خواهم کرد، و پیراهن رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم را به سر خواهم گذاشت، و به پیشگاه الهی فریاد خواهم کشید. که ناقه‌ی صالح نزد خدا از بچه‌های من گرامی‌تر نبود. سلمان می‌گوید: به خدا قسم، دیدم پایه‌ی دیوارهای مسجد از پایین برکنده شد و از زمین فاصله گرفت، به حدی که اگر کسی می‌خواست از زیر آن رد شود، می‌توانست. نزدیک حضرت رفتم و عرض کردم: ای سیده و خانم من، خداوند - تبارک و تعالی - پدرت را به عنوان رحمت (برای عالمیان) برانگیخت، شما نعمت م باشید. در این هنگام دیوارها به جای خود بازگشت، و غبار از زیر دیوار برخاست تا حدی که داخل بینی‌های ما گردید. [۲۴۱]. [صفحه ۱۴۹]

بیان

این بود بخشی از احادیثی که بر زهد و ایثار استجابت دعا و سایر کرامات آن بانوی بزرگوار علیها السلام دلالت می‌کرد، که ما به جهت اختصار و عدم گنجایش این کتاب، قسمتی را در متن آورده و به بعضی دیگر در پاورقی اشاره کردیم. [صفحه ۱۵۱]

کلمات امیرالمؤمنین و فاطمه‌ی زهرا درباره‌ی یکدیگر

حدیث ۰۱

اصبغ بن نباته می‌گوید از امیرالمؤمنین علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: «والله، لا تکلمن بکلام لا یتکلم به غیري الا کذاب، ورثت نبی الرحمه، و زوجتی خیر نساء الامة، و انا خیر الوصیین.» [۲۴۲]. - به خدا قسم، سخنی را می‌گویم که هیچ کس غیر از من به آن سخن لب نمی‌گشاید، مگر دروغگو: وراثت از پیامبر رحمت از آن من است، و همسر من بهترین زنان امت است، و من نیز بهترین اوصیا هستم.

حدیث ۰۲

در حدیث سوید بن غفله آمده است که: چون علی علیه السلام چشمش به فاطمه علیها السلام افتاد، فرمود: «بابی انت و امی.» [۲۴۳]. - پدر و مادرم فدایت! [صفحه ۱۵۲]

حدیث ۰۳

در ابتدای وصیت فاطمه علیها السلام در ایام کسالتش به امیرالمؤمنین علیه السلام آمده است: «یا ابن عم، ما عهدتی کاذبه و لاثانئة، و لا خالفتک منذ عاشرتنی.» - ای پسر عمو، هیچگاه مرا دروغگو و خیانتکار ندیدی، و از آن زمان که با من زندگی کردی، با تو مخالفت نکرده‌ام. حضرت علی علیه السلام فرمود: «معاذ الله، انت اعلم بالله و ابر و اتقی و اکرم و اشد خوفًا من الله (من) ان اوبخک بمخالفتی...» [۲۴۴]. - پناه به خدا، تو عالم‌تر به خدا و نیکوکارتر و پرهیزگارتر و گرامی‌تر و خوف تو از خدا بیشتر از آن است که من تو را به نافرمانی از خود سرزنش کنم...

حدیث ۰۴

در حدیث تشریف فرمایی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم در صبح زفاف به خانه علی علیه السلام آمده است: حضرت، از علی علیه السلام پرسید: «کیف وجدت اهلک؟» - همسرت را چگونه یافتی؟ عرض کرد: «نعم العون علی طاعة الله!» - خوب یآوری است بر طاعت و بندگی خدا. و از فاطمه علیها السلام نیز همین سوال را پرسید، عرض کرد: «خیر بعل» [۲۴۵]. - بهترین شوهر است.

صفحه ۱۵۳

حدیث ۵

اشاره

در قسمتی از کلمات حضرت زهرا علیها السلام در بستر بیماری، آنگاه که زنان مهاجر و انصار به عیادت وی آمده بودند، آمده است: «و ما نقوموا من ابی الحسن، نقوموا والله منه نکیر سیفه، و شده و طئه، و نکال وقعته، و تنمره فی ذات الله - عزوجل -» [۲۴۶]. - دشمنی با شخص ابی الحسن (امیرالمومنین علیه السلام) نداشتند، (بلکه) به خدا قسم از نهی و انکار شمشیرش و از شدت جنگ و کشتار، و از عقوبت ضربات پی در پی او، و از خشم او در ذات (و خشنودی) خداوند - عزوجل - به شدت ناراحت بودند.

بیان

این بود قسمتی کوتاه از کلمات این دو بزرگوار درباره یکدیگر. با آنکه کلمات خیلی کوتاه است، ولی معانی بلندی را در بردارد و به خصوص آن که بیانگر آن است که این دو بزرگوار چگونه به معنویت و مقام ولایت یکدیگر آشنا بودند که حضرت علی علیه السلام در مورد حضرت فاطمه علیها السلام تعبیر «خیر نساء الامه» و یا «بابی انت و امی» و یا «انت اعلم و ابر...» و یا «نعم العون علی طاعه الله» را بکار می برد. و حضرت زهرا علیها السلام از ایشان به «خیر بعل» تعبیر می نماید. کلمات [۲۴۷] دیگر آن بانو درباره علی علیه السلام در ضمن خطبه و وصایای وی، و نیز کلمات علی علیه السلام بعد از وفات حضرتش خواهد آمد. ان شاء الله. [صفحه ۱۵۵]

علاقه و نحوه رفتار امیرالمومنین و فاطمه‌ی زهرا با یکدیگر

حدیث ۱

حدیث چهارم از فصل هجدهم این رساله بیانگر شدت علاقه‌ی آن دو بزرگوار است، مراجعه شود.

حدیث ۲

در کتاب فضائل و روضه کافی است: (روزی) رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به خانه علی علیه السلام وارد شد و دید که علی و فاطمه علیها السلام مشغول آسیاب کردن هستند، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: کدام یک خسته تر هستید؟ علی علیه السلام عرض کرد: یا رسول الله، فاطمه. حضرت به فاطمه فرمود: برخیز دختر عزیزم، وی برخاست و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم جای او نشستند. «فواساه فی طحن الحب». [۲۴۸]. - علی علیه السلام را در آسیاب نمودن دانه (گندم یا جو یا غیره) یاری نمود.

حدیث ۳

ابی سعید خدری می گوید: علی بن ابی طالب علیه السلام که یک روز را با گرسنگی [صفحه ۱۵۶] به سر برده بود، (نزد فاطمه علیها السلام آمد) و پرسید: ای فاطمه، آیا نزد تو خوردنی هست تا رفع گرسنگی کنم؟ عرض کرد: خیر، قسم به آنکه پدرم را به نبوت و تو را به وصایت گرامی داشت، نزد من چیزی نیست، دو روز بود از غذایی که نزد ما بود، تو را بر خود و بر دو پسر حسن و حسین مقدم می داشتم. حضرت فرمود: ای فاطمه: چرا به من نگفتی تا چیزی برای شما فراهم کنم. عرض کرد: «یا اباالحسن، انی

لاستحیی من الهی ان اکلف نفسک ما لاتقدر علیه. [۲۴۹]. - ای ابالحسن، من از خدای خود شرم دارم که تو را در چیزی که توانش را نداری، به زحمت بیندازم...

حدیث ۰۴

در حدیثی آمده است که علی علیه السلام فرمود: «فوالله، ما اغضبتها و لا اكرهتها علی امر، حتی قبضها الله - عزوجل -، و لا اغضبتنی و لا - عصت لی امرا، و لقد كنت انظر اليها، فتكشف عني الهموم و الاحزان.» [۲۵۰]. - به خدا قسم، تا گرفته شدن روح او به وسیله خداوند - عزوجل - هرگز فاطمه را به غضب در نیاوردم، و او را بر کاری مجبور نکردم. و او نیز هرگز مرا به غضب در نیاورد و در هیچ امری از من نافرمانی نکرد. هرگاه به او نظر می کردم، غصه ها و ناراحتیهایم برطرف می شد.

حدیث ۰۵

هشام بن سالم می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: «كان امير المؤمنين عليه السلام يحتطب و يستقي و يكنس، و كانت فاطمه عليها السلام تطحن و [صفحه ۱۵۷] تعجن و تخبز.» [۲۵۱]. - امیرالمومنین علیه السلام هیزم می آورد و آب (از چاه) می کشید (و یا آب می آورد و جاروب می کرد، و فاطمه علیها السلام آسیاب می نمود و خمیر درست می کرد و نان می پخت.

حدیث ۰۶

اشاره

در حدیث منقول از روضه الواعظین آمده است که: علی به فاطمه علیها السلام فرمود: «قد عز علی مفارقتك و تفقدك، الا انه امر لابد منه، والله جددت علی مصیبه رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، و قد عظمت وفاتك و فقدك، فانا لله و انا الیه راجعون من مصیبه ما افجعها و المها و أمضها و احزنها، هذه والله مصیبه لا عزاء لها، و رزیه لا خلف لها.» [۲۵۲]. [صفحه ۱۵۸] - جدایی و فقدان تو بر من بسیار سخت و ناگوار است، ولی چه می شود کرد که از مرگ چاره ای نیست. به خدا سوگند، مصیبت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم را بر من تازه کردی، وفات و از دست دادن تو بر من سخت است، انا لله و انا الیه راجعون از مصیبتی که چه دردناک و ناراحت کننده و مولم و محزون کننده است! به خدا قسم، این مصیبتی است که صبری در آن نیست و نظیر ندارد.

بیان

با توجه به علم و مقام و معنویتی که هر یک از این دو بزرگوار دارند، نمی توان تصور کرد که علاقه ای آنها به یکدیگر به خاطر محض ثواب اخروی و یا علاقه زن و شوهری و امور مادی و دنیوی باشد، بلکه با توجه به روایات این فصل، به خصوص روایت اول و چهارم و ششم و نیز روایات فصول قبلی، به خوبی روشن می گردد که علاقه ای ایشان نسبت به یکدیگر، به خاطر جهات معنوی بوده و به تعبیر حضرت علی علیه السلام، فاطمه علیها السلام «نعم العون علی طاعة الله» بوده است. [صفحه ۱۵۹]

عبادت، بعضی دعاها، تسبیح و نقش انگشتری فاطمه زهرا

حدیث ۰۱

در قسمتی از حدیث ابن عباس از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم آمده است که فرمود: «و اما ابنتی فاطمه، فانها سیده نساء

العالمین، من الاولین و الاخرین... متى قامت فی محرابها بین یدی ربها-جل جلاله-، زهر نورها لملائکة السماء، كما یزهر نور الکواکب لأهل الارض، و یقول الله- عز و جل- لملائکة: یا ملائکتی، انظروا الی امتی فاطمه، سیده امائی قائمه بین یدی، ترتعد فرائصها من خیفتی، و قد اقبلت بقلبها علی عبادتی، اشهدکم انی قد آمنت شیعتها من النار...» [۲۵۳]. - و اما دخترم فاطمه، سیده و سرور زنان عالم، از اولین و آخرین آنهاست... هرگاه که در محراب عبادت در پیشگاه پروردگارش- جل جلاله- قرار می گیرد، نورش برای ملائکه آسمان می درخشید، چنانکه نور ستارگان برای اهل زمین تالو می کند، و خداوند- عزوجل- به ملائکه می فرماید: ای ملائکه من، به کنیزم فاطمه، سیده کنیزانم تماشا کنید، که چگونه در پیشگاهم ایستاده، و از ترس من بدنش به لرزه و اضطراب درآمده، و با دل به عبادت من رو آورده، شما را شاهد می گیرم که شیعیانش را از آتش ایمن ساختم... [صفحه ۱۶۰]

حدیث ۰۲

عباده‌ی کلبی از امام صادق، از پدر بزرگوارش، از امام سجاد، از فاطمه صغری، از امام حسین نقل می کند که امام حسن علیهم السلام فرمود: «رایت امی فاطمة علیها السلام قامت فی محرابها لیلہ جمعتها، فلم تزل راکعة ساجده، حتی اتضح عمود الصبح، و سمعتها تدعو للمومنین والمومنات و تسمیهم و تكثر الدعاء لهم، و لا تدعو لنفسه بشیء». - شب جمعه‌ای مادرم فاطمه علیها السلام را دیدیم که در محراب عبادتش ایستاده و تا سپیده صبح پیوسته در رکوع و سجود بود، و می شنیدم که برای مؤمنین و مومنات دعا می نمود و نام آنها را می برد و برای آنها بسیار دعا می کرد، ولی برای خود هیچ دعا نمی نمود. گفتم: ای مادر، چرا همان گونه که برای دیگران دعا می کنی، برای خود دعا نمی نمایی؟ فرمود: «یا بنی، الجار ثم الدار». [۲۵۴]. - فرزندم، اول همسایه، سپس خانه.

حدیث ۰۳

در حدیث عبدالله بن سلمان فارسی به نقل از پدرش منقول است که می گوید: به فاطمه علیها السلام عرض کرد: ای سیده من، آن کلام را (که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به شما تعلیم نمود و صبح و شام می خوانید) به من تعلیم نمایید. فرمود: اگر دوست داری تا زمانی که در دار دنیا زندگی می کنی، ناراحتی تب به تو نرسد، بر این (حرز) مواظبت کن. سلمان می گوید: حضرت فاطمه علیها السلام آن حرز را به من تعلیم نموده و فرمود: «بسم الله الرحمن الرحیم، بسم الله النور، بسم الله نور النور، بسم الله نور علی [صفحه ۱۶۱] نور، بسم الله الذی هو مدبر الامور، بسم الله الذی خلق النور من النور، الحمد لله الذی خلق النور من النور، و انزل النور علی الطور، فی کتاب مسطور، فی رق منشور، بقدر مقدور، علی نبی محبوب، الحمد لله الذی هو بالعرز مذکور، و بالفخر مشهور، و علی السراء والضراء مشکور. و صلی الله علی سیدنا محمد و آله الطاهرين». [۲۵۵]. - به نام خداوند رحمت گستر مهربان، به نام خداوندی است که نور است، به نام خدایی که نور نور است. به نام خدایی که نور بر بالای نور است، به نام خدایی که تدبیر کننده امور است، به نام خدایی که نور را از نور خلق کرد، ستایش برای خدایی است که نور را از نور آفرید و نور را بر (کوه) طور، در کتابی نوشته شده، در ورقی باز، در اندازه‌ای معین، برای پیامبری مسرور، نازل نمود. ستایش برای خدایی است که به عزت یاد شده و به فخر مشهور است، هم او که در راحتیا و سختیا مورد سپاس می باشد. و درود و رحمت خداوند بر سرور ما محمد و خاندان پاکیزه‌ی او باد!

حدیث ۰۴

سوید بن غفله می گوید: علی علیه السلام به شدت (گرسنگی و یا تنگدستی) مبتلی شده بود، فاطمه علیها السلام خدمت رسول الله

صلی الله علیه و آله و سلم آمد و در خانه را کوبید. حضرت فرمود: «اسمع حس حییی بالباب». - صدای پای محبوبم (فاطمه) را از پشت در می شنوم. ای ام ایمن، برخیز و نگاه کن. ام ایمن در را به روی فاطمه گشود، وی وارد شد، حضرت فرمود: هیچ وقت در این ساعت نمی آمدی. فاطمه عرض کرد: «یا رسول الله، صلی الله علیه و آله و سلم ما طعام الملائکه عند ربنا؟» [صفحه ۱۶۲] - ای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم غذای ملائکه، نزد پروردگارمان چیست؟ فرمود: «التحمید». - ستایش خدا. عرض کرد: غذای ما چیست؟ رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «والذی نفسی بیده، ما اقتبس فی آل محمد شهرا نارا». - قسم به آنکه جانم به دست اوست، یک ماه است در میان آل محمد پاره آتش (جهت پختی نان و غذا) نمی بینم. پنج کلام به تو تعلیم می دهم که جبرئیل علیه السلام به من تعلیم نمود. عرض کرد: یا رسول الله، آن پنج کلام چیست؟ فرمود: «یا رب الاولین و الاخرین، یا ذا القوه المتین، و یا راحم المساکین، و یا ارحم الراحمین». - ای پروردگار اولین و آخرین، ای صاحب نیروی متین و محکم، و ای رحم کننده بر مساکین، و ای رحیمترین رحم کنندگان. فاطمه علیها السلام برگشت. چون علی علیه السلام وی را دید، فرمود: پدر و مادرم فدایت، با خود چه آوردی، ای فاطمه؟ عرض کرد: «ذهب للدنیا و جئت للآخرة». - برای دنیا رفتم، و برای آخرت آمدم. علی علیه السلام فرمود: «خیر امامک، خیر امامک». [۲۵۶]. - پیش رویت خیر است، پیش رویت خیر است. [صفحه ۱۶۳]

حدیث ۵۰

در روایتی آمده است که امام باقر علیه السلام فرمود: «ما عبد الله بشيء من التمجيد أفضل من تسبيح فاطمة عليها السلام، و لو كان شيء افضل منه، لنحله رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم». [۲۵۷]. - خداوند، به ثنایی با فضیلت تر از تسبیح فاطمه علیها السلام عبادت نشده است. و اگر چیزی افضل از آن بود، رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به فاطمه هدیه می نمود.

حدیث ۶۰

در حدیثی منقول است: رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به جای فرستادن خادمی که فاطمه علیها السلام درخواست کرده بود تا او را در کارهایش یاری کند، تسبیح مخصوص را به او و امیرالمومنین علیهما السلام تعلیم نمود و فرمود: «افلا اعلمکما ما هو خیر لکما من الخادم؟» - آیا به شما (علی و فاطمه علیهما السلام) نیاموزم چیزی را که برای شما بهتر از خادم است؟ چون خواستید بخوابید، سی و سه بار «سبحان الله»، و سی و سه بار «الحمد لله»، و سی و چهار بار «الله اکبر» بگویید. در ادامه حدیث آمد: فاطمه علیها السلام، سه مرتبه عرض کرد: «رضیت عن الله و رسوله». [۲۵۸]. - از خدا و رسولش راضی شدم.

حدیث ۷۰

در حدیث دیگری نیز رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم این تسبیح را در عوض خادم به [صفحه ۱۶۴] فاطمه علیها السلام تعلیم نمود و سپس فرمود: اینها در گفتار صد مرتبه است، (ولی) در میزان (اعمال)، هزار حسنه می شود. ای فاطمه، اگر این تسبیح را صبح هر روز بگویی، «کفاک الله ما اهمک من امر الدنيا و الآخرة». [۲۵۹]. - خداوند، امور لازم دنیوی و اخروی تو را کفایت می کند.

حدیث ۸۰

اشاره

در کتاب مصباح کفعمی آمده است:.... نقش انگشتی فاطمه علیها السلام این بود: «امن المتوکلون». - توکل کنندگان بر خدا ایمن

هستند. [۲۶۰].

بیان

این بود بخشی از بیانات احادیث درباره عبادت و دعا و تسبیح آن حضرت علیها السلام، بخش دیگر از دعاها و تسبیحات آن حضرت نیز در فصل بیست و سوم خواهد آمد. اما اینکه چگونه احادیث این فصل بر فضیلت معنوی آن حضرت دلالت دارد؟ باید گفت که دلالت حدیث اول و دوم روشن است، و رد ابتدای حدیث سوم نیز مطلبی هست که بیانگر عظمت وی است که به دلیل طولانی بودن از ذکر آن خودداری شد. علاوه بر آنکه، توجه به معانی این حرز و ملاحظه‌ی ماورای لفظ آن، کار هر کس نیست و تنها از عهده‌ی معصومی چون فاطمه علیها السلام بر می‌آید که حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم به وی تعلیم نموده است. در حدیث چهارم نیز، جمله «ذهب للدنيا و جئت للآخرة» مبین عظمت [صفحه ۱۶۵] معنوی آن بانوی بزرگ است. و جمله‌ی «رضیت عن الله و رسوله» در احادیث تسبیح نیز کلامی نیست که از هر کس صادر شود. [۲۶۱]. [صفحه ۱۶۷]

گریه و شکایت فاطمه‌ی زهرا از امت بعد از رحلت پیامبر اکرم

حدیث ۰۱

عمرو بن دینار می‌گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: «ما رويت فاطمه علیها السلام ضاحكه قط منذ قبض رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم حتی قبضت». [۲۶۲]. - هرگز فاطمه علیها السلام بعد از رحلت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم خندان دیده نشد تا اینکه خود رحلت نمود.

حدیث ۰۲

محمد بن سهیل بحرانی از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که فرمود: زیاد گریه کنندگان، پنج تن هستند: آدم، یعقوب، یوسف، فاطمه دختر محمد، و علی بن الحسین علیهم السلام. تا اینکه می‌فرماید: «و اما فاطمه فبکت علی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم حتی تاذی به اهل المدینه، فقالوا لها: قد آذیتنا بکثرة بکائك...» [۲۶۳]. - و اما فاطمه، به حدی بر رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم گریه نمود که اهل مدینه ناراحت شده و به او گفتند: ما را با گریه زیاد خود آزار می‌دهی... [صفحه ۱۶۸]

حدیث ۰۳

در قسمتی از حدیث ابن عباس از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم آمده است که فرمود: «کانی بفاطمه بنتی و قد ظلمت بعدی، و هی تنادی: یا ابتاه، فلا یعینها احد من امتی». - گویا فاطمه دخترم را می‌بینم که بعد از من، به او ستم شده و ندا می‌کند: ای پدر، و کسی از امتم او را کمک نمی‌کند. چون فاطمه علیها السلام این کلام را شنید، گریست رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: دختر عزیزم، گریه مکن. عرض کرد: من، برای ستمهایی که بعد از شما می‌بینم، گریه نمی‌کنم، «ولکنی ابکی لفراقک، یا رسول الله». [۲۶۴]. - یا رسول الله، بلکه گریه من برای دوری شماست.

حدیث ۰۴

در کتاب مناقب آمده است: ام سلمه خدمت فاطمه علیها السلام رسید و پرسید: «کیف أصبحت عن ليلتك یا بنت رسول الله صلی الله

علیه و آله و سلم» - چگونه شب را صبح کرد ای دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم؟ فرمود: «اصبحت بین کمد و کرب فقد النبی و ظلم الوصی، هتک والله حجابہ، من اصبحت امامته مقبضه (مقتضبه) علی غیر ما شرع الله فی التنزیل، و سنھا النبی صلی الله علیه و آله و سلم فی التأویل ولكنها احقاد بدریه و ترات احدیه...» [۲۶۵]. - صبح کردم در میان حزن شدید و غم و اندوه از دست دادن پیامبر و ستم به وصی او. به خدا سوگند پرده‌ی وصایت دریده شد، کسی که امامتش برخلاف آنچه [صفحه ۱۶۹] که خداوند در قرآن مقرر فرموده و رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم در تأویل قرآن بیان نموده بود، غضب شد. ولیکن این کار از روی کینه‌های باقی مانده از جنگ بدر، و خونخواهی کشته‌های جنگ احد بود.

حدیث ۵

در روایت طولانی ابن عباس از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم درباره‌ی ستمهایی که به اهل بیتش می‌رود، آمده است: «و انی لما رایتها ذکرتم ما یصنع بها بعدی، کانی بها و قد دخل الذل بیتها، و انتهکت حرمتها، و غصبت حقها، و منعت ارثها، و کسر جنبها، و اسقطت جنبینها، و هی تنادی: یا محمداه، فلا تجاب، و تستغیث فلا تغاث، فلا تزال بعدی محزونه، مکروبه، باکیه، تذکر انقطاع الوحی عن بیتها مره، و تذکر فراقی اخری، و تستوحش اذا جنبها اللیل لفقد صوتی الذی کانت تستمع الیه اذا تهجدت بالقرآن، ثم تری نفسها ذلیله عبد ان کانت فی ایام اییها عزیزه...» [۲۶۶]. - من هر وقت فاطمه را می‌بینم، مصیبت‌هایی را که بعد از من بسر او می‌آید به یاد می‌آورم، گویا او را می‌بینم در حالی که ذلت و خواری به خانه‌اش راه یافته، و حرمت و احترام او شکسته شده، و حقش غصب شده، و از تصرف در ارثش منع گردیده، و پهلویش شکسته، و فرزندش سقط شده، و فریاد یا محمداه برمی‌آورد و کسی جوابش را نمی‌دهد، و کمک می‌طلبد و کسی یاریش نمی‌کند، لذا بعد از من همواره محزون و اندوهناک و گریان است، گاهی منقطع شدن وحی از خانه‌اش را به یاد می‌آورد و گاهی فراق و دوری مرا. و هنگامی که شب می‌شود وحشت او را فرامی‌گیرد، زیرا صدای مرا که در تهجد به قرآن می‌شنید، نمی‌شنود. سپس خود را بعد از عزت ایام زندگانی پدرش ذلیل می‌بیند... [صفحه ۱۷۰]

حدیث ۶

عبدالله بن حسن از مادرش فاطمه بنت الحسین علیه السلام نقل می‌کند که فرمود: هنگامی که کسالت فاطمه دختر رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم شدت گرفت و بر وی غلبه کرد، زنان مهاجر و انصار خدمتش جمع شده و عرض کردند: ای دختر رسول الله، چگونه صبح کردی از این بیماری؟ حضرتش فرمود: «اصبحت والله عائفه لدنیاکم، قالیه لرجالکم...» [۲۶۷]. - به خدا قسم، صبح کردم در حالی که از دنیای شما بیزارم و بر مردان شما خشمگین... تا آخر بیانات شیوای آن حضرت که همه شکایت از انحرافات بعد از رسالت، و تنبیهاتی است برای امت.

حدیث ۷

اشاره

در کتاب خرائج آمده است: امام صادق علیه السلام فرمود: فاطمه بعد از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم هفتاد و پنج روز در دنیا ماند. و حزن و اندوه شدیدی بخاطر دوری پدر بزرگوار به او روی آورده بود. جبرئیل خدمتش می‌رسید و او را تسکین داده و از پدرش و جایگاه وی در بهشت خبر می‌داد و از آنچه بعد از او برای ذریه‌اش پیش می‌آید، آگاه می‌کرد. و علی علیه السلام آن را

می نوشت. [۲۶۸].

بیان

غرض از ذکر این روایات، آن است که ما گریه و حزن فاطمه علیها السلام را مانند [صفحه ۱۷۱] اندوه و گریه خود در فقدان پدر و یا عزیز دیگر به حساب نیاوریم، که این با شأن و منزلت و لایبی ای که تاکنون در این رساله از زبان احادیث نسبت به آن حضرت ذکر شد، منافات دارد. بلکه گریه و حزن وی اولاً- در فراق رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و به حساب مقام رسالت و منزلت الهی آن حضرت بود. و ثانیاً به خاطر از دست رفتن زحمات وی و ضایع شدن فرمایشات او در باره مقام وصایت و امامت بود، چنانکه مجموع احادیث این فصل، خصوصاً بیانات مفصل حدیث ششم بر آن دلالت دارد. بلکه تمام جملات خطبه غرای وی بیانگر این است که غم و غصه و گریه او به خاطر پامال شدن زحمات رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و احکام الهی بوده است، و حتی محاجه اش در باره غصب فدک و نیز سخن وی با امیرالمومنین علیه السلام بدین خاطر بوده، آنجا که عرض کرد: «اشتملت شمله الجنین، و قعدت حجرة الظنین...» [۲۶۹]. - چگونه است که مانند جنین در رحم مادر پرده نشین شده، و چون کودک خانه نشین گشته ای؟ البته این کلام ایهام اعتراض نسبت به خانه نشینی حضرت دارد، ولی با توجه به مقام عصمت فاطمه زهرا علیها السلام و شناختی که وی نسبت به مقام ولایت امیرالمومنین علیه السلام داشت، این جمله «اعتراض» نیست، بلکه در واقع «استفسار» است که چگونه شما که در میدانهای کارزار چنین و چنان بودی، این گونه خانه نشین گشتی؟ لذا هنگامی که پاسخ شنید، عرض کرد: «حسبی الله». - خداوند، مرا بس است. مضافاً بر اینکه، اگر «ظلم» بد است، «انظلام» نیز بد است، لذا علی علیه السلام [صفحه ۱۷۲] مأموریت دارد برای حفظ دین الهی چنان باشد، ولی فاطمه علیها السلام در این موقعیت حساس این وظیفه را برای خود نمی بیند که بعد از آن همه جسارتهای خود و شوهرش و غصب فدک سکوت کند و سخن نگوید، از این روی آن بیانات شیوا را می فرماید، چنانکه وظیفه دیگران غیر از علی علیه السلام نیز همین بود. [صفحه ۱۷۳]

فرزندان و تربیت شدگان فاطمه زهرا

حدیث ۰۱

در بخشی از حدیثی که حسن و شاء از امام رضا علیه السلام نقل کرده، آمده است: حضرت به زید بن موسی فرمود: ای زید، گفتار بقالهای کوفه تو را مغرور نموده که می گویند: «ان فاطمه احصنت فرجها، فحرم الله ذریتها علی النار. - فاطمه، خود را از ناروایی حفظ کرد، لذا خداوند فرزندان وی را بر آتش حرام نمود. بعد حضرت در رد این سخن فرمود: «والله ما ذلک الا للحسن والحسین و ولد بطنها خاصة». به خدا قسم، این جز برای حسن و حسین و اولاد بلا فصل وی نیست. لذا امکان ندارد که موسی بن جعفر علیهما السلام اطاعت پروردگار بکند، و روز روزه بگیرد و شب را با عبادت بسر ببرد، و تو معصیت خدا را بکنی آنگاه روز قیامت هر دو به یک نحو (در حضور پروردگار) حاضر شده و تو در پیشگاه خداوند- عزوجل- عزیزتر از او باشی؟!... [۲۷۰]. [صفحه ۱۷۴]

حدیث ۰۲

حماد بن عثمان می گوید: به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: فدایت شوم، فرمایش رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم که فرمود: «ان فاطمه احصنت فرجها، فحرم الله ذریتها علی النار.» چه معنایی دارد؟ حضرت فرمود: «المعتقون من النار هم ولد بطنها:

الحسن والحسین و زینب و ام کلثوم. [۲۷۱]. - آزاد شدگان از آتش، تنها فرزندان بلا فصل اویند، یعنی: حسن و حسین و زینب و ام کلثوم علیهم السلام.

حدیث ۰۳

در مناقب ابن شهر آشوب آمده است: امام حسن علیه السلام، در حالی که فاطمه علیها السلام دوازده ساله بود، متولد شد، و فرزندان ایشان عبارت بودند از حسن و حسین و محسن و زینب و ام کلثوم، و در معارف قتیبی درباره‌ی محسن آمده است: «ان محسنا فسد من زخم قنفذ العدوی». [۲۷۲]. - خلقت محسن (در شکم مادر)، به واسطه‌ی ضربه‌ی سخت پرت کردن قنفذ عدوی ناتمام ماند.

حدیث ۰۴

ابوبصیر می گوید: حضرت صادق به نقل از پدران بزرگوارش علیهم السلام فرمود که امیرالمومنین علیه السلام فرمود: «ان اسقاطکم اذا لقوکم یوم القیامه و لم تسموهم، یقول السقط لایه: الا [صفحه ۱۷۵] سمیتی. و قد سمی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم محسنا قبل ان یولد». [۲۷۳]. - فرزندان سقط شده شما که برای آنها نام نگذاشته‌اید در روز قیامت به شما اعتراض می کنند و می گویند: چرا بر ما نام ننهادید. و رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم محسن را پیش از تولد نامگذاری کرده بودند.

حدیث ۰۵

در روایت آمده است که سلمان - رضوان الله علیه - فرمود: فاطمه علیها السلام نشسته بود و با آسیابی که در کنارش بود، جو آرد می کرد، و این در حالی بود که از دسته‌ی آسیاب خون سرازیر بود و حسین علیه السلام هم از گرسنگی ناله می کرد. عرض کردم: ای دختر رسول الله، با وجود فضا، چرا دستهایت مجروح شده است؟ فرمود: «اوصانی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ان تکون الخدمه لها یوما، فکان امس یوم خدمتها...» [۲۷۴]. - رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به من سفارش نموده که یک روز انجام کار خانه با او باشد (و یک روز از آن من)، و دیروز نوبت او بود...

حدیث ۰۶

در مصباح کفعمی آمده است: «و کان.. بوابها فضه امته». [۲۷۵]. - دربان و خدمتکار فاطمه علیها السلام، کنیزش فضه بود.

حدیث ۰۷

ابو القاسم قشیری به نقل از کسی حکایت می کند که فضه را در راه مکه [صفحه ۱۷۶] ملاقات نمودم و هر چه با وی گفتگو کردم، جز با آیه‌ی قرآن جواب نشنیدم، تا اینکه سرانجام با فرزندان او ملاقات کردم و از آنان پرسیدم که این زن کیست؟ گفتند: این مادر ما، کنیز زهرا علیها السلام است، که بیست سال است با هیچ کس جز با قرآن سخن نگفته است. [۲۷۶]. [صفحه ۱۷۷]

حدیث ۰۸

در حدیثی طولانی [۲۷۷] نقل شده است: ورقه بن عبدالله ازدی، فضه را در مکه ملاقات می کند، و از اظهار اخلاص وی به خاندان عصمت، او را می شناسد، و از حالات حضرت فاطمه زهرا علیها السلام بعد از رحلت پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم از او

می پرسد، فضه مفصلا حالات آن حضرت را نقل می کند، که مناسب است تمام این حدیث شریف دیده شود. [صفحه ۱۷۸] هر چند مرحوم مجلسی می فرماید: این حدیث را در بعضی از کتابها یافته ام و از کتاب روایی مورد اعتمادی اخذ نکرده ام، ولی اگر با دقت ملاحظه شود، این حدیث تفصیل مجملات احادیثی است که درباره ی حالات فاطمه ی زهرا علیها السلام بعد از رحلت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم نقل شده است. [۲۷۸].

حدیث ۰۹

اشاره

علی بن معمر می گوید: چون فاطمه علیها السلام از دنیا رحلت نمود، ام ایمن به مکه رفت و گفت: بعد از فاطمه علیها السلام توان دیدن مدینه را ندارم، به جحفه که رسید، تشنگی شدیدی بر او چیره شد به حدی که ترسید تلف شود، لذا چشمهای خود را به طرف آسمان گشود و عرض کرد: پروردگارا، مرا تشنه می گذاری با آنکه من خادمه ی دختر پیامبرت هستم؟ سپس علی بن معمر می گوید: «فَنَزَلَ إِلَيْهَا دَلْوٌ مِنْ مَاءِ الْجَنَّةِ، فَشَرِبَتْ، وَ لَمْ تَجْعَ وَ لَمْ تَطْعَمْ سَبْعَ سَنِينَ.» [۲۷۹]. - دلویی از آب بهشت به سوی او فرود آمد و وی از آن آشامید، و تا هفت سال نه احساس گرسنگی کرد و نه طعمی خورد.

بیان

از احادیث این فصل چند نکته استفاده می شود: اولاً: آنچه که موجب نسوختن اولاد بلا فصل فاطمه علیها السلام به آتش جهنم است، در درجه ی اول معنویت و طهارت روحی او است که در روایت به «احصنت فرجها» تعبیر شده است. [صفحه ۱۷۹] ثانیاً: اولاد آن حضرت که خداوند بر آتش جهنم حرام نموده، اختصاصی به امام حسن و امام حسین علیهما السلام ندارد. ثالثاً: روشن گردید که چگونه انوار معنوی فاطمه علیها السلام در اطرافیان ایشان، از جمله در دو نفر از خدمتگزارانش اثر گذارده، به حدی که آن حالات و کرامات خاص از آنان ظاهر می گردد. خلاصه هر کس با آن حضرت مانوس بوده، از معنویتش بی بهره نبوده است. [صفحه ۱۸۱]

سخنان فاطمه ی زهرا

حدیث ۰۱

اشاره

«ان الله هو السلام، و منه السلام، واليه السلام» [۲۸۰]. - خداوند خود، سلام است و سلام از او می باشد، و به سوی اوست.

بیان

این کلام را فاطمه علیها السلام در سن کودکی، در جواب سلام الهی - که جبرئیل به رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم گفت تا به فاطمه علیها السلام ابلاغ نماید - عرض کرد. با دقت در این سه جمله، می توان به شناخت والای آن حضرت نسبت به حق تبارک و تعالی پی برد، زیرا تا کسی به فناء خود راه نیافته و شهود توحیدی نداشته باشد، ممکن نیست مبادرت به این گونه جواب کند. [۲۸۱]. و لذا صدور این گونه کلمات جز از معصوم ممکن نیست، مگر به عنوان تبعیت از دستورات معصومین علیهم السلام، چنانکه

شبهه به این جملات در تعقیبات نمازهای پنجگانه [۲۸۲] وارد است. [صفحه ۱۸۲]

حدیث ۰۲

اشاره

«الجار ثم الدار». [۲۸۳]. - اول همسایه، سپس خانه.

بیان

وقتی که امام حسن علیه السلام شب جمعه می شنود مادرش برای مومنین و مومنات با ذکر نام آنها دعا نموده و برای خود دعا نمی کند، سوال می کند: ای مادر، چرا برای خود دعا نمی کنید؟ جواب می شنود: «الجار ثم الدار». آیا این کلام جز به عظمت روحی و بزرگواری حضرتش، می تواند اشاره داشته باشد؟!

حدیث ۰۳

اشاره

در مناقب ابن شهر آشوب آمده است: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم از فاطمه علیها السلام پرسید: چه چیز برای زن بهتر است؟ عرض کرد: «ان لا تری رجلا، و لا یراها رجل». [۲۸۴]. - نه او مردی را ببیند و نه مردی او را. اینجا بود که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم او را در آغوش گرفت و فرمود: [صفحه ۱۸۳] «ذریه بعضها من بعض». [۲۸۵]. - ذریه و فرزندی که مشابه یکدیگر هستند.

بیان

خداوند می فرماید: (ان الله اصطفی آدم و نوحا و آل ابراهیم و آل عمران علی العالمین، ذریه بعضها من بعض، والله سمیع علیم). [۲۸۶]. - خداوند، آدم و نوح و خاندان ابراهیم و عمران را بر جهانیان برگزید، ذریه و نسلی که مشابه یکدیگر هستند، و خداوند شنوا و داناست. گویا رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم با استشهاد به این کلام الهی، به بزرگی مقام و منزلت معنوی حضرت زهرا علیها السلام به واسطه کلام ارزشمند وی اشاره می نماید. یعنی فاطمه علیها السلام از ذریه ی پیامبران است، و مانند ایشان بر عالمیان برتری دارد.

حدیث ۰۴

اشاره

موسی بن جعفر به نقل از پدران بزرگوارش علیهم السلام فرمود علی علیه السلام فرمود: نابینایی از فاطمه علیها السلام اجازه خواست (تا وارد خانه او شود) حضرت خود را از وی پنهان کرد (و یا پوشانید). رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: چرا خود را پنهان کردی؟ او که تو را نمی بیند. عرض کرد: «ان لم یکن یرانی، فانی اراه و هو یشم الریح». - اگر او مرا نمی بیند، من او را می بینم و او بوی مرا استشمام می کند. رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «اشهد انک بضعة منی». [۲۸۷]. [صفحه ۱۸۴] - شهادت

می‌دهم که تو پاره‌ی تن منی.

بیان

این کلام رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم هم از عظمت روحی و منزلت معنوی حضرت فاطمه علیها السلام حکایت می‌کند.

حدیث ۵۰

اشاره

با سند روایت گذشته نقل شده است که علی علیه السلام فرمود: رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم از اصحاب خود پرسید: زن چیست؟ آنها عرض کردند: «عوره»: (چیزی است که باید پوشیده شود). فرمود: «فمتی تكون ادنی من ربها؟» - چه زمانی به پروردگار نزدیکتر است؟ اصحاب نتوانستند جواب دهند، فاطمه علیها السلام چون این سوال را شنید، فرمود: «ادنی ما تكون من ربها ان تلزم قعر بیتها». - زمانی به پروردگار نزدیکتر است که در قعر خانه‌اش قرار گیرد. رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «ان فاطمه بضعة منی». [۲۸۸]. - فاطمه، پاره‌ی تن من است.

بیان

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم با این کلام، در عین بیان عظمت روحی فاطمه زهرا علیها السلام می‌خواهد بفرماید: کلام او، کلام من است. نکته‌ای که در کلمات حضرتش وجود دارد این است که آن حضرت در عبارت «ادنی ما تكون من ربها ان تلزم قعر بیتها»، به غرض غایی خلقت که قرب [صفحه ۱۸۵] به پروردگار است اشاره نموده و می‌فرماید: این امر فقط با حفظ عفت که جز در موارد ضروری با ملازمت در خانه حاصل می‌شود، میسر نخواهد بود. و اما با توجه به گرایش که اکنون در بین بانوان جامعه ما نسبت به فعالیتهای اجتماعی وجود دارد، ممکن است یک نحو غرابتی در این احادیث احساس شود، خصوصا آنکه در زندگی خود فاطمه زهرا و نیز دخترش زینب کبری و ام کلثوم، و نیز فاطمه صغری - سلام الله علیهن - مواردی یافت می‌شود که با مردان گفتگو و محاجه نموده و یا در جمع کثیری از مرد و زن سخنرانی و بیاناتی ایراد نموده‌اند. از قبیل خطبه غراء حضرت فاطمه علیها السلام در مسجد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و احتجاج با خلیفه اول و دوم در امر استرداد فدک [۲۸۹]، و نیز سخنرانی حضرت زینب کبری و ام کلثوم و فاطمه صغری (سلام الله علیهن) در کوفه [۲۹۰] و سخنرانی حضرت زینب علیها السلام در مجلس یزید [۲۹۱] لذا لازم است مختصری این بحث را دنبال کنیم تا روح سه حدیث مذکور و نظایر آن معلوم گردد. مقدمات باید عرض کنیم که هر امر و نهی و جوبی، یا استحبابی، و یا ارشادی شارع مقدس، راهنماییهای دقیقی است که سعادت دنیوی و اخروی و معنوی انسانها را در پی دارد. و خداوندی که خالق زن و مرد و همه نیازمندیهای زندگی دنیوی آنان می‌باشد، خود بهتر می‌داند چه چیز برای آنها زیان بخش و چه چیز مفید است، و از طریق کتاب و سنت توسط انبیا و اولیا آنان را راهنمایی نموده است. لذا هیچ‌گاه نمی‌توان گفت چون عقول کامل شده، پس نیازی به راهنمایی آنان نداریم، زیرا عقول ما یک طرف سکه را می‌خواند و طرف دیگر به اقرار همه، بر ما پوشیده است. اکنون می‌گوییم: اگر این سه حدیث (حدیث ۳ و ۴ و ۵) را هم نداشتیم، قرآن [صفحه ۱۸۶] کریم، این سند قطعی اسلام، در آیات زیادی که در امور مرد و زن در مقاطع مختلف دارد خواه الزامی، و یا استحبابی، و یا ارشادی و برای پیشگیری در مرحله‌ی اول به منظور ترقی معنوی آنان، و در مرحله دوم به جهت نتایج اخروی و در مرحله سوم به جهت زندگی دنیوی آنان (چنانکه از همان آیات استفاده می‌شود) بر شیبه همان نکته‌ای که فاطمه‌ی زهرا علیها السلام در این سه حدیث بیان

نموده، تأکید می‌ورزد. از آن جمله سه آیهی ذیل است: ۱- خداوند می‌فرماید: (و لا یضرین بارجلهن، لیعلم ما یخفین من زینتهن). [۲۹۲]. - زنان نباید با کوبیدن پا به زمین، به گونه‌ای راه بروند که زینتهای پنهان آنها آشکار شود. ۲- و نیز می‌فرماید: (و لا تخضعن بالقول، فیطمع الذی فی قلبه مرض، و قلن قولاً معروفاً، و قرن فی بیوتکن، و لا تبرجن تبرج الجاهلیة الاولى) [۲۹۳]. - و با مردان نرم و نازک سخن مگوئید تا کسی که در قلبش مرض است، طمع ورزد. بلکه نیکو سخن گوئید، و در خانه‌هایتان بمایند، و مانند زمان جاهلیت قدیم، خود را نمایان نکنید. ۳- همچنین می‌فرماید: (واذا سالتموهن متاعاً، فاسئلوهن من وراء حجاب، ذلکم اطهر لقلوبکم و قلوبهن). [۲۹۴]. - و اگر چیزی را از آنان (زنان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم) خواستید، از پشت حجابی بخواهید، که این برای قلبهای شما و آنان پاکیزه‌تر است. چنانکه از آیات دیگری که مربوط به زنان و مردان است، و نیز از احادیث [صفحه ۱۸۷] فراوانی که درباره‌ی زن و مرد و روابط اجتماعی آنها در جوامع روایی [۲۹۵]. ذکر شده، این معنا استفاده می‌شود. به طور خلاصه، روح اصلی این آیات و روایات، بیانگر اصلی کلی است که باید به عنوان مبنایی‌ترین اصل در معاشرت و روابط اجتماعی زن و مرد مورد توجه قرار گیرد و آن، حفظ عفت و حیای زن در همه شرایط و حالات است. بدیهی است حفظ این ارزش جز با حداقل معاشرت زن و مرد نامحرم، و نیز اهتمام به وظیفه‌ی اصلی که پروردگار برعهده او نهاده، یعنی خانه‌داری و تربیت فرزند و پرورش نسلهای آینده جوامع بشری که مسئولیت خطیر و سنگینی است، میسر نیست. البته انجام این مهم (با شرائطی که ذیلاً به آن اشاره می‌شود) هیچ منافاتی با رشد علمی و معنوی و فعالیت‌های اجتماعی زن ندارد، بلکه مؤید آن نیز هست، چرا که تجربه نشان داده اختلاط بدون حد و مرز زن و مرد، به بهانه‌ی رشد اجتماعی و علمی، عوارض نامطلوبی دارد که مانع شکوفایی استعدادهای بانوان است. اگر بنا باشد به بهانه‌ی کسب علم و تخصص، فضائل انسانی و عفت زن که ارزش اصلی اوست قربانی شود، جهل بهتر از این علم است. حضرت علی علیه‌السلام می‌فرماید: «رب جاهل نجاته جهله». [۲۹۶]. - چه بسیار جاهلی که نجاتش در جهل اوست. و نیز عبارت «ادنی ما تکنون من ربها، ان تلزم قعر بیتها» در روایت مورد بحث از کلام حضرت زهرا علیها‌السلام هم تنها راه کمال معنوی و تقرب الی الله زن را که هدف اصلی از کسب علوم و تخصصها است، در پرتو عفت و پاکدامنی او می‌داند، لذا کمتر زنی را در تاریخ اسلام می‌بینیم که جز به ضرورت، شغل اولی [صفحه ۱۸۸] خود را در فعالیت‌های اجتماعی قرار داده باشد. و در سراسر زندگی پر ثمر فاطمه‌ی زهرا علیها‌السلام و زینب کبری علیها‌السلام تنها چند مورد محاجه با خلیفه‌ی اول و دوم و یا با یزید و ابن زیاد است که آن هم به لحاظ مساله مهمتر و وظیفه بالاتر، یعنی حفظ اساس اسلام از تحریف نااهلان، با حفظ تمامی اصول صیانت نفس و حفظ عفت بوده است. لذا اگر زمانی امر مهم و لازمی برای اسلام پیش بیاید که نیاز به دخالت زنان باشد، باید با حفظ تمام موازین و دستورات و حدود شرعی و با صلاح دید ولی فقیه وقت، وظیفه خود را با کمال احتیاط (نه زیاده و نه کم) انجام دهند، چنانکه این امر را در جریان خطبه خواندن و محاجه این بزرگواران، و یا در جریان مداوای مجروحین جنگی توسط زنان در بعضی از جنگها مشاهده می‌کنیم. آری، چنانچه به این پیشگیریهای کتاب و سنت گوش فرا داده می‌شد، دنیای اسلام امروز این گونه گرفتار هرزه گیها و بی‌عفتیها و از هم پاشیده شدن خانواده‌ها نمی‌شد. این سخن که ما باید خود را با اجتماع امروز ولو خلاف کتاب و سنت باشد تطبیق دهیم، سخنی است بیهوده، و خلاف نظر اسلام و قرآن شریف و احادیث اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام.

حدیث ۶۰

در تنبیه الخواطر آمده است: فاطمه علیها‌السلام فرمود: «من أصد الی الله خالص عبادته، اهبط الله - عز و جل - له افضل مصلحته». [۲۹۷]. - هر کس عبادت خالص خود را به سوی خدا بالا فرستد، خداوند - عز و جل - با فضیلت‌ترین مصحلت خود را برای او نازل می‌کند. [صفحه ۱۸۹]

حدیث ۷۰

اشاره

از بیانات عجیب و تالی تلو کلمات امیرالمومنین علیه السلام همان خطبه غراء [۲۹۸] حضرت فاطمه علیها السلام است که ابعاد مختلفی از حقایق را در بر دارد، و ما قسمتهایی از آن را ذکر می کنیم: الف) بخش اول آن حمد و ثنای الهی است که حضرتش پرده از حقایق توحیدی مشهود خود برداشته و می فرماید: «الحمد لله على ما انعم، و له الشكر على ما اهدى، والثناء بما قدم، من عموم نعم ابتداها، و سبوغ آلاء اسداها، و تمام ممن والها. جم عن الإحصاء عددها، و نای عن الجزاء امدھا، و تفاوت عن الادراك ابدھا. و ندبهم لاستزادتها بالشكر لاتصالها، و استحمد الى الخلائق باجزالها، و ثنی بالنذب الى امثالها. و اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له، كلمه جعل الاخلاص تاويلها، و ضمن القلوب موصولها، و انار في الفكر معقولها، الممتنع من الابصار رويته، و من اللسن صفته، و من الاوها كيفيته. ابتدع الاشياء لا من شيء كان قبلها، و انشاها بلا احتذاء امثله امتثلها، كونها بقدرته و ذراها بمشيته، من غير حاجة منه الى تكوينها، و لا فائدة له في تصويرها، الا تثبيتها لحكمته، و تنبيهها على طاعته، و اظهارا لقدرته، و تعبدا لبريته، و اعزازا لدعوته. ثم جعل الثواب على طاعته، و وضع العقاب على معصيته، زياده لعباده عن نعمته، و حياشه منه الى جنته.» [۲۹۹]. ب) بخش دیگر این خطبه، معرفی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم است، که متضمن معانی بسیار بلندی است و در خور فهم هر کس نیست، چنانکه می فرماید: [صفحه ۱۹۰] «و اشهد ان ابي محمدا عبده و رسوله، اختاره و انتجبه قبل ان ارسله، و سماه قبل ان احتبله (اجتباه)، و اصطفاه قبل ان ابتعته، اذ الخلائق بالغيب مكنونه، و بسر الأهاويل مصنونه، و بنهايه العدم مقرونة، علما من الله بمال (بمايل) الامور، و احاطه بحوادث الدهور، و معرفه بمواقع المقدور. ابتعته الله تعالى اتماماً لامره، و عزيمه (عظيمه) على امضاء حكمه، و انفاذا لمقادير رحمته، فرأى الامم فرقا في ادیانها، عكفا على نيرانها، عابده لاوثانها، منكراً لله مع عرفانها. فانار الله بمحمد صلی الله علیه و آله و سلم ظلمها، و كشف عن القلوب بهمها، و جلی عن الابصار غممها، و قام في الناس بالهدايه، و انقذهم من الغوايه، و بصرهم من العمايه، و هداهم الى الدين مريم و الطريق المستقيم.» [۳۰۰].

بیان

این جملات اشاره دارد به خلقت نوری رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم پیش از خلقت مادی وی، بلکه پیش از خلقت نوری خلاق، که توضیح آن در فصل اول گذشت. ج) درباره کیفیت جریان قبض روح رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید: «ثم قبضه الله اليه قبض رافه و اختيار، و رغبه و ايثار، فمحمدا صلی الله علیه و آله و سلم في راحه من تعب هذه الدار (بمحمدا صلی الله علیه و آله و سلم عن تعب هذه الدار في راحه) قد حفر بالملائكة الابرار، و رضوان الرب الغفار، و مجاورة الملك الجبار. صلی الله علیه و آله و سلم، و امينه على الوحي، و صفيه و خيرته من الخلق و رضيه، و السلام عليه و رحمه الله و برکاته.» [۳۰۱].

بیان

این چند جمله مختصر به کدامین مقام و منزلت حضرتش صلی الله علیه و آله و سلم اشاره می فرماید؟ تأمل شود. [صفحه ۱۹۱] د) درباره تکلیف مردم نسبت به دین و اوامر الهی بعد از رحلت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید: «انتم عباد الله، نصب امره و نهيه، و حملة دينه و وحيه، و امناء الله على انفسكم، و بلغائه الى الامم.» [۳۰۲].

بیان

در واقع حضرت فاطمه علیها السلام با این بیان می فرماید: اوامر و نواهی الهی مخصوص زمان حیات رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نبوده، و دین و وحی و احکام الهی با رفتن حضرتش منقرض نمی گردد. این شما باید که باید حافظ و حامل دین بوده و امین حق - سبحانه - بر نفس خود و حافظ آن از انحرافات باشید و بدان عمل نمایید، و با ابلاغ آن به امتهای آینده در بقاء و حفظ امانت الهی بکوشید، آن چیزی که شما باید از آن محافظت کرده و گوش به فرمان آن باشید، یکی: عترت است، و دیگری: قرآن. ه - «زعمتم حق لكم لله فيكم، عهد قدمه اليكم، و بقیه استخلفها عليكم، كتاب الله الناطق، و القرآن الصادق و النور الساطع، و الضياء اللامع». [۳۰۳].

بیان

بعید نیست (به قرینه جملات گذشته) منظور از جمله «زعمتم حق لكم لله فيكم» نفی تعیین خلافت و غیره به دست امت باشد، و دو جمله «عهد قدمه اليكم» و «بقیه استخلفها عليكم» نیز اشاره به سفارشهای رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم درباره ثقلین داشته باشد، و اینکه این امر را رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم باید تعیین نماید (که نمود). و در تعریف قرآن می فرماید: [صفحه ۱۹۲] «بینة بصائر، منكشفة سرائره، متجلية ظواهره، معتبط به اشياعه، قائد الى الرضوان اتباعه، مود الى النجاه استماعه (اسماعه)، به تنال حجج الله المنورة، و عزائمه المفسرة، و محارمه المخدرة، و بيناته الجالية، و براهينه الكافية، و فضائله المندوبة، و رخصه الموهوبة، و شرائعه المكتوبة». [۳۰۴].

بیان

آیا می توان گفت این فرمایشات زیبا و پر محتوی راجع به قرآن و عترت و غیره که در این خطبه بیان شده، تنها عبارت پردازی است و گوینده آن معانیش را نیافته است؟ حاشا از ساحت مقدس حضرتش که بیانات نایافته را باز گوید، و حال آنکه در قسمتی از همین خطبه می فرماید: «اقول عودا و بدءا، و لا اقول ما اقول غلطا، و لا افعل ما افعل شططا». [۳۰۵]. - آنچه اول گفته ام، آخر هم همان را می گویم، و آنچه می گویم به اشتباه نمی گویم، و آنچه بجا می آورم، بیهوده بجا نمی آورم. خلیفه ی اول هم در دو مورد، در جواب کلمات حضرت فاطمه علیها السلام اقرار به عظمت و بزرگی آن بانو می کند، در یکجا می گوید: «و انت يا خيرة النساء و ابنة خير الانبياء، صادقة في قولك و...» [۳۰۶]. - و تو ای بهترین زنان و دختر بهترین پیامبران، در گفته خود صادقی و... در جایی دیگر می گوید: «انت معدن الحكمة، و موطن الهدى والرحمة، و ركن الدين، و عين الحجة...» [۳۰۷]. - تو معدن حکمت و جایگاه هدایت و رحمت، و پایه دین و سرچشمه حجت و برهان هستی... [صفحه ۱۹۳] ز) سپس حضرت فاطمه علیها السلام هفده امر از اوامر الهی، از قبیل نماز، روزه، حج و غیره را می شمرد و علت تشریع آنها را بیان می نماید. و در ضمن خطبه ی خود، بطور اشاره به قسمت دیگر حدیث ثقلین، یعنی عترت پرداخته و می فرماید: «فجعل الله... طاعتنا نظاما للملة، و امامتنا امانا من الفرقه و...» [۳۰۸]. - پس خداوند... طاعت و پیروی از ما را عامل برپایی و قوام دین و جامعه قرار داد، و نیز امامت و رهبری ما را ایمنی از تفرقه قرار داد و...

بیان

اشاره

این بود قسمتهایی از خطبه حضرت فاطمه علیها السلام که در مسجد پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم ایراد نموده اند، ولی - چنانکه

در فصل ۲۱ اشاره شد - نمی توان گفت: این همه مطالب بلند و خطبه ای چنین غراء و زیبا تنها به خاطر غضب فدک ایراد شده باشد، بلکه غرض اصلی از ایراد آن، هشدار به پامال شدن احکام الهی و زحمات پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بوده، البته موضوع فدک نیز یکی از آنها به شمار می رود، علاوه بر آن که گفتیم: «انظلام» نیز چون «ظلم» مذموم است، چنانکه آن حضرت خود نیز در قسمتی از این خطبه به آن اشاره نموده، و می فرماید: «فلما اختار الله لنبيه دار انبيائه و ماوی اصفیائه، ظهر فيكم حسيكه النفاق و سمل جلباب الدين...» [۳۰۹]. - و چون خداوند، خانه پیامبران و جایگاه برگزیدگان را برای پیامبرش اختیار نمود، کینه ی نفاق در بین شما ظاهر گشت، و پیراهن و لباس دین کهنه شد... و در جای دیگر با اشاره به کنار گذاردن علی علیه السلام از خلافت می فرماید: «الا قد اری ان اخلدتم الی الخفض، و ابعدم من هو احق بالبسط والقبض...» [۳۱۰]. - آگاه باشید! می بینم که به پستی روی آورده اید و کسی را که به بسط و قبض [صفحه ۱۹۴] امر (خلافت) شایسته است، دور کرده اید. از همه گذشته، مگر می شود بانویی چون فاطمه علیها السلام که سخنانی نظیر احادیث ۳ و ۴ و ۵ این فصل را بیان نموده، تنها به خاطر گرفتن ارثش، خود را در میان مردان حاضر سازد و خطبه ایراد فرماید، و آیا توجیهی جز پیش آمدن مسئله مهمتر و احساس خطر برای اصل اسلام و از بین رفتن زحمات رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم دارد؟ به این ترتیب، به خوبی می توان بین این حرکت سیاسی و دینی حضرت و کلمات سابق وی که سفارش به خانه نشینی زنان داشت جمع نمود. این بود قسمتی از کلمات ایشان، خوب است سایر بیانات آن بزرگوار خصوصا کلمات آن حضرت با زنان مهاجر و انصار نیز ملاحظه شود [۳۱۱].

تذیل

در آخر این فصل، تعدادی از دعاها و تسبیحات آن حضرت را که در تعقیبات نمازها و غیر آن وارد شده و بیاناتی لطیف توحیدی و غیره را دارد، ذکر می کنیم: ۱- در کتاب دعوات راوندی در ضمن تسبیحهای پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه علیهم السلام آمده است: تسبیح فاطمه علیها السلام در روز سوم (هر ماه) بدین قرار است: «سبحان من استنار بالحوال والقوه، سبحان من احتجب فی سبع سماوات فلا عین تراه، سبحان من اذل الخلاق بالموت و اعز نفسه بالحیاء، سبحان من بقی و یفنی کل شیء سواه، سبحان من استخلص الحمد لنفسه و ارتضاه، سبحان الحی العلیم، سبحان الحلیم الکریم، سبحان الملک القدوس، سبحان العلی العظیم، سبحان [صفحه ۱۹۵] الله و بحمده» [۳۱۲]. - منزّه است خدایی که با تحول و نیرو بخشی (خود و افعالش) نور خود را آشکار ساخت، پاکیزه است خداوندی که در آسمانهای هفتگانه محبوب گشته است لذا هیچ چشمی او را نمی بیند، منزّه است خدایی که خلایق را با مرگ ذلیل ساخته، و خویش را با حیات (جاودانی) سرافراز نموده، پاک است خداوندی که پایدار می ماند و هر چیز جز او نابود می گردد، منزّه است خدایی که ستایش را برای خویش برگزیده و پسندیده است. منزّه است خداوند زنده و آگاه، پاک است خداوند بردبار کریم، پاکیزه است پادشاه بسیار بی آرایش، منزّه است خداوند بلند پایه و با عظمت، و من با ستایش او، او را به پاکیزگی می ستایم. ۲- در کتاب اختیار ابن الباقری از آن حضرت به این صورت آمده است: «اللهم، بعلمک الغیب و قدرتک علی الخلق، احنی ما علمت الحیاء خیرا لی، و توفنی اذا کانت الوفاه خیرا لی. اللهم، انی اسالک کلمه الاخلاص، و خشیتک فی الرضا والغضب، والقصد فی الغنی والفقر. و اسالک نعیم لا ینفد، و اسالک قره عین لا تنقطع، و اسالک الرضا بالقضاء، و اسالک برد العیش بعد الموت، و اسالک النظر الی وجهک، والشوق الی لقائک من غیر ضراء مضرة و لا فتنه مظلّمه. اللهم، زینا بزینة الایمان و اجعلنا هداه مهديين. یا رب العالمین» [۳۱۳]. - خداوند، با علم غیب و قدرتی که بر مخلوقات داری، تا زمانی که زندگانی را به خیر من می دانی، زنده ام بدار، و هر گاه که مرگ را به خیر من دانستی جانم را بستان. خدایا، من از تو (اعتقاد راسخ و یقین به) کلمه ی اخلاص و توحید (لا-اله الا-الله) و بیم از عظمت را در حال خشنودی و خشم، و میانه روی در حال غنی و ناداری را خواستارم، و از تو نعمت معنوی (ولایت را) که پایان ناپذیر است [صفحه ۱۹۶] می خواهم، و نیز از تو آن نور چشمی ناگسستنی را

آرزو دارم، و همچنین خشنودی به قضا و اراده‌ی حتمی‌ات را می‌خواهم، و از تو خنکی زندگانی بعد از مرگ را مسألت دارم، و نگرستن به روی و جمالت و اشتیاق به ملاقاتت را بدون سختی آسیب رسان و یا گرفتاری تاریک درخواست می‌کنم. خداوند، مرا به آرایش ایمان زینت ده، و ما را از هدایت شدگان راه یافته قرار ده، ای پروردگار عالمیان. ۳- تسبیحات و دعا‌های مبسوط آن حضرت در تعقیب نمازهای پنجگانه واجب مشتمل بر حقایق توحیدی در تسبیح و تحمید و... درخواستهایی بلند برای دنیا و آخرت است، که به جهت عدم گنجایش این رساله، از ذکر آن معذوریم. [۳۱۴]. [صفحه ۱۹۷]

وصایای فاطمه‌ی زهرا به امیرالمومنین

حدیث ۰۱

در روایتی آمده است: فاطمه علیها السلام در حال احتضار، علی علیه السلام را به حضور طلبید، و عرض کرد: «اوصیک باشیاء فی قلبی.» - تو را به اموری که در دل دارم، سفارش می‌کنم. تا اینکه علی علیه السلام فرمود: هر چه می‌خواهی وصیت کن که به دستورهايت عمل خواهم کرد. و فرمود: «و اختار امرک علی امری.» - و خواسته تو را بر خواسته خود مقدم می‌دارم. فاطمه علیها السلام نیز وی را دعا نمود: «جزاک الله عنی خیر الجزاء، یابن عم رسول الله.» - خداوند، درباره‌ی من بهترین پاداش را به تو دهد، ای پسر عموی رسول خدا. سپس عرض کرد: سفارش اولم این است: بعد از من، امامه را به همسری اختیار کن که وی نسبت به فرزندانم مانند من است، زیرا مرد نمی‌تواند بدون زن باشد. تا اینکه می‌فرماید: سفارش می‌کنم تو را به اینکه: «لا یشهد احد جنازتی من هولاء الذین ظلمونی و اخذوا حقی، فانهم عدوی و [صفحه ۱۹۸] عدو رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، و لا تترك ان یصلی علی احد منهم و لا من اتباعهم، و ادفنی فی اللیل اذا هدات العیون و نامت الابصار...» [۳۱۵]. - هیچ یک از کسانی که بر من ستم روا داشتند و حق مرا غضب کردند، در (تشییع) جنازه من حاضر نشوند، زیرا آنها دشمن من و دشمن پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم هستند، و نیز اجازه مده هیچ کدام از آنها و پیروانشان بر جنازه من نماز گذارند، و همچنین مرا رد شب به خاک بسپار، آن زمان که چشمها آرام می‌گیرد و به خواب می‌رود...

حدیث ۰۲

در حدیث ابن عباس آمده است: علی علیه السلام پس از فوت فاطمه علیها السلام وصیت نامه‌ای را در کنار سرش دید که در آن نوشته بود: «بسم الله الرحمن الرحیم، هذا ما اوصت به فاطمه بنت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، اوصت و هی تشهد ان لا اله الا الله، و ان محمدا عبده و رسوله، و ان الجنة حق، و النار حق، و ان الساعه آتیة لا ریب فیها، و ان الله یبعث من فی القبور. یا علی، انا فاطمه بنت محمد، زوجنی الله منك لا کون لك فی الدنیا و الاخرة، انت اولی بی من غیری، حنطنی، و غسلنی، و کفنی باللیل، و صل علی، و ادفنی باللیل، و لا تعلم احدا، و استودعک الله، و اقرء علی ولدی السلام الی یوم القیامة.» [۳۱۶]. - بسم الله الرحمن الرحیم، این وصیت نامه‌ی فاطمه، دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است. وصیت می‌کند در حالی که شهادت می‌دهد که معبودی جز خدا نیست و حضرت محمد بنده و فرستاده‌ی خداست، و بهشت و آتش جهنم حق است، و قیامت خواهد آمد و شکی در آن نیست، و مسلماً خداوند اهل قبور را بر خواهد انگیزد. [صفحه ۱۹۹] ای علی، من فاطمه، دختر حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم هستم که خداوند مرا به ازدواج تو درآورد تا در دنیا و آخرت برای تو باشم. تو به من از دیگران سزاوارتر هستی، مرا شب حنوط کن و غسل بده و کفن کن، و شب بر من نماز بگزار و دفن کن و به هیچ کس اطلاع مده. تو را به خدا می‌سپارم و بر فرزندانم تا روز قیامت سلام می‌فرستم.

حدیث ۰۳

اشاره

امام سجاد به نقل از پدر بزرگوارش امام حسین علیهما السلام فرمود: هنگامی که فاطمه، دختر رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم بیمار شد، به علی بن ابی طالب علیه السلام وصیت کرد که خبر کسالتش را مخفی داشته و به کسی نگوید. حضرت نیز چنین کرد و همان گونه که فاطمه علیها السلام سفارش نموده بود، مخفیانه خود از او پرستاری می نمود و اسماء بنت عمیس (رحمها الله) نیز او را کمک می کرد. هنگامی که وفات حضرتش نزدیک شد به امیرالمومنین علیه السلام وصیت نمود که امر تجهیز او را خود به عهده بگیرد، «و یدفنها لیلا، و یعنی قبرها.» - و او را شبانه به خاک بسپارد و مزارش را پنهان کند. امیرالمومنین علیه السلام نیز امر تجهیز وی را خود به عهده گرفت و او را به خاک سپرد و مزارش را مخفی داشت... [۳۱۷].

بیان

با توجه به روایات این فصل و نیز سخنان وی با زنان مهاجر و انصار [۳۱۸] و سایر سفارشهایی که در وصیت نامه اشاره شد، آیا می توان گفت: گریه فاطمه علیها السلام و سایر کارهایی که بعد از رحلت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم تا زمان وفات خود انجام [صفحه ۲۰۰] داده صرفا به خاطر از دست دادن پدر، و به اقتضای عالم بشریت، و عاطفی بوده است؟ حاشا و کلا که اگر کسی چنین قضاوت کند، حقیقتا فاطمه علیها السلام را نشناخته است. گریه و اظهار ناراحتی حضرتش، در واقع اظهار تولی و تبری، و جنگ سردی بود با همه کسانی که اسلام را از مسیر اصلی اش منحرف کردند، و همه زحمات پدر بزرگوارش، بلکه تمام احکام الهی و قرآن کریم را به بازی گرفتند. اگر ممکن بود برخی از مغرضین، امیرالمومنین علیه السلام را در مبارزه با انحراف از مسیر خلافت مسلمین، متهم به مقام خواهی کنند، ولی هرگز کسی نمی توانست تنها دختر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم را با همه سفارشهایی که آن حضرت در حق وی نموده بود، متهم به مقام خواهی و دنیا دوستی نماید، تا آنجا که فرموده بود: «فاطمه بضعه منی و انا منها، فمن آذاها فقد آذانی.» [۳۱۹]. - فاطمه، پاره‌ی تن من است و من از اویم، هر کس او را اذیت کند، مرا اذیت کرده است. بنابراین، محور اصلی اعمال آن حضرت بعد از رحلت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم از خطبه‌ی غرای وی در مسجد النبی، تا محاجه با زنان مهاجر و انصار، و بالاخره وصایای هنگام ارتحالش نیز به این معنی برمی گردد. [۳۲۰] و این خود فضیلتی است افزون بر سایر فضائل ایشان. جمله‌ی «لا- تعلم أحدا» در وصیت نامه آن حضرت در حدیث دوم این فصل اظهار تبری از دشمنان اسلام، جمله‌ی «و اقرا علی ولدی السلام الی یوم القیامه» اظهار تولی به علی علیه السلام و اولاد طاهرینش می باشد و بیانگر حقانیت ایشان می باشد، و ضمنا به ما می آموزد که در زمانهای بعد در این گونه مواقع با دشمنان [صفحه ۲۰۱] و دوستان اسلام چگونه باشید: اگر میسر شد جنگ گرم همچون فرزندش ابا عبدالله الحسین علیه السلام و گرنه همچون خود وی و سایر فرزندان مظلومش با جنگ سرد به حفظ اسلام و احکام آن بپا خیزید، که لحظه‌ای تامل و درنگ جایز نیست. امشب که شب عاشورای سال ۱۴۰۸ هجری قمری است و در حال نگارش این سطور هستم، سی و سه روز از شهادت مظلومانه حجاج بیت الله الحرام در مکه‌ی مکرمه در جنگ سردشان علیه کفار به دست عمال سعودی، می گذرد. به جرم اینکه چرا از کسانی که هشت سال به متجاوزان بعثی کمک کرده، و شهرهای ایران را با خاک یکسان نموده، و صدها هزار کشته و مجروح و یتیم بجا گذارده اند و هر جا شکایت بردند، جواب نشیندند، برائت جستند؟ اگر مسلمانان در خانه‌ی امن الهی نتوانند فریاد مظلومیت خود را برآورند، پس در کجا فریاد دادخواهی سردهند؟ در این واقعه مصیبت بار که صدها شهید و مجروح به جای گذاشت، و اغلب حجاج مظلوم، ایرانی بودند، مسلمانان به دو سوگ، بلکه سه سوگ عزادار شدند: یکی، بی احترامی به حرم امن الهی، و دیگر کشتار وحشیانه‌ی حجاج حرم

الهی، و سوم سوگ سرور شهیدان، سیدالشهداء ابا عبدالله الحسین علیه السلام. اللهم العنهم، و خذهم اخذ عزیز مقتدر، انک انت العزیز القهار. [صفحه ۲۰۳]

شهادت فاطمه زهرا و چگونگی غسل، ناز و مزار ایشان

حدیث ۰۱

حماد بن عیسی می گوید که امام صادق به نقل از پدر بزرگوارش علیهما السلام فرمود: جابر بن عبدالله گفت: شنیدم که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم سه روز قبل از رحلتش به علی بن ابی طالب علیه السلام فرمود: «سلام علیک یا ابا الریحانتین، اوصیک بریحانتی من الدنیا، فعن قلیل ینهد رکناک، والله خلیفتی علیک.» - سلام بر تو ای پدر دو ریحانه (و دو گل خوشبوی من)، تو را سفارش به آن دو می کنم، بزودی دو رکن و پایه تو فرو می ریزند. و بعد از من خداوند جانشین من است (و اگر من نیستم خداوند هست). هنگامی که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم از دنیا رحلت نمود، علی علیه السلام فرمود: این یکی از دو رکنی بود که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم خبر داده بود. و وقتی که فاطمه علیها السلام از دنیا رفت، فرمود: این رکن دومی است که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم خبر داد. [۳۲۱].

حدیث ۰۲

در حدیث وهب بن منبه، از ابن عباس منقول است: ... حسن و حسین علیهما السلام [صفحه ۲۰۴] خبر (رحلت فاطمه علیها السلام) را در مسجد به علی علیه السلام دادند، «فغشی علیه حتی رش علیه الماء، ثم افاق، فحملهما حتی ادخلهما بیت فاطمه...» [۳۲۲]. - حضرت بیهوش شد، به وی آب پاشیدند، به هوش آمد. سپس حسن و حسین علیهما السلام را در بغل گرفت و به خانه فاطمه علیها السلام برد...

حدیث ۰۳

ابی بصیر می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: «... و کان سبب وفاتها ان قنفذا مولی عمر لکرها بنعل السیف بامرہ، فاسقطت محسنا، و مرضت من ذلک مرضا شديداً...» [۳۲۳]. - علت فوت فاطمه این بود که قنفذ، غلام عمر، به دستور وی با غلاف شمشیر، فاطمه را بزد و در نتیجه فرزندش محسن سقط شد و در اثر آن سخت بیمار شد...

حدیث ۰۴

عبدالله بن حسن، از پدر بزرگوارش (امام حسن علیه السلام) از جد بزرگوارش نقل می کند: فاطمه دختر رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم در حال احتضار، پس از نگاه تندی فرمود: «السلام علی جبرئیل، السلام علی رسول الله، اللهم مع رسولک، اللهم فی رضوانک و جوارک و دارک، دار السلام.» - سلام بر جبرئیل، سلام بر رسول خدا، خداوند مرا با پیامبرت قرار ده، خداوند مرا در رضوان و همسایگی و خانهات که دار السلام و ایمنی مطلق است قرار ده. [صفحه ۲۰۵] سپس فرمود: آیا می بینید آنچه من می بینم؟ عرض شد: چه می بیند؟ فرمود: «هذه مواكب اهل السماوات، و هذا جبرئیل، و هذا رسول الله، و يقول: یا بنیه، اقدمی فما امامک خیر لک.» [۳۲۴]. - این جمعیت های آسمانها و این جبرئیل و این رسول خدا است که می گوید: ای دختر عزیزم، بیا. آنچه در پیش روی تو است، برایت بهتر است.

حدیث ۵

مفضل می گوید به امام صادق علیه السلام عرض کردم: فدایت شوم، چه کسی فاطمه را غسل داد؟ فرمود: «ذاک امیرالمومنین علیه السلام». - این حق مخصوص امیرالمومنین علیه السلام بود و ایشان بود که وی را غسل داد. مفضل می گوید: گویا این امر به نظر من سنگین آمد، حضرت فرمود: مثل اینکه این کلام به نظرت سنگین آمد؟ عرض کردم: همین طور بود، فدایت شوم، فرمود: به نظرت سنگین نیاید، «فانها صدیقه، لا یغسلها الا صدیق، اما علمت ان مریم لم یغسلها الا عیسی علیه السلام؟!» [۳۲۵]. - فاطمه، صدیقه است، و او را جز صدیق غسل نمی دهد. مگر نمی دانی که مریم را کسی جز عیسی علیه السلام غسل نداد؟!

حدیث ۶

در حدیثی از حضرت صادق علیه السلام آمده است: فاطمه ی زهرا علیها السلام به علی علیه السلام عرض کرد: [صفحه ۲۰۶] «... و اعمل نعشا رایت الملائکه قد صورته لی». - ... برای من تابوتی بساز که ملائکه را دیدم برای من تصویر آن را کشیدند. علی علیه السلام فرمود: به من نشان بده چگونه تصویر کردند؟ وی، همان طوری که ملائکه توصیف کرده و گفته بودند، به علی علیه السلام عرضه داشت. [۳۲۶].

حدیث ۷

ابن عبدالرحمن حذاء می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: «اول نعش احدث فی الاسلام نعش فاطمه». - اولین تابوتی که در اسلام شناخته شد، تابوت فاطمه علیها السلام بود. وی در بیماری که در آن وفات نمود، به اسماء فرمود: «انی نحلّت و ذهب لحمی، الا تجعلین لی شیئا یسترنی؟» - من لاغر شده ام و گوشت در بدنم نمانده، آیا برای من چیزی فراهم نمی کنی که مرا بپوشاند؟ اسما عرض کرد: زمانی که در حبشه بود چیزی را دیدم، آیا می خواهید شبیه آن را برایتان بسازم؟ تا اینکه چیزی مانند تابوت را درست می کند. و حضرت علیها السلام می فرماید: «اصنعی لی مثله، استرینی سترک الله من النار». [۳۲۷]. - مثل این را برای من بساز. مرا بپوشان، خداوند تو را از آتش جهنم حفظ کند. و در حدیث دیگری قریب به این روایت فرمود: «ما احسن هذا و اجمله! لا تعرف به المراه من الرجل». [۳۲۸]. [صفحه ۲۰۷] - چقدر این نیکو و زیباست، زیرا در این صورت زن از مرد شناخته نمی شود.

حدیث ۸

اشاره

وهب بن منبه از ابن عباس نقل می کند: ... چون تاریکی شب را فرا گرفت، علی علیه السلام حضرتش را غسل داد و بر تخته ای گذاشت و به امام حسن علیه السلام فرمود: ابوذر را خبر کن. و حضرت چنین کرد، سپس علی علیه السلام و ابوذر وی را به مصلی حمل کردند و علی علیه السلام بر او نماز میت خواند، بعد دو رکعت نماز گزارد و دستهایش را به طرف آسمان بلند کرد و فرمود: «هذه بنت نبیک فاطمه، اخرجتها من الظلمات الی النور، فاضاءت الارض میلا فی میل». - این دختر پیامبر تو، فاطمه است که وی را از تاریکیها خارج کرده و به سوی نور بردی. در این هنگام، زمین به اندازه یک میل در یک میل (به نور فاطمه علیها السلام) روشن شد. و چون خواستند او را به خاک بسپارند، از قطعه زمینی از بقیع صدایی شنیدند که: «الی، الی، فقد رفع تربتها منی». - به سوی من آید، به سوی من آید. مزار فاطمه علیها السلام از من اختیار شده (و یا خاک فاطمه علیها السلام از من برداشته شده) است. چون نگاه کردند، قبر آماده ای را دیدند، تابوت را به آن طرف بردند و فاطمه علیها السلام را در قبر گذاشتند. علی علیه السلام در کنار قبر

نشست و فرمود: «یا ارض، استودعتک ودیعتی، هذه بنت رسول الله.» - ای زمین، ودیعه خود را به تو می سپارم، این دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است. در این هنگام از زمین صدایی شنید که: [صفحه ۲۰۸] «یا علی، انا ارفق بها منك، فارجع ولا تهتم.» - ای علی، من با او بیشتر از تو مدارا می کنم. برگرد و غم مخور. حضرت برگشت و روی قبر را پوشاند و با زمین مساوی قرار داد. «فلم يعلم این کان الی یوم القیامه.» [۳۲۹]. - لذا تا روز قیامت کسی نمی داند که مزارش کجاست.

بیان

کراماتی مانند روشن شدن زمین و امثال آن در حال حیات و یا بعد از رحلت این بزرگواران، از امور مادی و کوچک ایشان است، و احتیاج به بیان و توضیح ندارد. سراسر عمر پر برکتشان پر از این کرامات و خوارق عادت است. و شاید منظور از قیامت در این حدیث، قیامت صغری یعنی: قیام ولی الله اعظم (عجل الله تعالی فرجه الشریف) باشد.

حدیث ۰۹

اشاره

در روایتی آمده است که علی علیه السلام فرمود: زمین برای هفت نفر آفریده شده است، و به واسطه ایشان به مردم روزی داده می شود، و نیز باران می بارد و مورد نصرت و یاری (خداوند) قرار می گیرند. و آنان عبارتند از ابوذر و سلمان و مقداد و عمار و حذیفه و عبدالله بن مسعود. «و انا امامهم، و هم الذین شهدوا الصلاه علی فاطمه.» [۳۳۰]. - و من امام آنها هستم، و ایشان کسانی بودند که بر فاطمه علیها السلام نماز خواندند. [صفحه ۲۰۹]

بیان

برخی از نکاتی که در روایات در این فصل پیرامون مقام و منزلت آن حضرت، و اشاره به معنویت و مقام والای ایشان دارد، عبارتند از: ۱- جمله‌ی «رکناک» در حدیث اول ۲- عبارت «غشی علیه» در حدیث دوم. ۳- شهادت آن حضرت در حدیث سوم ۴- مشاهده نمودن سلام های جبرئیل و رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم در حدیث چهارم ۵- غسل دادن صدیقه توسط صدیق در حدیث پنجم ۶- دیدن تابوتی که ملائکه تصویر نمودند در حدیث ششم. ۷- توجه به مخفی بودن حجم بدن نحیف خود با آنکه در تاریکی حمل می شد در حدیث هفتم. ۸- روشن شدن و صدا زدن و مدارا کردن زمین و حاضر بودن قبر در حدیث هشتم. ۹- نماز خواندن بهترین خلق بر وی در حدیث نهم. ممکن است در احادیث دیگر جملاتی شبیه به این معانی باشد که ما در این فصل به همین مقدار اکتفا می کنیم. [صفحه ۲۱۱]

سخنان امیرالمومنین در سوگ فاطمه‌ی زهرا

حدیث ۰۱

اشاره

علی بن محمد هرمزانی به نقل از ابی عبدالله حسین بن علی علیهما السلام آورده است: چون فاطمه علیها السلام رحلت نمود، امیرالمومنین علیه السلام او را به خاک سپرد و علامتی بر مزارش نگذاشت، سپس برخاست، «فحول وجهه الی قبر رسول الله صلی الله

علیه و آله و سلم، ثم قال: - و روی به طرف مزار رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم برگرداند و عرض کرد: الف) «السلام علیک یا رسول الله عنی، والسلام علیک عن ابنتک، و زائرتک، و البائتة فی الثری ببقعتک، والمختار الله لها سرعه اللحاق بک. قل یا رسول الله، عن صفیتک صبری، و عفا عن سیده نساء العالمین تجلیدی، الا ان فی التاسی لی بسنتک فی فرقتک موضع تعز، فلقد وسدتک فی ملحوده قبرک، و فاضت نفسک بین نحری و صدری.» [۳۳۱]. - سلام من بر تو ای رسول خدا، و سلام بر تو از جانب دختر و زائرت و کسی که در بقعه تو بر تو فرود آمد و خداوند چنین خواست که او زود به تو ملحق شود. ای رسول خدا، صبرم از فراق دختر برگزیده تو به سر آمده، و توان و استقامتم از دوری سیده و سرور زنان عالم از بین رفت، ولی در تأسی به سنت [صفحه ۲۱۲] جدایی تو، جای صبر است (یعنی: چنانکه در مصیبت دوری تو که سنگین تر بود صبر کردم، در این مصیبت نیز صابر خواهم بود)، زیرا من خود، تو را در قبر گذاشتم، و جان مقدس تو در میان گلو و سینه ام خارج شد.

بیان

این بود قسمتی از بیانات حضرت علی علیه السلام، اکنون اشاره وار توضیحاتی عرض می شود تا خواننده با توجه بیشتر به تفصیل بالاتر برسد. ۱- دو جمله ی «فحول وجهه...» و «البائتة فی الثری ببقعتک» نشان دهنده ی آن است که حضرت فاطمه علیها السلام در کنار مزار پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم دفن شده است، که حضرت علی علیه السلام روی خود را برگرداند و با پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم سخن گفت این بیان، قول به اینکه قبر آن حضرت بین قبر و منبر پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم قرار دارد را تقویت می کند، چنانکه در فصل ۲۷ (روایت ۱ و ۲) به آن اشاره می شود. ۲- شاید منظور از «السلام... عنی» و «السلام... عن ابنتک» همان تجدید عهد ازلی نسبت به رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم باشد، و الا برای تحیت، همان سلام اول از جانب خود کفایت می کرد. و معنا ندارد از طرف حضرت زهرا علیها السلام سلام بنماید، زیرا وی خود بر پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم وارد شده و از طرف خود بر پدر سلام می کند و نیازی به سلام حضرت علی علیه السلام از طرف وی نیست. به طور کلی، سلام و صلوات در هر جا بر این بزرگواران واقع شود، در حقیقت همان تجدید عهد ازلی است که خداوند در ازل «اخذ میثاق» نسبت به ولایت و رسالت آنان اخذ نموده است. در اینجا نیز گویا حضرت با اظهار سلام از ناحیه خود و حضرت زهرا علیها السلام به رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به آن معنا اشاره می نماید. در حدیثی از حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام آمده است که امام صادق علیه السلام فرمود: «من صلی علی النبی و آله، فمعناه انی علی الميثاق والوفاء الذی قلت حین [صفحه ۲۱۳] قوله (الست بربکم؟ قالوا: بلی) [۳۳۲]. ۳- هر کس بر پیامبر اکرم و اهل بیتش صلوات فرستد، معنایش این است: من بر عهد و وفایی که هنگام فرمایش الهی (که فرمود: آیا من پروردگار شما نیستم؟ گفتند: آری.) داشتم، استوار هستم. ۳- جمله ی «والمختار الله.» می فهماند که الحاق حضرت زهرا علیها السلام به رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به انتخاب پروردگار بوده، که انتخاب زیبایی است، زیرا اولاً به اختیار الهی است، و ثانیاً به رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ملحق شده است. ۴- جمله «قل یا رسول الله عن صفیتک صبری...» هم اشاره به صفیه بودن و برگزیدگی و سیده زنان عالم بودن حضرت زهرا علیها السلام دارد، و هم اشاره به شدت مصیبتی که بر حضرت علی علیه السلام وارد شده است. در واقع می خواهد بفرماید: ای رسول خدا، با آنکه در مشکلات صابر بودم، اینجا تحمل کم شده است. نه بدین جهت که همسری را از دست داده ام، بلکه از آن جهت که فاطمه، برگزیده خداست و سرور زنان عالم است. چگونه می توانم دوریش را تحمل کنم، اما چه کنم؟ که باید به تو ای رسول خدا اقتدا کنم، همان گونه که تو در فقدان عزیزانت چون حمزه و ابراهیم و خدیجه و دیگران صبر و بردباری نمودی. و یا آنکه: من دوری و فراق چون تویی را تحمل کردم و تو را با دستهای خود به خاک سپردم، و جان مقدس در میان سینه و گلویم خارج شد. و گویا که جان من گرفته می شد، و با این حال صبر کردم، چگونه در فراق فاطمه علیها السلام صابر نباشم؟ ب) «بلی، و فی کتاب الله لی انعم القبول: (و انا لله و انا الیه

راجعون). [۳۳۴] قد استرجعت الودیعه، و اخذت الرهینه، و اخسلت الزهراء، فما اقیح الخضراء [صفحه ۲۱۴] والغبراء! یا رسول الله. [۳۳۵].

بیان

در این قسمت، در عین اینکه خود را به بهترین وجه مورد قبول، تسلیم می‌دهد، و می‌فرماید: ما از خداییم و به سوی او بازمی‌گردیم، و سپس می‌فرماید: فاطمه علیها السلام امانتی بود که موقتاً به من سپرده شده بود و به صاحبش بازگرداندم، ولی در عین حال شدت سختی و مصیبت را این چنین بیان می‌نماید: چه اندازه آسمان نیلگون و زمین، که در نظر دیگران زیباست، نزد من زشت است. یعنی: تا فاطمه بود، همه چیز به محبت او نیکو و زیبا می‌نمود، ولی بعد از وی هیچ چیز در نظرم زیبا نمی‌آید. لذا به دنبال آن می‌فرماید: ج) «اما حزنی فسرمد، و ما لیلی فمسهد، و هم لا یبرح من قلبی او یختار الله لی دارک التی انت فیها مقیم، کمد مقیح، و هم مهیج، سرعان ما فرق بیننا، و الی الله اشکو». [۳۳۶].

بیان

آری، این چنین است حال محب و عاشق دل‌باخته‌ای که عشق و محبتش، عین شوق و محبت به خداست، که می‌فرماید: حزن و اندوه من، دیگر همیشگی است، و شبهایم بدون فاطمه به بیداری بسر می‌رود، و اندوه فراق او، نه اندوهی است که از دلم بیرون رود، بلکه همواره در این غصه بسر می‌برم تا خداوند مرا در خانه‌ای که تو ای رسول خدا، در آن جای داری، اقامت دهد. [صفحه ۲۱۵] زخم دل من، زخمی عمیق، و اندوه من، اندوهی است شدت یافته. چقدر زود بین من و فاطمه فاصله افتاد! و به خدا شکوه می‌برم. «انما اشکوا بثی و حزنی الی الله». [۳۳۷]. - شکوهی غم و اندوه خود را تنها به خدا می‌برم. آیا بیان چنین کلماتی از اسوه‌ی تقوا و صبر و مقاومت در برابر آن همه مشکلات بعد از رحلت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم، بیانگر جایگاه والای فاطمه زهرا علیها السلام نیست؟ که همچون علی علیه السلام که ممسوس در ذات الهی است، [۳۳۸]. شکوه کند و بفرماید: صبر و تحمل تمام شده؟ و آیا بیانات مبالغه آمیز از معصوم ممکن است؟ هرگز، بلکه این کلمات نشانگر مقام و منزلت معنوی آن بانو است که در رحلتش شخصیتی چون امیرالمومنین علیه السلام به فغان آمده و به خدا پناه می‌آورد. د) «و ستنبک ابتک بتظافر امتک علی هضمها، فاحفها السوال، و استخیرها الحال. فکم من غلیل معتلج بصدرها لم تجد الی بته سیلا، و ستقول، و یحکم الله، و هو خیر الحاکمین». [۳۳۹]. - (ای رسول خدا)، بزودی دخترت به تو خبر خواهد داد که امت چگونه دست یاری به یکدیگر دادند بر شکستن و ظلم و ستم بر وی. از او پرس و با پافشاری سوال نما تا درد خود را به تو بگوید (به من که حاضر نشد مصائب خود را بگوید). چه دردها و ناراحتیها که در سینه داشت و راه برای باز کردن و گفتن آنها نمی‌یافت! زود است که بگوید و خداوند حکم خواهد کرد و او بهترین حکم کنندگان است. [صفحه ۲۱۶]

بیان

نمی‌دانم امیرالمومنین علیه السلام با این بیان چه می‌خواهد بفرماید، آیا شکوه می‌کند که: ای رسول خدا، امت نه تنها سفارشهای شما را درباره فاطمه علیها السلام مراعات نمودند، بلکه برخلاف آن عمل کردند. و یا بخواهد بفرماید: امت، یگانه یادگار شما را مورد ظلم قرار دادند و پهلویش را شکستند و یا به او ظلم کردند و ارثش - یعنی فدک - را غصب کردند. و یا در مقام بیان این باشد که: دردها و مصائبش را حتی به من هم نگفت. یا به جهت مراعات حال من، و یا برای حفظ وحدت مسلمین و ترس از برگشتن آنها از دین [۳۴۰]، همان گونه که علی علیه السلام برای این مهم از حق خود گذشت. و اکنون فاطمه علیها السلام همه را به تو

خواهد گفت. در هر صورت، این گونه شکوهی دردمندانه علی علیه السلام با رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم خود، به روشنی بر عظمت مقام و منزلت آن بانوی بزرگ دلالت دارد، که علی علیه السلام این گونه با دل پر درد از گرفتاری وی با رسول خدا سخن می گوید: هـ) «والسلام علیکم سلام مودع، لا قال و لا سئم، فان انصرف، فلا عن ملامه، و ان اقم، فلا عن سوء ظن بما وعد الله الصابرين. و اها و اها، والصبر ایمن و اجمل، و لو لا- غلبه المستولین، لجعلت المقام واللبث لزاما معکوفاً، و لا عولت احوال الثکلی علی جلیل الرزیه.» [۳۴۱].

بیان

این کلمات نیز حکایت از درد دل علی علیه السلام و شدت فراق وی از دوری رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و فاطمه علیها السلام دارد، که می فرماید: من با سلام بر شما دو بزرگوار، از شما جدا می شوم و می روم، ولی این خدا حافظی، همچون وداع کسی که [صفحه ۲۱۷] ناراحت شده و دیگر برنگردد، و یا از ماندن در کنار شما خسته و ملول شده باشد نیست. هرگز، پس اگر برمی گردم از ملالت نیست، و اگر کنار قبر می مانم نه برای آن است که نسبت به وعده الهی که به صابرين داده، بدگمان باشم. آه، آه، که صبر مبارکتر و زیباتر است. و اگر نبود تسلط دشمنان اقامت و درنگ در این مکان را بر خود لازم می دانستم و همواره در اینجا می ماندم، و چون زن فرزند از دست داده بر این مصیبت بزرگ فریاد می کردم. خداوند دربارهی صابران می فرماید: (و بشر الصابرين، الذين اذا اصابتهم مصیبه، قالوا: انا لله و انا الیه راجعون، اولئک علیهم صلوات من ربهم و رحمہ و اولئک هم المہتدون.) [۳۴۲]. - بشارت ده به صابران، آنان که وقتی به مصیبتی گرفتار می شوند، می گویند: ما برای خداییم و به سوی او برمی گردیم، صلوات والطاف و رحمت پروردگارشان بر آنان است، و آنان هدایت یافتگانند. (و «فبعین الله تدفن ابنتک سرا، و تهضم حقها، و یمنع ارثها، و لم یتباعد العهد، و لم یخلق منک الذکر، و الی الله یا رسول الله المشتکی، و فیک یا رسول الله احسن العزاء. صلی الله علیک، و علیها السلام و الرضوان.» [۳۴۳].

بیان

در این قسمت رو به پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم نموده و می فرماید: ای رسول خدا، در پیشگاه و منظر حق تعالی، دخترت در پنهانی به خاک سپرده می شود، و حق او غصب می گردد، و از ارثش محروم می شود، و حال آنکه هنوز زمان زیادی از سفارشات شما دربارهی وی (و یا زمان زیادی از رحلت شما) نگذشته، و هنوز یاد شما در میان امت فراموش نشده. ای رسول گرامی، شکایت به خدا می برم و [صفحه ۲۱۸] بهترین تسلیت را به شما می گویم. و یا: عزای تو نیکوترین تسلی در این مصیبت برای من است. رحمت الهی بر تو باد و سلام و تحیت بر فاطمه. در واقع حضرتش با این جملات می خواهد بفرماید: با وجود تمامی این مصائب، چون خداوند می داند و می بیند، شکوه این مصیبت را تنها به او می برم، که (انما شکو بئی و حزنی الی الله.) [۳۴۴]. - شکوهی غم و اندوه خود را تنها به خدا می برم.

حدیث ۲۰

اشاره

علی بن احمد عاصمی، از موسی بن جعفر، از پدران بزرگوارش علیهم السلام نقل می کند: ... هنگامی که فاطمه علیها السلام وفات نمود، علی بن ابی طالب علیه السلام در رثای او چنین سرود: لكل اجتماع من خلیین فرقه و کل الذی دون الممات قلیل و ان افتقادی

واحد بعد واحد دلیل علی ان لا یدوم خلیل ستعرض عن ذکر و تنسی مودتی و یحدث بعدی للخلیل خلیل [۳۴۵]. - سرانجام هر دوستی بین دوستان جدایی است، ولی این جداییها در مقابل مرگ، ناچیز است. - از اینکه من هر روز یاری را از دست می‌دهم، می‌توان فهمید که هیچ دوستی پایدار نخواهد بود. - بزودی از یاد من روی گردان می‌شوی و دوستی‌ام را فراموش می‌کنی، و دوست دیگری جایگزین من می‌شود. [صفحه ۲۱۹]

بیان

این بود قسمتی از بیانات منقول از علی علیه‌السلام در سوگ فاطمه علیها‌السلام. کلمات دیگری نیز از ایشان به نظم و نثر نقل شده که اکثراً شبیه حدیث اول است. با توجه به منزلت والای این دو بزرگوار آیا می‌توانیم بگوییم این اظهارات، اظهارات عادی و به اقتضای بشری است؟ هرگز، بلکه هر یک، به نحوی بیانگر مقامات بلند فاطمه علیها‌السلام می‌باشد. [صفحه ۲۲۱]

فضیلت مزار و زیارت فاطمه‌ی زهرا

حدیث ۰۱

اشاره

حضرت صادق علیه‌السلام می‌فرماید: رسول‌الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «ما بین قبری و منبری روضه من ریاض الجنه، و منبری علی ترعه من ترع الجنه». - میان مزار و منبرم، باغی از باغهای بهشت است، و منبرم بر دری از درهای بهشت واقع است. سپس امام صادق علیه‌السلام فرمود: «لان قبر فاطمه علیها‌السلام بین قبره و منبره، قبرها روضه من ریاض الجنه، و الیه ترعه من ترع الجنه». - زیرا مزار فاطمه علیها‌السلام میان قبر و منبر واقع است، مزار وی باغی از باغهای بهشت، و به سوی آن باغ دری از درهای بهشت گشوده شده است.

بیان

معنای ظاهری «روضه» و «ترعه» را امام صادق علیه‌السلام در روایت بیان نموده است، ولی معنای حقیقی آن چیست؟ ممکن است مراد از این تعبیر، عظمت آن مکان به لحاظ عظمت معنوی رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و فاطمه علیها‌السلام باشد. و ممکن است به جهت عظمت معنوی و باطنی فاطمه علیها‌السلام باشد، زیرا آن [صفحه ۲۲۲] حضرت و اولادش موجب بهشت رفتن امت می‌شوند. در واقع به وسیله رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم باغهای بهشت بدست می‌آید، و فاطمه و اولادش طریق رسیدن به این باغها هستند و به وسیله شوهرش (علی علیه‌السلام) هم در آنها گشوده می‌شود. به لحاظ ظاهری و در خارج هم، چنین است که اگر علی علیه‌السلام نبود، فاطمه علیها‌السلام کفو و همتایی نداشت و اگر این دو نبودند، ائمه معصومین علیهم‌السلام نبودند. و اگر آنها نبودند از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم آثاری نمی‌ماند تا کسی بتواند به بهشت راه یابد. احتمال دیگر در معنای روایت اینکه ممکن است مراد، مقام شفاعت فاطمه علیها‌السلام باشد، که در فصل بیست و نهم مورد بحث واقع خواهد شد.

حدیث ۰۲

یونس بن یعقوب می‌گوید: به امام صادق علیه‌السلام عرض کردم: نماز گزاردن در خانه فاطمه علیها‌السلام افضل است یا در

روضه؟ فرمود: «فی بیت فاطمه علیها السلام». [۳۴۶]. - در خانه‌ی فاطمه علیها السلام. در روایت دیگری: از امام رضا علیه السلام درباره‌ی مزار فاطمه علیها السلام سوال می‌شود و حضرت می‌فرماید: در خانه‌اش مدفون گشت، و چون بنی‌امیه مسجد را توسعه دادند، خانه فاطمه در مسجد قرار گرفت. [۳۴۷].

حدیث ۰۳

امام صادق به نقل از پدر بزرگوارش علیهما السلام از جابر بن عبدالله انصاری می‌فرماید: ... رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم در فضیلت زیارت فاطمه علیها السلام فرمود: «فمن زارنی بعد وفاتی، فانکما زارنی فی حیاتی، و من زار فاطمه فکانما [صفحه ۲۲۳] زارنی، و من زار علی بن ابی طالب، فکانما زار فاطمه...» [۳۴۸]. - هر کس بعد از وفاتم مرا زیارت کند، گویا در حال حیاتم زیارت نموده، و هر که فاطمه را زیارت کند، مثل این است که مرا زیارت نموده، و هر کس علی بن ابی طالب را زیارت کند، مثل آن است که فاطمه را زیارت کرده است...

حدیث ۰۴

اشاره

عریضی می‌گوید: روزی امام باقر علیه السلام به ما فرمود: اگر نزد مزار جدهات فاطمه علیها السلام رفتی، بگو: «یا ممتحنه امتحنک الله الذی خلقک قبل ان یخلقک، فوجدک لما امتحنک صابره، و زعمنا انا لک اولیاء و صدقون، و صابرون لکل ما اتانا به ابوک، و اتانا به وصیه، فانا نسالک ان کنا صدقناک الا الحقنا بتصدیقنا لهما، لنبشر انفسنا بانا قد طهرنا بولایتک!» [۳۴۹]. - ای خانم امتحان شده‌ای که خداوند تو را پیش از خلقت (مادی) امتحان نمود، و تو را در آن شکبیا یافت، ما گمان می‌کنیم که دوستداران توایم و (مقام و عظمت تو در نزد خدا را) باور داریم، و بر تمام آن چه پدر بزرگوارت و وصی و جانشین او آورده استقامت می‌ورزیم، لذا از تو درخواست می‌کنیم که اگر ما واقعاً تو را تصدیق نموده‌ایم، ما را به خاطر این تصدیق به پدر بزرگوارت و جانشینش ملحق نمایی، تا ما به خود مرده دهیم که حقیقتاً به ولایت تو پاکیزه گشتیم!

بیان

زیارات برای آن حضرت بیش از این ذکر شده و اکثر مضامین آنها منطبق با روایاتی است که در فضائل وی آمده، و یا در مورد ظلمهایی است که بر او رفته، [صفحه ۲۲۴] در اینجا به این زیارت که مطلب قابل توجهی در فضیلت آن بانوی بزرگ دارد، اکتفا می‌کنیم و خوانندگان محترم را به برخی از نکات آن توجه می‌دهیم: ۱- جمله‌ی «یا ممتحنه امتحنک الله الذی خلقک قبل ان یخلقک» به هر کدام از احتمالات ذیل معنا شود، خلقتی غیر از خلقت مادی را اثبات می‌کند که بحث آن در فصل اول این رساله گذشت. احتمال اول: اینکه: ظرف «قبل» در جمله، متعلق به «خلقک» باشد، که به این ترتیب معنای این قسمت از زیارت این گونه می‌شود: ای کسی که مورد امتحان الهی واقع شدی و خداوند تو را امتحان کرد و در آن صابر یافت، خداوندی که تو را پیش از خلقت مادی در عوالم نوری آفرید. به این معنا، این جمله فقط خلقتی غیر از خلقت مادی را اثبات می‌کند، و دلالتی ندارد که امتحان آن حضرت و صبر بر آن در عوالم غیر عالم مادی بوده است. احتمال دوم آن است که: ظرف «قبل» متعلق به «امتحنک» باشد، به این ترتیب معنای جمله این گونه می‌شود: ای کسی که مورد امتحان الهی واقع شدی، و خداوند پیش از آنکه تو را در عالم مادی خلق نماید، امتحانت کرد و تو را صابر یافت و سپس در عالم مادی خلق نمود. بنابراین احتمال، ممکن است مراد از «قبل»

در «قبل ان یخلقک» عالم برزخی آن حضرت بوده و امتحان در آنجا واقع شده باشد، چنانکه آدم ابوالبشر علیه السلام هم در آنجا در معرض امتحان الهی واقع شد، که در فصل اول در حدیث ۴ اشاره شد. ولی گویا بنابراین معنای دوم، احتمال قوی آن است که بگوییم: مراد از «قبل» در «قبل ان یخلقک» عالم نوری و تمثلی آن حضرت است، و این امتحان در آنجا صورت گرفته است. در اینجا این سوال مطرح می شود که: امتحان الهی در عوالم نوری و تمثلی و یا برزخی چگونه بوده است؟ و مراد از آن چیست؟ و آیا امتحان جز با دار تکلیف و عالم ماده سازگار است؟ [صفحه ۲۲۵] در جواب باید گفت: اینکه نحوه امتحان چگونه بوده برای ما معلوم نیست، ولی مسلماً در هر عالم باشد باید مناسب با همان عالم بوده باشد. در دار تکلیف و عالم مادی به تناسب خود، و در عوالم نوری و یا برزخی به تناسب خود. و برای مخلصین (به فتح لام) به طریقی، و برای غیر مخلصین به طریق دیگر. اما شاید بتوان گفت: امتحان الهی در خلقت نوری همان پیمان و «عهد عبودیتی» باشد که خداوند از فرزندان آدم علیه السلام گرفت، چنانکه می فرماید: (الم اعهد الیکم یا بنی ادم، ان لا تعبدوا الشیطان، انه لکم عدو مبین، و ان اعدونی، هذا صراط مستقیم.) [۳۵۰]. - ای فرزندان آدم، آیا از شما عهد و پیمان نگرفتم که شیطان را بندگی نکنید، که وی دشمن آشکار شماست. و مرا بندگی کنید که این صراط مستقیم و راه راست است. و یا ممکن است: مراد، امتحان الهی باشد که به صورت «اخذ میثاق» از فرزندان آدم علیه السلام بوده است، چنانکه می فرماید: (و اذ اخذ ربک من بنی ادم من ظهورهم ذریتهم، و اشهدهم علی انفسهم: الست بربکم؟ قالوا: بلی.) [۳۵۱]. - و هنگامی که پروردگارت از صلب فرزندان آدم، ذریه و نسل آنها را برگرفت و آنها را بر خود گواه ساخت که آیا من پروردگار شما نیستم؟ گفتند: بلی. و نیز ممکن است: مراد از امتحان الهی، همان «میثاق غلیظ» و پیمان محکمی باشد که از عده ای از انبیای برجسته و یا از همه انبیا گرفته شده، و از حضرت فاطمه علیها السلام نیز به لحاظ قرین بودن با انبیا و یا با انبیای برجسته، اخذ شده باشد، چنانکه می فرماید: [صفحه ۲۲۶] (و اذ اخذنا من النبین میثاقهم و منک و من نوح و ابراهیم و موسی و عیسی بن مریم، و اخذنا منهم میثاقا غلیظا، لیستل الصادقین عن صدقهم، و اعد للکافرین عذابا الیما.) [۳۵۲]. - و هنگامی که از پیامبران عهد و میثاق گرفتیم و هم از تو و از نوح و ابراهیم و موسی و عیسی بن مریم، از همه پیمان محکم گرفتیم، تا خداوند از راستگویان از گفتار صدقشان باز پرسد، و برای کافران عذاب دردناک آماده کند. بالاخره، شاید بتوان گفت: موضوع عهد عبودیت (الم اعهد الیکم..)، و گرفتن میثاق مطلق (از تمامی فرزندان آدم علیه السلام)، و اخذ میثاق از انبیا، یک پیمان نیست، بلکه سه پیمان جداگانه است، و گویا هر کدام از آنها در عالم و خلقتی از مراحل خلقت نوری بوده است، والله اعلم. در هر حال، بیانات فوق به یک سوی امتحان اشاره دارد، و سوی دیگر که جلوه ی خارجی امتحان است در عالم ماده واقع می شود، و در قیامت نیز از نتیجه ی آزمایش سوال می گردد. ۲- معنای جملات دیگر این زیارتنامه «زعمنّا انا لک اولیاء...» این است که: تو در امتحان خود صابر بودی، ما هم گمان می کنیم از دوستان تویم و از جمله تصدیق کنندگان تو و از صابران بر ولایت و اوامر پدر بزرگوارت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و وصی او، علی علیه السلام هستیم. از تو درخواست می کنیم، اگر به راستی تو را تصدیق کرده ایم، ما را به واسطه این تصدیق به ایشان ملحق کنی، تا به خود بشارت دهیم که ما به واسطه ولایت شما پاکیزه گشته ایم و ولایت خود را خالص کرده ایم. گویا بدون ولایت فاطمه علیها السلام، ولایت ما به رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و علی علیه السلام پاکیزه و کامل نمی گردد. [صفحه ۲۲۷]

مقام فاطمه ی زها در قیامت

حدیث ۰۱

ابن عباس می گوید: از امیرالمومنین علی بن ابی طالب علیه السلام شنیدم که فرمود: روزی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نزد

فاطمه علیها السلام رفت و او را محزون و ناراحت یافت، فرمود: دختر عزیزم، چرا ناراحتی؟ عرض کرد: پدر جان، به یاد صحرای محشر و ایستادن مردم در روز قیامت با بدن برهنه در برابر پروردگار افتادم. فرمود: دختر عزیزم، آن روز روز بزرگی است ولی جبرئیل از جانب خداوند- عزوجل- به من خبر داد: اولین کسی که زمین برای او در روز قیامت شکافته می شود، و از قبر بیرون می آید من هستم، سپس پدرم ابراهیم، بعد از آن شوهرت علی بن ابی طالب علیه السلام. آنگاه خداوند جبرئیل را همراه با هفتاد هزار ملک می فرستد که هفت گنبد از نور بر مزارت درست کنند، سپس اسرافیل با سه لباس کامل از نور نزد تو آمده و در بالای سرت می ایستد و تو را به اسم صدا کرده می گوید: «یا فاطمه بنت محمد! قومی الی محشرک.» - ای فاطمه دختر محمد، برخیز به سوی محشر. و تو در حالی که هیچ گونه ترسی نداری و بدنت پوشیده است برمی خیزی، سپس اسرافیل لباسهای کامل را به تو می دهد و تو می پوشی، و زوقائیل اسبی از نور می آورد، که زمام آن از لولو تازه می باشد، و بر آن کجاوه ای از طلا است. تو بر [صفحه ۲۲۸] آن اسب سوار می شوی و زوقائیل زمام آن را می گیرد، در حالی که در پیش رویت هفتاد هزار ملک قرار دارند و در دستهایشان پرچمهای تسیح است. تا آنجا که می فرماید: سپس منبری از نور برای نصب می کنند که هفت پله دارد، و در فاصله هر پله با پله دیگر ملائکه صف کشیده اند، در حالی که در دستهایشان پرچمهای نور است. و حورالعین در جانب راست و چپ منبر صف کشیده اند و نزدیکترین زنان به تو، از جانب چپ حضرت حواء و آسیه است. پس چون بالای منبر جای گرفتی، جبرئیل علیه السلام می آید و به تو می گوید: «یا فاطمه، سلی حاجتک.» - ای فاطمه، حاجت خود را بخواه. در آن هنگام تو می گویی: «یا رب، ارنی الحسن والحسین.» - پروردگارا! حسن و حسین را به من نشان بده. سپس آن دو به سوی تو می آیند، در حالی که از رگهای حسین علیه السلام خون می ریزد، و او می گوید: «یا رب، خذلی الیوم حتی ممن ظلمنی...» [۳۵۳]. - پروردگارا، امروز حق مرا از کسانی که به من ظلم کرده اند، باز ستان.

حدیث ۰۲

امام رضا به نقل از پدران بزرگوارش علیهم السلام می فرماید: رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: دخترم فاطمه علیها السلام، روز قیامت در حالی که لباسهای خون آلود با اوست محشر می شود. و به یکی از پایه های عرش الهی دست می زند و عرض می کند: «یا عدل، احکم بینی و بین قاتل ولدی.» - ای عدل، میان من و قاتل پسر من حکم نما. [صفحه ۲۲۹] سپس رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: قسم به پروردگار کعبه که خداوند بر له دختر من حکم می کند. و خداوند- عزوجل- به غضب فاطمه غضب می کند و به خوشنودی او خشنود می گردد. [۳۵۴].

حدیث ۰۳

باز امام رضا علیه السلام به نقل از پدران بزرگوارش علیهم السلام می فرماید که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: چون روز قیامت می شود، منادی ندا می کند: ای گروه خلائق، چشمان خود را ببندید تا فاطمه، دختر محمد صلی الله علیه و آله و سلم عبور کند. [۳۵۵].

حدیث ۰۴

اشاره

ابوایوب انصاری می گوید رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هنگامی که روز قیامت فرا می رسد، منادی از باطن عرش ندا

می‌کند: ای اهل جمع (محشر)، سرهای خود را به زیر افکنید و چشمان خود بر هم نهید، تا فاطمه علیها السلام از صراط بگذرد. در این هنگام فاطمه با هفتاد هزار کنیز از حورالعین عبور می‌کند. [۳۵۶].

بیان

این بود بخشی از روایت که بیانگر عظمت معنوی فاطمه علیها السلام، در قیامت است، برای توضیح بیشتر به نکات آنها اشاره می‌شود: ۱- حدیث اول به خوبی دلالت می‌نماید بر اینکه: ظهور فاطمه علیها السلام در قیامت، ظهور نوری قبل از خلقت مادی است. چرا که تمام تشریفات ذکر شده در حدیث از نور است. ۲- از حدیث اول و نیز از حدیث دوم معلوم می‌گردد که: خونخواهی امام [صفحه ۲۳۰] حسین علیه السلام تنها با انتقام حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) به پایان نمی‌رسد. ۳- منظور از عرش، در حدیث دوم ممکن است موجودات باشند، و نیز مراد از قوائم و پایه‌های عرش، همان اسماء و صفات ذاتیه باشد که قیام موجودات به آنهاست. و ممکن است مراد از یکی از قوائم که در حدیث ذکر شده «قائمة من قوائم العرش» و حضرت فاطمه علیها السلام بدان تمسک می‌جوید، همان صفت «عدل» الهی باشد که در کلام موجود است «یا عدل، احکم بینی و بین قاتل ولدی». ۴- شاید بستن چشم و یا سر به زیر افکندن در حدیث سوم و چهارم، با آنکه آنجا عالم تکلیف نیست، اشاره به عظمت آن بانو داشته باشد که هر چشمی نباید او را بنگرد. چنانکه در روایت اول آمده است: جز ابراهیم و امیرالمومنین علیه السلام کسی به او نخواهد نگریست. ۵- شاید مراد از باطن عرش «بطنان العرش» همان ندای الهی از درون موجودات باشد، که به حساب عالم امری و ملکوتی، عرش الهی محسوب می‌شوند، زیرا خداوند با همه موجودات و در همه جا هست، که: (و هو معکم اینما کنتم). [۳۵۷]: (و هر کجا که باشید، خدا با شماست). و یکی از آن جاها، قیامت است. [صفحه ۲۳۱]

شفاعت فاطمه‌ی زهرا

حدیث ۰۱

ابن عباس می‌گوید: رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «اشهدکم انی قد آمنت شیعتها من النار». [۳۵۸]. - شما را شاهد می‌گیرم که شیعیان و پیروان فاطمه علیها السلام را از آتش دوزخ ایمنی بخشیدم.

حدیث ۰۲

امام باقر علیه السلام به نقل از جابر بن عبدالله انصاری می‌فرماید که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: ... بعد از اینکه فاطمه علیها السلام به خا عرض می‌کند، ای معبود و سرور من، میان و من کسانی که به من ظلم کردند، حکم بفرما. خداوند، میان من و قاتلین پسر من (و یا فرزندانم) حکم نما، «فاذا النداء من قبل الله - جل جلاله - یا حبیبی و ابنه حبیبی، سلینی تعطی، و اشفعی تشفعی، فوعزتی و جلالی لا - جازنی ظلم ظالم. فتقول: الهی و سیدی، ذریتی و شیعتی، و شیعة ذریتی و محبی، و محبی ذریتی». [۳۵۹]. - ناگهان ندایی از جاب حق - جل جلاله - می‌رسد که: ای محبوبه من و دختر محبوبم، از من سوال کن که به تو عطا می‌شود، و شفاعت کن که شفاعت [صفحه ۲۳۲] مورد قبول واقع می‌گردد. به عزت و جلالم سوگند، ظلم هیچ ظالمی از نظرم دور و فراموش نمی‌شود. سپس فاطمه علیها السلام عرض می‌کند: ای معبود و مولای من، نجات فرزندان و شیعیانم و نجات شیعیان فرزندانم و دوستان خود و فرزندانم را خواهانم...

حدیث ۰۳

ابی خیر می گوید: علی بن ابی طالب علیه السلام فرمود که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: ... منادیی از باطن و عرش الهی ندا می دهد: ای اهل قیامت، چشمان خو را ببندید، این فاطمه، دختر محمد، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است که از صراط می گذرد، «فتمر فاطمه علیها السلام و شیعتها علی الصراط کالبرق الخاطف» - سپس فاطمه علیها السلام و شیعیانش چون برق گذرا از صراط عبور می کنند. و در پایان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: خداوند، دشمنان فاطمه و دشمنان فرزندان او را به آتش جهنم می افکند. [۳۶۰].

حدیث ۴۰

در ادامه ی حدیث ابن عباس [۳۶۱] از امیرالمومنین علیه السلام، به نقل از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم آمده است: ... جبرئیل علیه السلام می گوید: «یا فاطمه، سلی حاجتک فتقولین: یا رب، شیعتی، فبقول الله - عزوجل - قد غفرت لهم. فتقولین: یا رب، شیعه ولدی. فبقول الله: قد غفرت لهم. فتقولین: یا رب، شیعه شیعتی، فبقول الله: انطلقی فمن اعتصم بک فهو معک فی الجنة. فعند ذلک یود الخلائق انهم کانوا فاطمین. فتسیرین و معک شیعتک و شیعه ولدک و شیعه امیرالمومنین آمنه روعاتهم، مستوره عوراتهم، قد ذهب عنهم الشدائد، و سهلت [صفحه ۲۳۳] لهم الموارد، یخاف الناس وهم لا یخافون، و یظما الناس و هم لا یظماون.» [۳۶۲]. - ای فاطمه، حاجات خود را از خدا بخواه، می گویی: پروردگارا، به فریاد شیعیان و پیروانم برس. خداوند - عزوجل - می فرماید: آنها را آمرزیدم. می گویی: پروردگارا، به فریاد شیعیان و پیروان فرزندانم برس. خداوند می فرماید: آنها را بخشیدم. می گویی: پروردگارا، به فریاد پیروان شیعیانم برس. خداوند می فرماید: برو، هر کس دست به دامن تو زند، در بهشت با تو است. در اینجا است که همه مردم آرزو می کنند: ای کاش فاطمی و شیعه فاطمه علیها السلام بودند. تو (از صراط) می گذاری در حالی که شیعیان تو و شیعیان فرزندان و شیعیان امیرالمومنین همراه تو هستند، و هیچ وحشتی ندارند، و بدنهایشان پوشیده است، و سختیها از آنها برطرف شده، و همه گذرگاههای سخت بر آنان آسان گشته است. مردم همه می ترسند، ولی آنان ترسی ندارند، و مردم همه تشنه اند، ولی ایشان را تشنگی نیست.

فرق شیعه و محب و ذریه از دیدگاه روایات

اشاره

این بود قسمتی از احادیث مورد نظر در این فصل. مطلبی که باید در این احادیث بیشتر مورد توجه قرار گیرد، لفظ «شیعه» و «محب» و «ذریه» است که ما برای روشن شدن اذهان، روایاتی را درباره معنای این الفاظ در نظر معصوم و فرق میان آنها در اصطلاح روایات می آوریم:

حدیث ۴۱

در تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام آمده است: ... مردی به همسرش گفت، نزد فاطمه دختر رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم برو و سوال کن آیا من از شیعیان وی هستم یا خیر؟ آن زن (خدمت حضرت رفت) و سوال کرد. حضرتش فرمود: به شوهرت [صفحه ۲۳۴] بگو: «ان کنت تعمل بما امرناک، و تنهی عما زجرناک عنه، فانت من شیعتنا، و الا فلا.» - اگر به دستورات ما عمل می کنی و از منهیات ما می پرهیزی، از شیعیان ما هستی، و گرنه شیعه ما نیستی. آن زن باز گشت و پاسخ را به شوهرش رساند. مرد گفت: وای بر من! کیست که هیچ گناه نکند و از خطا دوری کند، بنابراین من در آتش جهنم جاودانه خواهم بود. زیرا کسی که

شیعه آنان نباشد، همیشه در آتش است. آن زن بازگشت و گفتار شوهرش را به فاطمه علیها السلام رساند. حضرت فاطمه فرمود: به او بگو: این گونه نیست شیعیان ما از برجستگان اهل بهشت هستند، ولی از محبین ما و محبین ما و دشمنان دشمنان ما و هر کسی که به قلب و زبان تسلیم ما باشد، ولی اوامر و نواهی ما را در اموری که آنان را به هلاکت (و سوء عاقبت) مبتلا می کند، مخالفت نماید، وارد بهشت می شود، اما بعد از آنکه از گناهانشان طاهر شوند (یا به واسطه گرفتاری به بلاها و مصائب (در دنیا)، و یا به انواع شدائد و سختیها در عرصات قیامت، و یا به عذاب جهنم در طبقه بالای آن) تا اینکه ما به محبت خود، آنان را از جهنم نجات می دهیم و (در بهشت) به نزد خود می بریم. [۳۶۳]. (خلاصه آنکه: نجات نهایی آنان به واسطه محبت به ماست).

حدیث ۰۲

جابر جعفی می گوید: امام باقر- صلوات الله علیه- فرمود: «یا جابر، بلغ شیعی عنی السلام، و اعلمهم انه لا- قرابه بیننا و بین الله- عزوجل-، و لا یتقرب الیه الا بالطاعه له. [صفحه ۲۳۵] یا جابر، من اطاع الله و احبنا، فهو ولینا، و من عصی الله، لم ینفعه حبنا. [۳۶۴] . - ای جابر، از جانب من به شیعیانم سلام برسان و آنها را مطلع ساز که میان ما و خداوند- عزوجل- قرابت و نسبتی وجود ندارد، و تقرب به او جز به اطاعت و بندگی ممکن نیست. ای جابر، کسی که اطاعت خدا را کند و ما را دوست بدارد، او (از شیعیان) و موالیان ما خواهد بود، و آن کس که خدا را نافرمانی کند، محبت ما او را فائده نمی بخشد.

حدیث ۰۳

ابی عبیده حذاء می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هنگامی که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم مکه را فتح نمود، بر کوه صفا ایستاد و فرمود: «یا بنی هاشم، و یا بنی عبدالمطلب، انی رسول الله الیکم، و انی شفیق علیکم. لا تقولوا: ان محمدا منا، فوالله ما اولیائی منکم و لا من غیرکم الا المتقون. الا فلا اعرفکم تا تونی یوم القیامه تحملون الدنیا علی رقابکم، و یاتی الناس یحملون الاخره، الا و انی قد اعدت فیما بینی و بینکم، و فیما بین الله- عزوجل- و بینکم، و ان لی عملی و لکم عملکم. [۳۶۵] . - ای بنی هاشم، و ای پسران عبدالمطلب، من فرستاده ی خدا به سوی شما هستم و نسبت به شما خیرخواه و مهربانم. مبدا بگوید: محمد، از ما است (و به خود مغرور شوید)، به خدا قسم، دوستان من چه از شما و یا غیر شما، تنها پرهیزگاراند. هان، مبدا روز قیامت شما را بینم در حالی که دنیا را بر گرده خود حمل می کنید و سایر مردم، آخرت را حمل می کنند. آگاه باشید، که من حجت را بر شما [صفحه ۲۳۶] تمام کردم و عذری میان خود و شما و میان خداوند- عزوجل- و شما باقی نگذاشتم. عمل من برای خودم و عمل شما برای خودتان خواهد بود.

حدیث ۰۴

در بخشی از حدیث حضرت علی بن موسی علیهما السلام به حسن و شاء آمده است: «لقد کان ابنه، ولكن لما عصی الله- عزوجل- نفاه الله عن ابیه، کذا من کان من الله فلیس منا، و انت اذا اطعت الله فانت منا اهل البیت. [۳۶۶] . - پسر نوح، از نوح و پسر او بود، ولی چون نافرمانی خداوند- عزوجل- را کرد، خدا او را از پدرش نفی نمود. به همین صورت آنان که منسوب به ما هستند و اطاعت خدا را نمی کنند. (از ما نیستند) و تو (ای حسن و شاء) هر گاه اطاعت خدا را بکنی، از ما اهل بیت هستی. [صفحه ۲۳۷]

منزلت فاطمه ی زهرا در بهشت

حدیث ۰۱

امام رضا علیه السلام به نقل از پدران بزرگوارش علیهم السلام می فرماید: رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «تحتشر ابنتی فاطمه و علیها حله الکرامه قد عجت بماء الحیوان، فینظر الیها الخلائق فیتعجبون منها، ثم تکسی ایضا من حلل الجنه الف حله، مکتوب علی کل حله بخط اخضر: ادخلوا بنت محمد الجنه علی احسن الصوره، و احسن الکرامه، و احسن منظر، فتزف الی الجنه کما تزف العروس، و یوکل بها سبعون الف جاریه.» [۳۶۷]. - دخترم، فاطمه روز قیامت در حالی که لباس کامل کرامت (الهی) را به تن دارد و با آب حیات آمیخته شده است محشور می گردد. مردم چون او را می نگرند، تعجب می کنند. سپس هزار لباس کامل از لباسهای بهشتی بر او پوشانده می شود که بر هر کدام از آنها با خط سبز نوشته شده است: دختر محمد صلی الله علیه و آله و سلم را با بهترین شکل و برترین کرامت و بزرگداشت و نیکوترین منظره وارد بهشت کنید، و سپس همان گونه که عروس (به سوی خانه شوهر) می رود او را به سوی بهشت می برند، و هفتاد هزار کنیز برای خدمت او گمارده می شوند. [صفحه ۲۳۸]

حدیث ۰۲

اشاره

در حدیث ابن عباس از امیرالمومنین علیه السلام منقول است که رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به فاطمه علیها السلام فرمود: چون به در بهشت می رسی، دوازده هزار حوریه با تو ملاقات می کنند و به استقبالت می آیند (که قبل از تو به استقبال هیچ کسی نیامده و بعد از تو نیز به استقبال احدی نخواهند رفت) در حالی که در دستشان حرابی [۳۶۸] از نور است، و بر اسبهایی از نور که مزین به طلای زرد و یاقوت هستند، و افسارشان از لولو تازه است، و روی هر اسبی روکشی از سندس بافته شده است - سوار هستند، چون داخل بهشت می شوی، بهشتیان را بشارت می دهند و برای شیعیان سفره هایی از گوهر بر پایه هایی از نور نهاده شده و ایشان از آن غذاها می خورند، در حالی که مردم هنوز محاسبه می شوند، و ایشان پیوسته در خوش گذرانی و دلبخواه خویش هستند. هنگامی که اولیای خدا در بهشت مستقر می گردند، حضرت آدم علیه السلام و سایر پیامبران علیهم السلام به دیدنت می آیند. و در باطن بهشت فردوس دو لولو از یک ریشه، یکی سپید و دیگری زرد است که در میان آن دو، قصرها و خانه هایی است، و در هر قصر، هفتاد هزار خانه است. لولو سپید، منازل ما و شیعیانمان، و لولو زرد منازل ابراهیم و آل ابراهیم (صلوات الله علیهم اجمعین) می باشد. [۳۶۹].

بیان

دو روایت مذکور در این فصل نیز اشاره به منزلت والای فاطمه اطهر علیها السلام دارد. و معانی بلندی در آن دو است. هر چند تعبیرش متناسب با عالم طبیعت است تا برای همه قابل فهم باشد، ولی عمق آنها تنها برای اهلش، در حد کمالی [صفحه ۲۳۹] که دارند، قابل درک است. به طور خلاصه، می توان گفت: بنابر نص کتاب و سنت، خداوند با همه موجودات است و در این عالم و عوالم دیگر از موجودات جدا نیست، و کمالات و اسما و صفات او نیز بی حد و انتها است، که: (و ان من شیء الا عندنا خزائنه، و ما ننزله الا بقدر معلوم). [۳۷۰]. - چیزی نیست مگر اینکه گنجینه های آن نزد ماست (در عالم امر و ملکوت)، و ما جز به اندازه مشخص (به عالم ملک و خلق) فرو نمی فرستیم. در هر دو عالم، برای اولیای خدا به قدر مقام و منزلت و کمالات معنوی که دارند، آن «خزائن» همراه با موجودات کشف می گردد، و برای دیگران تنها «منزل» اشیا که همان صورت ظاهری آنهاست، ظاهر می گردد. آن خزائن همان (لدینا مزید) [۳۷۱] است که فوق تصور آنهاست و منزل خزائن، همان (لهم فیها ما یشاون) [۳۷۲] است که می فرماید: (لهم ما یشاون فیها، و لدینا مزید). [۳۷۳]. - برای آنان در بهشت، هر چند بخواهند فراهم است، ولی نزد ما بیش از آن

وجود دارد. و به تعبیر دیگر: خزائن اشیا، اسما و صفات بی انتهای در جمال و کمال الهی است (عالم امر)، و منزل آنها سایه‌ای از خزائن و مظاهر آنهاست (عالم خلق). که می‌فرماید: (الا، له الخلق و الامر) [۳۷۴]. [صفحه ۲۴۰] - آگاه باشید! خلق و امر برای اوست. با این بیان مختصر، تعبیر برخی آیات که درباره‌ی درجات بهشتی وارد شده واضح می‌شود، نظیر آیات: «عند ربهم یرزقون» [۳۷۵] و «عند ملیک مقتدر» [۳۷۶] و «لهم رزق معلوم» [۳۷۷] و «ارجعی الی ربک» [۳۷۸] و «فادخلنی جنتی» [۳۷۹] و «عجنت بماء الحیوان» و مواید و سفره‌های بهشتی، ولولو در باطن بهشت فردوس و از این قبیل که در دو روایت گذشته بود، تا حدودی روشن می‌گردد. البته حقایق دیگری در این دو روایت و نیز روایات شبیه به آن موجود است، که با مراجعه به بیانات فصل اول و سایر فصول حل می‌شود. [صفحه ۲۴۱]

فضائل دیگر فاطمه‌ی زهرا

اشاره

در خاتمه کتاب، برخی روایات و یا مطالبی که در فصول گذشته بیان نشده است، و یا به بیانی مختصر گذشته‌ایم، اشاره می‌کنیم:

کستره‌ی فضائل فاطمه‌ی زهرا

محور این کتاب تنها فضائل معنوی و مقامات خاص حضرت فاطمه زهرا علیها السلام است و گر نه حضرتش مصداق تمام آیات و احادیثی است که در مقام و منزلت اولیای خدا (چه در این عالم و یا در آخرت) وارد شده است.

علت عدم طرفداری علی از فاطمه

با توجه به همه مقام و منزلتی که فاطمه علیها السلام دارد و علی علیه السلام هم به آنها آگاه بود - زیرا معصوم را تنها معصوم کما هو حق می‌شناسد - چرا حضرت علی علیه السلام طرفداری لازم را بعد از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم با همه مصیبت‌هایی که آن حضرت دید تا آنجا که فرزندش سقط شد و بدنش مجروح گردید، از وی انجام نداد؟ با آنکه از علم و قدرت و شجاعت حضرتش ذره‌ای کم نشده بود. بلکه حضرت زهرا علیها السلام خود به طرفداری از علی علیه السلام و حق وصایت ایشان قیام نمود. و خطبه غرای وی در مسجد النبی و نیز محاجه با زنان مهاجر و انصار در بستر بیماری، شاهد خوبی بر این مطلب است. در جواب باید گفت: آنچه نزد بندگان خاص پروردگار، با ارزش است، بندگی و عمل به خواسته‌های خداوند می‌باشد، خواه جهاد و مبارزه و قیام و [صفحه ۲۴۲] کشتن و کشته شدن و همواره در میدان مبارزه بودن در راه خدا باشد، و یا خانه نشینی و سکوت و خون دل خوردن و زندان رفتن و مسموم شدن، و یا در پرده غیبت بودن باشد. به گونه‌ای که اولیای الهی در هر یک از این دو مرحله اگر غیر وظیفه‌ی خود را انجام دهند، خلاف مقام و منزلتشان می‌باشد. خلاصه، وظیفه‌ی اصلی آنان در همه حال بندگی و عبودیت پروردگار است که در یکی از دو صورت مذکور تجلی می‌نماید، چنانکه در اکثر زیارات ائمه معصومین علیهم السلام می‌خوانیم: «اشهد انک... عبدت الله حتی اتاک الیقین». [۳۸۰]: (شهادت می‌دهم که تو تا زمان رسیدن یقین (یعنی: مرگ) بندگی خدا کردی.) و نیز می‌خوانیم: «جاهدت فی الله حق جهاده... حتی اتاک الیقین». [۳۸۱]: (تا رسیدن یقین (یعنی مرگ) در (راه خشنودی) خدا جهاد کردی، جهاد حقیقی و واقعی.) بر این پایه، حضرت علی علیه السلام با درایت الهی خود و نیز سفارش‌های پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به شکیبایی در برابر فتنه‌های بعد از رحلتش، بخوبی می‌دانست که منافقین و کفار بعد از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم منتظرند تا با اوج گرفتن اختلاف بر سر خلافت بین مسلمین، یکباره بشورند و اصل اسلام را ریشه کن

نمایند و نهال نوپای اسلام را، که هنوز ریشه‌های مستحکمی در بین مسلمانان ندانیده بود و بسیاری از آنان چند سالی از اسلام آوردنشان نمی‌گذشت، بخشکانند. و این معنا بخوبی از کلمات حضرتش مشهود است، چنانکه در خطبه شقشقیه می‌فرماید: «فصبرت و فی العین قدی، و فی الحلق شجی.» [۳۸۲]. [صفحه ۲۴۳] پس (در برابر فتنه‌ها و ستمها) صبر کردم، در حالی که خار در چشم، و استخوان در گلویم بود. ولی چنانکه پیشتر نیز اشاره نمودیم، فاطمه‌ی زهرا علیها السلام بعد از رحلت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم وظیفه‌ی خود را قیام و اعتراض و احقاق حق خود و شوهرش می‌دانست، بر خلاف حضرت علی علیه السلام که وظیفه‌ی خود را سکوت و خانه نشینی و حتی حضور در مسجد و اقامه نماز در صفوف مسلمین، تشخیص داده بود. بنابراین، امیرالمومنین علیه السلام در هر شرایطی قیام به وظیفه خاص خود نمود، و شرط بندگی و عبودیت حق را کما هو حقّه بجا آورد، لذا خانه‌نشینی علی علیه السلام و تحمل آن همه مصیبت و شاهد هتک حرمت اهل بیت و شهادت فرزند بودن و... تنها و تنها برای حفظ اساس اسلام و عمل به مقتضای بندگی بود، و گرنه اگر قدرت بر رویارویی با آنها را نداشت هرگز بعد از رحلت فاطمه‌ی زهرا علیها السلام و دفن مخفیانه وی، آنجا که برخی تصمیم گرفتند به بهانه‌ی آنکه بر جنازه آن حضرت نماز بخوانند قبرها را بشکافند، با آنها برخورد تند نمی‌کرد، چنانکه ابوبصیر از امام صادق علیه السلام واقعه را چنین نقل می‌کند: خلیفه دوم و اصحابش با علی علیه السلام ملاقات کردند، وی به حضرتش عرض کرد: به خدا سوگند، قبر فاطمه را می‌شکافیم و بر او نماز می‌خوانیم، حضرت علی علیه السلام او را (گرفت) و به شدت حرکت داد و بر زمین زد و فرمود: «یا ابن السوداء، اما حقّی فقد ترکته مخافه ان یرتد الناس عن دینهم، و اما قبر فاطمه فو الذی نفس علی بیده، لئن رمت و اصحابک شیئا من ذلک، لأسقین الأرض من دماءکم.» [۳۸۳].

– ای پسر زن سیاه چرده، من از حق خود (که خلافت بود) گذشتم از ترس آنکه مردم از دین خود برگردند، ولی درباره‌ی قبر فاطمه، سوگند به خدایی که جان علی در دست اوست، اگر تو و یارانت قصد تعرض به قبر او را داشته باشید، زمین را از خونتان سیراب می‌کنم. [صفحه ۲۴۴] و نیز در حدیث سلمان و عبدالله عباس منقول است: چون خلیفه‌ی دوم به فاطمه علیها السلام جسارت نمود، علی علیه السلام قصد کشتن او را کرد، ولی وصیت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم که او را به صبر و شکیبایی دستور داده بود، یادش آمد، فرمود: ای پسر صهاک، قسم به آن کس که حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم را به نبوت مکرم نمود، «لو لا کتاب من الله سبق، لعلمت انک لا تدخل بیتی.» [۳۸۴]. – اگر نظر به خواسته پروردگار نداشتم، (که وظیفه‌ی مرا قبل از این تعیین نموده)، می‌دانستی که جرأت داخل شدن به خانه مرا نداشتی. نکته‌ی دیگر آنکه: وظیفه نبی و رسول آن است که مردم را به سوی خود دعوت کند، ولی وصی از آنجا که از سوی نبی معرفی شده، وظیفه ندارد که به سوی مردم برود و از آنان بخواهد که از او اطاعت کنند، بلکه این وظیفه‌ی مردم است که به سوی او بروند و با او بیعت نمایند و اطاعتش کنند. چنانکه در کتاب احتجاج در حدیثی از امیرالمومنین علیه السلام در محاجه با خوارج منقول است که می‌فرماید: و اما اینکه می‌گوئید من وصی بودم و آن را تباه کرده‌ام، این شماست که کفر ورزیدید و دیگران را بر من مقدم داشتید، و امر وصایت و خلافت را از من باز گرفتید، «و لیس علی الاوصیاء الدعاء الی انفسهم. انما یبعث الله الانبیاء فیدعون الی انفسهم، (و اما) اولصی فمدلول علیه، مستغن عن الدعاء الی نفسه.» – اوصیا وظیفه ندارند که مردم را به سوی خود دعوت کنند، بلکه تنها پیامبران را خداوند مکلف نموده که مردم را به سوی خود بخوانند، ولی وصی بی‌نیاز از این امر است. سپس حضرت استشهاد به قرآن شریف نمود و چنین فرمود: خداوند – عزوجل – می‌فرماید: [صفحه ۲۴۵] (و الله علی الناس حج البيت من استطاع الیه سیلا) [۳۸۵]. – بر عهده‌ی مردم است که برای خدا، کسانی که استطاعت دارد حج خانه‌ی خدا را بجا آورند. اگر مردم حج را ترک کنند، نباید خانه‌ی خدا را به سبب ترک کردن ایشان تکفیر کرد، بلکه آنان تکفیر می‌شوند که حج را ترک کرده‌اند، زیرا خداوند خانه‌اش را برای شما به عنوان نشانه قرار داده و نیز مرا نشانه قرار داد، چنانکه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «یا علی، انت منی بمنزله الکعبه، توتی و لا تاتی.» [۳۸۶]. – ای علی، تو نسبت به من، مثل کعبه هستی که باید مردم به سوی تو بیایند، نه آنکه تو به سوی آنان بروی. به این ترتیب، مناسب است که

فاطمه علیها السلام به حساب عالم بشریت و با آنکه معرفت کامل به مقام علی علیه السلام و قدرت ایشان داشت، پس از محاجه با خلیفه‌ی اول در مسجد و خواندن خطبه، از علی علیه السلام سوال و استفسار نماید: «إشتملت شمله الجنین؟...» [۳۸۷]. - چرا همچون فرزند در رحم مادر، جامه بر خود پیچیده، خانه نشین شده‌ای؟... و چون توجه به عالم غیب خود کند و متوجه مقام علی علیه السلام شود، در مقام عذرخواهی بفرماید: «عذیری منك عادیا، و منك حامیا». - خدا عذر خواه من است از تو (و یا مرا معذور می‌دارد که با تو اینگونه [صفحه ۲۴۶] سخن گفتم و داد خواهی کردم) و خدا مرا به حمایت تو معذور می‌دارد. و بعد می‌فرماید: «شکوائی الی ابی، و عدوائی الی ربی». - شکایات خود را خدمت پدرم خواهم برد، و دادخواهی‌ام را به خدا عرضه خواهم داشت. «اللهم، انت اشد قوه و حولا، و احد باسا و تنکیلا». - خداوندا، قدرت و قوه تو از همه بیشتر، و عذاب و نکال تو از همه برنده‌تر و سخت‌تر است. در پایان نیز علی علیه السلام فرمود: «فاحتسبی لله». - به حساب خدا بگذار. سرانجام فاطمه علیها السلام عرض کرد: «حسبی الله». [۳۸۸]. - خدا مرا کفایت می‌کند.

استحباب روزه گرفتن در سالروز ازدواج فاطمه‌ی زهرا و علی

یکی از روزهایی که روزه گرفتن آن مستحب است، روز بیست و یکم محرم است که روز ازدواج و آغاز زندگی فاطمه و علی علیهما السلام می‌باشد. آیا تعظیم و بزرگداشت این روز با روزه گرفتن، جز به لحاظ عظمت این دو بزرگوار است، و نیز شکر این معنا که میان حجت خدا و برگزیده‌اش پیوند برقرار شده است؟ [صفحه ۲۴۷]

تشریفات ملکوتی شب عروسی فاطمه‌ی زهرا

در خبر ابن عباس آمده است: در شب عروسی و بردن فاطمه به خانه علی علیهما السلام، پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در مقابل فاطمه علیها السلام و جبرئیل به جانب راست، و میکائیل طرف چپ، و هفتاد هزار ملک پشت سر مبارکش بودند و آن ملائک تا سپیده دم تسبیح و تقدیس الهی را بجا می‌آوردند. [۳۸۹]. آیا این تشریفات ملکوتی و تسبیح و تقدیس ملائکه جز به عظمت آن بانو و شوهرش علیهما السلام اشاره دارد؟ گویا ملائکه با آن که مقام و منزلت والای آنها را می‌دانند با تسبیح خود بخواهند بگویند: ایشان خدا نیستند و آداب بشری دارند، ولی از خدا هم جدا نیستند و به همه کمالات الهی مزین هستند، چنانکه امیرالمومنین علیه السلام در حدیث «نورانیت» به اباذر می‌فرماید: «انا عبدالله - عزوجل - و خلیفته علی عباد، لا تجعلونا اربابا، و قولوا فی فضلنا ما شئتم، فانکم لا تبلغون کنه ما فینا و لا نهایت...» [۳۹۰]. - من بنده خداوند - عزوجل - و جانشین او بر بندگانش هستم، ما را خدا قرار ندهید، ولی در فضل ما هر چه می‌خواهید بگوئید، که هرگز به ریشه و اصل فضائل ما نمی‌رسید.

نیکی به فرزندان فاطمه

اشاره

از امام صادق علیه السلام درباره‌ی معنای «حی علی خیر العمل» سوال شد، حضرت فرمود: «خیر العمل بر فاطمه و ولدها». - بهترین عمل، نیکی به فاطمه و فرزندان او است. [صفحه ۲۴۸] و در روایت دیگر فرمود: «الولایه» [۳۹۱]. - بهترین عمل، ولایت و دوستی ایشان است.

بیان

با توجه به اینکه زمانی که امام صادق علیه السلام این کلام را فرمود، سالها از رحلت فاطمه علیها السلام گذشته بود، آیا این کلام جز به نیکی به فرزندان آن حضرت که در درجه اول ائمه معصومین علیهم السلام هستند، به چیزی دیگری می تواند اشاره باشد؟! و آیا نیکی به فرزندان فاطمه علیها السلام را به حساب وی گذاشتن، جز به واسطه فضیلت و منزلت آن بانوی بزرگوار است؟!

فاطمه زهرا مصداق بارز ذی القربی

اشاره

اسماعیل بن عبد الخالق می گوید: حضرت صادق علیه السلام به احول فرمود: آیا بصره رفته ای؟ گفت: بله. فرمود: اقبال مردم و پذیرش آنان نسبت به امر (ولایت) را چگونه دیدی؟ عرض کرد: به خدا قسم آنها کم هستند. گروهی از آنها وارد این امر شده اند، ولی تعداد آنان اندک است. حضرت فرمود: «علیک بالاحداث، فانهم اسرع الی کل خیر» - بر تو باد بر نوجوانان، زیرا آنان سرعت و اقبال بیشتری به سوی خوبی ها دارند. سپس فرمود: اهل بصره درباره این آیه ی شریفه چه می گویند: (قل: لا استلکم علیه اجرا، الا الموده فی القربی) [۳۹۲]. - بگو (ای رسول ما): من از شما پاداش جز مودت و محبت به خویشاوندانم نمی خواهم. [صفحه ۲۴۹] وی عرض کرد: فدایت گردم می گویند: این آیه درباره نزدیکان رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و اهل بیت اوست، حضرت فرمود: «انما نزلت فینا اهل البیت، فی الحسن والحسین و علی و فاطمه، اصحاب الکساء». [۳۹۳]. - این آیه درباره ی ما اهل بیت نازل شده، درباره ی حسن و حسین و علی و فاطمه علیهم السلام که اصحاب کساء بودند.

بیان

باید توجه داشت که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نیز جزو اصحاب کساء بود، و علت عدم ذکر نام وی به دلیل شدت وضوح آن برای شنونده است، هر چند بطور ضمنی با ذکر آیه شریفه ی (قل لا استلکم...) نام او نیز برده شده است. در هر صورت، آنچه مورد نظر است ذکر «ذی القربی» در آیه شریفه و تفسیر آن به اهل بیت است، که نام فاطمه علیها السلام نیز در بین آنان برده شده. البته این به دلیل قرابت نسبی و ظاهری نیست، که امثال ابو جهل نیز چنین نسبتی را داشتند و در عین حال مورد لعن و نفرین حق قرار گرفتند، بلکه به لحاظ فضیلت و علو درجات معنوی است که جزو «ذی القربی» قرار دارند و حضرت زهرا علیها السلام نیز در این رتبه در ردیف ائمه علیهم السلام می باشد.

فاطمه شاخه ی خاندان نبوت و امامت

زیاد بن منذر می گوید: از حضرت باقر علیه السلام شنیدم که می فرمود: «نحن شجره اصلها رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، و فرعها علی بن ابی طالب علیه السلام، و اغصانها فاطمه بنت النبی صلی الله علیه و آله و سلم، و ثمرتها الحسن والحسین علیهما السلام والتحیه والاكرام». [۳۹۴]. [صفحه ۲۵۰] - ما درختی هستیم که ریشه اش رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، و تنه ی آن علی علیه السلام، و شاخه هایش فاطمه دختر رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، و میوه اش حسن و حسین علیهما السلام والتحیه والاكرام است.

فاطمه مشکات نور الهی

اشاره

صالح بن سهل همدانی می گوید: امام صادق علیه السلام درباره ی آیه ی شریفه ی (الله نور السموات والارض، مثل نوره کمشکاه...) [۳۹۵]: (خداوند، نور آسمانها و زمین است، مثل نور او به مانند چراغدانی است...) فرمود: (المشکاه) فاطمه علیها السلام، (فیها مصباح) الحسن (المصباح) الحسین، (فی زجاجه، کانهما کوکب دری) کان فاطمه کوکب دری بین نساء اهل الدنیا، و نساء اهل الجنه. [۳۹۶]. - منظور از «قندیل و چراغدان» فاطمه است، و مراد «در آن چراغی است» امام حسن و مقصود از «چراغ» امام حسین است و معنای (فی زجاجه کانهما کوکب دری): (در شیشه ای است که گویی ستاره ی درخشان است.) این است گویی فاطمه ستاره درخشان در میان زنان دنیا و زنان اهل بهشت می باشد.

بیان

شاهد ما در این حدیث بخشی از کلام امام صادق علیه السلام است در تأویل قسمتی از آیه ی شریفه به فاطمه علیها السلام.

فاطمه مصداق بارز ابرار و برجستگان

اشاره

محمد بن حنفسیه می فرماید: امام مجتبی علیه السلام فرمود: به خدا سوگند، از تمام [صفحه ۲۵۱] آیاتی که در کتاب خداوند - عزوجل - عبارت «ان الابرار» [۳۹۷] را دارد، جز علی بن ابی طالب و فاطمه و من و حسین اراده نشده ایم، «لانا نحن ابرار بابائنا و امهاتنا، و قلوبنا علت بالطاعات والبر، و تبرات من الدنیا و حبها، و أطعنا الله فی جمیع فرائضه، و امنا بوحدانیه، و صدقنا برسوله.» [۳۹۸]. - زیرا ما به واسطه پدرها و مادرهایمان ابراریم، و قلبهایمان به جهت انجام طاعت و عبادت پروردگار و نیکی اوج گرفته از دنیا و دنیا دوستی بیزاری جسته، و خدا را در همه واجبات اطاعت نموده ایم و به یگانگی خدا ایمان آورده ایم، و رسولش را تصدیق نموده ایم.

بیان

شاهد ما در این حدیث، ذکر نام حضرت فاطمه علیها السلام می باشد در میان آنان که قرآن شریف «ابرار» خوانده است. البته همه ائمه علیهم السلام چه آنان که نامشان در روایت آمده و یا نیامده، مصداق اتم آیاتی هستند که در آنها کلمه «ابرار» ذکر شده. و علت اینکه تنها نام چند نفر از ائمه معصومین ذکر شده، شاید به دلیل وجودشان در زمان نزول آیه بوده است. در مراحل بعد از ائمه بر حسب درجه ایمانی، دوستانی برجسته این خانواده، از مصادیق آیه ی مذکور هستند. دلیل این عمومیت در همین حدیث آمده است علت ابرار بودن خود را «قلوبنا علت بالطاعات» تا آخر حدیث، ذکر می کنند که شامل مومنین نیز می شود، چه رسد به سایر ائمه علیهم السلام.

فاطمه مصداق بارز مقربین درگاه الهی

اشاره

مناقب از امام باقر علیه السلام روایت می کند: حضرت در مورد آیه ی شریفه (کلا ان [صفحه ۲۵۲] کتاب الابرار) تا (المقربون). [۳۹۹] فرمود: «هو رسول الله و علی و فاطمه والحسن والحسین علیهم السلام» [۴۰۰]. - مقربون، رسول الله و علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام هستند.

بیان

در این حدیث نیز، حضرت باقر علیه السلام، فاطمه زهرا علیها السلام را یکی از مقربین و در ردیف رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه‌ی معصومین علیهم السلام می‌شمرد.

فاطمه مصداق بارز صالحین

اشاره

انس می‌گوید: روزی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نماز صبح را با ما خواند، سپس روی مبارکش را به سوی ما برگرداند. عرض کردم: ممکن است آیه شریفه‌ی (اولئك مع الذين انعم الله عليهم من النبيين والصديقين والشهداء والصالحين، و حسن اولئك رفيقا). [۴۰۱]: (آنان با کسانی هستند که خداوند نعمت (ولایت) خویش را بر آنها ارزانی داشته است، یعنی پیامبران و صدیقان و گواهان (اعمال) و صالحان. و چه رفیقان خوبی!) را تفسیر بفرمایید؟ فرمود: «اما «النبيون» فانا، و اما «الصديقون» فاخی علی علیه السلام، و اما «الشهداء» فعمی حمزه، و اما «الصالحون» فابنتی فاطمه و اولادها الحسن والحسين علیهم السلام...» [۴۰۲]. - مقصود از «پیامبران» من، و از «صدیقان» برادرم علی علیه السلام، و از «شهداء» عمویم حمزه، و از «صالحان» دخترم فاطمه و فرزندان او حسن و حسین علیهم السلام هستند... [صفحه ۲۵۳]

بیان

کدام عظمت و فضیلت برای فاطمه علیها السلام بهتر از این که در ردیف انبیاء و صدیقین و شهداء و صالحین قرار گیرد، بلکه خود از صالحین باشد و اهل اطاعت از خدا و رسول به ایشان ملحق شوند که: «و من يطع الله والرسول فاولئك مع الذين...»

فاطمه قرین لاینفک قرآن

اشاره

محمد بن صدقه به نقل از موسی بن جعفر از پدر بزرگوار از جد بزرگوارش علیهم السلام از جابر انصاری آورده است که: روزی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نماز صبح را با ما خواند و بعد از فراغت از آن رو به ما نمود و فرمود: «ایها الناس، من فقد الشمس، فليتمسك بالقمر، و من فقد القمر، فليتمسك بالفرقدین». - ای مردم، هر کس خورشید را از دست داد، باید به دامن ماه چنگ بزند، و هر کس ماه را از دست داد، باید به دامن دو ستاره‌ی فرقدین [۴۰۳] چنگ بزند. جابر می‌گوید: من و ابویوب انصاری و انس بن مالک برخاستیم و عرض کردیم: ای رسول خدا؟ منظور از خورشید کیست، فرمود: من. آنگاه مثالی برای ما زد و فرمود: خداوند متعال ما را خلق نمود و به منزله‌ی ستاره‌های آسمان قرار داد. هر زمان که ستاره‌ای مخفی شود، ستاره دیگر طلوع خواهد کرد. من خورشید، اما هنگامی که از میان شما رفتم، دست به دامن ماه بزنید. پرسیدم: مقصود از ماه کیست؟ فرمود: برادرم و وصی و وزیر و قاضی دین و پدر دو پسر و جانشین من در میان اهللم (و در نسخه دیگر فرمود: علی بن ابی طالب). پرسیدم: منظور از دو ستاره‌ی فرقدان کدامند؟ فرمود: حسن و حسین. پس [صفحه ۲۵۴] از آن قدری تأمل نمود سپس فرمود: «هولاء و فاطمه، و هی الزهره، عترتی و اهل بیتی، هم مع القرآن لا یفترقان حتی یردا علی الحوض». [۴۰۴]. - اینها (یعنی علی و حسن و حسین) و فاطمه که او زهره است، عترت و اهل بیت من هستند. ایشان با قرآنند و از آن جدا نمی‌شوند، تا نزد حوض کوثر بر من وارد شوند و

یکدیگر را ملاقات کنیم.

بیان

قسمت آخر این کلام رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم بهترین فضیلت برای فاطمه علیها السلام محسوب می شود.

فاطمه واسطه‌ی پذیرش توبه آدم

اشاره

مفضل بن عمر می گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: مراد از «کلمات» در فرمایش خداوند - عزوجل - چیست؟ آنجا که می فرماید: (و اذ ابتلی ابراهیم ربه بکلمات فاتمهن). [۴۰۵] - (و (به یاد آور) آن هنگام را که حضرت ابراهیم را پروردگارش با کلماتی آزمود و او را کاملاً ادا نمود). فرمود: مقصود همان کلماتی است که حضرت آدم علیه السلام از پروردگارش فرا گرفت و با آنها به سوی او توجه نمود [۴۰۶]، و آنها عبارتند از: «اسالک بحق محمد و علی و فاطمه و الحسن و الحسین، الا تبت علی، فتاب الله علیه، انه هو التواب الرحیم» [۴۰۷]. [صفحه ۲۵۵] - از تو درخواست می کنم، به حق محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام که توبه مرا قبول کنی، پس خداوند توبه او را پذیرفت و او بسیار توبه پذیر و مهربان است.

بیان

شاهد در این حدیث، ذکر فاطمه علیها السلام در ردیف سایر انوار مقدسه اهل بیت علیهم السلام است.

فاطمه مصداق بارز ایتاء ذی القربی

راوی می گوید: نزد حضرت ابی جعفر (امام باقر) علیه السلام نشسته بودم که به من فرمود: خداوند متعال می فرماید: (ان الله یامر بالعدل والاحسان و ایتاء ذی القربی). [۴۰۸]: (براستی خداوند به دادگری و نیکوکاری و بخشش به خویشاوندان فرمان می دهد). سپس فرمود: مقصود از «عدل»، رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، و از «احسان» امیرالمومنین علی بن ابی طالب علیه السلام، و از «ایتاء ذی القربی» فاطمه علیها السلام است. [۴۰۹].

فاطمه اهل رسول و خدا، و مخاطب سلام الهی

اشاره

حضرت موسی بن جعفر به نقل از پدر بزرگوارش علیهما السلام می فرماید: (روزی) رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، امیرالمومنین علی بن ابی طالب و فاطمه و حسن و حسین (علیهم السلام) را جمع نمود. و در را بر روی خود ایشان بست و سپس فرمود: «یا اهل و اهل الله، ان الله - عزوجل - یقر علیکم السلام، و هذا جبرئیل معکم فی البیت یقول: انی قد جعلت عدوکم لکم فتنه، فما تقولون؟ قالوا: نصبر یا رسول الله لامر الله و ما نزل من قضائه، حتی نقدم علی الله - عزوجل - و نستكمل جزیل ثوابه، فقد سمعناه یعد الصابرين الخیر کله، فبکی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم حتی سمع نحبیه [صفحه ۲۵۶] من خارج البیت فنزلت هذه الآیه (و جعلنا بعضکم لبعض فتنه، اتصبرون؟ و کان ربک بصیرا). [۴۱۰] انهم سیصبرون، ای سیصبرون کما قالوا صلوات الله علیهم». [۴۱۱] - اهل من و اهل خدا، خداوند بر شما سلام می فرستد و این جبرئیل است که با شما در خانه حاضر است و می گوید: من

دشمنان شما را امتحان برای شما قرار دادم، شما چه می‌گویید؟ همگی گفتند: ای رسول خدا، در برابر امر خدا و هر چه از حکم تخلف ناپذیر او فرود آید، شکیبایی می‌کنیم تا به پیشگاه خداوند - عزوجل - وارد شویم، و ثواب و پاداش کامل ببریم، زیرا شنیده‌ایم که خداوند تمام خوبیها را به صابران وعده داده است. در اینجا رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم سخت گریه نمود به گونه‌ای که صدای وی از خارج خانه شنیده شد. سپس این آیه نازل شد: (وجعلنا بعضکم...) و آنها صبر خواهند کرد، یعنی صبر خواهند کرد چنانکه خود فرمودند.

بیان

عمده‌ی نظر از ذکر این حدیث، کلام رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم درباره‌ی این چهار بزرگوار می‌باشد که یکی از آنها فاطمه علیها السلام است، با تعبیر «یا اهلی و اهل الله» و نیز جمله «ان الله یقرأ علیکم السلام» که همگی اشاره به عظمت حضرتش دارد.

فاطمه تاویل لیلہ مبارکہ

اشاره

یعقوب بن جعفر بن ابراهیم می‌گوید: نزد حضرت ابی‌الحسن موسی علیه‌السلام بودم که مردی نصرانی خدمتش رسید و مسائلی را پرسید... یکی از سوالهای او این بود که تفسیر باطنی آیه‌ی شریفه چیست که خداوند می‌فرماید: (حم، والکتاب المبین، انا انزلناه فی لیلہ مبارکہ، انا کنا منذرین، فیها یفرق کل امر حکیم [۴۱۲]. [صفحه ۲۵۷] - حامیم، سوگند به کتاب روشن و روشنگر، براستی که ما آن را در شب خجسته فرو فرستادیم، ما می‌خواستیم بیم دهیم، در آن شب تمام امور استوار، مقدر می‌گردد. حضرت فرمود: مقصود از «حم» حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم است، و نام وی در کتابی که به حضرت هود علیه‌السلام نازل شده موجود است، و آن کتاب حروفش ناقص است. و مقصود از «کتاب مبین» امیرالمومنین علیه‌السلام، و از «لیلہ» فاطمه علیها السلام است، اما اینکه می‌فرماید: «فیها یفرق کل امر حکیم» یعنی از فاطمه خیر فراوان و مردان حکیم و فرزانه متولد می‌شد، «فرجل حکیم، و رجل حکیم، و رجل حکیم...» [۴۱۳].

بیان

مقصود از اینکه در روایت آمده: «حروف آن کتاب ناقص است»، یعنی «حم» در آن کتاب به طور رمز آمده و محمد صلی الله علیه و آله و سلم به صورت «حم» نوشته شده، بلکه همه حروف آن کتاب چنین بوده است. منظور ما از ذکر این حدیث آن است که امام کاظم علیه‌السلام آیات اول سوره را، از اول حرف رمز تا چهار آیه‌ی بعد، به چهارده معصوم علیه‌السلام تفسیر، و بخصوص حضرت زهرا علیها السلام را که ام‌الائمہ هستند، در آن میان ذکر نموده و از او به «لیلہ مبارکہ» تعبیر نموده است. در فصل دوازدهم (روایت ۸) این کتاب نیز بیانی در این باره، و نیز درباره‌ی اینکه چگونه حضرت زهرا علیها السلام به «لیلہ القدر» تعبیر شده، داشتیم.

فاطمه مخلوق از نور عظمت خدا

اشاره

جابر می‌گوید: امام باقر علیه‌السلام فرمود: خداوند متعال چهارده نور را از نور عظمت خود، چهارده هزار سال پیش از خلقت آدم

علیه السلام آفرید، و آنها ارواح ما [صفحه ۲۵۸] بودند. عرض شد: یابن رسول الله، آنها را با نام ذکر بفرمایید که این چهارده نور کیانند؟ فرمود: «محمد و علی و فاطمه والحسن والحسین، و تسعه من ولد الحسین، و تسعه من ولد الحسین، و تسعه من ولد الحسین، و تسعه من ولد الحسین...» [۴۱۴]. - محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین (و نه نفر از فرزندان حسین) که نهمین آنها قائم آنهاست. سپس آن نه نفر را نیز با نام ذکر نمود...

بیان

مطلب مورد نظر ما در ذکر این حدیث، «خلقت چهارده نور از نور عظمت خدا» است که یکی از آنها فاطمه علیها السلام می باشد. و اما خلقت آنان «چهارده هزار سال پیش از خلقت آدم» اشاره دارد به خلقت نوری آنان قبل از خلقت مادی و یا نوری حضرت آدم علیه السلام که در این باره توضیحاتی در فصل اول داده شد.

فاطمه فریاد رس مومنان در هنگام مرگ

اشاره

سدیر می گوید: به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: فدایت شوم یابن رسول الله، آیا مومن از قبض روحش کراحت دارد؟ فرمود: خیر (نه به خدا سوگند)، چون هنگامی که ملک الموت برای قبض روحش می آید و وی اظهار ناراحتی می کند، فرشته مرگ به او می گوید: ای ولی خدا، بی تابی مکن. سوگند به خدایی که محمد را بحق برانگیخت، من به تو از پدر خوب و مهربان به فرزندش مهربانترم، چشمانت را باز کن و نگاه کن. سپس فرمود: «فیتمثل له رسول الله و امیرالمومنین و فاطمه والحسن والحسین والائمة (من ذریتهم) صلوات الله علیهم». - انوار مقدسه رسول الله و امیرالمومنین و فاطمه و حسن و حسین و ائمه (از [صفحه ۲۵۹] نسلشان) (صلوات الله علیهم) نزد او ظاهر می شوند. ملک الموت می گوید: اینها رفقای تواند. او چشمانش را می گشاید و به آنان نگاه میکند و سپس به خود خطاب می کند: [۴۱۵]. (یا ایتها النفس المطمئنه) [۴۱۶] الی محمد و اهل بینه علیهم السلام (ارجعی الی ربک راضیه) بالولایه (مرضیه) بالثواب، (فادخلی فی عبادی) یعنی: محمد و اهل بینه و (وادخلی جنتی)، فما من شیء احب الیه من انسلال روحه و اللّٰه بالحق بالمنادی. [۴۱۷]. ای روان آسوده به محمد و اهل بیتش! باز گرد به سوی پروردگارت. در حالی که هم تو خشنود به ولایت هستی، و هم او با ثوابش از تو خشنود است. پس داخل شود در زمره ی بندگانم، یعنی: محمد و اهل بیتش، و داخل بهشت خودم شو. در این هنگام هیچ چیز برای مومن از بیرون آمدن جاننش و پیوستن به ندا کننده دوست داشتنی تر نیست.

بیان

غرض از اینکه این روایت مانند روایات گذشته، ذکر حضرت زهرا علیها السلام در ردیف سائر ائمه علیهم السلام و جزو اهل بیت عصمت بودن ایشان است. [صفحه ۲۶۰] این بود مختصری از فضائل آن بانوی بزرگ دو عالم، امید است نویسنده شامل بیان حدیث ۱۸ این بخش (خاتمه کتاب) بشود، و این رساله کوچک سرمایه ی آخرت، و موجب شفاعت این بنده سراپا تقصیر گردد. الحمدلله اولاً و آخراً. در تاریخ ۲۶ محرم الحرام ۱۴۰۸ هجری قمری، برابر با ۲۹ شهریور ۱۳۶۶ بعون الله تبارک و تعالی تحریر این رساله تمام شد. [صفحه ۲۶۱]

دو خطبه و سوگنامه ی فاطمه ی زهرا

اشاره

از آنجا که دو خطبه‌ی فاطمه‌ی زهرا علیها السلام در مسجد مدینه، و در جمع زنان مهاجر و انصار در بردارنده‌ی حقایق فراوان در توحید و معارف، و نیز مطالب مستند و وحی آسا پیرامون خلافت بلافضل امیرالمومنین علیه السلام و غصب فدک، و پیامدهای سوء آن و تذکرات سودمند به آیندگان می‌باشد، این دو خطبه را که در منابع روایی متعدد نقل شده است، در اینجا بر اساس نسخه‌ی کتاب «الاحتجاج» علامه طبرسی قدس سره با ترجمه‌ی زیرنویس یادآور می‌شویم. همچنین برای هر چه بیشتر ملموس شدن حالات جان سوز فاطمه زهرا علیها السلام در روزهای واپسین زندگانی، روایت منقول از خادمه‌ی آن بانوی بزرگ، فضه - سلام الله علیه - را که در کتاب «بحار الانوار» نقل شده و در واقع سوگنامه‌ی جانکاه آن حضرت می‌باشد، ذکر می‌کنیم، باشد که همواره از دستگیریه‌ها و شفاعت آن بانوی دو عالم بهره‌مند گردیم:

خطبه‌ی فاطمه‌ی زهرا در مسجد مدینه

روی عبدالله بن الحسن باسناده عن آبائه علیهم السلام: انه لما اجمع (اجتمع) ابوبکر و عمر علی منع فاطمه علیها السلام فدکا و بلغها ذلک، لاثت خمارها علی راسها، و اشتملت بجلبابها، و اقبلت فی لمة، (لمه) من حفدتها و نساء قومها تطا ذیولها، ما تخرم مشیتها مشیه (ابیها) رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، حتی دخلت علی ابی بکر و هو فی حشد من المهاجرین و الانصار و غیرهم، فنیطت دونها ملاءة. [صفحه ۲۶۲] عبدالله بن حسن به اسناد خود از پدران بزرگوارش علیهم السلام روایت کرده است: زمانی که ابوبکر و عمر تصمیم گرفتند (متفق شدند) فدک را به حضرت فاطمه علیها السلام ندهند و این خبر به آن حضرت رسید، روسری خود را بر سر و لباس روی و چادر خود را به تن پیچید، و همراه با گروهی از زنان یاور و خدمتگذار و خویشاوند حرکت کردند، در حالی که (در اثر بلندی لباس) بر پای لباس خود پا می‌گذاشت و نحوه‌ی راه رفتن آن حضرت، از راه رفتن رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم هیچ کم نداشت. تا اینکه به ابوبکر رسید، و این در حالی بود که ابوبکر در میان اجتماع مهاجرین و انصار و دیگر مسلمانان قرار گرفته بود، پس میان آن حضرت و مردم، پرده‌ای نصب شد. فجلست، ثم انت انه اجهش القوم لها بالبکاء، فارتج المجلس، ثم امهلت هنیئة، حتی اذا سکن نشیج القوم و هدات فورتهم، افتتحت الکلام بحمدالله تعالی و الثناء علیه و الصلاة علی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، فعاد القوم فی بکائهم: فلما أمسکوا (سکتوا)، عادت فی کلامها، فقالت علیها السلام: آن حضرت سپس نشست، آنگاه چنان ناله جانسوزی برآورد که همه حاضرین را به گریه واداشت، و مجلس متشنج شد، سپس مقداری مهلت داد تا اینکه فریاد قوم خاموش شد و جوشش مردم فرو نشست. آن گاه کلام خود را با ستایش و ثنای خداوند متعال و درود بر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آغاز نمود. در این هنگام دوباره مردم شروع به گریه کردند. چون مردم آرام گرفتند حضرت زهرا علیها السلام سخن خود را ادامه داد و فرمود: الحمد لله علی ما انعم، و له الشکر علی ما الهی، و الثناء بما قدم، من عموم نعم ابتداها، و سبوغ الاء اسداها، و تمام من اولها. جم عن الإحصاء عددها، و نای عن الجزاء امدها، و تفاوت عن الادراک ابدها، (و ثم) ندبهم لاستزادتها بالشکر لاتصالها، و استحمد الی الخلاق باجزالها، و ثنی بالندب الی امثالها. ستایش خدای را بر تمام نعمتهایش، و شکر خدا را بر آنچه که الهام نمود، و [صفحه ۲۶۳] سپاس خدا را به واسطه‌ی آنچه در گذشته عطا فرمود، از نعمتهای فراگیری که ابتدائاً و بدون درخواست کسی عطا نمود، و نعمتهای (معنوی) فراوانی که اعطا کرد و بخششهای کاملی که عنایت نمود. نعمتهایی که تعداد آنها از شمارش افزونتر، و آغاز آنها دورتر از آن است که بتوان پاداشش را داد، و متتهای آن از درک و فهم فاصله دارد. و (سپس) بندگان را دعوت نمود تا به وسیله‌ی شکر و سپاسگزاری برای اتصال نعمتها، نعمتهای بیشتری را جلب کنند، و با افزون بخشی نعمتها، خلاق را به کثرت ستایش واداشت، و مکرر به امثال این نعمتها فراخواند. و اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له، کلمه

جعل الاخلاص تاویلها، و ضمن القلوب موصولها، و انار فی التفکر معقولها. الممتنع من الابصار رویت، و من الالسن صفت، و من الاوهام کیفیت. و گواهی می‌دهم که معبودی جز خداوند نیست، یگانه است و شریکی برای او وجود ندارد، (این کلمه‌ی شهادت به یگانگی خداوند متعال) کلمه‌ای است که خداوند تاویل و نتیجه آن را اخلاص (در اعمال) قرار داد، و معنای آن را در دلها جای داد، و مفهوم آن را در اندیشه روشن گردانید. خدایی که رویت او برای دیدگان، و توصیف او برای زبانها، و درک چگونگی او برای عقلها ممتنع است. ابتدع الاشیاء لا من شیء کان قبلها، و انشأها بلا احتذاء امثله امتثلها، کونها بقدرته، و ذراها بمشیت، من غیر حاجه منه الی تکوینها، و لا- فائده له فی تصویرها، الا تثبیتا لحکمت، و تنبیها علی طاعته، و اظهارا لقدرته، و تعبدا لبریت، و اعزازا لدعوت. ثم جعل الثواب علی طاعته، و وضع العقاب علی معصيته، زیاده لعباده عن نعمته، و حیاشه لهم الی جنته. اشیاء را نوآفرینی کرد بدون آنکه آنها را از چیزی که قبل از آنها وجود داشته باشد بیافریند و آنها را ایجاد کرد، بدون آنکه از روی چیزهای مشابه نمونه‌برداری کرده باشد، و به قدرت خود موجودات را ایجاد کرد، و به مشیت [صفحه ۲۶۴] خود خلق نمود، بدون اینکه به ایجاد آنها نیازی داشته باشد، یا صورت نگاری آنها سودی برای او داشته باشد، بلکه تنها برای تثبیت حکمت و فرزاندگی خود، و تنبه دادن بندگان بر اطاعت خویش، و آشکار ساختن قدرتش، و برای بندگی مخلوقاتش و تقویت و تثبیت دعوت خود، آنها را آفرید. آنگاه بر اطاعت خود پاداش، و بر معصیت خود عقاب و مؤاخذه قرار داد، تا بندگان را از کارهایی که موجب عقوبت او می‌شوند: باز دارد، و به سوی بهشت گرد آورد. و اشهد أن ابی محمدا (النبی الامی) صلی الله علیه و آله و سلم عبده و رسوله، اختاره و انتخبه قبل ان ارسله، و سماه قبل ان اجتبه، و اصطفاه قبل ان ابتعه، اذ الخلاق بالغیب مکنونه، و بستر الأهلل مکنونه، و بنهایه العدم مقرونه. علما من الله تعالی بمائل الامور، و احاطه بحوادث الدهور، و معرفه بمواقع المقدر (الامور). و گواهی می‌دهم که پدرم، حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم (پیامبر امی)، بنده و فرستاده‌ی خداست، که خداوند او را پیش از آنکه به رسالت مبعوث نماید، برگزید، و پیش از گزینش او را نام نهاد، و پیش از مبعوث کردن پاک نمود، آن هنگام که همه‌ی خلائق، به (برده‌ی) غیب پوشیده، و به واسطه وحشت و هراس محفوظ، و به منتهای عدم مقرون بودند. و این برای آن بود که خداوند متعال به فرجام امور آگاه، و به رخدادهای روزگار احاطه، و به جایگاه مقدرات (امور) آگاهی داشت. ابتعه الله اتماما لأمره، و عزیمه علی امضاء حکمه، و انفاذا لمقادیر حتمه (رحمته. یا حکمه). فرای الامم فرقا فی ادیانها، عکفا علی نیرانها، عابده لاوثانها، منکره لله مع عرفانها، فانار الله (تعالی) بابی [۴۱۸] محمد صلی الله علیه و آله و سلم ظلمها، و کشف عن القلوب بهمها، و جلی عن الابصار غمها (عماها)، و قام فی الناس بالهدایه، فانقذهم من الغوایه، و بصرهم من العمایه، و هداهم الی الدین القویم، و دعاهم الی الصراط المستقیم. [صفحه ۲۶۵] خداوند پیامبر را مبعوث نمود برای اینکه می‌خواست امر خود را اتمام، و حکم خود را امضاء و به انجام رساند، و مقدرات حتمی (یا: مقدرات رحمت) خود را تنفیذ نماید. پس دید امتها دین‌های جدا جدا دارند، و بر آتش روی آورده و بت می‌پرستند، و با وجود شناخت خداوند او را انکار می‌کنند، لذا خداوند (متعال) به وسیله پدرم، حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم تاریکیهای آنان را به نور مبدل نمود، و مشکلات دل آنها را بر طرف، و پوششها (یا: کوری باطنی آنان) را از دیدگانش برداشت، و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در میان مردم به هدایت آنان پیا ایستاد، و آنان را از گمراهی نجات داد، و کوری دلشان را به بصیرت مبدل نمود، و آنها را به دین استوار رهنمون، و به راه راست دعوت نمود. ثم قبضه الله الیه قبض رافه و اختیار، و رغبه و ایثار، فمحمد صلی الله علیه و آله و سلم من تعب هذه الدار فی راحه، قد حف بالملائکه الابرار، و رضوان الرب الغفار، و مجاوره الملك الجبار. صلی الله علی ابی، نبیه و امینه علی الوحی، و صفیه (فی الذکر)، و خیرته من الخلق و رضیه، والسلام علیه و رحمه الله و برکاته. سپس خداوند، با رافت و گزینش و رغبت و مقدم داشتن، روح او را قبض نمود و به سوی خود برد. و اینک حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم از رنج دنیا راحت است. و در میان ملائکه نیکوکار و رضایت پروردگار بسیار آمرزنده در مجاورت پادشاه جبار قرار گرفته است. درود خدا بر پدرم، پیامبر و امین وحی و برگزیده (او در قرآن)، و منتخب و مورد پسند

خداوند از میان خلق، و سلام و رحمت و برکات خداوند بر او باد. ثم التفتت علیها السلام الی اهل المجلس و قالت: انتم عباد الله! نصب امره و نهیه، و حمله دینه و وحیه، و امناء الله علی انفسکم، و بلغائه الی الاعم، و زعمتم حق لکم، الله فیکم عهد قدمه الیکم [۴۱۹]، و بقیه استخلفها علیکم: کتاب الله الناطق، والقرآن الصادق، [صفحه ۲۶۶] والنور الساطع، والضیاء اللاع، بینہ بصائرہ، منکشفه سرائرہ، منجلیه (متجلیه) ظواهرہ، مغتبطه به اشیاعہ، قائد الی الرضوان اتباعہ، مود الی النجاه استماعہ، به تنال حجج الله المنوره، و عزائمہ المفسره، و محارمه المحذرہ، و بیناته الجالیہ، و براهینہ الکافیہ، و فضائلہ المندوبہ، و رخصه الموهوبہ، و شرائعہ المکتوبہ. سپس فاطمہ ی زهرا علیها السلام رو به اهل مجلس کرد و فرمود: ای بندگان خدا، امر و نهی خدا به شما متوجه است، و شما حاملان دین و وحی او، و امین خدا بر خود هستید، و باید آن (دین خدا) را به امتهای دیگر برسانید، و می دانید که خداوند حقی بر شما دارد، و آن اینکه پیش از این در بین شما عهد و پیمانی گذاشته، و یادگاری دارد که آن را جانشین خود بر شما قرار داده است. یعنی همان کتاب گویای خدا و قرآن راستگو و نور درخشنده، و روشنایی روشنایی بخش که بصیرتهای آن روشن، و اسرار آن بی پرده، و ظواهرش آشکار است، و همگان به پیروان آن غبطه و حسرت می خورند، همان قرآن که پیروی از آن انسان را به خشنودی (پروردگار) رهبری می نماید، و گوش فرادادن به آن سبب نجات می گردد، و به واسطه ی آن می توان به حجت های نورانی خدا، و احکام واجب تفسیر شده و محرمات مع شده خدا، و دلیلهای روشن، و برهانهای کافی او، و فضیلت های مستحب و رخصتهایی که خداوند برای شما جایز دانسته است (مباحات)، و احکام مکتوب و واجب خدا، دست یافت. فجعل الله الایمان تطیہرا لکم من الشرک، والصلوة تنزیہا لکم عن الکبر، والزکاه تزکیه للنفس و نماءً فی الرزق، والصیام تثبیتا للاخلاص، والحج تشبیدا للدين، والعدل تنسیقا للقلوب، و طاعتنا نظاما للملئ، و امامتنا امانا من الفرقه، [صفحه ۲۶۷] والجهاد عزا للاسلام، (و ذلا لاهل الکفر والنفاق)، والصبر معونه علی استیجاب الاجر، والامر بالمعروف مصلحه للعامة، وبر الوالدين و قايه من السخط، وصله الارحام منساه فی العمر و منماه للعدد، والقصاص حقنا للدماء، والوفاء بالنذر تعریضا للمغفره، و توفیه المکاییل والموازین تغیرا للبخس، والنهی عن شرب الخمر تنزیہا عن الرجس، و اجتناب القذف اجتنابا عن اللعنه، و ترک السرقة ایجاباً للعفه و حرم الله الشرک اخلاصا له بالربوبیه، ف- (اتقوا الله حق تقاته، و لا تموتن الا و انتم مسلمون). [۴۲۰]، و اطعوا الله فیما امرکم به و (ما) نهاکم عنه، فانه (انما یخشى الله من عباده العلماء). [۴۲۱]. پس خداوند، ایمان را برای پاکی شما از شرک، و نماز را برای پاکیزه نمودن شما از کبر، و زکات را برای پاکیزگی نفس شما از آلودگی و رشد روزی شما، و روزه را برای تثبیت اخلاص، و حج را برای تقویت و تحکیم دین، و عدالت را برای هماهنگی بین دلها، و اطاعت از ما (اهل بیت علیهم السلام) را برای نظم (شریعت)، و امامت ما را برای ایمنی از تفرقه، و جهاد را برای عزت اسلام (و ذلت کافران و منافقان)، و صبر را وسیله ای برای جلب اجر و پاداش، و امر به معروف را برای مصلحت مردم، و نیکی به پدر و مادر را برای مصون ماندن شما از غضب خود، و رسیدگی به خویشاوندان را موجب طولانی شدن عمر و رشد جمعیت، و قصاص را برای جلوگیری از ریختن خونها، و وفای به نذر را به خاطر قرار گرفتن در معرض آمرزش خداوند، و کامل دادن پیمان و وزن را برای جلوگیری از کم فروشی، و خوردن شراب را برای دوری از بدیها و پلیدیها، و اجتناب از نسبت ناروا به دیگران را برای مورد لعنت واقع نشدن، و ترک دزدی را برای دست یافتن به عفت و پاکدامنی مقرر فرمود. و شرک ورزیدن را برای نیل بندگان به اخلاص در ربوبیت حرام نمود، «پس حقیقتا تقوای خدا را پیشه کنید، و مبادا [صفحه ۲۶۸] با دین غیر اسلام از دنیا بروید.» و در آنچه خداوند شما را به آن امر فرموده و یا نهی نموده، از او اطاعت کنید، زیرا «تنها بندگان دانای خدا از (عظمت) او می هراسند.» ثم قالت: ایها الناس، اعلموا انی فاطمه، و ابی محمد صلی الله علیه و آله و سلم، اقول عودا و بدوا، و لا اقول ما اقول غلطا، و لا اقول ما اقول شططا: (لقد جاء کم رسول من انفسکم، عزیز علیہ ما عنتم، حریص علیکم، بالمومنین رووف رحیم). [۴۲۲] فان تعزوه و تعرفوه، تجدوه ابی دون نساءکم، و اخا ابن عمی دون رجالکم، و لنعم المعزی الیه صلی الله علیه و آله و سلم! آنگاه حضرت زهرا علیها السلام فرمود: ای مردم، بدانید که من فاطمه هستم، و پدرم حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم است، مکرر

می گویم، و گفتار اشتباه، و کارهایم برخلاف حق نیست: «براستی که رسولی از میان خودتان به سوی شما آمد که سختی و رنجی که بر شما وارد می شد برای او سخت و ناگوار و گران می آمد، و به (هدایت) شما شدیداً علاقمند، و نسبت به مومنین رؤوف و مهربان بود.» پس اگر به نسب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم مراجعه کنید و او را بشناسید، می فهمید که او پدر من است، نه پدر زنهای شما، و برادر پسر عموی من (علی علیه السلام) است، نه برادر مردان شما، و چه سعادتمند است کسی که به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم منسوب است! فبلغ الرسالة صادعا بالنداره، مائلا- عن مدرجه المشرکین، ضاربا ثبجهم، آخذا باکظامهم (بکظمهم)، داعیا الی سبیل ربه بالحکمه والموعظه الحسنه، یکسر (یجف) الاصلنام، و ینکث (یفلق) الهام، حتی انهزم الجمع و ولوا الدبر، حتی تفری اللیل عن صبحه، و اسفر الحق عن محضه، و نطق زعیم الدین، و خرسث شقاشق الشیاطین، و طاح و شیظ (وسیط) النفاق، و انحلت عقد الکفر والشقاق، و فهتم بکلمه الاخلاص، فی نفر من البیض الخماص، (الذین اذهب الله عنهم الرجس، و طهرهم تطهیرا. [۴۲۳]. پس پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم که رسالت خود را ابلاغ نمود، در حالی که مردم را سخت [صفحه ۲۶۹] بیم داد، و به راه و روش مشرکین پشت پا زد، و بر کمر آنان زد و گلوگاه آنان را گرفت، و (و مردم را) با حکمت (و استدلال) و موعظه نیکو به راه پروردگارش دعوت نمود. هم او که بتها را می شکست، و سرهای مشرکان را می شکست (یا: می شکافت)، تا اینکه اجتماع آنها در هم شکست، و همه عقب نشینی کردند. به حدی که شب کنار رفت و صبح آشکار شد، و حق از جایگاه خالصش ظاهر گردید، و راهبر دین سخن آغاز نمود، و صدای شیطان خاموش گردید، و جعیت های نفاق و منافقان نابود گردیدند، و گره های کفر و شقاق گشوده شدند، و همه ی شما به کلمه اخلاص و توحید سخن گفتید. در حالی که عده ای از انسانهای سفیدروی روزه دار در میان شما بودند، که خداوند پلیدی را از آنان دور کرده و به نحوی شایسته پاکیزه گردانیده بود.» (و کنتم علی شفا حفره من النار) [۴۲۴] مذقه الشارب، و نهزه الطامع، و قبسه العجلان، و موطی الاقدام، تشریون الطرق، و تقتاتون القد (الورق)، اذله خاسئین (صاغرین)، (تخافون ان یتخطفکم الناس) [۴۲۵] من حولکم، فانقذکم الله تبارک و تعالی بابی محمد صلی الله علیه و آله و سلم. «و این در حالی بود که شما در لبه ی پرتگاه جهنم قرار گرفته بودید.» و در دسترس آشامیدن تشنگان، و فرصت و دستبرد طمعکاران، و مانند شعله ی آتش در معرض اقتباس شتابزدگان، و زیر گامها و پایمال دیگران بودید، از آب آلوده ی گودالها می آشامیدید، و با پوست بره یا بزغاله (یا برگ درختان) رفع گرسنگی می کردید، و خوار و مطرود (ذلیل) بودید و می ترسیدید مردم از اطراف، شما را برابیند. تا اینکه خداوند تبارک و تعالی به وسیله پدرم حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم شما را نجات داد. [صفحه ۲۷۰] بعد اللتیا والتی و بعد ان منی ببهم الرجال، و ذوبان العرب، و مرده اهل الکتاب، (کلما اوقدوا نارا للحرب، اطفاها الله) [۴۲۶]، او نجم قرن الشیطان (للشیطان)، او فغرت فاعره من المشرکین، قذف اخاه فی لهواتها، فلا- ینکفی حتی یطا صماخها (جناحها) باخمصه، و یخمد لهبها بسیفه، مکدودا فی ذات الله، مجتهدا فی امر الله، قریبا من رسول الله، سیدا فی اولیاء الله، مشمرا ناصحا، مجدا کادحا، لا تاخذه فی الله لومه لائم! و انتم فی رفاهیه من العیش، و ادعون فاکهون آمنون، تتریصون بنا الدوائر، و تتوکفون الاخبار، و تنکصون عند النزال، و تفرون من القتال. بعد از این همه حوادث ناگوار، و بعد از آنکه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به افراد شجاع ولی نادان و بی منطق، و گرگهای عرب، و متمردين از اهل کتاب گرفتار بود. به گونه ای که «هرگاه آتش جنگ را روشن می کردند، خدا آن را خاموش می کرد» یا هر زمان که شاخ شیطان ظاهر می شد، یا مشرکی درنده وار دهان باز می کرد، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم (برادرش علی علیه السلام) را در ته حلقومش می انداخت، و او نیز تا گوش (بال) او را زیر پای خود له نمی کرد، و شعله ی آتش آنان را با شمشیر خود خاموش نمی نمود، باز نمی گشت، و این در حالی بود که علی علیه السلام در (راه خشنودی) خدا در فشار و سختی، و در انجام دستورات خدا سختکوش و تلاشگر، و مقرب در نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، و سید و سالار اولیای خدا، و مهیا و خیرخواه مردم، و با جدیت و زحمت مشغول فعالیت بود، و در (راه خشنودی) خدا سرزنش سرزنش کنندگان در او تاثیری نداشت. آن هنگام که شما در رفاه و خوشگذرانی و آسایش و نعمت و

امنیت به سر می‌برید، و انتظار می‌کشیدید که برای ما (اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم) حوادث ناگوار پیش آید، و چشم به راه شنیدن اخبار بودید، و هنگام جنگ عقب‌نشینی می‌کردید، و از جنگیدن می‌گریختید. فلما اختار الله لنبیه دار انبیائه، و ماوی اصفیائه، ظهر فیکم حسکه (حسیکه) النفاق، و سمل جلباب الدین و نطق کاظم الغاوین، و نبغ حامل الاقلین، و هدر فنیق [صفحه ۲۷۱] المبطلین، فخطر فی عرصاتکم، و اطلع الشیطان راسه من مغرزه، هاتفا بکم، فالفاکم لدعوته مستجبین، و للغزه (للغزه، یا للغرثه) فیه ملاحظین، ثم استنهضکم فوجدکم خفافا، و احمشکم فالفاکم غضابا، فوسمتم غیر ابلکم، و وردتم غیر مشربکم. پس زمانی که خداوند منزلگاه پیامبران و محل برگزیدگان خود را برای پیامبرش برگزید (و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به ملکوت اعلی پیوست)، خارها و کینه‌های نفاق در میان شما ظاهر، و لباس دین کهنه شد، و گمراهان خشم فروود برده به سخن درآمدند، و فرومایگان گمنام به صحنه آمده و ظاهر شدند، و نازپرورده‌های گروه باطل (کفار و مشرکین) به صدا درآمدند، و در میان جمعیت شما دم جنباندند، و شیطان سر خود را از مخفی گاهش بیرون کشید و شما را صدا زد، و دریافت که شما دعوت او را استجابت خواهید کرد، و برای نیل به عزت (یا برای فریب خوردن، یا: لغزش)، همه به او نظاره می‌کنید (و از او فرمانبرداری خواهید نمود)، آن گاه از شما خواست که برخیزید، و دید که شما آدمهای سبکی هستید، و شما را تحریک کرد (و غضبناکتان نمود)، و دید غضبناک هستید، و در نتیجه به جای شترهای خود شترهای دیگران را داغ نمودید، و در عوض آبگاه خود، به آبگاه دیگران وارد شدید. هذا والعهد قریب، والکلم رحیب، و الجرح لما یندمل، والرسول لما یقبر، ابتدارا زعمتم خوف الفتنه، (الا فی الفتنه سقطوا و ان جهنم لمحیطه بالکافرین) [۴۲۷]، فیهیات منکم، و کیف بکم؟ و انی توفکون؟ و کتاب الله بین اظهرکم، اموره ظاهره، و احکامه زاهره، و اعلامه باهره، و زواجه لائحته، و اوامره واضحه، (و) قد خلقتموه وراء ظهورکم، ارغبه عنه تدبرون (تریدون)، ام بغیره تحکمون؟ (بئس للظالمین بدلا!) [۴۲۸] (و من یتبع غیر الاسلام دینا، فلن یقبل منه، و هو فی الآخره من الخاسرین). [۴۲۹]. [صفحه ۲۷۲] و این همه در حالی بود که عهد شما (نسبت به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم) نزدیک بود، و جراحت (ی که به واسطه رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم وارد شده بود) هنوز وسیع، و زخم هنوز التیام پیدا نکرده، و رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم هنوز دفن نشده بود، و دلیل اینکه خیلی با عجله به این کار اقدام نمودید آن بود که گمان کردید (که اگر این کار را نکنید) فتنه و آشوب می‌شود. و حال آنکه «آگاه باشید و بدانید که در فتنه سقوط کردند، و همانا جهنم بر کافران احاطه دارد»، از شما بعید بود، و چه شده است شما را؟ و به کدام سوی منحرف شده‌اید؟ در حالی که کتاب خدا در میان شما است، کتابی که امور و معارف آن روشن، و احکام آن درخشنده، و نشانه‌های آن بلند و غالب، و نهی‌های آن واضح، و امرهای آن روشن است. ولی شما قرآن را پشت سرتان نهاده‌اید. آیا از قرآن رو گردانیده‌اید، یا غیر قرآن را ملاک حکم و قضاوت خود قرار داده‌اید، «و ستمکاران چه بد جانشینی را به جای قرآن اختیار نموده‌اند!» «و هر کس دین دیگر غیر از اسلام را اختیار کند، هرگز از او پذیرفته نخواهد شد، و در آخرت از زیانکاران خواهد بود.» ثم لم تلبثوا الا- ریث ان تسکن نفرتها (نغزتها)، و یسلس قیادها، ثم اخذتم توروں و قدتها (وقودها)، و تهیجون جمرتها، و تستجیبون لهتاف الشیطان الغوی، و اطفاء انوار الدین الجلی، و اهماد (اهمال) سنن النبی الصفی، تشریون حسوا فی ارتغاء، و تمشون لاهله و ولده فی الخمره (الحمراء) و الضراء، و نصبر منکم علی مثل حز (جز) المدی، و وخز السنان فی الحشاء، و انتم الا-ن تزعمون ان لا ارث لنا، (افحکم الجاهلیه تبغون، و من احسن من الله حکما لقوم یوقنون؟! [۴۳۰] افلا تعلمون؟ بلی قد تجلی لکم کالشمس الضاحیه انی ابنته. آنگاه شما درنگ نکردید، مگر به مقداری که چموشی (جوشش) خلافت آرام گیرد، و افسار شتر آن روان گردد (و در اختیار شما قرار گیرد)، سپس شروع کردید به شعله‌ور نمودن آتش گیرانه‌ی خلافت، و سرایت دادن آتش آن به جاهای [صفحه ۲۷۳] دیگر، و پاسخ مثبت دادن به فریاد شیطان گمراه، و خاموش کردن انوار دین روشن اسلام، و خاموش کردن (رها کردن) سنتهای پیامبر برگزیده‌ی خدا. و آرام آرام منافع خلافت را می‌آشامید، و در پوشش پستی و بلندیها و درختان (و به صورت مخفی) علیه اهل بیت و فرزندان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم گام برمی‌دارید، و ما از

ناحیه شما، بر مثل بریدن کاردها، و همانند فرو رفتن سر نیزه در درون انسان صبر می کنیم. و اینک چنین می پندارید که از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ارث نمی بریم! «آیا حکم زمان جاهلیت را برگزیده اید؟ و چه کسی بهتر از خدا حکم می کند، در نظر آنانی که یقین دارند» آیا شما نمی دانید؟! آری، برای شما همچون خورشید درخشان، روشن است که من دختر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم هستم. ایها المسلمون! اغلب علی ارثیه؟ (ارثی. یا: ارث ابی) یابن ابی قحافه! افی کتاب الله ان ترث اباک، و لا ارث ابی؟! لقد جئت شیئا فریا (علی الله و رسوله)، افعلی عمد ترکتم کتاب الله و نبذتموه وراء ظهورکم؟ اذ یقول: (و ورث سلیمان داود). [۴۳۱] و قال فیما اقتص من خبر یحیی بن زکریا علیهما السلام، اذ قال: (فهب لی من لدنک ولیا یرثنی و یرث من آل یعقوب). [۴۳۲] و قال (ایضا): (و اولوا الارحام بعضهم اولی ببعض فی کتاب الله) [۴۳۳] و قال (یوصیکم الله فی اولادکم للذکر مثل حظ الانثیین). [۴۳۴] و قال: (ان ترک خیرا الوصیه للوالدین والاقربین بالمعروف، حقا علی المتقین). [۴۳۵]. ای مسلمانان! آیا رواست که من بر ارثم مغلوب شوم؟ ای پسر ابی قحافه! آیا در کتاب خدا چنین آمده است که تو از پدرت ارث ببری، ولی من از پدرم ارث [صفحه ۲۷۴] نبرم؟! مسلما سخن دروغین و ساختگی را (به خدا و رسولش) نسبت داده ای، آیا از روی عمد، کتاب خدا را ترک کرده و پشت سر انداخته اید؟ آن جا که خداوند می فرماید: «و یحیی بن زکریا علیهما السلام را نقل می کند، فرمود: (و به یاد آور) زمانی را که حضرت زکریا (به درگاه خدا) عرض کرد: «خدایا»، پس از جانب خود جانشینی به من ارزانی دار که از من و خاندان یعقوب ارث ببرد.» و نیز فرمود: و خویشاوندان، برخی نیست به بعضی دیگر، در کتاب خدا مقدم و سزاوارتر هستند.» و فرمود: «و خداوند درباره ی فرزندان سفارش می کند که سهم پسر برابر با سهم دو دختر باشد.» و نیز فرمود: «(کسی که آثار مرگ را در خود دید) اگر مالی دارد، باید نسبت به پدر و مادر و دیگر نزدیکیان خود به آنچه معروف است وصیت کند، و این حق است بر پرهیزگاران.» و زعمتم ان لا- حظوه لی، و لا- ارث من ابی، و لا- رحم بیننا، افخصکم الله بایه (من القرآن) اخرج (منها) ابی (محمد صلی الله علیه و آله و سلم) منها؟! ان اهل تقولون: ان اهل الملتین لا یتوارثان؟! [۴۳۶]. او لست انا و ابی من اهل مله واحده؟ ام انتم اعلم بخصوص القرآن و عمومه من ابی و ابن عمی؟! فدونکها مخطومه مرحوله تلقاک یوم حشرک، فنعیم الحکم الله، و الزعیم محمد صلی الله علیه و آله و سلم! والموعود القیامه، و عند الساعه یشیر المبطون، و لا- ینفعکم اذ تندمون، (و لکل نبا مستقر و سوف تعلمون) [۴۳۷] (من یاتیه عذاب یخزیه، و یحل علیه عذاب مقیم) [۴۳۸]. ولی شما گمان می کنید که بهره ای برای من نیست و من از پدرم ارث نمی برم، و میان ما هیچ خویشاوندی وجود ندارد، آیا خداوند آیه ای را (در قرآن) به شما اختصاص داده و پدرم (حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم) را از آن آیه استثناء نموده [صفحه ۲۷۵] است؟! یا می گوئید اهل دو دین و آیین از یکدیگر ارث نمی برند، آیا من و پدرم از اهل یک دین و آیین نیستیم (و هر دو مسلمان نمی باشیم)؟ و یا شما نسبت به عام و خاص قرآن، از پدرم (رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم) و پسر عمویم (علی علیه السلام) آگاهتر هستید؟! پس (ای ابوبکر!) بگیر این فدک را (ارزانی تو باد)، در حالی که افسار آن به دست توست، و جهاز آن آماده است، (تا آن زمان که) در روز حشر تو را ملاقات نماید، که چه خوب داوری است خداوند، و چه کفیل (راهر) خوبی است حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم! و قرار ما روز قیامت، که هنگام قیامت آنان که راه باطل رفتند، زیانکار خواهند شد، و هر چه اظهار پشیمانی کنید، سودی نخواهد داشت، «و برای هر خبری، وعده گاهی وجود دارد، و در آینده خواهید دانست که عذاب خوارکننده بر چه کسی فرو خواهد آمد. و عذاب پایدار بر چه کسی وارد خواهد شد.» ثم رمت طرفها نحو الانصار، فقلت (لهم): یا معشر النقیه (الفتیه)، و اعضاد المله، و حضنه الاسلام، ما هذه الغمیزه فی حقی؟ والسنة عن ظلامتی؟ اما کان رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ابی یقول: «المرء یحفظ فی ولده»؟ سرعان ما احدثتم، و عجلان ذا اهاله، ولکم طاقه بما احاول، وقوه علی ما اطلب و ازاول، اتقولون مات محمد صلی الله علیه و آله و سلم؟ فخطب جلیل، استوسع وهنه (وهیه)، و استنهر فتقه، و انفتق رتقه، و اظلمت الارض لغیبه، و کسفت الشمس والقمر، و انتشرت النجوم لمصیبه، و اکدت الامال، و خشعت الجبال، و اضیع الحریم، و ازیلت الحرمه عند مماته. سپس حضرت رو به انصار

نمود و خطاب به آنان فرمود: ای جماعت صاحب نفوذ (ای جوانمردان)، و ای بازوان دین و شریعت، و ای کسانی که پرورش دهندگان اسلام بودید، چرا نسبت به حق من از خود ضعف نشان می دهید؟ و از ظلمی که بر من وارد شده در چرت به سر می برید؟ آیا پدرم رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نمی فرمود: «احترام هر مردی در فرزندان وی باید حفظ شود.»؟ چه قدر زود کارهای خود را تغییر دادید، و چه سریع چربیهای شما از دماغتان [صفحه ۲۷۶] خارج شد! در حالی که شما توانایی انجام آنچه را که من می خواهم، دارید، و بر آنچه من طلب می کنم و دنبال آن هستم، قوت و نیرو دارید، آیا می گوئید که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم از دنیا رفته است (و ما دیگر هیچ وظیفه ای نداریم)؟ براستی که (رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم) مصیبت بزرگی بود که ضعف و سستی (شکافی) وسیع در اثر آن به وجود آمد، و جدایی و از هم گسیختگی وسیع و بزرگ ایجاد شد، و همبستگی که وجود داشت شکاف پیدا کرد، و زمین به واسطه غیبت (و رحلت) او تاریک شد، و خورشید و ماه گرفتند، و در اثر مصیبت رحلت آن حضرت، ستاره ها پراکنده شدند، و آرزوها به نومیدی مبدل شدند، و کوهها خاشع شدند، و حریم (پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم) ضایع شد، و حرمت (اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم) او را بلافاصله بعد از رحلت او از بین بردند. فتلك والله النازله الكبرى والمصيبة العظمى، لأمثلها نازله، و لا بائقة عاجله، اعلن بها كتاب الله - جل ثناؤه - فی افئیتکم، فی ممساکم [۴۳۹] و مصبحکم (یهتف فی افئیتکم)، هتافا و صراخا، و تلاوه والحانا، و لقبله ما حل بانبياء الله و رسله؟ حکم فضل و قضاء حتم، (و ما محمد الا - رسول قد خلت من قبله الرسل، افان مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم؟ و من ينقلب علی عقبيه، فلن يضر الله شيئا، و سيجزي الله الشاكرين). [۴۴۰]. پس به خدا سوگند که این حوادث، مصیبت و پیشامد بزرگی است مکه هیچ مصیبتی با آن برابری نمی کند، و هیچ مصیبت دنیایی مثل آن نخواهد بود. مصیبتی که کتاب خدا - جل ثناؤه - در جلو چشمتان در شبانگاه و صبحگاه با صدای بلند و با ناله و فریاد، و با تلاوت (معمولی) و با نغمه ها اعلام نموده است. و مگر پیش از این بر پیامبران خدا و رسولانش چه گذشته است؟ (مرگ)، حکم [صفحه ۲۷۷] قطعی و قضای محتوم الهی است، «و حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم رسولی است که پیش از او رسولانی گذاشته اند، آیا اگر او بمیرد یا کشته شود، شما به گذشته ی خود باز می گردید؟ و هر کس با دو پاشنه ی پایش (به عقب) برگردد، هیچ ضرری به خدا نخواهد زد، و خداوند به زودی سپاسگزاران را پاداش خواهد داد.» ایها بنی قیله! اهضم تراث ابی؟ [۴۴۱] و انتم بمرای منی و مسمع و منتدی و مجمع تلبسکم الدعوه، و تشملکم الخبره (الحیره)، و انتم ذوو العدد والعهده، والاداء والقوه، و عندکم السلاح والجنه، توافیکم الدعوه فلا تجیبون، و تأتیکم الصرخه فلا تعیثون، و انتم موصوفون بالکفاح، معروفون بالخير والصلاح، والنخبه التي انتخبتم، والخیره التي اختیرت لنا اهل البيت، قاتلتم العرب، و تحملتم الکد والتعب، ناطحتم الامم، و کافحتم البهم، لا نبرح او تبرحون، نامرکم فتاتمرون. ای فرزندان «قیله» [۴۴۲] از شما دور است، آیا من در رابطه با ارث پدرم خرد و مظلوم واقع شوم؟ در حالی که شما در جلوی دیدگان من هستید، و صدایتان را می شنوید و در یک جمع گرد آمده ایم؟ و زیر پوشش دعوت من قرار دارید، و از خبرها مطلع هستید (یا: سرگشته اید)، و در حالی که شما دارای عده و عده و ابزار و نیرو هستید و نزد شما جنگ افزار و سپر می باشد، پشت سر هم دعوت مرا می شنوید اما اجابت نمی کنید! و صدای فریاد و استغاثه ام به گوش شما می رسد، ولی فریاد رسی نمی کنید! با اینکه شما به جنگاوری ستوده شده، و به خیر و صلاح معروف هستید، و نخبه هایی هستید که از بین مردم انتخاب شده اید، و برگزیدگانی هستید که برای ما اهل بیت اختیار شده اید، با (مشرکان) عرب جنگیدید، و سختیها و رنجها را تحمل نمودید، و با ملتهای (مشرک) مبارزه نمودید، و با افراد شجاع ولی بی منطق جنگدید، همواره ما (پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم) امر می کردیم و شما اطاعت می نمودید. [صفحه ۲۷۸] حتی اذ دارت بنا رحی الاسلام، و در حلب الايام، و خضعت ثغره (نعره) الشرک، و سکنت فوره الإفک، و خمدت (همدت) نيران الکفر، و هدات دعوه الهرج (والمرج)، و استوسق (استوثق) نظام الدین، فانی حرتم (حزتم، یا: اخذتم) بعد البیان؟ و اسررتم بعد الإعلان؟ و نکصتم بعد الإقدام؟ و اشرکتکم بعد الايمان؟ بوسا لقوم نکثوا ایمانهم من بعد عهدهم، (و هموا بإخراج الرسول و هم بدو و کم اول مره، اتخشونهم، فالله احق

ان تخشوه ان کنتم مومنین). [۴۴۳]. تا اینکه وقتی سنگ آسیای اسلام توسط ما به گردش در آمد، و برکات روزگار، همچون شیر، جریان و کثرت پیدا کرد، و زیر گلو (بینی) شرک به خاک مالیده شد، و فوران دروغ ساکن شد، و آتشیهای کفر خاموش گردید، و موج فتنه و شورش آرام گرفت، و نظام دین هماهنگ و برقرار شد، پس شما بعد از این بیانات از چه چیز متحیر شدید (چرا از حق برگشتید، یا: چه شیوه‌ای را پیش گرفتید)؟ و پس از اعلان و آشکارا چرا پنهان نمودید؟ و بعد اقدام (به طرفداری از حق) عقب گرد نمودید؟ و چگونه بعد از ایمان آوردن مشرک شدید؟ بدبختی و فقر باد بر قومی که بعد از عهد و پیمان سوگندشان را شکستند، «و تصمیم گرفتند فرستاده‌ی خدا را دور نمایند، در حالی که آنان (مخالفان) توطئه را علیه شما آغاز کردند، آیا از آنان می‌ترسید؟ در حالی که اگر ایمان داشته باشید، خدا سزاوارتر است که از او بترسید». الا، و قد اری ان قد اخلدتم الی الخفض، و ابعدم من هو احق بالبسط والقبض و خلوتم بالدعه، و نجوتم بالضیق من السعه، (و نجوتم من الضیق بالسعه)، فمجبتم ما وعیتم، و دسعتم الذی تسوغتم، ف- (ان تکفروا انتم و من فی الارض جمیعا فان الله لغنی حمید). [۴۴۴]. [صفحه ۲۷۹] هان، می‌بینم که شما دلبسته‌ی به رفاه و خوشگذرانی و آسایش گردیده‌اید، و کسی را که نسبت به بسط و قبض از دیگران سزاوارتر است، دور نموده‌اید. و شما با سکون و آرامش و خوشگذرانی خلوت نموده، و از وسعت و گشایش به تنگنا پناه برده، (و خود را از تنگنا و ضیق، به سوی وسعت و آسایش رهایی داده)، و همه‌ی آنچه را در درون جمع کره بودید، به هوا پرتاب نمودید. و آنچه را که خورده بودید بالا آورده‌اید. پس «اگر شما و تمام کسانی که بر روی زمین زندگی می‌کنند. کافر شوند (هیچ ضرری به خدا نمی‌رسد)، زیرا خداوند بی‌نیاز و ستوده است». الا، و قد قلت ما قلت هذا علی معرفه منی بالخذله الی خامرتکم، والغدره الی استشعرتها قلوبکم، ولکنها فیضه النفس، و نفثه الغیظ، و خور القناه، و بثه الصدر، و تقدمه الحجه، فدونکموها، فاحتقبوها دبره الظهر، نقبه الخف، باقیه العار، موسومه بغضب الله [۴۴۵] و شنار (شنان) الأبد، موصوله بنار الله الموقده، الی تطلع علی الافئده، فبعین الله ما تفعلون (و سيعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون). [۴۴۶] و انا ابنه نذیر لکم، بین یدی عذاب شدید، فاعملوا (انا عاملون، و انتظروا انا منتظرون). [۴۴۷]. آگاه باشید! همانا آنچه را که در اینجا گفتم، به خاطر شناختی بود که از شما داشتم به اینکه ترک نصرت و یاری نکردن جزء وجودتان، و بی وفایی شعار دلتان شده است. لیکن این سخنان به خاطر جوشش نفس و سوز دل، و به جوش آمدن و تراوش غیظ و ناراحتی درونی، و برای کند شدن و از کار افتادن سر نیزه، (جنگ افزار) و برای بازگو کردن غصه سینه، و اتمام حجت است، پس بگیرید این (فدک) را، و طناب بار و جهاز آن را محکم ببندید (ولی بدانید که) پشت آن [صفحه ۲۸۰] مجروح، و پای آن ضعیف و سست است، و ننگ و عار (بغض و دشمنی) آن برایتان باقی می‌ماند، و داغ غضب خداوند (جبار)، و ننگ همیشگی به آن خورده است، و شما را به آتش افروخته‌ی خداوند که دلها را هم می‌سوزاند، می‌پیوندد، پس آنچه انجام می‌دهید در حضور خدا است، «و به زودی ستمکاران می‌فهمند که به چه عاقبتی گرفتار خواهند شد»، و من دختر پیامبر شما هستم که شما را از عذاب شدید خداوند بیم می‌داد، پس هر کاری می‌خواهید بکنید، «ما نیز کار خودمان را می‌کنیم، و منتظر باشید که ما هم منتظریم». فاجابها ابوبکر عبدالله بن عثمان و قال: یا بنت رسول الله، لقد کان ابوک صلی الله علیه و آله و سلم بالمومنین عطوفا کریمًا، (و) رووفا رحیمًا، و علی الکافرین عذابا الیمًا و عقابا عظیمًا، ان عزوانه وجدناه اباک دون النساء، و اخا الفکک دون الأخلاء، آثره علی کل حمیم، و ساعده فی کل امر جسیم، لا یحبکم الا سعید، و لا یبغضکم الا شقی بعید، فانتم عتره رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم الطیون، والخیره المنتجبون، علی الخیر ادلتنا، و الی الجنه مسالکنا، و انت- یا خیره النساء و ابنه خیر الانبیاء- صادق فی قولک، سابقه فی وفور عقلک، غیر مردوده عن حقک، و لا- مصدوده عن صدقک. سپس ابوبکر، عبدالله بن عثمان [۴۴۸] در پاسخ حضرت زهرا علیها السلام گفت: ای دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، پدرت نسبت به مومنین بسیار با عاطفه و بزرگواری بود و رووف و مهربان، و نسبت به کافران (به منزله‌ی) عذاب دردناک و عقاب بزرگ بود اگر بخواهیم نسب او را جستجو کنیم در می‌یابیم که او پدر توست نه پدر زنهای دیگر، و برادر شوهر و مونس تو (علی علیه السلام) بود نه برادر سایر دوستان، هم او که پیامبر اکرم صلی

الله علیه و آله و سلم او را بر تمام خویشاوندان با محبت مقدم داشت، و در هر امر بزرگی با پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم همراهی می نمود. و دوست نمی دارد شما را مگر کسی که سعادت مند باشد، و دشمن نمی دارد شما را مگر کسی که شقاوت مند و بدبخت باشد، پس شما عترت پاک رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و برگزیدگان و منتخب خداوند، و [صفحه ۲۸۱] راهنمایان ما بر خویبهها و راههای ما به سوی بهشت هستید. و تو- ای برگزیده ی زنان و دختر بهترین پیامبران- در گفتار خود راستگو، و در وفور عقل و درایت پیشگام هستی، و نباید از حقت منع شوی، و کسی نباید مانع سخن راست و حق شما گردد. والله ما عدوت رای رسول الله، و لا عملت الا باذنه، و ان الرائد لا یکذب اهله، و انی اشهد الله، و کفی به شهیدا، انی سمعت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم یقول: «نحن معاشر الانبیاء لا نورث ذهبا و لا فضه و لا دارا و لا عقارا، و انما نورث الکتاب والحکمه والعلم والنبوه. و ما کان لنا من طعمه فلولی (فلأولی، یا: فلو الی) الامر بعدنا ان یحکم فیه بحکمہ.» و قد جعلنا ما حاولته فی الکراع والسلاح، یقاتل بها المسلمون، و یجاهدون الکفار، و یجالدون (یجادلون) المرده الفجار، و ذلک باجماع من المسلمین، لم انفرد به وحدی، و لم استبد بما کان رای عندی، و هذه حالی و مالی، هی لک (و) بین یدیک، لا نزوی عنک، و لا ندخر دونک، و انت سیده امه ابیک، والشجره الطیبه لبنیک، لا ندفع ما لک من فضلک، و لا نوضع (لا یوضع) من فرعک و اصلک، حکمک نافذ فی ما ملک یدای، فهل ترین انی اخالف فی ذلک اباک صلی الله علیه و آله و سلم؟ به خدا سوگند، من از نظر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم تجاوز نکردم، و جز به اذن و اجازه ی او عمل ننمودم، و جلودار و پیش قراول هیچگاه به اهل خود دروغ نمی گوید، و من خدا را گواه می گیریم- و شهادت خدا کفایت می کند- که شنیدم رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم می فرمود: «ما طائفه پیامبران، برای کسی طلا- و نقره و خانه و زمین به ارث نمی گذاریم، بلکه تنها کتاب و حکمت و دانش و نبوت را به ارث می گذاریم، و هر چیز قابل استفاده از ما بجا ماند، از آن ولی امر بعد از ماست و او به هر شکل که صلاح دید می تواند عمل کند.» و ما در آمد آنچه را که شما قصد دارید، برای تهیه اسب و جنگ افزار قرار [صفحه ۲۸۲] دادیم، تا مسلمانان بتوانند به وسیله ی آن جنگ کنند و با کفار به جهاد برخیزند، و با شورشگران و متمردان فاسق، برخورد نمایند. و این کار به اجماع و اتفاق نظر مسلمین صورت گرفت، و من به تنهایی این کار را نکردم و مستبدانه به رای خود عمل ننمودم، این است موجودی و مال من که پیشکش شما، و در اختیار شما باشد، و آن را از شما دریغ نمی کنیم و بدون اجازه ی شما ذخیره نمی کنیم. تو سرور امت پدرت، و شجره ی طیبه برای فرزندان می باشی، منکر فضیلت تو نیستیم، و از اصل و فرع شما کم نمی گذاریم (کم نباید گذاشت)، حکم شما در اموال متعلق به من نافذ است آیا به نظر شما من در این مساله (فدک) با پدر بزرگوارت مخالفت می کنم؟ فقالت علیها السلام: سبحان الله! ما کان ابی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم عن کتاب الله صادفا، و لا- لاحکامه مخالفا، بل کان یتبع اثره و یقفو (یقطنی) سوره، افتجمعون الی الغدر؟ اعتلالا علیه بالزور والبهتان؟ و هذا بعد وفاته شبیه بما بغی له من الغوائل فی حیاتة، هذا کتاب الله حکما عدلا و ناطقا فصلا، یقول: (یرثنی و یرث من آل یعقوب). [۴۴۹] (و یقول): (و ورث سلیمان داود). [۴۵۰]. فبین- عزوجل- فیما وزع من الاقساط، و شرع من الفرائض و المیراث، و اباح من حظ الذکران و الإناث ما ازاح به عله المبطّلین، و ازال التظنی (التظن) والشبهات فی الغابریں، کلا (بل سولت لکم انفسکم امرا، فصر جمیل، والله المستعان علی ما تصفون). [۴۵۱]. سپس حضرت زهرا علیها السلام فرمود: سبحان الله! هیچ گاه پدرم رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم از کتاب خدا اعراض نمی کرد و با احکام آن مخالفت نمی نمود، بلکه از آن تبعیت می نمود و دنبال رو سوره های آن بود، آیا همه جمع شده اید که خیانت کنید؟ در [صفحه ۲۸۳] حالی که با حرف باطل و تهمت (به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم) دلیل می آورید؟ و این خیانتی که بعد از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می کنید، شبیه همان توطئه هایی است که در زمان حیاتش داشتید، این کتاب خداست که داوری است عادل، و سخنگویی است که حق را از باطل جدا می کند، که می فرماید: «(خدایا، فرزندی به من بده که) وارث من و خاندان یعقوب باشد» (و نیز می فرماید): «و سلیمان از داوود، ارث برد». و خداوند- عزوجل- آنجا که سهم های ارث را توزیع کرده و فرائض و

میراث را تشریع و سه مردان و زنان را بازگو نموده، شبهات و توجیه‌های دروغگویان را برطرف، و گمانها و شبهات را در آینده، زایل و باطل ساخته است، اینچنین نیست که شما می‌گویید، «بلکه هواهای نفسانی اینچنین برای شما آراسته است، و باید صبر نمود، صبری جمیل و پسندیده، و خداوند در مورد آنچه شما توصیف می‌کنید، یاور ماست.» فقال (لها) ابوبکر: صدق الله وصدق رسوله، وصدقت ابنته، انت معدن الحکمه، و موطن الهدی والرحمه، و رکن الدین، و عین الحجه، و لا-ابعد صوابک، و لا انکر خطایک، هولاء المسلمون بینی و بینک، قلدونی ما تقلدت، و باتفاق منهم اخذت ما اخذت، غیر مکابر و لا مستاثر و هم بذلک شهود. پس ابوبکر به آن حضرت خطاب کرد و گفت: خدا و رسول خدا و دخترش راست می‌گویند. تو معدن حکمت، و جایگاه هدایت و رحمت، و رکن دین، و سرچشمه‌ی حجت خدا هستی. سخن درست تو را نادرست نمی‌دانم، و خطابهات را منکر نیستم. این مسلمانها شاهد و قاضی بین من و تو باشند، هم اینها بودند که قلاده‌ی خلافت را به گردن من انداختند، و من نیز با اتفاق نظر همین مسلمانها آن را گرفتم، بدون اینکه بزرگمنشی و تکبر نموده و بخوام خود را بر دیگران مقدم بدارم. و این مسلمانان، همه بر این مطلب شاهد هستند. فالتفتت فاطمه علیها السلام الى الناس و قالت: معاشر المسلمين، المسرعه الى قيل (قبول) الباطل، المغضيه (المفضيه) على الفعل (القبيح) الخاسر، (افلا يتدبرون [صفحه ۲۸۴] القرآن، ام على قلوب اقفالها؟) [۴۵۲] كلا، بل ران على قلوبكم ما اساتم من اعمالكم، فاخذ بسمعكم و ابصاركم، و لبس ما تاولتم، و ساء ما به اشرتم، و شر ما منه اغتصبتم (اعتضتم)، لتجدن والله محمله ثقیلا، و غبه و بیلا، اذا كشف لكم الغطاء، و بان ما ورائه (من البساء و) الضراء، و بدا لكم من ربكم ما لم تكونوا تحتسبون، (و خسر هنالك المبطلون). [۴۵۳]. آنگاه حضرت فاطمه علیها السلام رو به مردم نمود و فرمود: ای جمعیت مسلمانان که به سرعت به طرف گفته‌های (پذیرش) باطل شتافتید، و بر کارهای (زشت) و زیانبار، چشم روی هم می‌گذارید، «آیا در قرآن تدبر و ژرف‌اندیشی نمی‌کنید؟ یا اینکه بر دل‌های (شما) قفل زده شده است؟» نه چنین است، بلکه کارهای زشتی که کردید بر دل‌هایتان زنگار زده، و چشم و گوشتان را گرفته است، و چه بد تاویل و توجیه نمودید، و به چه چیز بدی اشاره کردید، و بد غصب نمودید (چه بد عوضی گرفتید)، به خدا سوگند حمل آن را سنگین، و عاقبتش را وخیم خواهید یافت، آن هنگام که پرده‌ها کنار می‌روند و (گرفتاریها و سختیهای) پشت پرده ظاهر، و چیزهایی که گمان نمی‌کردید، از ناحیه‌ی پروردگارتان برای شما آشکار می‌گردد، «کسانی که راه باطل را طی می‌کردند در آنجا زیان می‌برند.» ثم عطف على قبر النبي صلى الله عليه و آله و سلم [۴۵۴] و قالت: قد كان بعدك انباء و هنبه لو كنت شاهدها، لم تكثر الخطب انا فقدناك فقد الارض و ابلها و اختل قومك، فاشهدهم و لاتغب و كل اهل له قربي و منزله عند الاله، على الادنين مقترب [صفحه ۲۸۵] ابدت رجال لنا نجوى صدورهم لما مضيت و حالت دونك الترب تجهمتنا رجال و استخف بنا لما فقدت، و كل الارث (الارض) مغتصب و كنت بدرا و نورا يستضاء به عليك ينزل من ذی العزه الكتب و كان جبريل بالايات يونسنا فقد فقدت، و كل الخير محتجب فليت قبلك كان الموت صادفنا لما مضيت و حالت دونك الكتب انا رزينا بمالم يرز ذو شجن من البريه، لا عجم و لا عرب آنگاه حضرت متوجه قبر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم شدند و فرمودند: (ای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم) به تحقیق بعد از شما اخبار و گرفتاریها و مصائبی به وجود آمد، به گونه‌ای که اگر شما هم آنها را مشاهده می‌کردید، حادثه و مصیبت زیاد نمی‌شد. ما همان گونه که زمین، باران سرشار خود را از دست می‌دهد شما را از دست دادیم، و قوم تو متفرق شدند، پس شاهد باش و از آنان غایب مشو. هر خاندان در نزد خداوند قرب و منزلت داشته باشد، به بستگان آنها باید نزدیک شد. آنان که دشمنی خود را با ما در سینه‌هایشان پنهان می‌داشتند، هنگامی که شما از بین ما رفتید و تلی از خاک میان ما و شما حایل شد، دشمنی خود را با ما ظاهر کردند. پس از اینکه شما از دنیا رفتید، مردانی بر ما یورش آوردند (و برخورد تند و عبوسانه کردند) ما را خوار و کوچک شمرده، و همه‌ی ارث (زمین) ما غصب شد. شما ماه درخشان و نوری بودید که همه از نور شما استفاده می‌کردند، و بر شما از سوی خداوند سرفراز کتابها نازل می‌شد. و جبرئیل با نزول آیات قرآن، مونس ما بود، ولی با رفتن شما همه خوبیها از ما پنهان شد. ای کاش پیش از آنکه تو از بین ما رفتی و بین ما و تو

تل‌هایی از شن حایل [صفحه ۲۸۶] شد، مرگ ما را فرا می‌گرفت. براستی که ما مصیبت زده شده‌ایم به مصیبتی که هیچ صاحب حزنی از خلائق- نه از عرب و نه از عجم- این چنین مصیبت ندیده است. ثم انکفات علیها السلام و امیرالمومنین علیه السلام یتوقع رجوعها الیه، و یتطلع طلوعها علیه علیها السلام. فلما استقرت بها الدار، قالت لأمر المومنین علیها السلام: «یا بن ابی طالب! اشملت شملہ الجنین، و قعدت حجرۃ الظنین، نقضت قادمۃ الاجدل، فخانک ریش الاعدل. هذا ابن ابی قحافه یتترنی نحلۃ ابی و بلغه ابنی، لقد اجهد (اجهر) فی خصامی، والفیتہ الد فی کلامی، حتی حبستنی قیلۃ (الانصار) نصرها (نصرتها)، والمهاجره وصلها، و غضت الجماعه دونی طرفها، فلا- دافع و لا مانع، خرجت کاظمه، وعدت راغمه، اضرعت خدک یوم اضعت خدک، افترست الذئاب و افترشت التراب، ما کففت قائلًا، و لا اغنیت طائلًا (باطلا)، و لا خیار لی، لیتنی مت قبل هنیئتی (هینتی)، [۴۵۵] و دون ذلتی، عذیری الله منک (منه) عادیا، و منک حامیا، ویلای فی کل شارق، ویلای فی کل غارب، مات العمد و وهن العضد، شکوای الی أبی، و عدوای الی ربی. اللهم، انت (انک) اشد منهم قوه و حولا، و اشد (احد) باسا و تنکیلا». [۴۵۶]. آنگاه حضرت فاطمه زهرا علیها السلام (به طرف خانه) بازگشت، در حالی که امیرالمومنین علیه السلام منتظر آمدن آن حضرت و چشم به راه او بود، وقتی حضرت، در خانه قرار گرفت، خطاب به امیرالمومنین علیه السلام فرمود: ای پسر ابی طالب! [۴۵۷] همچون کودکی که در شکم مادر کز کرده، کنج خانه نشسته، و همانند افراد متهم به گوشه‌ای نشسته‌ای، تو کسی بودی که بالهای باز شکاری (و شجاعان عرب) را [صفحه ۲۸۷] چیدی و اینک پر بی‌سلاحان به تو خیانت کرده‌اند و (بال آنها را نمی‌کنی). این پسر ابی قحافه (ابوبکر) است که عطیه‌ی پدرم و وسیله گذران زندگی ساده فرزندانم را از من می‌رباید، و بسیار سخت (آشکار) با من دشمنی کرد، و او را در مکالمه‌ای که با وی داشتم، ستیزه‌جوترین و لجبازترین دشمنها یافتم، تا آنجا که انصار، یاری خود را از من دریغ داشتند. و مهاجرین، ارتباط خویش با من را نادیده گرفتند، و جماعت (حاضر در مسجد)، چشم خود را روی هم گذاشتند تا مرا نبینند، و در نتیجه نه کسی از من دفاع کرد و نه کسی مانع از ظلم من شد، در حالی که بغض گلویم را گرفته بود (به سوی مسجد) بیرون شدم، و با حالت خفت و خواری بازگشتم. از روزی که تندی شمشیرت را از بین بردی، صورت خود را ذلیل نمودی، روزی گرگها را می‌دریدی و امروز خاک را فرش خود قرار داده‌ای (و گوشه‌ای نشسته‌ای)، و جلوی هیچ گوینده‌ای را نمی‌گیری و هیچ کار مؤثری (در جهت دفع فتنه موجود) انجام نمی‌دهی (هیچ باطلی را سرکوب نمی‌کنی)، و من هم هیچ اختیاری ندارم، ای کاش پیش از این حالت سکون و گوشه‌نشینی، و مبتلا شدن به این حالت ذلت (ظاهری) مرده بودم! خداوند خود عذر آور من درباره‌ی تو باشد، از جهت اینکه شما ظلمهایی را از من صرف و دفع نمودی و از من حمایت کردی. وای بر من در هر صبحدم، وای بر من در هر شبانگاه، تکیه‌گاه ما مرد و بازوی ما سست شد، شکایتم را به پدرم، و عرض حالم را به پروردگارم عرض می‌دارم. خداوند! تو از نظر قدرت و نیرو از اینها (غاصبین خلافت و فدک) نیرومندتر هستی، و عذاب و انتقام تو از دیگران شدیدتر است. فقال (لها) امیرالمومنین علیه السلام: «لا ویل لک (یا: بنت سید النبیین!) بل الویل لثانک، ثم نهنی عن وجدک، یا ابنه الصفوه و بقیه النبوه، فما ونیت عن دینی، و لا أخطات مقدوری، فان کنت تریدین البلغۃ، فرزقک مضمون، و کفیلک مامون، و ما اعد (اعد الله) لک افضل مما قطع عنک، فاحتسبی الله». [صفحه ۲۸۸] پس امیرالمومنین علیه السلام (خطاب به حضرت فاطمه علیها السلام) فرمود: «ای دختر سروران پیامبران! وای بر تو نیست، بلکه وای بر آنهایی است که بغض و دشمنی تو را دارند، خویشان را از حالت ناراحتی و تندی باز بدار. ای دختر برگزیده‌ی خدا، و ای باقیمانده و یادگار نبوت، من هیچ گاه در دین خود ضعیف و سست نشده‌ام، و در محدودی قدرت و توانایی خود، خطا نکرده‌ام، پس اگر منظور تو روزی به اندازه‌ی گذران ساده‌ی زندگی باشد، روزی تو ضمانت شده است و خدایی که کفیل توست مورد اعتماد می‌باشد، و آنچه که (خداوند) برای تو (در قیامت) مهیا کرده است، به مراتب بهتر است از آنچه در دنیا از تو قطع شده است. پس به حساب خدا بگذار». فقالت علیها السلام: «حسبی الله، و نعم الوکیل!»، و امسکت. [۴۵۸]. حضرت زهرا علیها السلام نیز فرمود: «خداوند برای من کفایت می‌کند، و چه وکیل و کارگزار خوبی!» و دیگر سخن نگفت.

سخنان فاطمه‌ی زهرا با زنان مهاجرین و انصار

قال سوید بن غفله: لما مرضت (سیدتنا) فاطمه - سلام الله علیها - المرضه التي توفيت فیها، اجتمعت الیها (دخلت علیها) نساء المهاجرین والانصار لیعدنھا، فقلن لھا: «کیف اصبحت من علتک، یا ابنه (محمد) رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم؟» سوید بن غفله می گوید: هنگامی که حضرت فاطمه - سلام الله علیها - بیمار شد، همان بیماری که در اثر آن از دنیا رفت، زنان مهاجر و انصار به منظور عیادت آن حضرت بر گرد او جمع شدند، و به آن حضرت عرض کردند: «چگونه صبح کردید از بیماری که دارید، ای دختر (حضرت محمد) رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم؟» فحمدت الله و صلت علی ابیها صلی الله علیه و آله و سلم، ثم قالت: اصبحت والله عائفه لدنیا کن، قالیه لرجالکن، لفظتهم بعد ان عجمتهم، و شناتهم (سئمتهم) بعد ان سبرتهم، فقبحا [صفحه ۲۸۹] لفلول الحد، واللعب بعد الجد، و قرع الصفاه، و صدع القناه، و ختل الاراء، و زلل الاهواء! و (بئس ما قدمت لهم انفسهم، ان سخط الله علیهم و فی العذاب هم خالدون) [۴۵۹]، لا جرم لقد قلدتهم ربقتهم، و حملتهم اوقتها، و شنت علیهم غاراتها، فجدها و عقرا و بعدا للقوم الظالمین! پس حضرت زهرا علیها السلام ستایش خدا را به جای آورد و بر پدر بزرگوارش صلی الله علیه و آله و سلم درود فرستاد، سپس فرمود: به خدا سوگند، صبح کردم در حالتی که از دنیای شما بیزارم، و بغض مردان شما در دلم جای گرفته است. بعد از آنکه آنان را امتحان کردم، آنها را به دور انداختم. و بعد از آزمودن آنها، بغضشان را به دل گرفتم، پس زشت باد کنندی آنان به جای تیزی، و بازیگری شان بعد از جدیت، و کوبیدن بر سنگ خارا، و شکاف برداشتن سر نیزه‌ها، و خطا و اشتباه در آراء، و لغزش در خواسته‌ها! مردان شما «چه اعمال بدی برای خودشان پیش فرستادند، و کارهای آنها سبب شد که خداوند بر آنها غضب کند و جاودانه به عذاب (جهنم) گرفتار آیند.» به ناچار، رسمان خلافت (یا فدک) را به گردن آنها انداختم، و سنگینی بار آن را بر آنها تحمیل کردم، و تمام تاراج‌ها (و مظالم و مفاصد تغییر مسیر حکومت) را متوجه آنان نمودم، پس هلاکت و نابودی و جراحت و دوری باد بر قوم ستکار! و یحهم! انی زعزعوها عن رواسی الرسالۃ و قواعد النبوه والدلاله، و مهبط (الوحی، و) الروح الامین، والطین بامور الدنیا والدین؟ الا- ذلک هو الخسران المبین. وای بر آنها! خلافت را از آن پایگاههای محکم رسالت و از پایه‌های نبوت و راهبری، و از محل نزول (وحی و) جبرئیل امین، و از کسی که حاذق و آگاه به امور دنیا و دین می‌باشد (امیرالمومنین علیه السلام) به کجا تغییر جهت دادند؟ آگاه باشید، که این زیان آشکار است. [صفحه ۲۹۰] و ما الذی نقموا من ابی الحسن علیه السلام؟ نقموا والله منه نکیر سیفه، و قله مبالا-ته لحتفه، و شده و طاته، و نکال وقعته، و تنمره (تشمرة) فی ذات الله. چه عاملی باعث شد که اینها انتقامجویانه با ابی الحسن (حضرت علی علیه السلام) برخورد نمایند؟ به خدا سوگند، به خاطر شمشیر منکر برانداز، و بی‌باکی و نترسیدن او از مرگ خود، و به علت محکی قدمهای او (و پامال کردن باطل)، و شدت عقوبت عبرت آموز و شدت خشم (آمادگی) او در (راه خشنودی) خدا از او انتقام گرفتند. و تالله، لو مالوا عن المحجه اللائحه، و زالوا عن قبول الحجه الواضحه، لردهم الیها، و حملهم علیها، و لسا ر بهم سیرا سجحا، لا یکلم خشاشه [۴۶۰]، و لا- یکل سائره، و لا یمل راکبه، و لا وردهم منهلا نمیرا صافیا رویا، تطفح ضفتاه، و لا یترنق جانباه، و لأصدرهم بطانا، و نصح لهم سرا و اعلانا، و لم یکن یتحلی من الغنی (الدنیا) بطائل، و لا یحظی من الدنیا (منها) بنائل، غیر ری الناهل و شعبه الکافل، و لبان لهم الزاهد من الراغب، و الصادق من الکاذب، (و لو ان اهل القری آمنوا و اتقوا، لفتحنا علیهم برکات من السماء والارض، و لکن کذبوا، فاخذناهم بما کانوا یکسبون). [۴۶۱] (و الذین ظلموا من هولاء سیصیبههم سیئات ما کسبوا، و ما هم بمعجزین). [۴۶۲]. به خدا سوگند، (اگر حضرت علی علیه السلام به خلافت می‌رسید) هرگاه مردم از راه روشن، و پذیرش حجت و دلیل آشکار روی می‌گردانند، مسلما آنان را به سوی آن برمی‌گردانند، و آنان را بر پذیرش آن وادار می‌کرد، و قطعا مردم را با نرمی و ملایمت هدایت می‌نمود، به گونه‌ای که صدمه‌ای نمی‌دیدند، و سیرکننده‌ی خسته نمی‌شد، و شتر سوار ملول نمی‌گردید، و بی‌گمان آنان را بر آبشخور پر آب [صفحه ۲۹۱] و گوارا و زلال که سیرایشان کند، و دو

لبه‌ی آن پر از آب و دو طرف آن لجن نداشته باشد، وارد می‌کرد، و آنان را سیراب باز می‌گرداند، و در آشکار و پنهان نسبت به آنان خیرخواهی نموده و آنان را نصیحت می‌کرد، و در عین حال از ثروت (دنیا) خود را آراسته نمی‌نمود (و استفاده نمی‌کرد)، و بهره‌ای برای خود از دنیا نمی‌برد، جز به اندازه‌ای آبی که شخص تشنه می‌آشامد و لقمه نانی که کفیل (ایتام) می‌خورد. و حتماً برای آنان زاهدان از کسانی که به دنیا رغبت و تمایل دارند، و نیز راستگو از دروغگو تشخیص داده می‌شد، «و اگر اهل آبادی‌ها ایمان می‌آوردند و تقوی پیشه می‌کردند، مسلماً بر کاتی از آسمان و زمین بر آنها می‌گشودیم، ولی آنان تکذیب کردند، لذا ما نیز آنان را به آنچه عمل می‌کردند مواخذه نمودیم.» «و کسانی که از میان این مردم ستم کردند، به زودی نتیجه‌ی بد کارهایی که انجام داده‌اند، به آنها خواهد رسید و در آن هنگام از آنان کاری ساخته نیست.» الا، هلم فاستمع (فاسمع)، و ما عشت اراک الدهر عجا، و ان تعجب فعجب قولهم، لیت شعری الی ای سناد (سند) استندوا، و الی ای عماد اعتمادوا؟ و بایه عروۃ تمسکوا؟ و علی ایه ذریه اقدموا و احتکوا؟ (لبس المولی، و لبس العشیر). [۴۶۳] و (بس للظالمین بدلاً!). [۴۶۴]. هان، بیا و بشنو که روزگار در مدت زندگانی چه چیزهای عجیبی را به تو می‌نمایاند، و اگر تعجب کنی، گفتار اینان تعجب‌آور است. ای کاش می‌دانستم اینان به کدامین تکیه گاه استناد کرده‌اند؟ و به چه ستونی تکیه و اعتماد نموده‌اند؟ و به کدام دستاویز چنگ زده‌اند؟ و علیه فرزندان چه کسی اقدام کرده و مستولی شده و آنها را نابود می‌کنند؟ «مسلماً چه بد دوست و یآوری (برای خود [صفحه ۲۹۲] برگزیده‌اند)!» و «ستمگران چه جانشین بدی هستند!» استبدلوا والله الذنابی بالقوادم، والعجز بالکاهل، فرغما لمعاطس قوم (یحسبون انهم یحسنون صنعا) [۴۶۵]، (الا، انهم هم المفسدون، ولكن لا یشعرون) [۴۶۶] و یحهم! (افمن یهدی الی الحق احق ان یتبع، ام من لا یهدی الا ان یهدی؟ فما لکم کیف تحکمون؟) [۴۶۷]. به خدا سو گند، اینان جلوداران و پیشگامان و یاوران و پناهگان مردم در مشکلات و شادای را کنار گذارده و سفلگان و نابخردان را جلو انداختند، پس به خاک مالیده شود بینی کسانی که «گمان می‌کنند کار خوبی انجام می‌دهند!»، «آگاه باشید! که آنان خود مفسد هستند، ولی درک نمی‌کنند.» وای بر آنها، «آیا کسی که دیگران را به حق هدایت می‌کند، سزاوارتر است دیگران از او پیروی نمایند، یا کسی که بدون هدایت دیگری به خودی خود هدایت‌پذیر نمی‌گردد؟! پس شما را چه شده است، و چگونه حکم می‌کنید؟» اما، لعمری لقد لقحت، فنظره ریشما تنتج، ثم احتلبوا ملا القعب دما عیبطا، و ذعافا میبدا، «هنالك یخسر المبطلون»، [۴۶۸] و يعرف التالون غب ما اسس الاولون. هان، به جانم سو گند، خلافت اینان تازه آبستن شده است، پس مهلت دهید و در انتظار بمانید تا ببینید چه ثمره‌ای به بار می‌آورد. سپس از آن به اندازه تغارهای بزرگ، (به جای شیر) خون تازه، و سم مهلک بدوشید، «اینجاست کسانی که راه باطل رفته‌اند، زیانکار می‌شوند»، و آیندگان عاقبت آنچه را که گذشتگان نشان تاسیس نموده‌اند، خواهند شناخت. ثم طیوا عن دنیاکم انفسا، و اطمئنا للفتنه جاشا، و ابشروا بسیف صارم، [صفحه ۲۹۳] و سطوه معتد غاشم، و بهرج شامل، و استبداد من الظالمین، یدع فیئکم زهیدا، و جمعکم (زرعکم) حصیدا، فیا حسرہ لکم! و انی بکم؟ و قد عمیت علیکم، (انلزمکموها و انتم لها کارهون؟) [۴۶۹]. (اکنون که به مراد خود رسیدید) از دنیای خود خوش باشید، و قلبتان مطمئن و آماده‌ی فتنه‌هایی باشد که خواهد آمد، و بشارت باد شما را به شمشیرهای برنده، و قدرت متجاوزانی که حداکثر ظلم و تعدی را روا می‌دارند، و هرج و مرج فراگیر و استبداد ستمگران، که مقدار کمی از بیت‌المال را باقی می‌گذارند، به گونه‌ای که هیچ کس در آن رغبت نمی‌کند. و جمعیت (کشته‌ی) شما را درو می‌کنند، پس حسرت و اندوه بر شما! به کدامین سو هستید؟ (راه حق و رحمت خدا) بر شما گم شده است، «آیا ما شما را بر رحمت خدا (و صراط مستقیم)، وادار کنیم؟! با آنکه شما کراحت دارید». قال سوید بن غفله: فاعادت النساء قولها علیها السلام علی رجالهن، و جاء الیها قوم من وجوه المهاجرین و الانصار معتذرین، و قالوا: «یا سیده النساء، لو کان ابوالحسن ذکر لنا هذا الامر قبل ان نبرم (یرم) العهد و نحکم (یحکم) العقد، لما عدلنا الی غیره.» سوید بن غفله (راوی) می‌گوید: پس زنان مهاجر و انصار آنچه را که حضرت زهرا علیها السلام به ایشان گفته بود، برای مردان خود بازگو کردند، و گروهی از بزرگان مهاجرین و انصار، به عنوان عذرخواهی نزد حضرت آمدند و عرض کردند:

«ای سرور زنان، اگر ابوالحسن (امیرالمومنین علیه السلام) پیش از آنکه ما عهد خود را با ابوبکر محکم و با او بیعت نمایم، این نکته را به ما گوشزد می کرد، هرگز ما او را رها نکرده و به دیگری رجوع نمی کردیم.» فقالت (لهم فاطمه) علیها السلام: «الیکم عنی، فلا عذر بعد تعذیرکم، و لا امر بعد تقصیرکم.» [۴۷۰]. [صفحه ۲۹۴] حضرت فاطمه علیها السلام به آنان فرمود: «دور شوید از من، که بعد از عذرخواهی های غیر صادقانه ی شما دیگر عذری باقی نمانده است، و بعد از این تقصیر (و گناه) شما، امری کارساز نیست.

حالات جان سوز فاطمه به روایت فضه

روی ورقه بن عبدالله الازدی، قال: خرجت حاجا الی بیت الله الحرام، راجیا لثواب الله رب العالمین، فینما انا اطوف و اذا انا بجاریه سمرا، و ملیحه الوجه، عذبه الکلام، و هی تنادی بفصاحه منطقها، و هی تقول: ورقه بن عبدالله ازدی روایت نموده است: به امید ثواب خداوند و پروردگار عالمیان به حج بیت الله الحرام مشرف شدم. ناگهان هنگام طواف دیدم که دوشیزه ی گندم گون، نمکین و شیرین سخنی با کلام فصیح دعا می نمود و می گفت: اللهم، رب الکعبه الحرام، والحفظه الکرام، و زمزم والمقام، والشماعر العظام، و رب محمد خیر الانام، صلی الله علیه و آله البرره الکرام، (اسالک) ان تحشرنی مع ساداتی الطاهرین، و ابنائهم الغر المحجلین المیامین. ای خدا، و ای پروردگار خانه ی محترم کعبه، و پروردگار فرشتگان بزرگوار نگاهبان اعمال، و پروردگار زمزم و مقام ابراهیم علیه السلام، و جایگاه های بزرگ و ارجمند مناسک حج، و پروردگار برترین مخلوقات، حضرت محمد- که درود خداوند بر او و خاندان نیکوکار و گرامی او باد!- (از تو درخواست می نمایم) که مرا با سروران پاکیزه ام و پسران برجسته و درخشان و خجسته ی آنان محشور گردانی. الّا فاشهدوا یا جماعه الحجاج والمعتمرین، ان موالی خیره الاخیار، و صفوه الابرار، والذین علا قدرهم علی الاقدار، و ارتفع ذکرهم فی سائر الامصار، المرتدین بالفخار. [صفحه ۲۹۵] هان! ای گروه حاجیان و عمره بجا آورندگان، شاهد باشید که سروران من، برگزیده ی برگزیدگان، و منتخب نیکان، و از همگان ارجمند می باشند، و یادشان در تمام بلاد بلند و به نیکی یاد می شوند و به لباس فخر آراسته اند. قال ورقه بن عبدالله: فقلت: یا جاریه، انی لاطنک من موالی اهل البیت علیهم السلام. فقالت: اجل، قلت لها: و من انت من موالیهم؟ قالت: انا فضه امه فاطمه الزهراء، ابنه محمد المصطفی، صلی الله علیه و آله و سلم، علی ایبها و بعلمها و بنیها. ورقه بن عبدالله می گوید: به او گفتم: ای دختر، من یقین دارم که تو از دوستداران اهل بیت علیهم السلام هستی، وی گفت: بله، گفتم: نامت چیست؟ گفت: من فضه، کنیز فاطمه ی زهرا، دختر حضرت محمد مصطفی می باشم، که درود خداوند بر او و پدر و شوهر و فرزندان او باد! فقلت لها: مرحبا بک و اهلا و سهلا، فلقد کنت مشتاقا الی کلامک و منطقک، فارید منک الساعه ان تجیبنی من مساله اسالک، فاذا انت فرغت من الطواف، قفی لی عند سوق الطعام حتی آتیک و انت مثابه ماجوره. فافترقنا. گفتم: خیلی خوش آمدی و خیلی خوشوقتم، من بسیار مشتاق کلام و سخن تو بودم، می خواهم یک سوالی از تو بکنم و تو به من پاسخ دهی. وقتی طواف را به پایان بردی، کنار بازار غله بایست تا من بیایم، خداوند به تو اجر و پاداش دهد. و به این ترتیب از هم جدا شدیم. فلما فرغت من الطواف و اردت الرجوع الی منزلی، جعلت طریقی عل سوق الطعام، و اذا انا بها جالسه فی معزل من الناس، فاقبلت علیها، و اعتزلت بها، و اهدیت الیها هدیه و لم اعتقد انها صدقه، ثم قلت لها: یا فضه، اخبرینی عن مولاتک فاطمه الزهراء علیهما السلام، و ما الذی رایت منها عند وفاتها بعد موت ایبها محمد صلی الله علیه و آله و سلم. وقتی طواف را به پایان بردم، هنگام بازگشت به منزل، راهی را که از بازار غله می گذشت انتخاب نمودم، ناگهان دیدم که وی در گوشه ای به دور از مردم نشسته است. نزد او رفتم و او را کنار کشیدم و بدون اینکه قصد صدقه بکنم [صفحه ۲۹۶] هدیه ای به او دادم، سپس به او گفتم، ای فضه، از سرورت فاطمه ی زهرا علیهم السلام و وقایعی که بعد از مرگ پدرش حضرت صلی الله علیه و آله و سلم و هنگام وفات وی، از او دیدی به من خبر ده. قال ورقه: فلما سمعت کلامی، تفرغت عیناها بالدموع ثم انتحبت نادبه، و قالت: یا ورقه بن عبدالله، هیجت علی حزنا ساکنا، و اشجانا فی فوادی کانت کامنه، فاسمع الان ما شاهدت منها علیها السلام: ورقه (راوی حدیث) می گوید: به

محض اینکه سخن من تمام شد، چشمان فضا پر از اشک گردید و بلند بلند گریست و گفت: ای ورقه بن عبدالله، اندوه فرو نشسته و غمهای نهفته‌ی دلم را برانگیختی، اینک وقایعی را که من از آن حضرت علیها السلام دیده‌ام بشنو. اعلم انه لما قبض رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم، افتجع له الصغير والكبير، و كثر عليه البكاء، و قل العزاء، و عظم رزوه على الاقرباء والاصحاب والاولياء والاحباب، والغرباء والانساب، ولم تلق الا- كل باك و باکيه، و نادب و نادبه، و لم يكن في اهل الارض والاصحاب والاقرباء والاحباب اشد حزنا و اعظم بكاء و انتحابا من مولاتي فاطمه الزهراء عليها السلام، و كان حزنها يتجدد و يزيد، و بكاوها يشد. بدان، رحلت رسول خدا صلى الله عليه وآله وسلم دل کوچک و بزرگ را به درد آورد، و بسیار بر او گریستند و صبر همه را به سر آورد، و مصیبت فقدان او بر نزدیکان و یاران و دوستان و احباب و بیگانگان و خویشان سخت بود، و همه‌ی مردان و زنان برای او گریه و ندبه نمودند، ولی در روی زمین و در میان یاران و نزدیکان و دوستان کسی غمگین تر از سرورم فاطمه‌ی زهرا علیها السلام نبود و وی بیشتر و شدیدتر از همه گریه می کرد. و اندوه او پیوسته تازه و افزون، و گریه‌اش شدیدتر می شد. فجلست سبعة ايام لا يهدا لها انين، و لا- يسكن منها الحنين، كل يوم جاء كان بكاوها اكثر من اليوم الاول. فلما كان في اليوم الثامن ابدت ما كتمت من الحزن فلم تطق صبرا اذ خرجت و صرخت، فكانها من فم رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم تنطق. [صفحه ۲۹۷] پس هفت روز ناله‌ی او آرام، و صدای او خاموش نمی شد، و هر روز بیش از روز گذشته گریه می نمود، تا اینکه روز هشتم اندوه نهفته‌ی خود را آشکار نمود و نتوانست شکیبایی کند، لذا از خانه بیرون آمد و ناله سر داد، به گونه‌ای که گویی رسول خدا صلى الله عليه وآله وسلم سخن می گوید. فتبادرت النسوان، و خرجت الولائد والولدان، و ضج الناس بالبكاء والنحيب، و جاء الناس من كل مكان، و اطفئت المصابيح لكيلا تتبين صفحات النساء، و خيل الى النسوان ان رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم قد قام من قبره، و صارت الناس من دهشه و حيره لما قدرهقهم. پس زنان شتافتند، و دختران و پسران از خانه بیرون آمدند، و مردم همراه با اشک ریختن و گریه‌ی بلند، ناله سر دادند و از همه سو گرد آمدند، و برای اینکه صورت زنان نمایان نشود چراغها را خاموش کردند، و زنان تصور کردند که گویی رسول خدا صلى الله عليه وآله وسلم از قبر بیرون آمده است، و مردم به خاطر مصیبت آن حضرت مدهوش و متحیر گردیدند. و هی علیها السلام تنادی و تندب اباه: وا أبتاه، واصفياه، وامحمداه، وا ابا القاسماه، و اربيع الارامل والیتامی، من للقبله والمصلی؟ و من لابتک الوالهه الثکلی؟ و فاطمه‌ی زهرا علیها السلام ندا برمی آورد و بر پدر بزرگوارش این گونه نوحه سرایی می کرد: وای پدرم، وای بر برگزیده‌ی خدا، وای محمداه، وای ابا القاسم، وای بر کسی که بهار و مایه‌ی شادمانی نیازمندان (یا: بیوگان) و یتیمان بود، دیگر چه کسی (مدافع اهل) قبله و جایگاه نماز گزاردن نماز گزاران خواهد بود؟ و دیگر دختر سرگشته‌ی مصیبت زده‌ات چه کسی را دارد؟ ثم اقبلت تعثر فی اذیالها و هی لا تبصر شیئا من عبرتها، و من تواتر دمعها، حتی دنت من قبر أبيها محمد صلى الله عليه وآله وسلم، فلما نظرت الى الحجرة وقع طرفها على الماذنه، فقصرت خطاها، و دام نحيبها و بكاها، الى ان اغمی عليها، فتبادرت النسوان اليها، فنضحن الماء عليها و على صدرها و جبينها حتى افقت. [صفحه ۲۹۸] سپس در حالی که لباسش بر زمین کشیده می شد و از بسیاری گریه و جاری شدن اشک چیزی را نمی دید، آمد و نزدیک قبر پدر بزرگوارش حضرت محمد صلى الله عليه وآله وسلم ایستاد. به محض اینکه به حجره نگاه کرد و چشمش بر مأذنه افتاد، آهسته گام برداشت و پیوسته ناله و گریه نمود تا اینکه بیهوش گردید. زنان به سوی او شتافتند و آب بر صورت و سینه و پیشانی‌اش پاشیدند تا اینکه به هوش آمد. فلما افقت من غشيتها، قامت و هی تقول: رفعت قوتي، و خاंनी جلدی، و شمت بی عدوی، والکمد قاتلی. یا أبتاه بقیت والیه و حیده، و حیرانه فریده، فقد انخمد صوتی، و انقطع ظهري، و تنغض عیسی، و تکدر دهري، فما اجد یا ابتاه بعدک انیسا لوحشتی، و لا رادا لدمعتی، و لا- معینا لضعفی، فقد فنی بعدک محکم التزیل، و مهبط جبرئیل، و محل میکائیل. انقلبت بعدک یا ابتاه الاسباب، و تغلقت دونی الابواب، فانا للدنيا بعدک قالیه، و علیک ما ترددت انفاسی باکیه، لا- ینفد شوقی الیک، و لا حزنی علیک. وقتی به هوش آمد برخاست و فرمود: توانم از بین رفته، و شکیبایی و استقامتم با من یاری نمی کند، و دشمنم به من شماتت می کند، و اندوه شدید و

درد دلم از افسردگی مرا خواهد کشت. پدر جانم، سرگشته و بی کس و متحیر و تنها شده‌ام، و صدایم خاموش گردیده و نیروی پشتم از بین رفته، و زندگی برایم تلخ، و روزگارم تیره و تار شده است. پدر جانم، بعد از تو کسی را نمی‌یابم که مونس احساس تنهایی من گردد، و اشک چشمم را فرو نشاند، و در ضعف و ناتوانی یاورم باشد. بعد از تو آیات محکم قرآن و نزول جبرئیل و آمدن میکائیل همگی برچیده شد. پدر جانم، بعد از تو اسباب (نیل به مقامات معنوی و اخروی) واژگون، و درها به روی من بسته شد، لذا بعد از تو دیگر، از دنیا خوشم نمی‌آید، و تا زمانی که نفسهایم می‌رود و می‌آید خواهم گریست، و شوق من به تو و اندوهم بر تو [صفحه ۲۹۹] پایان نمی‌پذیرد. ثم نادت: یا ابتاه، والباه، ثم قالت: ان حزنی علیک جدید و فوادی و الله صب عنید کل یوم یزید فیه شجونی و اکتیابی علیک لیس یبید جل خطبی، فبان عنی عزائی فبکائی کل وقت جدید ان قلبا علیک یالف صبرا او عزاء، فانه لجلید سپس ندا برآورد: ای پدر جانم، وای بر عقل من، پس فرمود: براستی که اندوه من بر تو تازه، و به خدا سوگند دلم عاشق و مشتاق توست و به هیچ وجه از تو روی برنمی‌گرداند. هر روز اندوه‌هایم افزون می‌گردد، و افسردگی و شکستگی من از غم تو هرگز از من جدا نمی‌شود. گرفتاری و مصیبت من بزرگ و سخت است، لذا شکیبایی از من کناره گرفته، و هر زمان گریه‌ام تازه می‌گردد. براستی هر کس که با وجود انس به تو، صبر و شکیبایی کند و یا تسلی ییابد، واقعا سخت دل و قسی القلب است. ثم نادت: یا ابتاه، انقطعت بک الدنیا بانوارها، و زوت زهرتها و کانت بیهجتک زاهره، فقدا سود نهارها، فصار یحکی حنادسها رطبها و یابسها. یا ابتاه، لا زلت آسفہ علیک الی التلاق. یا ابتاه، زال غمضی منذ حق الفراق. یا ابتاه، من للارامل و المساکین؟ و من للامه الی یوم الدین؟ یا ابتاه، امسینا بعدک من المستضعفین. یا ابتاه، اصبحت الناس عنا معرضین، و لقد کنا بک معظمین فی الناس غیر مستضعفین. فای دمعہ لفراقک لا تنهمل؟ و ای حزن بعدک علیک لا يتصل؟ و ای جفن بعدک بالنوم یکتحل؟ و انت ربیع الدین، و نور النبیین، فکیف للجمال لا تمور، و للبحار بعدک لا تغور؟ و الارض کیف لم تتزلزل؟ سپس ندا برآورد: پدر جانم، به واسطه‌ی (رحلت) تو انوار دنیا از بین رفت، و [صفحه ۳۰۰] شکوفایی و زیبایی آن که به افروختگی و حسن تو شکوفا و زیبا بود، افسرده شد، و روزهای دنیا تیره گردیدند. پدر جانم، تا ملاقات تو پیوسته بر تو تاسف خورده و ناراحت خواهم بود پدر جانم، از زمان جدایی و فراق تو بینایی‌ام از بین رفته است. پدر جانم، چه کسی بعد از تو از بیوگان و بیچارگان دلجویی خواهد کرد؟ و چه کسی تا روز پاداش و قیامت (دادرش) امت تو خواهد بود؟ ای پدر جان، بعد از تو مردم ما را خوار و کوچک شمردند، پدر جانم، بعد از تو مردم از ما رویگردان شدند، در حالی که به واسطه‌ی وجود تو در میان مردم ارجمند و عزیز بودیم و کسی ما را خوار و کوچک نمی‌شمرد. پس چرا در فراق تو اشک نریزم، و اندوهم پیوسته نگردد، و پلکهایم بر روی هم بسته شده و به خواب روم، در حالی که تو بهار و احیاگر دین و نور پیامبران هستی؟ و چگونه بعد از تو کوهها از هم نپاشند و به هم نخورند، و آب دریاها خشک نشود؟ و چگونه زمین نلرزد؟ رمیت یا ابتاه بالخطب الجلیل، و لم تکن الرزیه بالقلیل، و طرقت یا ابتاه بالمصاب العظیم، و بالفادح المہول. بکتک یا ابتاه الاملاک، و وقفت الافلاک، فمیرک بعدک مستوحش، و محرابک خال من مناجاتک، و قبرک فرح بمواراتک، والجنه مشتاقه الیک و الی دعائک و صلاتک. یا ابتاه، ما اعظم ظلمة مجالسک! فوا اسفاه علیک الی ان اقدم عاجلا علیک. پدر جانم، به مشکل بزرگی گرفتار آمده‌ام، و مصیبتم اندک و کوچک نیست. ای پدر جان، مصیبت بزرگ و پیشامد هراسناکی به من روی آورده. بابای من، ملائکه بر تو گریستند و فلکها بازیستادند، لذا منبرت بعد از تو احساس تنهایی می‌کند، و محرابت از مناجات تو خالی مانده است، و قبرت به واسطه‌ی خاک شدن تو در آن شادمان، و بهشت به تو و دعا و نمازت مشتاق است. پدر جانم، چقدر تاریکی مجالس تو سخت است. پس همواره بر تو تاسف خواهم خورد تا اینکه بزودی بر تو وارد شوم. [صفحه ۳۰۱] و ائکل ابوالحسن الموتمن ابو ولدیک، الحسن والحسین، و اخوک و ولیک و حبیبک و من ریثه صغیرا، و واخیته کبیرا، و اخلی احبابک و اصحابک الیک، من کان منهم سابقا و مهاجرا و ناصرا، و ائکل شاملنا، و البکاء قاتلنا، و الاسی لازمنا. و ابوالحسن امین، پدر دو فرزندت حسن و حسین، و برادر و دوست، و محبوبت به مصیبت گرفتار آمده، هم او که در کوچکی‌اش پرورش

دادی، و در بزرگی با او عقد اخوت بستی، و شیرین ترین دوستان و یارانت در نزد تو بود، و از همه‌ی آنان (به ایمان) سبقت جست و هجرت نمود و یاریات کرد. مصیبت همه ما را فرا گرفته، و گریه ما را می کشد، و پیوسته ناراحت و افسرده ایم. ثم زفرت زفره و انت انه کادت روحها ان تخرج، ثم قالت: قل صبری و بان عنی عزائی بعد فقدی لخاتم الانبیاء عین، یا عین، اشکبی الدمع سحاً و یک [۴۷۱] لا تبخلی بفیض الدماء یا رسول الاله، یا خیره الله و کھف الایتام والضعفاء قد بکتک الجبال والوحوش جمعا والطیر والارض بعد بکی السماء و بکاک الحجون والرکن و المش عریا سیدی مع البطحاء و بکاک المحراب والدرس للقرآن فی الصبح معلنا والسماء و بکاک الاسلام اذ صار فی الناس غریبا من سائر الغرباء لو ترى المنبر الذی کنت تعلوه علاه الضلام بعد الضیاء یا الهی، عجل وفاتی سریعا فلقد تنعصت الحیاء یا مولائی سپس آهی از دل بر آورد و بلند بلند ناله سر داد به گونه ای که نزدیک بود روح از بدنش خارج شود، سپس فرمود: بعد از فقدان خاتم انبیاء صلی الله علیه و آله و سلم، شکیبایی ام اندک شده و تسلی پیدا کردن از من کناره گرفته است. [صفحه ۳۰۲] ای چشم من، ای چشم من، به شدت اشک بریز، و اشک بریز و در ریختن اشکهایت بخل موز. ای رسول خدا، ای برگزیده‌ی خدا، و ای پناهگاه ایتام و ضعیفان. کوهها، و حوش، پرندگان، زمین و آسمان، همگی برای تو گریستند. ای آقای من، گیاهان مخصوص، رکن و مشعر نیز همراه با شنزارها (ای مکه) بر تو اشک ریختند. محراب و درس علنی قرآن تو در صبح و شام نیز برای تو گریه کردند. اسلام نیز گریست، زیرا بعد از تو در میان مردم از همه‌ی غریبه‌ها، غریب تر گردید. ای کاش منبری را که بر آن بالا می رفتی، مشاهده می کردی که بعد از آن روشنایی، تاریکی آن را فرا گرفته است. ای معبود من، هر چه سریعتر مرگ مرا را برسان، زیرا ای آقای من، زندگای برای من تاریک و سخت شده است. قالت: ثم رجعت الی منزلها و اخذت بالبکاء والعیول لیلها و نهارها، و هی لا ترقا دمعتها، و لا تهدا زفرتها. و اجتمع شیوخ اهل المدینه و اقبلوا الی امیرالمومنین علی علیه السلام فقالوا له: یا اباالحسن، ای فاطمه علیها السلام تبکی اللیل والنهار، فلا احد منا یتنها بالنوم فی اللیل علی فرشنا، و لا بالنهار لنا قرار علی اشغالنا و طلب معاشنا، و انا نخبرک ان تسالها اما ان تبکی لیلا- او نهاراً، فقال علیه السلام: حبا و کرامه. فضه می گوید: سپس فاطمه‌ی زهرا علیها السلام به منزلش برگشت و شب و روز به گریه و ناله‌ی بلند پرداخت به گونه ای که اشک چشمش قطع، و آهش آرام نمی گرفت (لذا) پیرمردان مدینه گرد آمدند و به خدمت امیرالمومنین علی علیه السلام رسیدند و عرض کردند: ای اباالحسن، فاطمه علیها السلام شب و روز گریه می کند، و هیچ یک از ما نمی توانیم شب در رختخواب راحت بخوابیم، و روز نیز آرامشی در کارها و جستجوی روزی نداریم، ما به تو عرض می کنیم که از فاطمه علیها السلام [صفحه ۳۰۳] بخواهی که یا شب گریه کند و یا روز. آن حضرت علیها السلام نیز با تکریم آنان، سخنان را پذیرفت. فاقبل امیرالمؤمنین علیه السلام حتی دخل علی فاطمه علیها السلام و هی لا تفتق من البکاء، و لا ینفع فیها العزاء. فلما راته سکت هنیئاً له. فقال لها: یا بنت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، ان شیوخ المدینه یسالونی ان اسالک اما ان تبکین اباک لیلا و اما نهاراً. لذا امیرالمومنین علیه السلام به خدمت فاطمه علیها السلام رسید، در حالی که هنوز از گریه آسوده و تسلی پیدا نکرده بود، ولی به محض اینکه علی علیه السلام را دید، لحظه ای آرام گرفت. حضرت علی علیه السلام فرمود: ای دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، پیر مردان مدینه از من درخواست نمودند که از شما بخواهم که یا شب بر پدر بزرگوارت گریه کنی و یا روز. فقالت: یا اباالحسن، ما اقل مکثی بینهم، و ما اقرب مغیبی من بین اظهروهم! فوالله، لا- اسکت لیلا- و لا نهارا او الحق بابی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم. فقال لها علی علیه السلام: افعلی، یا بنت رسول الله ما بدا لک. فاطمه‌ی زهرا علیها السلام فرمود: ای اباالحسن، چقدر کم بین آنها درنگ خواهم نمود، و چه زود از میان آنان خواهم رفت. به خدا سوگند، شب و روز ساکت نخواهم ماند تا اینکه به پدرم رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم پیوندم. علی علیه السلام نیز به او فرمود: ای دختر رسول خدا، هر چه می خواهی بکن. ثم انه بنی لها بیتا فی البقیع نازحا عن المدینه، یسمى بیت الاحزان. و کانت اذا اصبحت قدمت الحسن والحسین علیهما السلام امامها، و خرجت الی البقیع باکیه، فلا تزال بین القبور باکیه، فاذا جاء اللیل اقبل امیرالمومنین علیه السلام الیها، و ساقها بین یدیه الی منزلها. سپس حضرت خانه ای در بقیع به دور

از مدینه برای او ساخت که «بیت الاحزان» نامیده می شود، و فاطمه زهرا علیها السلام وقتی صبح می کرد حسن و حسین علیهما السلام را پیشاپیش خود می انداخت و گریان روانه ی بقیع می شد، و پیوسته [صفحه ۳۰۴] میان قبرها می گریست. و وقتی شب فرا می رسید امیرالمومنین علیه السلام به سوی او می آمد و او را جلو می انداخت و به منزل می برد. و لم تزل علی ذلک الی ان مضی لها بعد موت اییها سبعة و عشرون یوما، و اعتلت العله التي توفیت فیها، فبقيت الی یوم الاربعین، و قد صلی امیرالمومنین علیه السلام صلاه لاظهر و اقبل یرید المنزل اذا استقبلته الجواری باکیات حزینات. فقال لهن: ما الخبر؟ و مالی اراکن متغیرات الوجوه والصور؟ فقلن: یا امیرالمومنین، ادرک ابنه عمک الزهراء علیها السلام و ما نظنک تدرکها. و پیوسته بر این حال بود، تا اینکه بیست و هفت و روز از رحلت پدر بزرگوارش گذشت، و به بیماری که سرانجام در اثر آن وفات نمود، گرفتار شد. و تا چهل روز پس از آن در دنیا بود. تا اینکه روزی امیرالمومنین علیه السلام نماز ظهر را خوانده بود و می خواست به منزل بیاید، ناگهان دختران گریان و اندوهناک به پیشواز او آمدند. حضرت به آنان فرمود: چه خبر است؟ و چرا صورتها و چهره هایتان را پریشان می بینم عرض کردند: ای امیرالمومنین، دختر عمویت زهرا علیها السلام را دریاب، و گمان نمی کنیم که بتوانی او را (زنده) دریابی. فاقبل امیرالمومنین علیه السلام مسرعا حتی دخل علیها، و اذا بها ملقاء علی فراشها، و هو من قباطی مصر، و هی تقبض یمینا و تمد شمالا، فالقی الرداء عن عاتقه، والعمامة عن راسه، و حل از راره، و اقبل حتی اخذ رأسها و ترکة فی حجره. پس امیرالمومنین علیه السلام شتابان آمد و به خدمت ایشان رسید، ولی ناگهان دید که حضرتش بر رختخوابی که از پارچه ی قباطی [۴۷۲] مصر بود دراز کشیده، به طرف راست و چپ پیچ می خورد. حضرت علی علیه السلام عبای خود را از دوش و عمامه اش را از سر برداشت و دگمه های (پیراهن) را گشود، و جلو آمد و سر آن حضرت را گرفت و در دامن خود گذاشت. و ناداها: یا زهراء، فلم تکلمه، فناداها: یا بنت محمد المصطفی، فلم تکلمه، [صفحه ۳۰۵] فناداها: یا بنت من حمل الزکاه فی طرف ردائه و بذلها علی الفقراء، فلم تکلمه، فناداها: یا ابنه من صلی بالملائکة فی السماء مثنی مثنی، فلم تکلمه: فناداها: یا فاطمه، کلمینی، فانا ابن عمک علی بن ابی طالب. علی علیه السلام صدا کرد: ای زهرا، ولی حضرت پاسخ نداد، صدا کرد: ای دختر محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم، ولی باز حضرت پاسخ نداد، صدا کرد: ای دختر کسی که زکات را در گوشه ی عبای خود حمل کرد و به نیازمندان بذل نمود، ولی باز حضرت پاسخ نداد. صدا کرد: ای دختر کسی که در آسمان دو رکعت دو رکعت امام جماعت ملائکه شد و نماز گزارد، ولی باز پاسخ نداد. صدا کرد: ای فاطمه، با من سخن بگو، من پسر عمویت علی بن ابی طالب هستم. قال [۴۷۳] : ففتحت عینیها فی وجهه و نظرت الیه و بکت و بکی، و قال: ما الذی تجدینه، فانا ابن عمک علی بن ابی طالب. فضه می گوید: حضرت زهرا علیها السلام چشم باز کرد و به امیرالمومنین علیه السلام نگاه کرد، حضرت علی علیه السلام فرمود: حالت چطور است؟ من پسر عمویت علی بن ابی طالب هستم. فقالت: یا ابن العم، انی اجد الموت الذی لا بد منه و لا محیص عنه، و انا اعلم انک بعدی لا تصبر لعی قله التزويع، فان انت تزوجت امراه، اجعل لها یوما و ليله، و اجعل لاولادی یوما و ليله. یا اباالحسن، و لا تصح فی وجوههما، فیصبحان یتمین غریبین منکسرین، فانهما بالامس فقدا جدھما، والیوم یفقدان امھما، فالویل لاهمه تقتلھما و تبغضھما! حضرت زهرا علیها السلام فرمود: ای پسر عمو، من در حال مرگ هستم، مرگی که گریز و چاره و پناهگاهی از آن نیست، و من می دانم که تو (مانند هر مرد دیگر) بعد از من نمی توانی بر ازدواج نکردن صبر کنی، پس اگر ازدواج نمودی، یک [صفحه ۳۰۶] شبانه روز را برای همسرت، و یک شبانه روز را برای فرزندان من قرار ده. ای اباالحسن در روی آنان فریاد مزن، تا مبادا، غریب و دل شکسته شوند، زیرا آن دو فرزند یتیم من (اما حسن و حسین علیهما السلام) دیروز جدشان را از دست دادند، و امروز نیز مادرشان را از دست می دهند، پس وای بر امتی که آن دو را می کشند و بغض آنها را در دل می گیرند! ثم انشأت تقول: ابکنی ان بکیت یا خیر هادی، و اسبل الدمع، فهو یوم الفراق یا قرین البتول، اوصیک بالنسل فقد اصبحا حلیف اشتیاق ابکنی و ابک للیتامی و لا تن س قلیل العدی بطف العراق فارقوا فاصبحوا یتامی حیاری یحلف الله فهو یوم الفراق سپس این اشعار را سرود و فرمود: اگر خواستی گریه کنی بر من گریه کن ای بهترین هدایتگر، و اشک بریز، که این

روز، روز جدایی است. ای همدم بتول (و شوهر فاطمه علیها السلام)، تو را سفارش می کنم که با فرزندانم (خوب رفتار کنی)، زیرا آن دو (امام حسن و حسین علیهما السلام) در اشتیاق به من هم سوگند هستند. بر من و نیز بر یتیمانم گریه کن، و هرگز کسی را که به دست دشمنان در صحرای سوزان عراق کشته می شود، (امام حسین علیه السلام)، فراموش مکن. اینان از من جدا شدند و یتیم و سرگشته گردیدند، به خدا سوگند که این روز، روز فراق و جدایی است. قالت: فقال لها علی علیه السلام: من این لک یا بنت رسول الله هذا الخبر، والوحي قد انقطع عنا؟ فقالت: یا اباالحسن، رقت الساعة، فرایت حبیبی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فی قصر من الدر الابيض، فلما رانی قال: هلمی الی، یا بنیه، فانی الیک مشتاق. فقلت: والله، انی لاشد شوقا منک الی لقاءک. فقال: انت اللیلہ عندی. و هو الصادق لما وعد، والموفی لما عاهد. [صفحه ۳۰۷] فضه می گوید: حضرت علی علیه السلام به حضرت زهرا علیها السلام فرمود: ای دختر رسول خدا، از کجا خبر داری که از دنیا می روی، در حالی که وحی از ما رخت بر بسته است؟ عرض کرد: ای اباالحسن، همین حالا-دراز کشیدم و به خواب رفتم، و محبوبم رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم را در کاخی از مروارید سفید دیدم. به محض اینکه مرا دید فرمود: ای دختر عزیزم، نزد من بیا، که خیلی مشتاق تو هستم. من نیز به ایشان عرض کردم: به خدا سوگند، اشتیاق من به ملاقات شما بیشتر است. فرمود: همین امشب نزد من خواهی بود، و آن بزرگوار در وعدهی خود راستگو، و به پیمان خود وفا می کند. فاذا انت قرات یس، فاعلم انی قد قضیت نحبی، فغسلنی، و لا تکشف عنی، فانی طاهره مطهره، و لیصل علی معک من اهلی الادنی فالادنی، و من رزق اجری، و ادفنی لیلا فی قبری. بهذا اخبرنی حبیبی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم. پس وقتی سوره یس را قرائت نمودی، بدان که من به پیمان خود وفا نموده ام (و از دنیا رفته ام)، پس (از زیر لباس) مرا غسل بده، و لباسم را کنار زن، زیرا من پاک و پاکیزه هستم، و تنها نزدیک ترین بستگانم و کسانی که خداوند پاداش (مودت) مرا به آنان روزی کرده است بر من نماز بگذارند، و مرا شبانه در قبرم به خاک بسپار، که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم چنین به من خبر داد. فقال علی: والله، لقد اخذت فی امرها، و غسلتها فی قمیصها، و لم اکشف عنها. فوالله، لقد کانت میمونه طاهره مطهره، ثم حنطتها من فضله حنوط رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، و کفنتها، و ادرجتها فی اکفانها. فلما هممت ان أعقد الرداء، نادیت: یا ام کلثوم، یا زینب، یا سکینه، یا فضه، یا حسن، یا حسین، هلموا تزودوا من امکم، فهذا الفراق، واللقاء فی الجنه. علی علیه السلام فرمود: به خدا سوگند شروع کردم به تجهیز او، و او را در پیراهنش غسل دادم و آن را کنار نزد. به خدا سوگند، خجسته و پاک و پاکیزه بود، سپس از باقیمانده ی حنوط رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم او را تحنيط نمودم، و کفن او را آماده کردم و او [صفحه ۳۰۸] را در میان قطعه های کفن گذاشتم. وقتی خواستم عبا (و سرتاسری) را ببندم، صدا کردم: ای ام کلثوم، ای زینب، ای سکینه، ای فضه، ای حسن، ای حسین، بیاید و از مادران توشه بردارید، که این زمان، زمان جدایی است و دیگر در بهشت با او ملاقات خواهید نمود. فاقبل الحسن والحسین علیهما السلام و هما ینادیان: و احسرتا لا تنطفی ابدًا من فقد جدنا محمد المصطفی، و امنا فاطمه الزهراء، یا ام الحسن، یا ام الحسین، اذا لقیتم جدنا محمد (ا) المصطفی، فاقرئیه منا السلام، و قولی له: انا قد بقینا بعدک یتیمین فی دار الدنیا. پس حسن و حسین علیهما السلام آمدند، در حالی که صدا می کردند: وای بر حسرت و ناراحتی ما به خاطر فقدان جدمان حضرت محمد مصطفی و مادرمان فاطمه ی زهرا که هیچگاه خاموش و بر طرف نخواهد شد. ای مادر حسن، ای مادر حسین، هنگامی که با جدمان حضرت محمد مصطفی ملاقات نمودی، سلام ما را به او برسان و بگو که ما بعد از تو در دار دنیا یتیم شدیم. فقال امیرالمومنین علی علیه السلام: انی اشهد الله انها قد حنت و انت و مدت یدیهما و ضمتهما الی صدرها ملیا، و اذ بهاتف من السماء ینادی: یا اباالحسن، ارفعهما عنها، فلقد ابکیا والله ملائکة السموات، فقد اشتاق الحبيب الی المحبوب. امیرالمومنین علی علیه السلام فرمود: خدا را گواه می گیرم که فاطمه زهرا علیها السلام به شدت گریست و ناله سر داد و دستهایش را دراز کرد و آن دو (حسن و حسین علیهما السلام) را به آرامی در سینه گرفت، ولی ناگهان هاتفی از آسمان ندا کرد: ای اباالحسن، این دو را از روی فاطمه علیها السلام بردار، به خدا سوگند که ملائکه ی آسمانها را به گریه در آوردند، زیرا محبوب (حضرت حق)

به دیدار محبوب خود (حضرت زهرا علیها السلام) مشتاق است. قال: فرفعتهما عن صدره و جعلت اعقد الرداء، و انا انشد بهذه الايات: فراقك اعظم الاشياء عندي و فقدك فاطم ادهی الثکول [صفحه ۳۰۹] سابکی حسره، و انوح شجوا علی خل مضی اسنی سبیل الا یا عین، جودی و اسعدینی فحزنی دائم ابکی خلیلی حضرت علی علیه السلام فرمود: آن دو را از روی سینهی فاطمه ی زهرا علیها السلام برداشتم و شروع کردم به بستن عبا (و سر تا سری) و در آن حال این ابیات را سرودم: (ای فاطمه)، جدایی تو نزد من بزرگترین و سخت ترین چیز، و فقدان تو درد آورترین مصیبت است. بر دوست عزیزم که والاترین راه را پیمود با ناراحتی و تأسف خواهم گریست و با اندوه، نوحه سرایی خواهم نمود. هان ای چشم، اشک بریز و یاری ام کن، که اندوه من پیوسته است و بر فقدان دوست عزیزم می گریم. ثم حملها علی یده، و اقبل بها الی قبر ابيها و نادى: السلام عليك يا رسول الله، السلام عليك يا حبيب الله، السلام عليك يا نور الله، السلام عليك يا صفوه الله منى، السلام عليك، والتحية واصله منى اليك ولديك، و من ابتكك النازله عليك بفنائك، و ان الوديعه قد استردت، والرهينه قد اخذت، فواحنانه على الرسول ثم من بعده على البتول، و لقد اسودت على الغبراء، و بعدت عنى الخضراء، فواحنانه، ثم وأأسفاه. سپس اميرالمومنين عليه السلام فاطمه ی زهرا علیها السلام را برداشت و نزد قبر پدر بزرگوارش گذاشت و صدا کرد: سلام بر تو ای رسول خدا، سلام بر تو ای حبيب خدا، سلام بر تو ای نور خدا، سلام من بر تو ای برگزیده ی خدا، سلام بر تو، و درود از من و از جانب دخترت که به ساحت تو وارد شد، براستی که امانت (شما) برگردانده، و گرو (شما) گرفته شد، پس وای بر اندوه من بر رسول (خدا)، و بعد از او بر بتول (حضرت زهرا علیها السلام)، براستی که زمین برای من سیاه، و آسمان از من دور گردیده است، پس وای بر اندوه و ناراحتی و تاسف من. [صفحه ۳۱۰] ثم عدل بها علی الروضه، فصلی علی فی اهلہ و اصحابه و موالیه و احبائه و طائفه من المهاجرین والانصار. فلما واراها والحدھا فی لحدھا، انشا بهذه الايات يقول: اری علل الدنيا علی كثيره و صاحبها حتى الممات علیل لكل اجتماع من خلیلین فرقه و ان بقائی عندکم لقلیل و ان افتقادی فاطما بعد احمد دلیل علی ان لا یدوم خلیل [۴۷۴]. آنگاه فاطمه ی زهرا علیها السلام را به روضه (و مزار رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم) برگرداند و همراه با بستگان و یاران و موالی و دوستداران و گروهی از مهاجرین و انصار بر او نماز گزارد، وقتی حضرتش را دفن نمود و در لحد گذاشت، این ابیات را سرود و خواند: می بینم که مصائب دنیا بر من بسیار است، و هر کس با دنیا مصاحبت کند تا هنگام مرگ مصیبت می بیند. اجتماع هر دو دوست عزیزی که با هم پیوند دارند به جدایی مبدل می شود، و براستی که من نزد شما بسیار کم خواهم بود. اینکه فاطمه علیها السلام را بعد از احمد صلی الله علیه و آله و سلم از دست دادم، دلیل بر این است که هیچ دوستی، جاودانی نخواهد بود.

باورقی

[۱] استاد بزرگوار علامه طباطبائی- رضوان الله علیه- در ذیل سوره شریفه کوثر، پس از ذکر اقوال زیادی درباره معنای کوثر، چنین می نگارند: در هر صورت آیه آخر سوره (ان شائک هو الابر) که ظاهر کلمه «ابر» به معنای کسی است که نسلش منقطع شده باشد، و ظاهر جمله از باب قصر قلب است- بیانگر آن است که مراد از کوثری که به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم اعطا شده، تنها و تنها کثرت ذریه آن حضرت است، و یا مراد از آن، هم خیر کثیر است و هم کثرت ذریه، و اگر جز این بود، تأکید و تقریر کلام سابق یا جمله (ان شائک هو الابر) بی فایده بود». تا آن جا که می فرماید: و این جمله (ان شائک هو الابر) اشاره دارد بر این که فرزندان فاطمه علیها السلام، ذریه و نسل رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم هستند. و این خود از پیشگوییهای قرآن کریم است، زیرا خداوند متعال بعد از رحلت ایشان، آنچنان نسلش را زیاد کرد که هیچ نسلی در کثرت بدان نمی رسد، با آن مصائبی که بر آنان نازل شد و کشتارهای فجیعی که گروههای بسیاری از آنان را از بین برد. (المیزان، ج ۲۰، ص ۳۷۰). [۲] آگاه باشید! لباسی که از بیست و نه حرف بافته شده، از ذکر مقامات و بلندای کمالات او قاصر است. [۳] قدر: ۱. [۴] دخان: ۳. [۵]

چنانکه روایات مربوطه در فصل بیست و دوم ذکر خواهد شد. [۶] یعنی در ظرفی در زیر ساقه عرش بود. در ذیل حدیث هفتم بیانی در معنای آن خواهد آمد. [۷] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۴، روایت ۳. [۸] مجمع البحرین، ماده شبح. [۹] اقبال الاعمال، چاپ آخوندی، ص ۷۰۷، و مصباح المتهجد، ص ۸۴۴. [۱۰] راجع به این جمله حدیث، در ذیل حدیث سوم مجدداً بیانی خواهد آمد، و نیز درباره عبارت «کانت فی حقه...» در ذیل حدیث هفتم بیانی خواهیم داشت. [۱۱] وسائل الشیعه، ج ۴، ابواب قرائت، باب ۵۱، ص ۷۹۱. [۱۲] وسائل الشیعه، ج ۴، ابواب ذکر، باب ۳۳، روایت ۱، ص ۱۲۱۰. [۱۳] نهج البلاغه، خطبه اول، ص ۳۹. [۱۴] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۸، روایت ۱۱. [۱۵] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۴۴. [۱۶] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۵۲. [۱۷] ق: ۳۸، حدید: ۴، سجده: ۴، اعراف: ۵۴، یونس: ۳، هود: ۷، فرقان: ۵۹. [۱۸] حج: ۴۷. [۱۹] بقره: ۱۱۷، آل عمران: ۴۷، نحل: ۴۰، مریم: ۳۵، یس: ۸۲، غافر: ۲۸. [۲۰] بحار الانوار، ج ۲۶، ص ۳۰۷، روایت ۷۱. [۲۱] تحریم: ۶. [۲۲] بحار الانوار، ج ۲۶، ص ۳۲۰، روایت ۲. [۲۳] کامل الزیارات، ص ۱۷۹، باب ۷۹، روایت ۲. [۲۴] برای توضیح بیشتر، ک: فصل دوم کتاب «فروع شهادت» از نگارنده. [۲۵] ص ۷۵. [۲۶] بحار الانوار، ج ۲۶، ص ۳۴۶، روایت ۱۹. [۲۷] بقره: ۳۴، اعراف: ۱۱، اسراء: ۶۱، کهف: ۵۰ و طه: ۱۱۶. [۲۸] رسائل سبعة توحیدی، استاد علامه طباطبائی قدس سره، رساله وسائط، ص ۱۴۲. [۲۹] اقبال الاعمال ص ۶۴۷. با اختلاف مختصر. [۳۰] اصول کافی، ج ۱، ص ۱۳۱، روایت ۲. [۳۱] برای توضیح بیشتر در این باره، ک: کتاب «سر الاسراء» ج ۱، ص ۴۳۶-۴۳۸ و نیز ترجمه‌ی آن از نگارنده. [۳۲] بحار الانوار، ج ۱۵، باب ۱، روایت ۴ و غیره. [۳۳] توضیح بیشتر این امر در این کتاب ملال آور است. سزاوار است خوانندگان عزیز به حادثی که درباره‌ی ابتدای خلقت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و انوار دیگر معصومین که در باب نخست جلد ۱۵ بحار الانوار آمده است نظر نمایند، تا اصل معنی خلقت نوری این بزرگواران تا حدودی روشن شود، و علاوه معلوم گردد که بیان ما بی دلیل نیست. [۳۴] توضیح بیشتر درباره‌ی مقام نورانیت انبیاء و اولیاء علیهم السلام را در فصل دوم کتاب «فروع شهادت» از نویسنده جستجو کنید. [۳۵] بحار الانوار، ج ۲۶، ص ۱، روایت ۱. [۳۶] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۸، روایت ۱۱. [۳۷] بحار الانوار، ج ۱۵ و ۲۶. [۳۸] اعراف: ۱۷۲. [۳۹] اعراف: ۱۷۲. [۴۰] بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۳۵۳، روایت ۳۶. [۴۱] بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۳۶۸، روایت ۷۶. [۴۲] بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۲۹۹، باب ۱۱. [۴۳] بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۲، روایت ۵. [۴۴] بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۷، روایت ۱۱. [۴۵] بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۷۸. [۴۶] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۵۳. [۴۷] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۴، روایت ۲. [۴۸] نام حضرت زهرا علیها السلام در آسمان. [۴۹] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۴، روایت ۳. [۵۰] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۸، روایت ۱۱. [۵۱] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۶، روایت ۶. [۵۲] بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۷۹. [۵۳] اصول کافی، ج ۲، ص ۲، روایت ۱. [۵۴] اصول کافی، ج ۲، ص ۴، روایت ۴. [۵۵] اصول کافی، ج ۲، ص ۲، روایت ۲. [۵۶] اصول کافی، ج ۲، ص ۲، روایت ۳. [۵۷] برای وضوح بیشتر معنای طینت، ب بصائر الدرجات، جزء ۸، باب ۸، ص ۳۹۰ رجوع شود. [۵۸] خصوصاً به روایات ۳، ۶، ۱۲، ۱۴، و ۱۶، باب ۹، جزء ۱، بصائر الدرجات، ص ۱۴-۱۸ رجوع شود. [۵۹] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲، روایت ۱. [۶۰] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲. [۶۱] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲. [۶۲] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۳. [۶۳] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۳. [۶۴] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۳. [۶۵] بحار الانوار، ج ۱۵، ص ۲۵۷، روایت ۹ و غیره. [۶۶] بحار الانوار، ج ۳۵، ص ۳۷، از روایت ۳۷. [۶۷] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۳. [۶۸] اصول کافی، ج ۲، ص ۴، روایت ۴. [۶۹] اصول کافی، ج ۲، ص ۱، روایت ۱. [۷۰] در کتاب خرائج آمده است: «... و معجزه بدنه انه لم یقع ظله علی الارض، لانه کان نوراً، و لا یکون من النور الظل کالسراج» (بحار الانوار، ج ۱۷، ص ۲۹۹، روایت ۱۰) ... و معجزه بدن مبارک رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم آن بود که سایه‌اش بر زمین نمی افتاد، زیرا آن نور بود، و نور سایه ندارد، مثل چراغ. و نیز در روایت مناقب (بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۱۷۵، روایت ۱۹)، که معجزات اعضای مقدسه آن بزرگوار را تک تک می‌شمارد، در قسمتی آمده است: «ظله لم یقع علی الارض، لاین الظل من الظلمه، و کان اذا وقف فی الشمس و القمر و المصباح نوره یغلب انوارها.» (سایه‌اش بر زمین نمی افتاد، زیرا سایه از ظلمت است، و هنگامی که آن بزرگوار در برابر آفتاب و ماه و چراغ می ایستاد،

نورش بر انوار آنها غلبه می کرد.) [۷۱] روایات شبیه این مطلب، نظیر روایت زراره از امام باقر علیه السلام است که فرمود: رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: «انا معاشر الانبیاء تنام عیوننا و لا تنام قلوبنا، و نری من خلفنا کما نری من بین ایدینا» (بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۱۷۲، روایت ۷): (ما جماعت پیامبران چشمهایمان به خواب می رود، ولی قلبهایمان به خواب نمی رود، و چنانکه از پیش رو می بینیم، از پشت سر نیز می بینیم) و نیز به روایات ۸ و ۹ و ۱۰، ص ۱۷۲، ج ۱۶، بحار الانوار، و مجدداً به روایت مناقب (بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۱۷۵، روایت ۱۹) که در پاورقی سابق گذشت مراجعه شود. [۷۲] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۳. [۷۳] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۳. [۷۴] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۳. [۷۵] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۳، از روایت ۱. [۷۶] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۳، از روایت ۱. [۷۷] اسراء: ۷۹. [۷۸] اسراء: ۸۰. [۷۹] اسراء: ۸۱. [۸۰] ر. ک: سنن النبی، ملحقات شمائل پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم، ص ۳۸۹، روایت ۴۳۳. [۸۱] ر. ک: آل عمران: ۴۶ و مریم: ۳۰. [۸۲] ر. ک: بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۳، از روایت ۳. [۸۳] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۶، روایت ۱۵. [۸۴] بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۳۲۳، از روایت ۳۶. [۸۵] روم: ۴ و ۵. [۸۶] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۴، روایت ۳. [۸۷] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۱، روایت ۲- ادامه ی حدیث و بیان آن در فصل دوازدهم (حدیث ششم) خواهم آمد. [۸۸] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۲، روایت ۴. [۸۹] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۶. [۹۰] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۹، روایت ۲۰. [۹۱] آل عمران: ۴۲. [۹۲] آل عمران: ۴۳. [۹۳] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۷۸، روایت ۶۵. [۹۴] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۳، روایت ۷. [۹۵] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۳، روایت ۹. [۹۶] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۵، روایت ۱۳. [۹۷] جمله حدیث به این صورت است: «و طهارتها من کل رفت»، که به قرینه ما قبل روایت، «رفت»- که به معنای مطلق تصریح به اموری است که ذکر آن قبیح بوده و از آن کنایه آورده می شود در این جا به معنای فحش و یا... نیست، لذا به مناسبت کلامی، به معنای ابتلای زنانگی ترجمه شد. [۹۸] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۹، روایت ۲۰. [۹۹] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۷. [۱۰۰] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۵۳، روایت ۱۲. [۱۰۱] بقره: ۲۲۲- در رابطه با اینکه معنای «أذی»! در آیه ی شریفه، نقصان در کمال و امر غیر ملائم با طبیعت شیء است، به بیان استاد بزرگوار علامه طباطبائی- رضوان الله علیه- در تفسیر شریف المیزان ذیل آیه مورد بحث، ج ۲، ص ۲۰۷ مراجعه شود. [۱۰۲] بقره: ۲۲۲. [۱۰۳] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۵، روایت ۲۱. [۱۰۴] نهج البلاغه، خطبه ۸۰، ص ۱۰۵. [۱۰۵] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۴۰. [۱۰۶] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۴۰. [۱۰۷] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۴۰. [۱۰۸] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۴۲. [۱۰۹] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۴۲. [۱۱۰] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۸۳، روایت ۶. [۱۱۱] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۳۴. [۱۱۲] آل عمران: ۱۹۱. [۱۱۳] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۷، روایت ۳۰. [۱۱۴] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۲، روایت ۱۵. [۱۱۵] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۶، روایت ۲۸. [۱۱۶] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۰، روایت ۷. [۱۱۷] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۱، روایت ۱۱. [۱۱۸] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۷، روایت ۳۱. [۱۱۹] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۴۰. [۱۲۰] مدثر: ۳۵، ۳۶. [۱۲۱] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۳، روایت ۱۶. [۱۲۲] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۶، روایت ۲۴. [۱۲۳] تنبیه الخواطر (مجموعه ورام)، ج ۲، ص ۵۶. [۱۲۴] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۸، روایت ۳۳. [۱۲۵] الرحمن: ۱۹- در آیه بعدی می فرماید: (بینهما برزخ لایبغیان): (میان آن دو، حایلی است که بر همدیگر طغیان و تجاوز نکرده، و از حد خود نمی گذرند). بنابراین، تأویل امام باقر علیه السلام بر اساس دو آیه ی ۱۹ و ۲۰ می باشد. [۱۲۶] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۳۲. [۱۲۷] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۵۶، روایت ۵۰. [۱۲۸] جنه العاصمه، ص ۱۶۸، به نقل از کشف اللثالی، با ذکر سند حدیث. [۱۲۹] بحار الانوار، ج ۲۶، ص ۳، از روایت ۱. [۱۳۰] بحار الانوار، ج ۳۶، ص ۷۳، روایت ۲۴. [۱۳۱] بحار الانوار، ج ۲۵، ص ۴، روایت ۷- توضیح مختصر دیگر درباره ی این حدیث، در ذیل مطلب هفدهم از خاتمه آمده است. [۱۳۲] بصائر الدرجات، جزء ۹، باب ۱۶، ص ۴۵۵ و باب ۱۷، ص ۴۵۸، و باب ۱۸، ص ۴۶۰. [۱۳۳] بصائر الدرجات، جزء ۹، باب ۱۸، حدیث ۵ و ۶، ص ۴۶۱- و فاطمه ی زهرا علیها السلام مسلم یکی از اهل بیت علیهم السلام می باشد. [۱۳۴] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۰۲، از روایت ۱۲. [۱۳۵] بحار الانوار، ج ۲۷، ص ۱۱۶، روایت ۹۴. [۱۳۶] احزاب: ۳۳. [۱۳۷] اسراء: ۲۶. [۱۳۸] آل عمران: ۶۱. [۱۳۹] به کتاب بحار الانوار، ج ۲۵، ص

۲۲۰، روایت ۲۰ رجوع شود. [۱۴۰] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲، روایت ۱. [۱۴۱] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۴، روایت ۲. [۱۴۲] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۶، روایت ۶. [۱۴۳] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۸، روایت ۱۱. [۱۴۴] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۹، روایت ۲. [۱۴۵] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۹، روایت ۳. [۱۴۶] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۹، روایت ۵. [۱۴۷] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۱، روایت ۱۰. [۱۴۸] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۶، روایت ۲۵. [۱۴۹] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۳۳. [۱۵۰] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۵۴. [۱۵۱] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۵۵. [۱۵۲] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۵۸، از حدیث ۵۰- در قسمتی از حدیث یونس بن ظبیان از امام صادق (علیه السلام) نیز آمده است: «لولا ان امیرالمؤمنین علیه السلام تزوجها، لما كان لها كفوا الى يوم القيامة على وجه الارض، آدم فمن دونه». (اگر امیرالمؤمنین علیه السلام با فاطمه ازدواج نمی کرد، هرگز تا روز قیامت روی زمین، از آدم گرفته تا به آخر، همتایی برای وی یافت نمی شد). بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۰، روایت ۱. توضیح این حدیث و موارد مشابه آن در ذیل فصل چهاردهم خواهد آمد. [۱۵۳] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۹۳، روایت ۴. [۱۵۴] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۹۶، از روایت ۵. [۱۵۵] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۴۱، از روایت ۳۶. [۱۵۶] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۰۲، از روایت ۳۱. [۱۵۷] بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۲۷۸، از حدیث ۱. [۱۵۸] زیرا آنچه از زبان معاندین در فضیلت شخصی وارد شود به صحت نزدیکتر است. [۱۵۹] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۳، روایت ۱۷. [۱۶۰] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۵، روایت ۵. [۱۶۱] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۴، روایت ۲۰. [۱۶۲] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۵، از روایت ۲۰. [۱۶۳] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۵، از روایت ۲۳ و آیهی شریفه آیهی ۵۷ سورهی احزاب می باشد. [۱۶۴] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۹، روایت ۳۴ به نقل از ابوذر- در صفحه ۴۶ همان جلد، به نقل از امام باقر علیه السلام آمده است که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به سلمان فرمود: «ان ابنتی فاطمه ملا الله قلبها و جوارحها ایمانا الی مشاشها»: (خداوند، قلب و اعضای دخترم فاطمه را تا (مغز) استخوانش از ایمان پر کرده است). [۱۶۵] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۳۹. [۱۶۶] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۵۴. [۱۶۷] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۲۲. [۱۶۸] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۳۲. [۱۶۹] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۴۲. [۱۷۰] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۴۱. [۱۷۱] روم: ۳۰. [۱۷۲] اصول کافی، ج ۲، ص ۱۲، باب «فطره الخلق علی التوحید». [۱۷۳] امیرالمؤمنین علی علیه السلام خطاب به کمیل- رضوان الله علیه- دربارهی آنها چنین می فرماید: «صبحوا الدنیا بآبدان ارواحها معلقة بالمحل الاعلی»: (آنان با بدنهایی که ارواحشان به محل اعلی متصل است، با دنیا (یا: در دنیا) مصاحبت و معاشرت کردند). نهج البلاغه، ص ۴۹۷، از کلام ۱۴۷. و در جای دیگر در وصف زهاد می فرماید: «کانوا قوماً من اهل الدنیا و لیسوا من اهلها، فکانوا فیها کمن لیس منها... تقلب ابدانهم بین ظهرانی اهل الاخره...»: (آنان گروهی از اهل دنیایند، ولی اهل دنیا (و شیفته آن) نیستند، لذا در دنیا مثل کسی که از دنیا نباشد زندگی می کنند... بدنهای ایشان میان اهل آخرت و در وسط جمع آنان است. نهج البلاغه ص ۳۵۲، از خطبه ۲۳۰. [۱۷۴] مریم: ۱۵. [۱۷۵] مریم: ۳۳. [۱۷۶] اقبال الأعمال، دعای هنگام استهلال و روز اول محرم، ص ۵۴۶. [۱۷۷] اقبال الأعمال، ص ۵۵۰. [۱۷۸] اقبال الأعمال، دعای روز بیست و سوم ماه مبارک رمضان، ص ۲۱۶. [۱۷۹] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۳، از روایت ۱. [۱۸۰] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۸، روایت ۱۱. [۱۸۱] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۰. [۱۸۲] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۲، روایت ۵. [۱۸۳] اقبال الأعمال، ص ۷۰۷ و مصباح المتعجد، ص ۸۴۴. [۱۸۴] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۲، روایت ۶. [۱۸۵] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۱، روایت ۲. [۱۸۶] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۳، روایت ۹. [۱۸۷] قدر: ۱. [۱۸۸] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۶۵، روایت ۵۸. [۱۸۹] دخان: ۳- این حدیث در بخش خاتمه کتاب (مطلب شانزدهم) ذکر خواهد شد. [۱۹۰] منظور مقام نورانیت است، نه خلقت نوری، توضیح فرق بین آن دو در فصل اول گذشت. همچنین برای توضیح بیشتر، ر: ک: فصل دوم کتاب «فروع شهادت» از نگارنده. [۱۹۱] گفته نشود: «چرا شب و تاریکی؟»، زیرا جنبه مظهریت در مقابل نور مطلق و ولایت الهی، جز سایه و تاریکی نیست. [۱۹۲] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۹۱، روایت ۲۰. [۱۹۳] درباره معنای «محدث» و فرق آن با «رسول» و «نبی»، به اصول کافی، ج ۱، ص ۱۷۶، باب «الفرق بین الرسول و النبی و المحدث» و بصائر الدرجات، جزء ۷، باب ۵ و ۶، ص ۳۱۹، و درباره حقیقت «تحذیث»، به بیان استاد بزرگوار علامه طباطبائی-

رضوان الله علیه- در تفسیر شریف المیزان، ج ۳، ص ۲۱۹، ذیل آیه ۴۲، سوره ی آل عمران رجوع شود. [۱۹۴] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۴، روایت ۲۰، و آیهی شریفه، آیهی ۴۲ سوره ی آل عمران است. [۱۹۵] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۷۹، روایت ۶۷. [۱۹۶] آل عمران: ۴۲. [۱۹۷] آل عمران: ۴۳. [۱۹۸] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۷۸، روایت ۶۵. [۱۹۹] بحارالانوار، ج ۹۱، ص ۱۸۱، روایت ۸. [۲۰۰] اصول کافی، ج ۱، ص ۲۷۰، باب «ان الائمه علیهم السلام محدثون مفهمون»، و بصائر الدرجات، جزء ۷، باب ۵ و ۶، ص ۳۱۹. [۲۰۱] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۹۲، روایت ۳. [۲۰۲] در پایان فصل چهاردهم توضیح مختصری درباره ی این حدیث خواهد آمد، ملاحظه شود. [۲۰۳] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۹۸، از روایت ۸. [۲۰۴] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۹۸، از روایت ۹. [۲۰۵] چنانکه روایت ۱۷، جزء ۵، باب ۳، ص ۲۲۵ بصائر الدرجات، که درباره قبض روح رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم است و روایات دیگر شبیه به آن، بر این مطلب دلالت دارد. [۲۰۶] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۹۸، روایت ۱۰. [۲۰۷] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۰۴، روایت ۱۵. [۲۰۸] زمر: ۴۲. [۲۰۹] سجده: ۱۱. [۲۱۰] اعراف: ۳۷. [۲۱۱] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۴۴، روایت ۴۷. [۲۱۲] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۴۵، روایت ۴۹. [۲۱۳] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۳۹، از روایت ۳۵. [۲۱۴] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۹۸، روایت ۹. [۲۱۵] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۰۶. [۲۱۶] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۰۰، از حدیث ۱۱ و دو آیهی ۲۵ و ۲۶ سوره ی مطففین می باشد. [۲۱۷] اصول کافی، ج ۱، ص ۱۳۱، روایت ۲. [۲۱۸] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۳۹. [۲۱۹] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۰۹. [۲۲۰] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۱۰. [۲۲۱] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۱۰. [۲۲۲] نمل: ۱۹. [۲۲۳] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۱۲. [۲۲۴] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۱۷. [۲۲۵] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۱۷. [۲۲۶] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۱۷. [۲۲۷] فرقان: ۵۴. [۲۲۸] رعد: ۳۹. [۲۲۹] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۱۹، روایت ۲۹. [۲۳۰] فصل ۱۳، حدیث ۴، از همین رساله، به نقل از بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۹۸، روایت ۱۰. [۲۳۱] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۴۱. [۲۳۲] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۴۴، روایت ۴۴. [۲۳۳] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۰۵، روایت ۱۹. [۲۳۴] این عبارت در مدرک اصلی که بحارالانوار از آن نقل کرده، به این صورت است: «و ثلثی الجنة» یعنی: دو سوم بهشت. [۲۳۵] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۱۳. [۲۳۶] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۰۴، روایت ۱۴- همچنین در این رابطه، تفسیر ثعلبی از امام صادق علیه السلام، و تفسیر قشیری از جابر انصاری نقل کرده اند که: پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فاطمه علیها السلام را دید، «و علیها کساء من أجله الإبل، و هی تطحن بیدیها، و ترضع ولدها»: (در حالی که لباسی از جل شتر بر تن داشت با دستهای مبارکش آسیاب می کرد، و فرزندش را شیر می داد، اشک از چشمان مبارک رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم جاری شد و فرمود: دخترم، تلخی دنیا را به خاطر شیرینی و حلاوت آخرت تحمل کن. فاطمه علیها السلام عرض: ای رسول خدا، «الحمد لله علی نعمائه، والشکر لله علی آلائه»): (حمد و ستایش برای خداوند به خاطر نعمتهای (ظاهری اش) و شکر و سپاس برای خداوند به خاطر آلاء (و نعمتهای باطنی اش). بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۸۵. و نیز در این باره در روایت مبسوطی منقول است: هنگامی که این آیه بر پیامبر اکرم رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نازل شد (و ان جهنم لموعدهم أجمعین، لها سبعة ابواب، لكل باب منهم جزء مقسوم): (و همانا جهنم وعده گاه همه ی آنان است. که دارای هفت طبقه است و در هر طبقه بخشی معین از آنان قرار خواهند داشت). حجر: ۴۳ و ۴۴. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم گریست، و اصحاب نیز گریه کردند، و نمی دانستند که جبرئیل علیه السلام چه آیه ای نازل کرده و آنان به خود جرات تکلم نمی دادند. ولی از آنجا که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم وقتی فاطمه علیها السلام را می دید، مسرور می شد، یکی از اصحاب به در خانه وی رفت و دید حضرتش مشغول آسیاب کردن جو است و (در آن هنگام) می فرماید: (و ما عند الله خیر و ابقى): (آنچه نزد خداست، بهتر و پایدارتر است). قصص: ۶۰ بر حضرت سلام کرد و خبر گریه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم را به او داد. حضرتش چادر کهنه ای که دوازده وصله با لیف خرما داشت، به خود پیچید و هنگامی که حضرت خارج شد، سلمان فارسی- رضوان الله علیه- با دیدن چادر وی گریه کرد و گفت: چقدر تأسف آور است، (دختران) قیصر و کسری لباسهای ابریشم نازک و انواع ابریشم پوشند و دختر محمد صلی الله علیه و آله و سلم چادر پشمینه کهنه ای که

دوازده وصله دارد! هنگامی که فاطمه بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم وارد شد، عرض کرد: ای رسول خدا، سلمان از لباس من تعجب کرده است. «فوالذی بعثک بالحق، ما لی و لعلی منذ خمس سنین إلا مسک کبش نعلف علیها بالنهار بعیرنا، فاذا کان اللیل افترشناه، و ان مرفقنا لمن ادم حشوها لیف.» (قسم به خدایی که تو را به حق برانگیخت، پنج سال است که من و علی جز پوست گوسفندی که در روز شترمان را بر روی آن علف می دهیم، و در شب زیراندازمان می کنیم، چیزی نداریم. و متکای ما از پوستی است که داخل آن لیف و پوشال خرماسست.) سپس پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «یا سلمان، ان ابنتی لفی الخیل السوابق...» (ای سلمان، دخترم از پیشتان (در زهد و تقوی) است.) بحارالانوار ج ۴۳، ص ۸۷، روایت ۹. [۲۳۷] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۰، روایت ۷. [۲۳۸] آل عمران: ۳۷. [۲۳۹] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۷، روایت ۳۰- همچنین در این رابطه روایت ۳۵، ص ۲۹، و روایت ۳۸، و روایت ۵۱، ص ۵۹ از همان جلد ملاحظه شود. [۲۴۰] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۹، روایت ۳۴- و نیز احادیث ۳۶ و ۳۷، ص ۳۰ و نیز ص ۴۷، سطر ۳ و ۴ و حدیث ۵۵، ص ۶۳ و حدیث ۵۹، ص ۶۶ ملاحظه شود تا کرامات آن حضرت علیها السلام بیشتر مورد نظر قرار گیرد. [۲۴۱] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۴۷. [۲۴۲] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۴۳. [۲۴۳] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۵۳، از روایت ۱۰- این حدیث به طور کامل در فصل بیستم، حدیث چهارم خواهد آمد. [۲۴۴] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۹۱، از روایت ۲۰. [۲۴۵] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۱۷. [۲۴۶] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۵۸، حدیث ۸. [۲۴۷] قسمتهایی از بیانات ایشان با زنان مهاجر و انصار، در فصل بیست و سوم و تمام آن در بخش ضمائ کتاب ذکر خواهد شد. [۲۴۸] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۵۰، روایت ۴۷. [۲۴۹] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۵۹، روایت ۵۱. [۲۵۰] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۳۴. [۲۵۱] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۵۱، روایت ۷. [۲۵۲] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۹۱، روایت ۲۰- موارد بسیار دیگری نیز درباره شدت علاقه‌ی این دو بزرگوار در احادیث آمده است که به جهت اختصار ذکر نشد. از جمله بیهوش شدن علی علیه السلام (با آنکه مصیبت‌های بسیار دیگری را تحمل کرده بود) به مجرد شنیدن خبر رحلت همسرش فاطمه زهرا است. چنانکه در روایت آمده است: چون حسن و حسین خبر درگذشت فاطمه را در مسجد به علی دادند، «فغشی علیه حتی رش علیه الماء ثم افاق...» (وی بیهوش شد، تا اینکه آب بر او پاشیدند، سپس به هوش آمد...) بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۱۴. و نیز کلمات زیبا و حزن‌انگیزی که هنگام دفن حضرتش به عنوان درددل با پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید و مفصلاً در فصل بیست و ششم خواهد آمد، شاهد بر همین مطلب است، ولی نکته‌ای که باید مورد توجه قرار گیرد این است که آن همه اظهار ناراحتی که حتی در قسمتی از آن می فرماید: «و اما حزنی فسرمد، و اما لیلی فمسهد. و هم لا یبرح من قلبی او یختار الله لی دارک التی انت فیها مقیم، کمد مقیح و هم مهیج. سرعان ما فرق بیننا...» (حزن و اندوه من دیگر همیشگی است و شبهایم بی تو با بیداری بسر می رود. اندوه و فراق تو اندوهی نیست که از دلم بیرون رود، بلکه همواره در این غصه بسر می برم تا خداوند خانه‌ای را که تو (ای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم) در آن اقامت داری، برایم برگزیند. زخم دل من زخمی است چرکین، و اندوه من برانگیخته شده است. (ای رسول خدا) چقدر بین من و فاطمه زود جدایی افتاد!...) این سخنان از کسی صادر می شود که سختیهای سه ساله شعب ابی طالب و نیز مصائب جنگهای بدر و احد و خندق و خیبر و حنین و بسیاری مشکلات قبل و بعد از رحلت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم را همچون صدمه به همسرش و سقط فرزندش را دیده و تحمل نموده است. آیا این جز به خاطر شدت علاقه‌ی به آن بانو است؟! در مورد علاقه‌ی فاطمه‌ی زهرا علیها السلام نسبت به حضرت علی علیه السلام نیز مطالبی در فصل هجدهم، در ضمن کلمات آن حضرت با زنان مهاجر و انصار گذشت. [۲۵۳] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۷۲، روایت ۱۲. [۲۵۴] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۸۱، روایت ۳. [۲۵۵] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۶۷، از روایت ۵۹. [۲۵۶] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۵۲، روایت ۱۰. [۲۵۷] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۶۴، روایت ۵۶. [۲۵۸] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۸۳، روایت ۵. [۲۵۹] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۳۴. [۲۶۰] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۹، روایت ۱۴. [۲۶۱] برای بیان خصوصیات و اهمیت این تسبیحات، به وسائل الشیعه، ابواب تعقیب، باب ۷ تا ۱۱، ج ۴، ص ۱۰۲۱ مراجعه شود.

[۲۶۲] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۹۶. [۲۶۳] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۵۵، روایت ۱. [۲۶۴] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۵۶، روایت ۲. [۲۶۵] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۵۶، روایت ۵. [۲۶۶] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۷۳، از روایت ۱۳. [۲۶۷] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۵۸، روایت ۸- این کلمات به سندهای دیگر با مختصر اختلافی نقل شده است، به روایت ۹ و ۱۰ همین باب از کتاب بحارالانوار رجوع شود. [۲۶۸] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۵۶، روایت ۴- در روایات دیگری امام صادق علیه السلام آن را «مصحف فاطمه» خوانده است. به بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۷۹ و ۸۰، روایت ۶۷ و ۶۸ رجوع شود. [۲۶۹] بحارالانوار قدیم، ج ۸، ص ۱۰۶ در این رابطه ر، ک: خاتمه کتاب، مطلب ۲: «علت عدم طرفداری علی علیه السلام از فاطمه علیها السلام». [۲۷۰] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۳۰، روایت ۲. [۲۷۱] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۳۱، روایت ۴. [۲۷۲] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۳۳، روایت ۱۰. [۲۷۳] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۹۵، روایت ۲۳. [۲۷۴] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۸، روایت ۳۳. [۲۷۵] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۹، روایت ۱۴. [۲۷۶] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۸۶- ذکر این قضیه به دلیل آموزندگی و زیبایی آن خالی از لطف نیست، به خصوص از این جهت که میزان اهتمام و انس شاگردان و مصاحبان اهل بیت را با قرآن نشان می دهد. ابوالقاسم قشیری در کتابش آورده است: از شخصی شنیدم که گفت: در بیابان از قافله عقب مانده و با خانمی برخورد کردم، گفتم: «کیستی؟» گفت: (و قل: سلام، فسوف تعلمون): (و بگو: سلام، پس بزودی خواهید دانست). زخرف: ۸۹. بر او سلام کردم و گفتم: «اینجا چه کار می کنی؟»، گفت: (من یهدی الله، فلا مضل له) (این آیه در سوره زمر، آیه ۳۸ به این صورت است: (و من یهدی الله، فما له من مضل): (هر کس که خداوند هدایتش کند، کسی نمی تواند گمراهش کند). گفتم: «از جن هستی یا از انس؟»، گفت: (یا بنی آدم، خذوا زینتکم): (ای فرزندان آدم، زینت خود را بر گیرید). اعراف: ۲۹. گفتم: «از کجا می آیی؟»، گفت: (و ینادون من مکان بعید): (و از جای دوری، صدا زده می شوند). فصلت: ۴۴. گفتم: «مقصودت کجاست؟»، گفت (ولله علی الناس حج البیت): (و برای خدا، بر عهده مردم است حج بیت الله الحرام). آل عمران: ۹۱. گفتم: چه مدت است که از قافله عقب افتاده ای؟»، گفت: (و لقد خلقنا السموات والارض فی سته ایام): (و آسمانها و زمین را در شش روز آفریدیم). ق: ۳۷. گفتم: «غذا میل داری؟»، گفت: (و ما جعلناهم جسدا لا یاکلون الطعام): (و قرار ندادیم آنان را اجسامی که طعام نخورند). انبیاء: ۸. غذایش دادم سپس گفتم: تند راه بیا، ولی عجله نکن. گفت: (لا یكلف الله نفسا الا وسعها): (خداوند، هیچ کس را جز به اندازه ی توانش تکلیف نکرده است). بقره: ۲۸۶. گفتم: «به پشتم سوار می شوی؟»، گفت: (و لو کان فیهما الهه الا الله، لفسدتا): (و اگر در آن دو، معبودهایی غیر از خداوند بودند زود از بین می رفتند). انبیاء: ۲۲. پایین آمدم، و او را سوارش کردم: گفت: (سبحان الذی سخرلنا هذا): (منزه است آن که این را برای ما مسخر کرد). زخرف: ۱۲. چون به قافله رسیدیم، گفتم: «آیا آشنایی در این قافله داری؟»، گفت: (یا داود، انا جعلناک خلیفه فی الارض): (ای داود، ما تو را جانشین خود در زمین قرار دادیم) ص: ۲۵ و (ما محمد الا رسول): (و محمد صلی الله علیه و آله و سلم رسول و پیامبری بیش نیست). آل عمران: ۱۳۸. و (یا یحیی، خذ الکتاب): (ای یحیی، کتاب را بگیر)، مریم: ۱۳. و (یا موسی، انی انا الله): (ای موسی، همانا من خدایم). طه: ۱۱ و ۱۳. این اسامی را بلند صدا کردم، ناگهان دیدم که چهار جوان به سوی من می آیند. گفتم: «اینها چه نسبتی به تو دارند؟» گفت: (المال والبنون زینة الحیوه الدنیا): (مال و دارایی و پسران، زینت زندگانی دنیا هستند). کهف: ۴۴. هنگامی که نزد او رسیدند، گفت: (یا ابت استاجر، إن خیر من استاجرت القوی الامین): (ای پدر، اجر و پاداش او را بده، که شخص قوی و امین بهترین کسی است که باید پاداش داد). قصص: ۲۶. آنان چیزهایی به من دادند. او گفت: (والله یضاعف لمن یشاء): (و خداوند، برای هر کس که بخواهد دو چندان می کند). بقره: ۲۶۳. آنان افزودند. از آنها پرسیدم که این شخص کیست؟ گفتند: (هذه امناء فضة، جاریه الزهراء علیها السلام، ما تکلمت منذ عشرين سنه الا بالقرآن): (این مادر ما، فضه، کنیز زهرا علیها السلام است. بیست سال است که جز با قرآن تکلم نکرده است). [۲۷۷] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۷۴، روایت ۱۵. [۲۷۸] از آنجا که این حدیث شریف بیانگر حالات جانسوز فاطمه ی زهرا علیها السلام بعد از رحلت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و نیز مشتمل بر کلمات

امیرالمومنین علیه السلام بعد از شهادت آن بانوی بزرگوار می‌باشد، تمام آن در بخش ضمائیم این کتاب ذکر خواهد شد. [۲۷۹]

بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۴۶، روایت ۴۵. [۲۸۰] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۸، از روایت ۳۱. [۲۸۱] توضیح بیشتر در گنجایش این رساله نیست. [۲۸۲] بحارالانوار، ج ۸۶، ص ۲۸، روایت ۳۲. [۲۸۳] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۸۲، از روایت ۳. [۲۸۴] درباره شدت اهتمام آن بانو در حفظ عفت، موارد بسیاری را در زندگی ایشان می‌توان دید، از جمله دستور ساختن تابوت و سفارش آن به «اسماء» هنگام وفات خویش است که مبادا حجم بدن ایشان (ولو بعد از نحیفی (بواسطه بیماری) هنگام تشییع ظاهر شود. و جالب این که جنازه وی بنابر وصیت موکد به حضرت علی علیه السلام، می‌بایست مخفیانه و شبانه و با حضور عده کمی از نزدیکان و اصحاب، تشییع و دفن شود، این اولین تابوتی بود که در اسلام ساخته شد، «اول نعش احدث فی الاسلام نعش فاطمه». (بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۱۲، روایت ۴۳). [۲۸۵] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۸۴. [۲۸۶] آل عمران: ۳۳ و ۳۴. [۲۸۷] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۹۱، روایت ۶۱. [۲۸۸] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۹۲. [۲۸۹] بحارالانوار قدیم، ج ۸، ص ۱۰۶. [۲۹۰] بحارالانوار، ج ۴۵، به ترتیب ص ۱۰۸ و ص ۱۱۲ و ۱۱۰. [۲۹۱] بحارالانوار، ج ۴۵، ص ۱۳۳. [۲۹۲] نور: ۳۱. [۲۹۳] احزاب: ۳۲ و ۳۳. [۲۹۴] احزاب: ۵۳. [۲۹۵] از جمله ر، ک: ابواب بسیاری از کتاب وسائل الشیعه، کتاب النکاح، ج ۱۴. [۲۹۶] غرر الحکم و درر الکلم، ج ۱، فصل ۳۵، حکمت ۳۶. [۲۹۷] ج ۲، ص ۱۰۸. [۲۹۸] بحارالانوار، چاپ قدیم، ج ۸، ص ۱۰۶- این خطبه در بحارالانوار با سندهای مختلف، و گاه با تعدد نسخه نقل شده است، ما نسخه مختار خود را در متن، و غیر آن را در داخل [ ] قرار داده‌ایم. چنانکه تمام متن آن را از روی نسخه کتاب «احتجاج» مرحوم طبرسی (ره) همراه با برخی نسخه‌های دیگر و ترجمه در بخش ضمائیم ذکر خواهیم نمود. [۲۹۹]

بحارالانوار، چاپ قدیم، ج ۸، ص ۱۰۹. [۳۰۰] بحارالانوار، چاپ قدیم، ج ۸، ص ۱۰۹. [۳۰۱] بحارالانوار، چاپ قدیم، ج ۸، ص ۱۰۹. [۳۰۲] بحارالانوار، چاپ قدیم، ج ۸، ص ۱۰۹. [۳۰۳] بحارالانوار، چاپ قدیم، ج ۸، ص ۱۱۰. [۳۰۴] بحارالانوار، چاپ قدیم، ج ۸، ص ۱۱۰. [۳۰۵] بحارالانوار، چاپ قدیم، ج ۸، ص ۱۱۰. [۳۰۶] بحارالانوار، چاپ قدیم، ج ۸، ص ۱۱۱. [۳۰۷] بحارالانوار، چاپ قدیم، ج ۸، ص ۱۱۱. [۳۰۸] بحارالانوار، چاپ قدیم، ج ۸، ص ۱۱۰. [۳۰۹] بحارالانوار، چاپ قدیم، ج ۸، ص ۱۱۰. [۳۱۰] بحارالانوار، ج ۸، ص ۱۱۱. [۳۱۱] چنانکه گذشت به لحاظ پر مغزی دو خطبه غراء فاطمه زهرا علیها السلام (۱- خطبه حضرتش در مسجد النبی صلی الله علیه و آله و سلم، ۲- خطبه آن حضرت خطاب به زنان مهاجر و انصار در بستر شهادت) متن هر دو خطبه همراه با ترجمه در بخش ضمائیم کتاب ذکر می‌گردد. [۳۱۲] بحارالانوار، ج ۹۴، ص ۲۰۵، روایت ۳. [۳۱۳] بحارالانوار، ج ۹۴، ص ۲۲۵، روایت ۱. [۳۱۴] بحارالانوار، ج ۸۶، ص ۶۶، روایت ۴، و ص ۸۵، روایت ۱۱، ص ۱۰۲، روایت ۸، ص ۱۱۵، روایت ۲. [۳۱۵] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۹۲، از روایت ۲۰. [۳۱۶] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۱۴. [۳۱۷] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۱۰، روایت ۴۰. [۳۱۸] تمام این خطبه همراه با ترجمه در بخش ضمائیم این کتاب ذکر خواهد شد. [۳۱۹] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۰۲، از روایت ۳۱. [۳۲۰] چنانکه در فصل بیست و یکم نیز بدان اشاره شد. و نیز ر، ک: خاتمه‌ی کتاب، مطلب ۲: «علت عدم طرفداری علی علیه السلام از فاطمه علیها السلام». [۳۲۱] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۷۳، روایت ۱۴. [۳۲۲] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۱۴. [۳۲۳] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۷۰، روایت ۱۱. [۳۲۴] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۰۰، روایت ۳۰. [۳۲۵] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۰۶، روایت ۳۲. [۳۲۶] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۰۴، از روایت ۳۱. [۳۲۷] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۱۲، روایت ۴۳. [۳۲۸] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۸۹. [۳۲۹] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۱۵. [۳۳۰] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۱۰، روایت ۳۹- ابتدای این حدیث به نقل بحارالانوار چنانکه ترجمه شد، «خلقت الارض لسبعه» می‌باشد، ولی در رجال اردبیلی (ج ۲، ص ۱۸۲) به این صورت آمده است: «ضاقت الارض لسبعه». (زمین برای هفت نفر تنگ شد.) که این بیان از بیان اول بالاتر است و عظمت آنها را بیشتر نشان می‌دهد. [۳۳۱] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۹۳، روایت ۲۱. [۳۳۲] اعراف: ۱۷۲. [۳۳۳] فلاح السائل، ذیل بیان صلوات تشهد، ص ۱۲۹. [۳۳۴] بقره: ۱۵۶. [۳۳۵] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۹۳، روایت ۲۱- ترجمه‌ی این قسمت و نیز قسمتهای آینده از سخنان علی علیه السلام در

سوگ حضرت فاطمه زهرا علیها السلام با توضیحات اضافی در «بیان» های ذیل آن ذکر شده است. [۳۳۶] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۹۳، روایت ۲۱. [۳۳۷] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۹۳، روایت ۲۱. [۳۳۸] در روایتی منقول است که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «لا تسبوا علیا، فانه ممسوس فی ذت الله.» (هرگز به علی علیه السلام ناسزا مگویید که وی ممسوس در ذات الهی است.)

احقاق الحق، ج ۴، ص ۲۱۶. [۳۳۹] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۹۳، روایت ۲۱. [۳۴۰] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۷۱، سطر ۲۲. [۳۴۱] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۹۴، از روایت ۲۱. [۳۴۲] بقره: ۱۵۵ و ۱۵۶. [۳۴۳] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۹۴، از روایت ۲۱. [۳۴۴] یوسف: ۸۶. [۳۴۵] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۱۳ و ۲۰۷، روایت ۳۵. [۳۴۶] بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۹۳، روایت ۵. [۳۴۷] بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۹۱، باب ۵، روایت ۱. [۳۴۸] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۵۸، از روایت ۵۰. [۳۴۹] بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۹۴، روایت ۱۱. [۳۵۰] یس: ۶۰. [۳۵۱] اعراف: ۱۷۲. [۳۵۲] احزاب: ۷ و ۸. [۳۵۳] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۲۵، حدیث ۱۳. [۳۵۴] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۲۰، روایت ۲. [۳۵۵] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۲۰، روایت ۴. [۳۵۶] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۵۳. [۳۵۷] حدید، ۴. [۳۵۸] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۷۲، روایت ۱۳. [۳۵۹] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۱۹، روایت ۱. [۳۶۰] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۲۳، از روایت ۹. [۳۶۱] فصل بیست و هشتم همین کتاب، حدیث اول. [۳۶۲] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۲۷، از روایت ۱۳. [۳۶۳] بحار الانوار، ج ۶۸، ص ۱۵۵، روایت ۱۱. [۳۶۴] بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۱۷۹، روایت ۲۸. [۳۶۵] بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۱۸۸، روایت ۵۱. [۳۶۶] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۳۰، روایت ۲- ابتدای این حدیث در فصل بیست و دوم، حدیث اول گذشت. [۳۶۷] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۲۱، روایت ۶. [۳۶۸] جنگ افزاری مانند نیزه. [۳۶۹] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۲۷، از روایت ۱۳- ابتدای این روایت در فصل ۲۹ روایت ۱ گذشت. [۳۷۰] حجر: ۲۱. [۳۷۱] ق: ۳۵. [۳۷۲] ق: ۳۵. [۳۷۳] ق: ۳۵. [۳۷۴] اعراف: ۵۴. [۳۷۵] آل عمران: ۱۶۹- و نزد پروردگارشان، روزی داده می شوند. [۳۷۶] قمر: ۵۵- نزد سلطان با اقتدار. [۳۷۷] صفات: ۴۱- برای آنان روزی معینی است. [۳۷۸] فجر: ۲۸- باز آی به سوی پروردگارت. [۳۷۹] فجر: ۳۰- در بهشت من داخل شو. [۳۸۰] ر، ک: بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۵۰، روایت ۱۷ و ص ۱۶۱، روایت ۴۱ و ص ۱۶۹، روایت ۴۲ و ص ۱۷۴، روایت ۴۳ و ص ۱۸۴، روایت ۱۱ و ص ۲۷۹، روایت ۱۵ و ص ۳۱۸، روایت ۲۵ و ص ۳۶۰، روایت ۶ و ج ۱۰۱، ص ۱۶۳، روایت ۸ و ص ۱۷۸، روایت ۳۰ و ص ۲۳۰، روایت ۳۶ و ص ۲۶۰، روایت ۴۱ و... [۳۸۱] ر، ک: بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۶۹، روایت ۴۲ و ص ۲۶۴، روایت ۲ و ص ۲۷۳، روایت ۱۴ و ص ۲۹۳، روایت ۱۹ و ص ۲۹۴، روایت ۲۰ و ص ۲۹۹، روایت ۲۱ و... [۳۸۲] نهج البلاغه: خطبه ۳. [۳۸۳] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۷۱، روایت ۱۱. [۳۸۴] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۹۸، روایت ۲۹. [۳۸۵] آل عمران: ۹۷. [۳۸۶] وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۲۱، روایت ۴. [۳۸۷] توضیح دیگر در رابطه با این فرمایش حضرت زهرا علیها السلام در آخر فصل بیست و یکم گذشت. [۳۸۸] بحار الانوار، چاپ قدیم، ج ۸، ص ۱۰۶. [۳۸۹] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۹۲، از روایت ۱. [۳۹۰] بحار الانوار، ج ۲۶، ص ۲، از حدیث ۱. [۳۹۱] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۴۴. [۳۹۲] شوری: ۲۳. [۳۹۳] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۳۶، روایت ۲. [۳۹۴] بحار الانوار، ج ۲۳، ص ۲۴۴، روایت ۱۶. [۳۹۵] نور: ۳۵. [۳۹۶] بحار الانوار، ج ۲۳، ص ۳۰۴، باب ۱۸، روایت ۱. [۳۹۷] ر، ک: سوره ی انسان: ۵، انفطار: ۱۳ و المطففین: ۲۲. [۳۹۸] بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۳، روایت ۹. [۳۹۹] مطففین: ۱۸- ۲۱. [۴۰۰] بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۳، روایت ۱۰. [۴۰۱] نساء: ۶۹. [۴۰۲] بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۳۱، روایت ۲. [۴۰۳] نام دو ستاره ی معروف بسیار نزدیک به هم واقع در نزدیکی قطب شمال که به عنوان راهنما و جهت یابی مورد استفاده قرار می گیرند. [۴۰۴] بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۷۵، روایت ۱۱. [۴۰۵] بقره: ۱۲۴. [۴۰۶] بقره: ۳۷- «فتلقى آدم من ربه کلمات فتاب علیه». [۴۰۷] بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۱۷۷، روایت ۸. [۴۰۸] نحل: ۹۰. [۴۰۹] بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۱۹۰، روایت ۱۲. [۴۱۰] فرقان: ۲۰. [۴۱۱] بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۲۱۹، روایت ۱۶. [۴۱۲] دخان: ۱- ۴. [۴۱۳] بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۳۱۹، روایت ۲۸. [۴۱۴] بحار الانوار، ج ۲۵، ص ۴، روایت ۷ توضیحی درباره ی این حدیث و احادیث مشابه آن در ذیل روایت ششم از فصل نهم گذشت. [۴۱۵] در نقل

کافی این قسمت به این صورت است: «فینظر فینادی روحه مناد من قبل رب العزه فیقول: (یا ایته النفس المطمئنه)...»: (پس نگاه می کند و کسی از طرف پروردگار به روحش ندا می کند: ای روان آسوده...). [۴۱۶] فجر: ۲۷-۳۰. [۴۱۷] بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۹۴، روایت ۷ و نیز بحار الانوار، ج ۶، ص ۱۹۶، روایت ۴۹. این حدیث از دو طریق نقل شده: ۱- کافی. ۲- صدوق، و ما به طریق صدوق نقل کردیم که در متن با کافی اختلاف دارد، مراجعه شود. [۴۱۸] لفظ «بأبی» در برخی از نسخه ها نیست. [۴۱۹] این قسمت از «زعمتم» تا اینجا در برخی از نسخه ها به این صورت آمده است: «زعیم حق له فیکم و عهد قدمه الیکم»: (راهبر حقی که او در میان شما دارد، و عهد و پیمانی که برای شما از پیش فرستاده است). چنانکه در برخی دیگر به این صورت آمده است: «أضعتم حقا له فیکم، و عهدا قدمه الیکم»: (هم حقی را که او در میان شما داشت ضایع نمودید، هم عهد و پیمانی را که از پیش شما فرستاده بود). [۴۲۰] سوره آل عمران (۳)، آیه ۱۰۲. [۴۲۱] سوره فاطر (۳۵)، آیه ۲۸. [۴۲۲] سوره توبه (۹)، آیه ۱۲۸. [۴۲۳] اشاره به آیه ۳۳ سوره احزاب (۳۳). [۴۲۴] سوره آل عمران (۳)، آیه ۱۰۳. [۴۲۵] سوره انفال (۸)، آیه ۲۶. [۴۲۶] سوره مائده (۵)، آیه ۶۴. [۴۲۷] سوره توبه (۹)، آیه ۴۹. [۴۲۸] سوره کهف (۱۸)، آیه ۵۰. [۴۲۹] سوره آل عمران (۳)، آیه ۸۵. [۴۳۰] سوره مائده (۵)، آیه ۵۰. [۴۳۱] سوره نمل (۲۷)، آیه ۱۶. [۴۳۲] سوره مریم (۱۹)، آیه ۵ و ۶. [۴۳۳] انفال: ۷۵. [۴۳۴] سوره نساء (۴)، آیه ۱۱. [۴۳۵] سوره بقره (۲)، آیه ۱۸۰. [۴۳۶] این جمله در برخی از نسخه ها چنین آمده است: «ام هل تقولون: اهل ملتین لا یتوارثان؟!». [۴۳۷] سوره انعام (۶)، آیه ۶۷. [۴۳۸] سوره هود (۱۱)، آیه ۳۹. [۴۳۹] این قسمت در برخی از نسخه های کتاب به این صورت: «و فی ممساکم» و در برخی به این صورت: «و ممساکم» آمده است. [۴۴۰] سوره آل عمران (۳)، آیه ۱۴۴. [۴۴۱] این جمله در برخی از نسخه ها به این صورت آمده است: «أأهتضم تراث ابیه؟!». [۴۴۲] بنی قیله نام دو قبیله ی انصار یعنی «اوس» و «خزرج» است. [۴۴۳] سوره توبه (۹)، آیه ۱۳. [۴۴۴] سوره ابراهیم (۱۴)، آیه ۸. [۴۴۵] این عبارت در برخی از نسخه ها چنین آمده است: «بغضب الجبار» و یا در برخی دیگر: «بغضب من الله الجبار». [۴۴۶] سوره شعرا (۲۶)، آیه ۲۲۷. [۴۴۷] سوره هود (۱۱)، آیه ۱۲۱ و ۱۲۲. [۴۴۸] نام ابوبکر، عبدالله و نام پدرش عثمان بوده است. [۴۴۹] سوره مریم (۱۹)، آیه ۶. [۴۵۰] سوره نمل (۲۷)، آیه ۱۶. [۴۵۱] سوره یوسف (۱۲)، آیه ۱۸. [۴۵۲] سوره محمد صلی الله علیه و آله و سلم (۴۷)، آیه ۲۴، در برخی از نسخه ها به جای «افلا یتدبرون» لفظ «افلا تتدبرون» آمده است. [۴۵۳] سوره غافر (۴۰)، آیه ۷۸. [۴۵۴] در برخی از نسخه ها این جمله به این صورت آمده است: «ثم عطف علی قبر ابیها- سیدنا محمد النبی صلی الله علیه و آله و سلم و قالت». [۴۵۵] جملات گذشته در بعضی از نسخه ها به این صورت آمده است: «لیتنی مت قبل هذا، و کنت نسیا منسیا، بل لیتنی مت قبل حبیبی (یا حیتنی)». [۴۵۶] این جمله ها در برخی از نسخه ها به این صورت آمده است: «حولا و باسا و تنکیلا». [۴۵۷] توضیح معنای برخی جملات فاطمه ی زهرا علیها السلام خطاب به امیرالمومنین علیه السلام در آخر فصل بیست و یکم، و نیز در مطلب دوم خاتمه گذشت. [۴۵۸] الاحتجاج، ج ۱، ص ۲۵۳-۲۸۵. [۴۵۹] سوره مائده (۵)، آیه ۸۰. [۴۶۰] این کلمه در نسخه های زیر آمده است: «حشاشه»، «حساسه» و «حسامه». [۴۶۱] سوره اعراف (۷)، آیه ۹۶. [۴۶۲] سوره زمر (۳۹)، آیه ۵۱. [۴۶۳] سوره حج (۲۲)، آیه ۱۳. [۴۶۴] سوره کهف (۱۸)، آیه ۵۰. [۴۶۵] سوره کهف (۱۸)، آیه ۱۰۴. [۴۶۶] سوره بقره (۲)، آیه ۱۲. [۴۶۷] سوره یونس (۱۰)، آیه ۳۵. [۴۶۸] برداشتی از آیه ۷۸ سوره غافر (۴۰). [۴۶۹] سوره هود (۱۱)، آیه ۱۸. [۴۷۰] الاحتجاج، ج ۱، ص ۲۸۶-۲۹۲. [۴۷۱] به نظر می رسد که این کلمه در اصل چنین بوده است: «وابک» و ترجمه نیز بر این اساس صورت گرفته است. [۴۷۲] نوعی پارچه ی نازک و سفید که در مصر بافته می شود. [۴۷۳] این کلمه شاید در اصل «قالت» بوده، زیرا راوی حدیث فضه و خانم است، و احتمال دارد که مقصود راوی با واسطه و «ورقه بن عبدالله» منظور، و درست باشد. [۴۷۴] بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۷۴-۱۸۰.